
MONITOR ZSA

REVIJA ZA ZGODOVINSKO, SOCIALNO
IN DRUGE ANTROPOLOGIJE

29/30
VOL. X / N° 3-4, 2008

RIVISTA DI ANTROPOLOGIA STORICA, SOCIALE E ALTRE ANTROPOLOGIE
REVUE DES ANTHROPOLOGIES HISTORIQUE, SOCIALE ET AUTRES
REVIEW OF HISTORICAL, SOCIAL AND OTHER ANTHROPOLOGIES
REVISTA DE ANTROPOLOGÍAS HISTÓRICA, SOCIAL Y OTRAS
ZEITSCHRIFT FÜR HISTORISCHE, SOZIALE UND ANDERE ANTHROPOLOGIEN

IZDAJA / PUBBLICATO DALL' / PUBLIÉ PAR / PUBLISHED BY:



UNIVERZA NA PRIMORSKEM, ZNANSTVENO-RAZISKOVALNO SREDIŠČE KOPER
UNIVERSITÀ DEL LITORALE, CENTRO DI RICERCHE SCIENTIFICHE DI CAPODISTRIA
UNIVERSITÉ DU LITTORAL, CENTRE DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE, KOPER / CAPODISTRIA
UNIVERSITY OF PRIMORSKA, SCIENCE AND RESEARCH CENTRE OF KOPER / CAPODISTRIA

KOPER, DECEMBER 2008

MONITOR ZSA – REVIIJA ZA ZGODOVINSKO, SOCIALNO IN DRUGE ANTROPOLOGIJE**IZDAJATELJ REVIIJE / EDITORE DELLA RIVISTA / ÉDITEUR DE LA REVUE / PUBLISHER OF THE REVIEW:**

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Založba Annales

Università del Litorale, Centro di ricerche scientifiche di Capodistria, Casa editrice Annales

Université de Littoral, Centre des recherches scientifiques Koper-Capodistria, Édition Annales

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper-Capodistria, Publishing House Annales

Garibaldijeva 1, SI-6000 Koper-Capodistria

© Vse pravice pridržane. Ponatis prispevkov je dovoljen le z avtorizacijo uredništva. / Tutti i diritti sono riservati. La ristampa dei contributi è consentita solo con l'autorizzazione della redazione. / Tous les droits réservés. La reproduction des articles est interdite sans autorisation du Comité de rédaction. / All rights reserved. No part of this publication may be reproduced without the authorization of the Editorial Board.

ISSN: 1854-0376**ODGOVORNA UREDNICA / CAPOREDATTRICE / RÉDACTRICE EN CHEF / EDITOR-IN-CHIEF:**

Taja Kramberger

UREDNIKA »ZGODOVINSKE ANTROPOLOGIJE« (ZA-FILES) / REDATTRICE PER LA RUBRICA »ANTROPOLOGIA STORICA« (ZA-FILES) / RÉDACTRICE DE »L'ANTHROLOGIE HISTORIQUE« / EDITOR OF »HISTORICAL ANTHROPOLOGY« (ZA-FILES):

Taja Kramberger

UREDNIŠKI ODBOR »ZGODOVINSKE ANTROPOLOGIJE« / COMITATO DI REDAZIONE PER LA RUBRICA »ANTROPOLOGIA STORICA« / COMITÉ DE RÉDACTION DE »L'ANTHROLOGIE HISTORIQUE« / EDITORIAL BOARD OF »HISTORICAL ANTHROPOLOGY«:

Taja Kramberger (UP FHŠ in UP ZRS, Koper), Sabina Mihelj (Loughborough University, Leicestershire), Monica Rebeschini (UP ZRS, Koper), Drago B. Rotar (UP FHŠ in UP ZRS, Koper), Ana Tominc (Lancaster University), Marta Verginella (UL FF, Ljubljana; UP FHŠ, Koper)

UREDNIKA »SOCIALNE ANTROPOLOGIJE« (SA-FILES) / REDATTRICE PER LA RUBRICA »ANTROPOLOGIA SOCIALE« (SA-FILES) / RÉDACTRICE DE »L'ANTHROLOGIE SOCIALE« / EDITOR OF »SOCIAL ANTHROPOLOGY« (SA-FILES):

Alenka Janko Spreizer

UREDNIŠKI ODBOR »SOCIALNE ANTROPOLOGIJE« / COMITATO DI REDAZIONE »ANTROPOLOGIA SOCIALE« / COMITÉ DE RÉDACTION DE »L'ANTHROLOGIE SOCIALE« / EDITORIAL BOARD OF »SOCIAL ANTHROPOLOGY«:

Alenka Janko Spreizer (UP FHŠ in UP ZRS, Koper), Tomaž Gregorc (UP FHŠ, Koper), Nataša Rogelja (samostojna raziskovalka), Matej Vranješ (UP FHŠ in UP ZRS, Koper)

UREDNIKA »ANTROPOLOGIJE KULTURE IN SODOBNIH UMETNOSTI« (AKSU-FILES) / REDATTRICE PER LA RUBRICA »ANTROPOLOGIA DI CULTURA E ARTE CONTEMPORANEA« (AKSU-FILES) / RÉDACTRICE DE »L'ANTHROLOGIE DE LA CULTURE ET LES ARTS CONTEMPORAINES« / EDITOR OF »ANTHROPOLOGY OF CULTURE AND CONTEMPORARY ARTS« (AKSU-FILES):

Polona Tratnik

UREDNIKA MISCELLANEA / REDATTRICE PER LA RUBRICA »MISCELLANEA« / RÉDACTRICE DES MISCELLANEA / EDITOR OF MISCELLANEA:

Barbara Zych

UREDNIK »KNJIGE IN BRANJA« / REDATTORE PER LA RUBRICA »LIBRI E LETTURE« / RESPONSABLE DU »LIVRE ET LECTURE« / EDITOR OF »BOOK AND READING«:

Drago B. Rotar

UREDNIKA »PREGLEDA REVIIJ« / REDATTRICE PER LA RUBRICA »RASSEGNA DI RIVISTE« / RESPONSABLE DE LA »REVUE DES REVUES« / EDITOR OF »REVIEW OF REVIEWS«:

Monica Rebeschini

UREDNIKA »KULTURNIH POLJ – SODOBNA UMETNOST« / REDATTRICE PER LA RUBRICA »CAMPI CULTURALI – ARTI FIGURATIVE« / RESPONSABLE DU »CHAMPS CULTURELS – BEAUX-ARTS« / EDITOR OF »CULTURAL FIELDS – FIGURATIVE ARTS«:

Polona Tratnik

UREDNIK »KULTURNIH POLJ – GLASBA« / REDATTORE PER LA RUBRICA »CAMPI CULTURALI – MUSICA« / RESPONSABLE DU »CHAMPS CULTURELS – MUSIQUE« / EDITOR OF »CULTURAL FIELDS – MUSIC«:

Benjamin Virč

UREDNIKA »KULTURNIH POLJ – LITERATURA« / REDATTRICE PER LA RUBRICA »CAMPI CULTURALI – LETTERATURA« / RESPONSABLE DU »CHAMPS CULTURELS – LITTÉRATURE« / EDITOR OF »CULTURAL FIELDS – LITERATURE«:

Taja Kramberger

UREDNIK »KULTURNIH POLJ – ANTROPOLOGIJA PREVODA« / REDATTORE PER LA RUBRICA »CAMPI CULTURALI – ANTROPOLOGIA DELLA TRADUZIONE« / RESPONSABLE DE »L'ANTHROPOLOGIE DE LA TRADUCTION« / EDITOR OF »ANTHROPOLOGY OF TRANSLATION«:

Gašper Malej

UREDNIŠKI ODBOR »KULTURNIH POLJ« / COMITATO DI REDAZIONE PER LA RUBRICA »CAMPI CULTURALI« / COMITÉ DE RÉDACTION DES »CHAMPS CULTURELS« / EDITORIAL BOARD OF »CULTURAL FIELDS«:

Alenka Koderman (akademska slikarka, Ljubljana), Miklavž Komej (pesnik, prevajalec, samozaposlen v kulturi pri Ministrstvu za kulturo, Ljubljana), Taja Kramberger (literatka, prevajalka, UP FHŠ in UP ZRS, Koper), Gašper Malej (prevajalec, samozaposlen v kulturi pri Ministrstvu za kulturo, Koper), Iztok Osojnik (literat, prevajalec, samozaposlen v kulturi pri Ministrstvu za kulturo, Ljubljana), Polona Tratnik (akademska slikarka, UP FHŠ in UP ZRS, Koper), Benjamin Virč (UP FHŠ, Koper), Barbara Zych (Mladinska knjiga Založba, Ljubljana)

MEDNARODNI UREDNIŠKI SVET / CONSIGLIO DI REDAZIONE INTERNAZIONALE / CONSEIL DE RÉDACTION INTERNATIONAL / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD:

Marie-Elisabeth Ducreux (École des hautes études en sciences sociales in Centre national de la recherche scientifique, Pariz), Maria-Cecilia d'Ercole (Université de Paris I – Sorbonne, Pariz), Daniel Nordman (Centre de recherches historiques, Pariz)

POSVETOVALNI ODBOR MLAJŠIH SODELAVK IN SODELAVCEV / CONSIGLIO CONSULTIVO DI GIOVANI COLLABORATORI E COLLABORATRICI / COMITÉ ADJOINT DES JEUNS COLLABORATEURS / CONSULTING BOARD OF YOUNG COLLABORATORS:

Eva Brajkovič (UP FHŠ, Koper), Alma Čaušević (UP FHŠ, Koper), Samuel Friškič (UP FHŠ, Koper), Marko Gavriloski (UP FHŠ, Koper), Peter Kastelic (Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici), Alan Kelher (UP FHŠ, Koper), Maja Kohek (UP FHŠ, Koper), Maja Kolarevič (UP FHŠ, Koper), Boštjan Lužnik (UP FHŠ, Koper), Helena Menih (School of Criminology and Criminal Justice, Griffith University, Brisbane, QLD, Avstralija), Gašper Mithans (UP ZRS, Koper)

TAJNIŠTVO UREDNIŠTVA / SEGRETERIA DELLA REDAZIONE / SECRÉTARIAT DE RÉDACTION / EDITORIAL OFFICE:

Eva Brajkovič, Alma Čaušević (ob pomoči: Petra Kastelica, Maje Kohek in Maje Kolarevič)

OBLIKOVANJE NASLOVNICE / COPERTINA / COUVERTURE / FRONT PAGE:

Jože Požrl – JP Studio Divača

RAČUNALNIŠKI PRELOM IN FOTOGRAFIJA / IMPAGINAZIONE E FOTOGRAFIA / MODELAGE ÉLECTRONIQUE ET PHOTOGRAPHIE / ELECTRONIC DESIGN AND PHOTOGRAPHY:

Jože Požrl – JP Studio Divača

JEZIKOVNI PREGLED / REVISIONE LINGUISTICA / SUPERVISION LINGUISTIQUE / LANGUAGE SUPERVISION:

Maja Murnik (sloveščina), Mira Žiberna (francoščina), Monica Rebeschini (italijanščina), Tomaž Gregorc in Gašper Malej (italijanščina, prevod povzetkov), Ana Tominc (angleščina, prevod povzetkov), Eva Brajkovič in Barbara Zych (korekture)

TISK / STAMPATO DA / PRINTED BY / IMPRIMÉ PAR:

Collegium graphicum d. o. o., Štepanjska cesta 11a, 1000 Ljubljana

SUBVENCija / SOVVENCIONE / SUBVENTION BY / SUBVENTION PAR:

Ministrstvo za kulturo RS (5000 evrov), Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS (2937, 60 evra)

UREDNIŠTVO / REDAZIONE / RÉDACTION / EDITORIAL OFFICE:

MONITOR ZSA

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper

Garibaldijeva 1, 6000 Koper

E-mail: monitor.zsa@zrs.upr.si in monitorzsa@gmail.com

Pisma, članke, recenzije, knjige in revije za oceno in druge prispevke pošljite na naslov uredništva. Tehnični napotki za avtorje so na zadnjih straneh publikacije. /

Le lettere, gli articoli, le recensioni, le riviste e i libri previsti per essere recensiti e tutti gli altri contributi vanno mandati all'indirizzo della redazione. Le indicazioni tecniche per gli autori si trovano alla fine della pubblicazione. /

Le courrier, les articles, les comptes rendus, les revues et les livres pour recensement et les autres textes sont à adresser au bureau de rédaction. Notices à l'intention des auteurs se trouvent à la fin de la publication /

All correspondence, articles, book reviews, books or journals for review and other texts should be sent to the Editorial Office. Technical instructions to contributors are to be found at the end of the publication..

Revija izhaja dvakrat letno v dvojnih številkah /

La Rivista viene pubblicata due volte all'anno in numeri doppi. /

La Revue paraît deux fois par an en numeros doubles /

The Review is published twice a year in double numbers.

Revija je v letih 1999-2000 izhajala kot informativno glasilo ISH z naslovom Monitor – interno glasilo ISH (ISSN: 1580-0156). Spomladi 2001 smo jo na podlagi sklepa Uredniškega odbora o razširitvi revije s teoretsko-analitičnim delom preimenovali v Monitor ISH – Revija za humanistične in družbene znanosti (ISSN: 1580-688X). Pod tem imenom je izhajala do marca leta 2004. Od 6. marca 2004 se revija imenuje Monitor ZSA – Revija za zgodovinsko, socialno in druge antropologije (ISSN: 1854-0376), njen izdajatelj pa je bil med 6. marcem 2004 in 21. decembrom 2006 »TROPOS – Društvo za zgodovinsko, socialno in druge antropologije ter kulturne dejavnosti«; z 21. decembrom 2006 se je revija uvrstila med publikacije Univerze na Primorskem, natančneje Znanstveno-raziskovalnega središča v Kopru, kjer odteje izhaja v okviru Založbe Annales.

Nekateri teksti v celoti in vsi povzetki tekstov rubrik Članki in Transcriptiones so objavljeni tudi v okviru spletne revije na spletnih straneh:/

Alcuni testi interi e tutti i riassunti dei testi inclusi nelle rubriche Articoli e Transcriptiones vengono pubblicati anche in formato elettronico sulle pagine web:/

Quelques textes entiers et tous les résumés des rubriques Articles et Transcriptiones sont publiés aussi dans la revue électronique:/

Some full texts and all abstracts of the sections Articles and Transcriptiones are published as well in the online review:

<http://www.zrs.upr.si/>

NAROČILA / ABBONAMENTI / ABBONEMENTS / SUBSCRIPTIONS:

NAROČILA POŠLJITE NA NASLOV UREDNIŠTVA./

LE RICHIESTE DI ABBONAMENTO VANNO MANDATE ALL'INDIRIZZO DELLA REDAZIONE./

LES ABBONEMENTS SONT À ADRESSER À LA RÉDACTION/

SUBSCRIPTIONS SHOULD BE ADDRESSED TO THE EDITORIAL OFFICE.

SLOVENIJA*:

Letna naročnina (dve dvojni številki):

fizične osebe: **40 EUR** / institucije: **80 EUR** / študenti, nezaposleni, upokojeanci: **25 EUR**

Cena posamezne (dvojne) številke:

fizične osebe: **20 EUR** / institucije: **40 EUR** / študenti, nezaposleni, upokojeanci: **12 EUR**

Prosimo vas, da dodate **2 evra za stroške poštne**.

* Uredništvo si v izjemnih okoliščinah pridržuje pravico posebej določiti ceno.

Za naročnike te spremembe ne veljajo.

Naročnino in stroške poštne nakažite na transakcijski račun in jasno izpišite svoje ime in naslov:

Številka računa: 10100 – 6030347152 (s pripisom: »za Monitor ZSA«)

Banka: UJP Koper

Imetnik računa: Univerza na Primorskem,
Znanstveno-raziskovalno središče Koper
Garibaldijeva 1, 6000 Koper

ESTERO/ ÉTRANGER/ FOREIGN:

Abbonamento annuale (due numeri doppi) / Tarif d'abonnement pour 1 an (deux doubles numéros)

Annual Subscription (two double issues):

per singoli / pour les particuliers / for individuals: **40 EUR**

per istituzioni / pour les institutions / for institutions: **80 EUR**

Un numero della rivista (doppio) / Un (double) numéro / One (double) Issue:

per singoli / pour les particuliers / for individuals: **24 EUR**

per istituzioni / pour les institutions / for institutions: **48 EUR**

Si prega di allegare 2,5 EUR per le spese postali. / Prière d'ajouter 2,5 EUR pour les frais de poste et la manipulation / Please add 3\$ (2,5 EUR) to cover postage and handling costs..

Si prega di versare la somma richiesta per l'abbonamento e le spese postali sul nostro conto corrente, indicando chiaramente il Vostro nome e l'indirizzo / Prière d'assigner l'abonnement plus les frais de poste à notre compte courant, en indiquant votre nom et adresse de manière distincte / Please remit the necessary amount for the post to our account, clearly indicating your name and address:

Numero del conto / Numéro du compte / Account Number: **10100 – 6030347152**

(si prega di aggiungere / Prière d'ajouter / please add:

»per 'Monitor ZSA« / »pour Monitor ZSA« / »for Monitor ZSA«

Banca / Banque / Bank: UJP Koper, Slovenia/Slovénie

Titolare del conto / Titulaire du compte / Account Holder:

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper /
Università del Litorale, Centro di ricerche scientifiche di Capodistria /
Université de Littoral, Centre des recherches scientifiques Koper /
University of Primorska, Science and Research Centre of Koper /
Garibaldijeva 1, 6000 Koper,
Slovenia/Slovénie



KAZALO

ZSA FILES

PODROČNA UREDNICA: BARBARA ZYCH

KNJIGA IN BRANJE – PREDSTAVITVE, KRITIKE, PROLONGACIJE
LIBRO E LETTURA – SEGNALAZIONI, NOTE CRITICHE, RECENSIONI
BOOK AND READING – PRESENTATIONS, CRITIQUES, PROLONGATIONS
LIVRE ET LECTURE – COMPTES-RENDUS, CRITIQUES, PROLONGATIONS

PODROČNI UREDNIK: DRAGO ROTAR

PREDSTAVITVE

ANA TOMINC 15
PIERRE BOURDIEU, LOÏC WACQUANT: NAČELA ZA REFLEKSIVNO DRUŽBENO ZNANOST
IN KRITIČNO PREUČEVANJE SIMBOLNIH DOMINACIJ,
zbrala in uredila Taja Kramberger in Drago B. Rotar, Založba Annales, Koper, 2006

KRITIKE

TAJA KRAMBERGER 17
LETO 1968 IN BILANCA ŠTIRIH DESETLETIJ KOMEMORACIJ /
L'anno 1968 e il bilancio di quattro decenni di commemorazioni / Year 1968 and the balance of four
decades of commemorations / L'an 1968 et le bilan de quatre décades de commémorations Gérard
Noiriel, Racisme: la responsabilité des élites, Les Éditions Textuel, Pariz, 2007; Luc Ferry, Alain Renaut,
La pensée 68. Essai sur l'anti-humanisme contemporain, Gallimard, Pariz, 2008 (1. izdaja 1988);
tematska številka Le Débat: «Mai 68, quarante ans après»; Nebojša Popov, Društveni sukobi – Izazov
sociologiji. »Beogradski jun«, 1968, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2008.

PROLONGACIJE

DRAGO B. ROTAR 27
ČEMU RABI NACIONALNA IDENTITETA IN KAKO JE INTEGRIRANA V ZGODOVINO OBLASTI.
O ZNANSTVENIH DELIH IN DRUŽBENIH ANGAŽMAJH GÉRARDA NOIRIELA /
A cosa serve l'identità nazionale e come è integrata nella storia del potere. Sugli scritti scientifici e impegni
sociali di Gérard Noiriel / For what purpose serves the national identity and how it is integrated in the
history of power / À quoi sert l'identité nationale et comment elle est intégrée dans l'histoire des pouvoirs

TAJA KRAMBERGER 44
»NIHČE NE OBŽALUJE LAS NA GLAVI ČLOVEKA, KI MU BODO ODROBILI GLAVO«:
STALIN IN STALINISTIČNI TEROR V 30. LETIH 20. STOLETJA.
KRATEK PREGLED IZBRANIH ANGLOFONIH MONOGRAFIJ O STALINU IN STALINIZMU,
OBJAVLJENIH V ZADNJEM DESETLETJU /
»Nessuno si rammarica dei capelli di un uomo a cui sarà tagliata la testa«: Stalin e il terrore stalinista
negli anni '30 del XX sec. Breve rassegna delle monografie in lingua inglese su Stalin e il stalinismo
pubblicate nell'ultimo decennio. / »Nobody deploras the hair on the head of a man, whose head
will be cut off«: Stalin and the Stalinistic terror in the Thirties: Short survey of chosen anglophone
monographs about Stalin and Stalinism, published in the last decade / « Personne ne déplore les
cheveux sur la tête de l'homme dont la tête sera coupée »: Staline et la terreur stalinienne dans les
années 1930. Survol sur un choix des monographies anglophones sur Staline et stalinisme publiées
pendant la dernière décennie /

PREGLED PERIODIK
RASSEGNA DEI PERIODICI
REVIEW OF JOURNALS
REVUE DES PÉRIODIQUES

PODROČNA UREDNICA: MONICA REBESCHINI

ZNANOST

KRATKI ZAPISI O REVIJAH: 65
Acta Histriae, letn. 15, št. 2, 2007 (TOMAŽ GREGORC), *Actes de la recherche en sciences sociales*, št. 168, 170, 2007; št. 171-172, 173 in 174, 175, 2008 (TAJA KRAMBERGER), *Annales HSS*, letn. 63, št. 6, 2008 (TAJA KRAMBERGER), *Anthropological Notebooks*, letn. 13, št. 2, 2007 (PETER KASTELIC); *Body & Society*, letn. 14, št. 1, 2008 (PETER KASTELIC), *Cahiers de l'ILSL*, št. 24 in 25, 2008 (TAJA KRAMBERGER), *Caietele Echinox*, št. 14 in 15, 2008 (DRAGO BRACO ROTAR), *Clio. Histoire, Femmes et société*, št. 27 in 28, 2008 (TAJA KRAMBERGER), *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, letn. 35, št. 227, 2007 (MAJA KOLAREVIČ), *Etnography*, letn. 9, št. 1, 2, 3, 4, 2008 (TAJA KRAMBERGER), *Etnolog*, letn. 17, št. 68, 2007 (MAJA KOLAREVIČ), *Filozofski vestnik*, letn. 27, št. 3, 2007 (TOMAŽ GREGORC), *Genèses. Sciences sociales et histoire*, št. 70, 71 in 72, 2008 (DRAGO BRACO ROTAR), *Harvard Human Rights Journal*, letn. in št. 20, 2008 (BARBARA GORNIK), *History & Memory*, letn. 19, št. 2, 2007 (GAŠPER MITHANS), *L'Homme. Revue française d'anthropologie*, št. 185-186 in 187-188, 2008 (DRAGO BRACO ROTAR), *The Journal of International Woman's Studies*, letn. 9, št. 1, 2007 (EVA BRAJKOVIČ), *Kronika*, letn. 56, št. 1, 2008 (BOŠTJAN LUŽNIK), *Memoria e Ricerca: Rivista di storia contemporanea*, letn. 15, št. 26, 2007 (DEBORA BURIC), *Poligrafi*, letn. 11, št. 43/44, 2007 (TOMAŽ GREGORC), *Problemi*, št. 8-9, 2007 (TOMAŽ GREGORC), *Quaderni storici*, št. 3, 2007 (BOŠTJAN LUŽNIK), *Revue d'histoire du XIXe siècle*, št. 36 in 37, 2008 (TAJA KRAMBERGER), *Revue Interrogations*, št. 6 in 7, 2008 (TAJA KRAMBERGER), *The Scholar and Feminist Online*, letn. 6, št. 1-2, 2008 (MAJA TAŠNER), *Social History of Medicine*, letn. 20, št. 3, 2007 (ALAN KELHER), *Socio-anthropologie*, št. 21, 2007; št. 22, 2008 (DRAGO BRACO ROTAR), *Sociology of Health and Illness*, letn. 30, št. 1, 2008 (ALAN KELHER), *Studi Emigrazioni: International Journal of Migration Studies*, letn. 45, št. 169, 2008 (DEBORA BURIC), *Theory and Society*, letn. 37, št. 1, 2008 (ALMA ČAUŠEVIČ), *Zgodovinski časopis*, letn. 61, št. 3-4, 2007 (GAŠPER MITHANS).

MISCELLANEA

CAMPI CULTURAE
SODOBNA UMETNOST / ARTE CONTEMPORANEA /
CONTEMPORARY ART / ART CONTEMPORAIN

PODROČNA UREDNICA: POLONA TRATNIK

JURIJ KRPAN: VSAK DAN SE ROJEVAMO V NOV SVET, KAR PROIZVAJA STALNO 99
 NOVE IZZIVE: SODOBNA UMETNOST KOT INVESTICIJA V DUHOVNO,
 VIZUALNO IN ČUSTVENO INTELIGENCO /

JURIJ KRPAN: Ogni giorno nasciamo in un mondo nuovo, e questo produce sfide sempre nuove: l'arte contemporanea come investimento nell'intelligenza spirituale, visiva ed emotiva. /

JURIJ KRPAN: Every day we are born in the new world, that which steadily produces new challenges: contemporary art as the investment in the spiritual, visual and emotional intelligence /

JURIJ KRPAN: Chaque jour on est né dans un monde nouveau, ce qui incessamment met au jour des défis nouveaux : l'art contemporain comme un placement dans les intelligences spirituelle, visuelle et émotionnelle

(Z Jurijem Krpanom so se pogovarjale Andrea Gorenc, Nina Jemec, Alenka Jeran, Kaja Judec in Katarina Markotič / Jurij Krpan è stato intervistato da Andrea Gorenc, Nina Jemec, Alenka Jeran, Kaja Judec e Katarina Markotič / Interview with Jurij Krpan by Andrea Gorenc, Nina Jemec, Alenka Jeran, Kaja Judec and Katarina Markotič / Entretien fait avec Jurij Krpan par Andrea Gorenc, Nina Jemec, Alenka Jeran, Kaja Judec et Katarina Markotič)

SAŠO SEDLAČEK: INFOKALIPSA ZDAJ! 107
 INICIATIVA ZA USTANOVITEV MEDIJSKE AVTONOMNE CONE /

SAŠO SEDLAČEK: Infocalypse now! Un'iniziativa per costituire una zona mediatica autonoma /
 SAŠO SEDLAČEK: Infocalypse now! Initiative for the creation of autonomous media zone /
 SAŠO SEDLAČEK: Infocalypse maintenant! Initiative pour la création d'une zone médiatique autonome
 (Zapis na osnovi predavanja, ki ga je imel Sašo Sedlaček na UP FHŠ v okviru Humanističnega maratona 9. aprila 2008 / Trascrizione della lezione di Sašo Sedlaček tenuta presso l'UP FHŠ nell'ambito della Maraton humanistico il 9 aprile 2008 / Record written on the base of a lecture, which was held by Sašo Sedlaček at the UP FHŠ in the frames of Humanistic marathon on April 9, 2008 / Texte écrit à partir les notes prise au cours de l'exposé tenu, dans le cadre du Maraton humaniste, le 9 avril 2008 par Sašo Sedlaček à l'UP FHŠ)

MIOMIR KNEŽEVIČ: TKIVNO INŽENIRSTVO IN REGENERATIVNA MEDICINA / 112
 MIOMIR KNEŽEVIČ: Lingegneria tissutale e la medicina rigenerativa / MIOMIR KNEŽEVIČ: Tissue engineering and regenerative medicine / MIOMIR KNEŽEVIČ: Ingénierie tissulaire et médecine régénératrice
 (Predavanje Miomira Kneževića v okviru prireditve Collegium artium na UP FHŠ 20. maja 2008 / Lezione di Miomir Knežević nell'ambito degli eventi organizzati dal Collegium artium presso l'UP FHŠ il 20 maggio 2008 / Lecture by Miomir Knežević in the frames of Collegium artium events at the UP FHŠ on May 20, 2008 / Conférence de Miomir Knežević dans le cadre d'activités du Collegium artium à l'UP FHŠ le 20 mai 2008)

LIKOVNA UMETNOST / ARTI FIGURATIVE / FINE ARTS / ART FIGURATIF

PODROČNA UREDNICA: ALENKA KODERMAN

MARJETA GODLER 116
 BIVANJA / ESISTENZE / DWELLINGS / EXISTENCES

(K razstavi slik akademske slikarke Alenke Koderman aprila 2006 v galeriji »Celica« na Metelkovi v Ljubljani / A proposito della mostra pittorica dell'artista Alenka Koderman presso la galleria »Celica« al centro Metelkova di Ljubljana (aprile 2006) / With the paintings exhibition of the painter Alenka Koderman at the Gallery »Celica« at Metelkova street in Ljubljana, April 2006 / À propos de l'exposition de la peintresse Alenka Koderman dans la gallerie »Celica«, rue Matelkova à Ljubljana)

ALENKA KODERMAN 118
 VIBRIRANJE NARAVE V BARVI IN LIKOVNI GOVORICI / LA VIBRAZIONE DELLA NATURA NEL COLORE E NEL LINGUAGGIO FIGURATIVO / VIBRATION OF NATURE IN COLORS AND IN FIGURATIVE LANGUAGE / VIBRATION OF LA NATURE DANS LE COULEUR ET DANS LE LANGAGE

(K razstavi slik akademske slikarke Marjete Godler 23. marca 2007 v galeriji Jožeta Hudales v Lenartu / A proposito della mostra della pittrice Marjeta Godler presso la galleria Jože Hudales di Lenart (23 marzo 2007) / With the paintings exhibition of the painter Marjeta Godler at the Gallery Jože Hudales in Lenart, March 23, 2007 / À propos de l'exposition de la peintresse Marjeta Godler le 23 mars 2007 dans la gallerie Jože Hudales à Lenart)

BENJAMIN VIRC 120

RAHLOČUTNOST CVETOČIH TRAVNIKOV / LA DELICATEZZA DEI PRATI FIORITI /
THE VIBRANCY OF BLOSSOMING MEADOWS / DÉLICATESSE DES PRAIRIES FLORISSANTES
 (Slikarska razstava akademske slikarke Alenke Koderman, Bohinj 2008 / Mostra pittorica dell'artista Alenka Koderman a Bohinj nel 2008 / An exhibition of paintings by Alenka Koderman, Bachelor of Arts, Bohinj 2008 / Exposition des peintures de la peintresse Alenka Koderman, Bohinj, 2008)

ALENKA KODERMAN 123

DNEVNIK VTISOV IN REFLEKSIJ / DIARIO DI IMPRESSIONI E RIFLESSIONI /
DIARY OF IMPRESSIONS AND REFLECTIONS / LE JOURNAL DES IMPRESSIONS DET DES RÉFLEIXONS

GLASBA / MUSICA / MUSIC / MUSIQUE

PODROČNI UREDNIK: BENJAMIN VIRC

BENJAMIN VIRC 129

MOŽNOSTI EPISTEMOLOŠKE APLIKACIJE BERGSONOVEGA KONCEPTA FILOZOFSKE INTUICIJE
V ODNOSU DO RECEPCIJE UMETNIŠKEGA DELA /
 Possibili applicazioni epistemologiche del concetto di intuizione filosofica di Bergson rispetto alla ricezione di un'opera d'arte / Possibilities of the epistemic application of Bergson's concept of philosophical intuition in relation with the reception of the artistic work / Les possibilités de l'application du concept bergsonien de l'intuition philosophique dans son rapport avec l'œuvre d'art

LITERATURA / LETTERATURA / LITERATURE / LITTÉRATURE

PODROČNA UREDNIKA: TAJA KRAMBERGER, IZTOK OSOJNIK

PORTRET / RITRATTO / PORTRAIT

JOËL POURBAIX, MORJE SE ME OTRESE / LA MER ME DÉMONTE 143

Intervju s kanadskim pesnikom / Entretien avec le poète canadien

JOËL POURBAIX, PET PESMI / CINQ POÈMES 145

(Izbor, prevod in spremna opomba / Le choix, la traduction et la note bio-bibliographique: Taja Kramberger)

PROZA / PROSA / PROSE

HIROMI GOTTO, ZGODBE IZ PRSI 155

DIONNE BRAND, PO ČEMER VSI HREPENIMO 162

Izbor, prevod in spremna opomba: Taja Kramberger

ESEJ / SAGGIO / ESSAY / ESSAI

IZTOK OSOJNIK, 169

IN DUBIO PRO REO

DRUGI ZAPISI / ALTRE NOTE / OTHER NOTES / AUTRES NOTATIONS

TAJA KRAMBERGER 183

SREČKO KOSOVEL, THE GOLDEN BOAT. SELECTED POEMS OF SREČKO KOSOVEL,
 Salt Publishing, Cambridge, 2008 (v prevodu Berta Pribca in Davida Brooksa ob asistenci Teje Brooks Pribac)

IZTOK OSOJNIK, GLOBALNI SISTEM ZA POZICIONIRANJE, 184
 LUD Literatura, Ljubljana, 2008

ZSOLT LUKÁCS 185

TAJA KRAMBERGER, EZERNYI CSEND,
 Pro Pannonia Könyvek, Pécs, 2008

COLLEGIUM ARTIUM NA UP FHŠ: IZ PRVE SEZONE (2007/2008) /
IL COLLEGIUM ARTIUM PRESSO L'UP FHŠ: DALLA PRIMA STAGIONE (2007/2008) /
THE COLLEGIUM ARTIUM AT THE UP FHŠ: FROM THE FIRST SEASON (2007/2008) /
LE COLLEGIUM ARTIUM À L'UP FHŠ: EXTRAITS DE LA PREMIÈRE SAISON (2007/2008)

NINA TURČIN 187

COLLEGIUM ARTIUM: KOLEGIJ KULTURNIH PRIREDITEV NA UP FHŠ /
 Collegium artium: il collegio delle attività culturali all'UP FHŠ / Collegium artium: collegiate body of the cultural activities at the UP FHŠ / Collegium artium: le collège des activités culturelles à l'UP FHŠ

CORDON SANITAIRE

»GOVORITI ŠE DRUGE GOVORICE POLEG GOVORICE ZNANOSTI« 191
 (Pogovor z Gérardom Noirielom, zapisala Nicolas Delalande in Ivan Jablonka v sodelovanju s Florence Brigant.) prevedel: Drago B. Rotar

SELITEV MAISON DES SCIENCES DE L'HOMME (MSH): 200
IZRIVANJE DRUŽBENIH IN HUMANISTIČNIH ZNANOSTI IZ MESTA

V NEOLIBERALNI, POPULISTIČNI IN OBSKURANTISTIČNI PODOBI SVETA 201
NI PROSTORA ZA DRUŽBENE IN HUMANISTIČNE ZNANOSTI
 Drago B. Rotar

KDO ODLOČA O USODI MSH (MAISON DES SCIENCES DE L'HOMME)? 212
 (Maurice Aymard, prevedel: Drago B. Rotar)

KOMENTAR K RAVNANJU S FMSH OB PETICIJI, 217
KI JO JE SPROŽILA FMSH (21. 08. 08)
 (Huang Qinghua, prevedel: Drago B. Rotar)

NE RAZSUJTE MAISON DES SCIENCES DE L'HOMME 218
 (Immanuel Wallerstein, prevedel: Drago B. Rotar)

APEL K REORGANIZACIJI HUMANISTIČNIH, EKONOMSKIH 220
IN DRUŽBENIH ZNANOSTI O POLITIČNEM
 Prevod: Drago B. Rotar in Taja Kramberger

ALENKA KODERMAN 223

KDO BO REŠEVAL SLIKARSTVO?
 (februarja 2007 poslano nekaterim slovenskim likovnim galerijam)

ALENKA KODERMAN 224

REŠEVANJE STATUSA SAMOZAPOSLENE(GA) V KULTURI
 Pritožba Ministrstvu za kulturo (26. januar 2007)
 Pismo Ministru za kulturo (25. april 2007)

MINA BULIČ 228

DESET GODINA OD NATO BOMBARDOVANJA SRBIJE.
 O podrumima, pokeru i ukradenom košarkaškom igralištu

ALTERA / SHORT CUTS

S ŠTUDENTKAMI IN ŠTUDENTI V PARIZU (D. B. R.)	233
MEDNARODNA KONFERENCA FRANKOFONIJE »ZGODOVINA POZABE / L'HISTOIRE DE L'OUBLI« IN RAZSTAVA O AFERI DREYFUS (T. K.)	234
OBLETNICI ROJSTVA SIMONE DE BEAUVOIR IN CLAUDA LÉVIJA-STRAUSSA (T. K.)	236
NAGRADE IN DOKTORATI (D. B. R.)	239
ZANIMIVE NOVOSTI, IZMENJAVA KAZAL IN NOVE KNJIGE ZALOŽBE ANNALES UP ZRS	240
FOTOGRAFSKI PORTFOLIO: MINA BULIĆ	247
FOTOGRAFSKI PORTFOLIO: JOŽE POŽRL	273

NAVODILA AVTORJEM

Ana Tominc

**Pierre Bourdieu, Loïc Wacquant:
NAČELA ZA REFLEKSIVNO DRUŽBENO ZNANOST IN
KRITIČNO PREUČEVANJE SIMBOLNIH DOMINACIJ.**

**Zbrala in uredila Taja Kramberger in Drago B. Rotar.
Koper, Annales, 2006.**

Pol desetletja po smrti Pierra Bourdieuja, družbenega analitika, ki je bil za časa življenja »najbolj citiran še živeči sociolog na svetu«¹ in katerega dediščino so nekateri francoski mediji (ki jih je v svojih delih Bourdieu seveda izdatno kritiziral) v zanosu medijskega »žalovanja« konec januarja 2002 (maščevalno) označili kot nično,² so nekateri njegovi teksti zbrani izšli v knjižni obliki skupaj s prevodi tekstov Loïca Wacquanta. Ta uredniški podvig Taje Kramberger in Draga B. Rotarja je vsekakor vreden pozornosti, še zlasti, ker količina Bourdieujevega dela, doslej prevedena v slovenski jezik, nikakor ni pretirana: poleg prevoda *Praktičnega čuta* (I in II), ki je izšel v »evergreen« zbirki SH, lahko v slovenščini beremo še *Na televiziji*, *Znanost kot politika* in *Znanost o znanosti in refleksivnost*, pa tudi nekaj člankov, kar vse skupaj predstavlja zgolj majceni del iz seznama Bourdieujeve knjižne zapuščine. Wacquant, ta nekdanji Bourdieujev študent, ki je svojega profesorja, kakor sam pravi, sprva zgolj »intelektualno nadlegoval«,³ kasneje pa z njim tudi sodeloval (rezultat česar je v okoli dvajset jezikov prevedeno delo *An Invitation to Reflexive Sociology*, 1992), pa je v tem izboru člankov in intervjujev v slovenski jezik preveden sploh prvič.

Na nekaj več kot 250 straneh so teksti razporejeni v dveh sklopih, prvem, znanstveno orientiranem, *Načelih za refleksivno družbeno znanost*, v katerem se drenjajo predvsem Wacquantovi prispevki, in drugem, bolj družbeno-kritičnem, *Načelih za kritično preučevanje simbolnih dominacij*, kjer prevladuje Bourdieujeva misel. Tik pred koncem pa je za vse, ki se jim avtorja do tega trenutka nadpovprečno priljubita, zbrana tudi njuna bibliografija. Za *bon voyage* sta z »Nekaj refrakcijami skozi tekste in kontekste ob prevodih« poskrbela urednika sama.

1 Wacquant, Loïc (2002): *La vie sociologique de Pierre Bourdieu*. URL (5. junij 2007): www.home-moderne.org/societe/socio/wacquant/PBviesoc.rtf.

2 Quinon, Manuel (2002): *Le champ journalistique français... Au prisme de la mort de Pierre Bourdieu*. *Esprit critique* 4/3. URL (10. junij 2007): www.espritcritique.fr.

3 Bourdieu, Pierre in Loïc Wacquant (2006): *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Zbrala in uredila Taja Kramberger in Drago B. Rotar. Koper: Annales. Str. 38.



UREDNIKA KNJIGE (ZGORAJ) IN OBČINSTVO (SPODAJ) NA TISKOVNI KONFERENCI V PROSTORIH ŠOUP
(17. 5. 2007, FOTO: A. T.)

Že kmalu po izidu sta 17. maja 2007 knjigo tudi predstavila v za take zadeve presenetljivo polni avli Študentske organizacije Univerze na Primorskem v Kopru. Večeru, ki ga je poleg Založbe Annales, ki je knjigo izdala, prijazno soorganizirala še Univerzitetna knjigarna Univerze na Primorskem, ni manjkalo skoraj nič, če odštejemo hrepenečo željo najbolj oddaljenih po mikrofonih. Za popestritev smo si lahko ogledali tudi izsek Wacquantovega univerzitetnega predavanja, s pomočjo katerega si je bilo moč izoblikovati idejo o pojavi tega



zanimivega sociologa. O zborniku je Taja Kramberger povedala: »Knjiga ni enostavno pisana, vendar pa bo – za tiste, ki so vstopili v realno življenje in so se konfrontirali z družbeno realnostjo – marsikakateri oprijemek pomemben, ker nudi mentalna orodja. Ta pojem ni nekaj abstraktnega, to so koncepti in pojmi, ki nam pomagajo misliti družbo, ki je okrog nas, in s tem tudi naše lastno življenje in našo pozicijo v njej.«

Taja Kramberger

LETO 1968 IN BILANCA ŠTIRIH DESETLETIJ KOMEMORACIJ

V letu 2008, okrogla štiri desetletja po študentskih nemirih v Franciji, ki so se razrasli v politični boj levece, katerega učinki zdaleč niso enoznačni, je na knjižnih policah večjih evropskih knjigarn (tako vsaj v Parizu, Londonu in Kobenhavnu) najti razmeroma obsežno samostojno polico z najrazličnejšimi besedili o dogodku, dogodkih, če ne kar dogajanju »1968«. Maj 1968 je eden od tistih *dogodkov*, katerega pomeni in interpretacije s časom naraščajo, hkrati pa njihove pojasnitve niso nepovezane z motivi in intencami, ki sprožajo množenje družbenih reprezentacij o izvornem dogodku. Vsaka obletnica maja 1968 je bila kajpak povezana s trenutnim sociohistoričnim kontekstom, ki je služil kot interpretativna mreža za branje dogodka samega; francoske komemoracije s francoskim kontekstom, komemoracije v drugih evropskih mestih in krajih, pa z lokalnimi okoliščinami in političnimi aspiracijami njihovih nosilcev.¹ Repetitivnost kot komemorativni ritual je sama na sebi prazna forma, ki nikakor ne zagotavlja, da bi o dogodku karkoli spoznali ali vedeli.

Obstaja pa tudi druga, zahtevnejša stran diskusije o letu 1968, ki terja več poglobljanja, trudapolno restitucijo mikrozgodovinskega konteksta in posamičnih etap dogajanja, soočenja različnih pogledov na dogajanje in vzpostavitev kritične refleksije do nekaterih segmentov dogajanja v 60. letih 20. stoletja. Predvsem pa pri tem ne gre več za uradno ali pompozno vajo iz preprostega vračanja v čas, ki ji je edini vodnik koledar (kronologija), angažma pa omejen na neobvezujoče (ali izmuzljivo) pozicioniranje v razmerju do socialnega, kulturnega in političnega kapitala in vrednotenja preteklega dogajanja. »Objektivnost«, pravi Gérard Noiriel, »se vpisuje v horizont, ki ga vselej pogojuje [človekova] lastna družbena trajektorija« (Noiriel, 2007, 7); v tem smislu so trenutki naših življenj vselej že indici ali celo sredstva za razumevanja, ki so na voljo bralcem in bralkam za interpretacijo. Vendar pa je tudi ta zvezana s trajektorijami subjektivnih »objektivnosti« bralcev in bralk in odvisna od več dejavnikov; tako od njihovega znanja, simbolnega kapitala in zmožnosti za kompleksno in refleksivno mišljenje. Neopredeljenost – včasih v izogib osebni odgovornosti izpeljana skozi ponovitev – je prav tako pozicija, le prikrita in zaznavna drugje, je pozicija tiste vrste, ki jo moramo skozi raziskavo šele detektirati. Neprimerno bolj jasna so stališča tistih intelektualcev in intelektualk, ki ob interveniranju v les affaires de la cité nenehno

1 Leta 1978 z ekonomsko krizo, leta 1988 z dilemami levece na oblasti, leta 1998 z velikim trendom globalizacije oz. mundializacije, leta 2008 z reakcionarnimi in neoliberalnimi aspiracijami nosilcev politične moči. Cf. »Mai 68, quarante ans après«, uvodnik in Le Débat, št. 149, marec–april 2008, str. 3. Glej tudi članek Jeana-Pierra Rioux, 2008, in delo Rogerja Bensadouna in Philippa Jumela (2003) o paradoksu (implicitnem kompromisu) udeležbe nekaterih kadrov sedanje politične in podjetniške elite v Franciji v dveh ideološko divergentnih dogodkih: v študentskem gibanju leta 1968 in svetovni globalizaciji ter neoliberalizaciji v zadnjem desetletju 20. stoletja.

vrtajo v vprašanje lastne legitimnosti in prek stalne refleksije vzpostavljajo svojo epistemično legitimnost.² Letošnja tematska številka francoske revije *Le Débat*, v kateri je v dosjeju z naslovom »Maj 68, štirideset let kasneje« zbranih sedem besedil, ponuja več oprijemkov za kompleksno branje leta 1968.

Kljub številnim interpretacijam (a le malo poglobljenim študijam) leta 1968, pojasnjuje Jean-Pierre Rioux (2008, 4), se objekta manifestacij in interpretacij še vedno drži neka negotovost, nejasnost, s pomočjo katere lahko razumemo željo nekaterih ljudskih komentatorjev, da bi dogodku enkrat za vselej dali pomen, da bi ga fiksirali in semantično pripisali točno določenemu kraju v polju mnenj (ali vednosti; zadnje je pač precej težje, saj v polju vednosti ni »dokončnih pomenov«).³ Še bolj nenavadna je bila – po mnenju istega avtorja – v času dogajanja in kmalu po njem domala popolna zapuščenost terena in predmeta »1968« s strani zgodovinarjev (t. i. zgodovinarjev sedanosti, ki so si prav tedaj prizadevali vzpostaviti *histoire immédiate* kot sestavni del zgodovinarskega kurikula); raziskovanje bogatih arhivov in reprezentacij o dogajanju so ti mirno prepuščali sociologom ter znanstvenikom in znanstvenicam drugih disciplin, ki so bili – kakor je iz te nemosti zgodovinarjev pred neposredno zgodovino razvidno – bolj opremljeni z orodji za mišljenje družbe in družbenih fenomenov.⁴

Navsezadnje je potrebno preučevanje te »trmoglavosti«, ki ne dojemata in ne dojame razsežnosti neposrednega dogajanja in s katero je določen velik del (ne zgolj) francoske univerzitetne zgodovine; med tem tudi tiste zgodovine, ki se je trudila omiliti ali oslabiti svoje zanimanje za maj 68. Ta relativna ravnodušnost na videz ni zvezana s političnim in ideološkim taborom, čeprav generacije, ki so jih dogodki najbolj zaznamovali, velikokrat vodijo raziskovanja; nič bolj ni dokazana, meni Jean-Pierre Rioux (2008, 11), selektivnost interesa v sorazmerju z otipljivimi posledicami maja 68 za to in to spremembo v karieri, za to in to poraženo intelektualno okolje, za ta in ta raziskovalni center, ki je bil opuščen ali je zmedlel.

2 O intelektualnih v času leta 1968 gl. članek Bernarda Brillanta, 2008. Nekaj zanimivih pričevanj je tudi v letošnjih tematskih številkah *Le Magazine Littéraire* (zunaj serije, št. 13, april–maj 2008) in *Télérama* (zunaj serije, »Maj 68: L'Héritage«, maj 2008). Odmevni deli *L'Anti-Oedipe* (1972) Deleuza in *Gauntarija in Surveiller et punir* (1975) Michela Foucaulta sta seveda prav tako tesno povezani z novimi političnimi realnostmi, novo politično refleksijo in novo eksistenčno modalnostjo post festum, kakor so razmišljanja situacionistov (Deborda, Vaneigema, idr.) in še nekaterih drugih, precej heterogenih tokov, ki so jih lansirali Henri Lefebvre, Jean-Paul Sartre, Herbert Marcuse, Jacques Lacan (glej kratek uokvirjen odlomek njegovega nastopnega predavanja na tedaj novi Univerzi Vincennes decembra 1969, s katerim je Lacan prelomil simpatiziranje s »skrajno levico«), Louis Althusser idr., vplivala na »predvečer« dogodkov maja 68. Gibanje za osvoboditev žensk (MLF – *Mouvement de libération des femmes*) in afirmacija feminističnih akcij (za legalizacijo splava idr.) sta med najpomembnejšimi učinki dogajanja po letu 1968.

3 Tako diatribi o domnevnem kaosu in impoziciji intelektualnega in moralnega relativizma v letu 1968, ki sta jih ob zadnji priložnosti izustila papež Ratzinger in francoski predsednik Sarkozy, ki pa so kot stereotipi precej starejšega datuma, kakor bi želela njihova začasna prenašalca.

4 Z nekaj izjemami: zgodovinar Adrien Dansette je leta 1971 izdal knjigo *Mai 1968* (Plon, Pariz); prav tako Claude Fohlen, *Mai 1968. Révolution ou psychodrame?* (PUF, Pariz, 1973). René Rémond pa je bil mentor nekaj solidnih tez na Univerzi Pariz X – Nanterre. Pierre Grémion (2008) opozarja, da je na leto 1968 mogoče s sociološke perspektive gledati tudi skozi *clash* dveh socioloških smeri, ki sta se razvili na Sorboni in v Nanterru in se konfrontirali skozi študentsko gibanje. Seveda pa ne smemo pozabiti dela, ki ni analiza, ampak pričevanje z elementi za analizo, tedaj mladih zgodovinarjev Alaina Schnappa in Pierra Vidala-Naqueta, *Journal de la Commune étudiante*, Seuil, Pariz, 1969.

Tako dogajanje bi zaslužilo kolektivno preiskavo, ki bi – če bi jo izvedli – nedvomno izzvala koristna razmišljanja in soočenja o francosko-francoskem narcisizmu.

Jasno je, da proslavljanja dediščine maja 68 običajno vodijo stran od zahtevnejših preučevanj o njegovih stremljenjih. Kolektivna memorija, ki se kopiči, ne da bi zgodovinarji pravočasno razdelali, razmontirali »dogodek« in preučili odnose med različnimi zgodovinskimi plastmi dogajanja, je tako popolnoma odstavljena od spoznavnega referenčnega okvira in kot taka nenehno obdeluje zgolj mitske razsežnosti maja 68, ki naj bi bil nenasilen, brez kronoloških in družbenih robotosti, močno obarvan s prizorom »sprostitve šeg« (gl. v nadaljevanju in v op. 18 infra).⁵ Vendar pa so se (vsaj) francoski zgodovinarji v zadnjem desetletju dovolj dobro poučili o vlogi memorije v preobrazbi dogodka, da si ne želijo ravno razvijati svoje profesije na podlagi tega maja, ki jih izziva in deluje kakor »duh«, ki je ušel oz. ki so ga zaradi neumnosti spustili iz steklenice.

Deseta obletnica leta 1968, ki je bila ujeta med spektakularno vizijo dogodka in volontaristično ali celo melanholično bilanco, je predvsem naplavila večjo množino pričevanj obeh vpletenih strani, tudi nekaj korektur osebnih pričevanj, saj akterji niso bili več neposredno ogroženi ali pa so dogajanje videli v novi luči. Leta 1978 je izšlo prvo monografsko delo, ki je z resnejšim pristopom k materialu in s pomočjo statističnih analiz skušalo premeriti razsežnosti in družbene učinke obravnavanega dogodka.⁶ Nova družbena gibanja v tem času so se z bolečino ovedla nekaterih paradoksov leta 1968; althusserjanski omniprezenci ideoloških aparatov države (s kastracijskimi učinki za družbeni aktivizem) so sledila na raven vsakdanjega življenja in prepoznavala oblast v človekovi intimni sferi. Vendar pa, se sprašuje Jean-Pierre Rioux (2008, 6), ali ne pomeni pripisovanje prevelikega pomena tem spoznanjem in preziranje države, ki je včasih iz takih pozicij izhajalo in se je na ravni realnega kazalo kot umik iz kljubovalnih in radikalnih pozicij, ravno dezangažma par excellence in sprostitve prostora za nemoteno razraščanje in proliferacijo ideologije?

Ob določeni redistribuciji podatkov in perspektiv so leta 1978 izšla še tri dela, ki so dala intonacijo in pripravila teren za nadaljnje re-interpretacije študentskega gibanja. Jean-Marc Salomon je napisal *Hôtel de l'avenir* [Palača prihodnosti], v katerem med mešanjem pričevanj in analiz poudarja kontinuiteto z generacijo, ki se je borila zoper vojno v Alžiriji. *Les années orphelines* (1968–1978) [Osiretela leta] Jeana-Clauda Guillebauda so poskus prizanesljivega diskurza in naklonjenosti idealom, ki delo nekako rešujejo iz domala popolne nevednosti o zgodovinskih in družbenih dogajanjih, medtem ko je Régis Debray v *Modeste contribution aux discours et cérémonies officielles du dixième anniversaire* [Skromen prispevek h govorom in k uradnim ceremonijam k deseti obletnici] dogajanje leta 1968

5 Ob tej težavi z zgodovinarsko interpretacijo maja 68 trčimo na strukturno sorodno, a v razsežnostih precej hujšo problematiko postopkov oblikovanja, verifikacije, rektifikacije in transmisije »slovenske zgodovine«, ki je bolj kakor resna, analitična in strukturno odprta zgodovina prav povnanjena klientelna memorija tistih »znanstvenih« skupnosti, ki so bile v danih trenutkih režimsko sprejemljive in kot take lastnice disciplinskega polja. O tej nespoznavni inverziji v polju »zgodovinpisja« v Sloveniji, ki ne razlikuje med kolektivno memorijo in uradno zgodovino, bo treba še veliko govoriti.

6 Alain Delale in Gilles Ragache, *La France de 68*, Seuil, Pariz, 1978 (ponatis 1988).

izvzel iz konteksta preloma in diskontinuitete in ga – s pomočjo domnevne zgodovinske zvižaje (la ruse de l'histoire), ki da sistem vrača v sedlo – postavil v niz zgodovinskih sprav. Ker so ta dela, ki so dala ton kasnejšim reprezentacijam leta 68, številna gibanja v letu 1968 in njihove kasnejše odmeve ter učinke obravnavala zelo površno, pri čemer so puščala ob strani obširne ravni dogajanj – tako krizo licejev s toliko zatrtimi učitelji in učiteljicami, implozijo kulturnih aktivnosti leta 1968, prostorske in časovne relacije in kontaminacije, val univerzitetnih stavk leta 1976, delavski maj 1978 in še kaj –, je desetletnico razmeroma zlahka obvladovala že rutinirana medijska generacija in jo celo izrabila za plasiranje les nouveaux philosophes (Andréja Glucksmanna, Bernarda-Henrija Lévyja, Jeana-Marieja Benoista, Guya Lardreauja, Christiana Jambeta, Jeana-Paula Dolléja, Michela Guérina, Philippa Néma in Mauricea Clavela).⁷ V tem prostoru, ki je šele oblikoval memorije na leto 68, je na drugi strani kot slaba vest policijskega prefekta Grimauda⁸ sijala lucidnost edinega pričevanja, ki se je lahko kosalo s prefektovim pričevanjem: L'Établi [Ročni delavec] (Minuit, Pariz, 1978) Roberta Linharta.⁹

Dvajseta obletnica leta 1968 je bila precej manj podvržena entuziazmu, pričevanjskim soočenjem in interpretativnim konfrontacijam. Pojavila so se nova filozofska in sociološka branja dogajanja, ki so menila, da se maj 68 hkrati vpisuje v dolgo zgodovino »spreminjanja navad« oz. »sprostivne šeg« v družbah, tokrat pač potrošniške družbe, in v dispozitiv pojava sodobnega individualizma, ki ga je razglašal Habermas. Tedaj so nekateri avtorji »demaskirali« domnevno totalitarno in antihumanistično misel leta 68. V ta niz publikacij smemo umestiti delo Luca Ferryja in Alaina Renauta La pensée 68. Essai sur l'anti-humanisme contemporain (1988, ponatis 2008), ki je sprožilo burne polemike, ki so napovedovale ne le generacijsko, ampak tudi veliko ideološko mutacijo, zasuk na desno.¹⁰

7 Gilles Deleuze je novepečene genije filozofskega marketinga denunciral kot »medijsko potegavščino desnice«. Četudi so prihajali iz različnih idejnih tokov, jih je vse družila nastojenost zoper marksizem, revolucijo in državno strukturo.

8 Maurice Grimaud je bil v času dogajanja leta 1968 policijski prefekt v Parizu. Leta 1978 je v svojem velikem pričevanju s poštenostjo lojalnega državnega uslužbenca opisal začasno paralizno oblast, zavračanje prelivanja krvi in način, kakor so vključili gibanje, ki je umrlo »kot velika riba, potegnjena na breg«, medtem ko so njegovi nasledniki imeli raje bolj tvegano uporabo sankcij in odvracjanja od dejanj. Cf. Murice Grimaud, En mai, fais ce qu'il te plaît [V maju, počni, kar te je volja], Stock, Pariz, 1977.

9 A tudi on je, kakor piše Jean-Pierre Rioux (2008, 7), pretrgal solidarnostno vez z generacijo 68. Robert Linhart (roj. 1943) je sicer francoski sociolog in predavatelj na Univerzi Pariz VIII. V zgodnjih 60. letih 20. stoletja je bil član Union des étudiants communistes (UEC) [Zveze komunističnih študentov], v okviru katere je imel velik vpliv Louis Althusser. V študijskem letu 1964/1965 je bil vpleten v nastanek marksistično-leninistične revije, zaradi česar je bil izključen iz UEC. Tako je decembra 1966 ustanovil Union de la Jeunesse Communiste Marxiste-Leniniste (UJCM) [Zvezo marksistično-leninistične komunistične mladine], ki je izdajala revijo Les Cahiers marxistes-léninistes [Marksistično-leninistični zvezki]. V času študentskega gibanja (leta 1968) je Robert Linhart zaradi različnih pritiskov doživel živčni zlom (gl. tudi Vergez-Chaignon, 2008, 53), zveza pa se je pod vodstvom Bennyja Lévyja reformirala v Gauche Prolétarienne (GP), katere člani so se zaposlili v tovarnah kot polkvalificirani delavci. V tem času je Robert Linhart, ki je delal v tovarni Citroën, napisal delo L'Établi. Njegova hči, Virginie Linhart, pa je letos izdala knjigo Le jour où mon père s'est tu [Dan, ko je moj oče umolknil]. Na spletni strani fotografa Gérarda Aiméja si lahko ogledate Linhartovo fotografijo iz leta 1968: <http://gerard-aime.neteyes.fr/phototheque/picture.php?/11639/category/2231>

10 Ko je Luc Ferry postal minister za Nacionalno izobraževanje (2002–2004) je poantiral svoje pripombe: inkriminiral je strukturaliste, ki naj bi »zagrešili veliko napak v izobraževanju«, in omenjal »težko dediščino modernizma v misli 68«

Decembra 1969 je bil Jacques Lacan povabljen na novo univerzo v Vincennesu, da tam izvede svoj prvi cikel predavanj. Občinstvo je Lacana izžvižgalo, zato se ni nikdar več vrnil na to univerzo. Dogodek je imel za posledico Lacanov prelom s skrajno levo. Tu objavljamo odlomek, ki priča o tem »razhodu«:

INTERVENCIJA: Sprašujem se, čemu je te amfiteater natlačen z 800 osebami. Res je, da si lep klovn, slaven, in da si prišel govorit. Tudi tovariš je govoril 10 minut, da bi povedal, da se skupinice ne morejo izvleči z univerze. In vsi, priznavajoč, da ni kaj povedati, govorijo, da ne bi nič povedali. Če torej ni nič za povedati, nič za razumeti, nič za vedeti, nič za narediti, čemu so vsi tu? In zakaj ti, Lacan, ostajaš?

INTERVENCIJA: Malo smo zašli zaradi lažnega problema. Vse to zato, ker je tovariš rekel, da bo prišel na univerzo, da bi od tam spet odšel z drugimi tovariši.

INTERVENCIJA: Govorimo o Novi Družbi (Nouvelle Société). Ali bo imela psihoanaliza funkcijo v tej družbi in kakšno?

JACQUES LACAN: Družba ni nekaj, kar bi bilo mogoče tako definirati. To, kar sem skušal artikulirati, ker mi analiza o tem daje pričevanje, je to, kar ji gospoduje: se pravi, praksa govorce. Afazija pomeni, da obstaja nekaj, kar peša (zastaja, qui flanche) na tej strani. Predstavljajte si, da obstajajo tipi, ki so jim stroji vstopili v možgane in ki se sploh ne znajdejo z govorico. Zaradi tega so precej pohabljeni.

INTERVENCIJA: Lahko rečemo, da Lenin ni postal afazičen.

JACQUES LACAN: Če bi bili le malo potrpežljivi in če bi želeli, da se naša prosta srečanja (impromptus) nadaljujejo, bi vam povedal, da revolucionarna aspiracija nima druge možnosti, kakor da vselej sledi gospodarjevemu diskurzu. Prav to je dokazala izkušnja. To, kar si kot revolucionar želite, je gospodar. Imeli ga boste.

INTERVENCIJA: Ga že imamo, imamo Pompidouja.

JACQUES LACAN: Domišljate si, da imate gospodarja s Pompidoujem! Torej? Kaj je ta zgodba? [...] Tudi jaz bi vam rad zastavil vprašanja. Za koga tukaj ima beseda »liberalec« pomen?

INTERVENCIJA: Pompidou je liberalec, Lacan tudi.

JACQUES LACAN: Jaz sem liberalec, kakor vsi, le toliko, kolikor sem antiprogresist. Le toliko, da sem zajet v gibanje, ki si zasluži, da se imenuje progresistično, saj je progresistično utemeljevati psihoanalitični diskurz, ker ta dopolnjuje krog, ki bi vam morebiti lahko omogočil, da situirate tisto, za kar pravzaprav gre, tisto, zoper kar se upirate. To ni ovira, da se to ne bi hudičevo dobro nadaljevalo. In prvi, ki pri tem sodelujete, in prav tu, v Vincennesu, ste vi, saj igrate funkcijo helotov [prebivalci antične Lakonije, ki jih je Šparta kot država zaslužila in so bili vezani na zemljo – op. prev.] tega režima. Ali ne veste več, kaj to pomeni? Režim vam kaže. Pravi: »Glejte jih, kako uživajo.« [...] Dobro. Tako. Na svidenje za danes. Končano je.

Prevedla TAJA KRAMBERGER

(Po odlomkih v *Le Magazine littéraire*, št. 13, 2008, str. 27.)

Tako je reprezentacija gibanja 1968 postopoma – korak za korakom – spreminjala kono-
tacija.¹¹ S spretno mediatizacijo in s politično tehniko prekrivanja (poudarjanje 200. obletnice
francoske revolucije in minorizacija dogodkov leta 68) je »dogodek« zdrsnil v popolnoma
ludično interpretacijo, izpraznjeno življenjskih zastavkov, političnih angažmajev in slehernih
ambicij (močnega naboja antigolizma ni nihče več omenjal, prav tako ne delavskih zahtev),
postal je nosilec zmagoslavne revolucije v longue durée spremembi navad (seksualna revolucija
ipd.).¹² Tudi avdio-vizualna politika tega časa, meni Rioux (2008, 8), bi zahtevala pozorno
raziskavo; v tem času sta Hervé Hamon in Patrick Rotman posnela serijo Génération, ki je
nedvomno (poleg njune istoimenske knjige v dveh delih), četudi so jo predvajali v poznih urah,
prispevala k distribuciji podob o letu 68 kot izhodiščni točki kulturne revolucije; medtem
ko so segmenti memorije že prehajali v skrepenelost in mitizacijo. V tem času pa se pojavita
tudi dve izvirni raziskavi, ki – neobčutljivi na mitizacijo – razgibata in diverzificirata polje
pričevanj: delo Des révolutionnaires dans un village parisien. Mai 68 vingt ans après Nicolasa
Dauma, ki je zbral pričevanja akcijskega komiteja III. pariškega okrožja, in Mai en héritage
Élisabeth Salvaresi, ki je uredila 14 pričevanj in zlasti opombe o 490 aktivističnih itinerarijih
(oboje 1988). Sredi tega skladiščenja spominov, ki naj bi sooblikovali memorijo leta 1968, pa
je – prav zaradi nenehnih preobrazb v diskurzu in pozicioniranju – dragocen tudi glas He-
nrija Webra, ki nas napeljuje na kritično premišljevanje o validnosti retrospektivnih pričevanj
in o primarnem pomenu dogodka. Eden od pomembnejših učinkov 20. obletnice maja 68 je
zagotovo ta, da se je skozi manifestacije, monografije in diskurze postopoma nakazal izhod
iz francoske samozadostnosti,¹³ o kateri – v obliki francoskega etnocentrizma, ki je označeval
militante ekstremne levice, večinoma malomeščanske provenience – v povezavi z letom 1968
piše tudi Gérard Noiriel (2007, 29).

Toda spet se zgodovinskih raziskav ni lotil zgodovinar, ampak novinar.¹⁴ Laurent Joffrin
(tedaj pri Libération, kasneje pri Nouvel Observateur) je prvi zbral kronologijo in občinstvu

(gl. Vergez-Chaignon, 2008, 61). V tej smeri (zasuka na desno) gre brati tudi delo Jacquesa Capdeviella in Renéja Mou-
riauxa, Mai 68, l'entre-deux de la modernité (1988), ki ima namen prikazati kontinuiteto obnašanj in razmerij moči. To
delo skuša leto 1968 prikazati kot nepresenetljiv »surov izbruh nevihte«, ki se je dolgo pripravljala skozi socialne odpore,
zlasti delavska gibanja (pozaba intelektualcev!), ki so jih retrospektivno preveč blažili, in da je bila modernizacija dežele
že dolgo zastavek političnega legitimiranja (in ne šele zahteva leta 68).

- 11 Bénédicte Vergez-Chaignon (2008) lepo prikaže, kako se je s pomočjo kritikov leta 1968 v štirih desetletjih desnica
polastila levičarskih argumentov. Prim. tudi Bénédicte Delorme-Montini, 2008.
- 12 Manjšo, a hitro prikrito prasko v brisanju realnih dimenzij dogajanja leta 1968, ki ji je Serge July nadel ime »prezgodnja
ejakulacija«, je leta 1986 pomenila grožnja dokaj strnjene lizejske opozicije zoper vladno zakonodajo. Opozoriti velja, da
je 20. obletnica potekala vzporedno s kampanjo za predsedniške in zakonodajne volitve, iz katere so bile izbrisane vse
reference na leto 68.
- 13 Diana Pinto je leta 1988 v Le Débat (št. 51, str. 153–157) v članku »Un regard américain« skušala prikazati, kako je bil
– za razliko od dogajanj v Nemčiji, Italiji in na Japonskem – »maj 68« v Franciji in v ZDA percipiran kot samozadostno
dejanje. Gl. tudi članek Bénédicte Delorme-Montini, 2008.
- 14 V tem času se je zgodovinar Antoine Prost začel spraševati, kaj je z družbo, ki je nezmožna jasno formulirati zahtevo
po zgodovinski vednosti in spoznavanju o nejasnih ali ambigvitetnih dogodkih preteklosti. Čez nekaj let je dojel, da je
zahteva po kompleksni analizi dogodka, kakršen je bil maj 1968, dejansko zahteva po globinski prenovi zgodovinske
discipline in njenega instrumentarija. Gl. Rioux, 2008, 9, 13 in 18. Izredno slabo so tudi raziskane socialne povezave med
študentskim in delavskim majem 68.

ponudil načrt uverženja dogodkov leta 1968, obenem pa zbral obsežno bibliografijo na
temo.¹⁵ Vsekakor lahko v komemoracijah maja 1968 opazimo delovanje trivializma in vo-
lontarizma memorije, ki si s slavljenjem obletnic vehementno prilašča različne (populistične)
reprezentacijske ravni in se s precejšnjo zagrizenostjo otepa sleherne racionalizacije,
študioznega pristopa in kompleksnejše analize; skozi take rituale je leto 1968 osiromašeno,
pohabljeno in mistificirano. Pravo vprašanje je torej, kako preobrniti smer tega delovanja
memorije, kako v banalizacijo, ki a posteriori modelira dogodek, ki se je vendarle v realnosti
dogajal v razmeroma rigorozni obliki določene zgodovinskosti in situ, vnesti kritično refle-
ksijo? Kako razumeti protislovje med tako izjemnim dogodkom in tako običajnim shranje-
vanjem v memorijo? (Rioux, 2008, 11)

Slovesnost ob tretji dekadi maja 68, pravi Jean-Pierre Rioux (2008, 11), leta 1998, ne
le, da ni dosegla intenzivnosti prvih dveh, ampak je celo brez premisleka, refleksije, nemara
celo brez želje po modifikaciji zornega kota, vztrajno ponavljala njune zmote. Novi pogledi,
ki so pomagali premagati infleksijo, so prišli z robov, tokrat prav s tistih krajev, kjer so prej
molčali in njihovih glasov ni nihče pričakoval: s strani sociologov in zgodovinarjev. Filozof
in sociolog Jean-Pierre Le Goff je napisal delo L'Héritage impossible (Découverte, Pariz,
1998), ki je krepko opozorilo na ambivalentnost dogodka in njegove dediščine, obenem pa
ni ločevalo analize »političnega levičarstva« (gauchisme politique) od analize »kulturne-
ga levičarstva« (gauchisme culturel), ki si je lastilo zametke avtonomizacije individualizma
(nevpetosti brez dolžnosti in brez dolgov do kolektiva) v maju 68. Jean-Pierre Le Goff skozi
tako analizo – ne da bi argumentacijo izpeljal v smer Ferryja in Renauta, ki sta v »mislila leta
68« videla »antihumanizem«, ki naj bi pospešil prihod »obdobja praznine« – meni, da je
»kulturno levičarstvo« pomagalo narediti idejo o skupnem bivanju in tudi idejo o družbe-
nem oz. političnem angažmaju za problematični. Tako naj bi po mnenju Jeana-Pierra Le
Goffa prav ti politični angažmaji in na daljavo vodena memorija – manj kakor moralno in
družbeno pustošenje »kulturnega levičarstva« – onemogočali dostop do maja 68.¹⁶

Četudi so zgodovinarji z nekoliko nerodnimi vprašalniki začeli preiskovati dogajanje v
letu 1968 že ob 20. obletnici dogodka (na kolokviju 1988), ko je pertinentnejšo vizijo aktiv-
nosti napovedal Antoine Prost, je bilo treba počakati slabo desetletje in na nov kolokvij, da so
zgodovinarji resno vzeli svojo obilgacijo kritičnega osvetljevanja preteklega dogajanja in s tem
tudi maja 68.¹⁷ Četudi se je sprostilo delovišče, na katerem je bilo poslej mogoče zastavljati

15 Laurent Joffrin, Mai 68. Histoire des événements, Seuil, Pariz, 1988. Tedaj je na pomembnost raziskovanja študentskih
gibanj v zgodovini opozorila tudi razstava v Nanterre, ki jo je spremljal obsežen katalog (uredila sta ga Geneviève Dre-
yfus-Armand in Laurent Gervereau).

16 Prim. tudi članka Jeana-Pierra Le Goffa, 2008, in Marcela Gaucheta, 2008.

17 Izšli sta dve pomembni deli: Michelle Zancarini je v svojem prispevku »Les interprétations de mai 68: approche histo-
riographique« v zborniku Les Années 68: événements, cultures, politiques et modes de vie (1996) razvila zgodovinsko
perspektivo obravnavanja leta 1968; leta 2000 pa je v Bruslju pod urednikovanjem Geneviève Dreyfus-Armand, Ro-
berta Franka, Marie-Françoise Lévy in Michelle Zancarini-Fournel izšla monografija Les Années 68. Le temps de la
constatation.

vprašanja glede razmerij med dogodkom samim in variabilno geometrijo njegovih socio-kulturnih učinkov, med oralnimi in zapisanimi verzijami dogodkov, med zgodovinsko pripovedjo in pomnoženimi podobami razparcelirane memorije, to še zdaleč ni pomenilo, da je ta začetek resnejših raziskav, ki se je opiral in se v marsičem še vedno opira na banalna izhodišča pozitivizma (iskanje izvirov, opreproščeno logiko vzroka in posledice, trivialno kronološko uverženje dogodkov ipd.) – karkoli razrešil. Intelektualna lenoba in metodološka starokopitnost sta imeli za posledico, da zgodovinarska dela niso imela prav nobenih civilnih in državljskih, pa tudi ne socialnih učinkov (kakor npr. afera Dreyfus, vojna v Alžiru, okupacija ipd.) pri bralstvu. Bolj kakor predanost zgodovinski intelegibilnosti, tako se zdi, izražajo reprezentacije in interpretacije maja 68 tendenco oz. predanost memoriji; maj 68 pa obenem v svojem dogodkovnem napuhu, pravi Jean-Pierre Rioux (2008, 14), ne išče pomoči ali tolažbe ne v zgodovini in ne v memoriji. Zdi se, da je dogodek nekako pozabljen, odrinjen iz nacionalnih preokupacij na obrobje.¹⁸

Intenziven izbruh spodbijanj družbenih regulacij in normativov na več področjih hkrati, ki je nedvomno ena od dediščin maja 1968, razkriva naskok okvirov utesnjujočih in anahronističnih kolektivnih reprezentacij, kaže na določeno konvergenco intelektualnih, kulturnih, duhovnih, družbenih in političnih horizontov, ki so se za kratek čas prepletli in hibridizirali v habitusu soixante-huitards.¹⁹ Maj 68 je tudi eden od tistih dogodkov, ki imajo moč strukturirati kolektivno memorijo (za nazaj in za naprej), kar pomeni, da pačijo in deformirajo družbena dejstva in so nagnjeni k mitiziranju. Dogodek sam oz. dogajanje samo tako v veliki meri izpuhti pod težo svojih reprezentacij in zaporednih konkurenčnih interpretacij. Tako se včasih zdi, da dela, ki jih vzamemo v roke in ki naj bi govorila o študentskem gibanju 68 (tu je še vprašanje: katerem? francoskem ali kakem drugem)²⁰, bolj govorijo o idejah in predstavah, ki so si jih o njem ustvarile različne družbene skupine ali njihovi eksponenti. Natančneje, da govorijo o predstavah, ki so (ali smo) si jih ustvarili na podlagi retrogradno vsajenih vzrokov dogodka, njegovega poteka in – nemara še bolj – na podlagi predstav (družbenih reprezentacij), ki so – na podlagi različnih motivov in vzgibov – nastale po dogodku.

18 V neki anketi v reviji L'Express (16. aprila 2001) so nove generacije maju 68 pripisale minorno vlogo v svoji memoriji, 50 % vprašanih jih je menilo, da je šlo v letu 68 bolj za »zahtevo za nove svoboščine« kakor za »revolt zoper etablirani red« (25 %), 17 % se je opredelilo za »sprostitvev študentske energije« in le 5 % za »levičarsko revolucijo«. Cf. Rioux, 2008, 14.

19 Ta beseda naj bi se, tako pravi Bénédicte Vergez-Chaignon (2008, 52), pojavila v francoskem slovarju (Dictionnaire historique de la langue française) okoli leta 1970. Kot predloga pa ji je služila beseda quarante-huitard, kar novo sintagma – verjetno motivirano – pomensko umešča v nekoliko posmehljiv in preživet, rahlo pejorativen register oddaljenih prednikov, katerih motivi za družbeni angažma niso povsem jasni.

20 Svoje poglede na dogajanje junija 1968 v Beogradu precej izčrpno in zanimivo popisuje udeleženec študentskega gibanja in sociolog Nebojša Popov (2008). V besedilu le nekoliko pogrešamo širšo komparativno analizo dogajanja in njeno umestitev v evropski kontekst, četudi ne manjka zelo zanimivih zastavkov in mest, kjer bi to bilo mogoče, pa tudi topoi, ki ilustrirajo recepcijo številnih pomembnih jugoslovanskih osebnosti, ali tistih, ki osvetljujejo intervencije in delovanje nekaterih agensov slovenskega prostora.

Predstavljeni in referenčni literatura:

Roger Bensadoun in Philippe Jumel, *Le compromis historique. La génération de 1968 au service de la mondialisation*, Éditions Bruno Leprince, 2003.

Bernard Brillant, »Intellectuels: l'ère de la contestation«, *Le Débat*, št. 149, marec–april 2008, Gallimard, Pariz, str. 37–51.

Bénédicte Delorme-Montini, »Regards extérieurs sur 1968«, *Le Débat*, št. 149, marec–april 2008, Gallimard, Pariz, str. 66–82.

Luc Ferry in Alain Renaut, *La pensée 68. Essai sur l'anti-humanisme contemporain*, Gallimard, Pariz, 2008 (1. izdaja 1988).

Marcel Gauchet, »Bilan d'une génération«, *Le Débat*, št. 149, marec–april 2008, Gallimard, Pariz, str. 101–111.

Pierre Grémion, »Les sociologues et 68«, *Le Débat*, št. 149, marec–april 2008, Gallimard, Pariz, str. 20–36.

Jean-Pierre Le Goff, »Mai 68: La France entre deux mondes«, *Le Débat*, št. 149, marec–april 2008, Gallimard, Pariz, str. 83–100.

Gérard Noiriel, *Racisme: la responsabilité des élites*, Les Éditions Textuel, Pariz, 2007.

Le Débat: »Mai 68, quarante ans après«, Gallimard, Pariz, 2008.

Nebojša Popov, *Društveni sukobi – Izazov sociologiji. »Beogradski jun«, 1968*, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2008.

Jean-Pierre Rioux, »L'événement-mémoire«, *Le Débat*, št. 149, marec–april 2008, Gallimard, Pariz, str. 4–19.

Bénédicte Vergez-Chaignon, »Le tombeau d'une génération«, *Le Débat*, št. 149, marec–april 2008, Gallimard, Pariz, str. 52–65.



Drago B. Rotar

ČEMU RABI NACIONALNA IDENTITETA IN KAKO JE INTEGRIRANA V ZGODOVINO OBLASTI¹

Znanstvena pot zgodovinarja Gérarda Noiriela je zgovorna: rodil se je 11. julija 1950 v Nancyju v delavski družini, danes pa je directeur d'études na École des hautes études en sciences sociales (EHESS) v Parizu. Njegovo izhodišče je bila socialna zgodovina, središče njegovih prvih raziskav je bilo železarstvo v Loreni, kar ga je neogibno potisnilo v perspektivo »totalne zgodovine priseljavanja«. Na tej poti se je srečal s problemi, katerih reševanja niso omogočale ne ekonomska ne socialna in ne politična zgodovina. Medtem ko je proučeval »družben razred«, delavce, je ugotovil, da se francoski delavci postavljajo nasproti tujim delavcem, ker jih ločuje neka razmejitvena črta od 80. let 20. stoletja, ko je abstraktni pojem »nacionalnost« postal konkretna realnost. Ta ugotovitev ga je privedla do proučevanja mesta države v migracijskih procesih in vloge, ki jo je igralo pravo v sprevačanju družbenih odnosov po francoski revoluciji.

Gérard Noiriel je delo z naslovom *À quoi sert « l'identité nationale »?* (Čemu rabi »nacionalna identiteta«?) objavil leta 2007. Povod zanj je bila reaktualizacija tega pojma v govorih Nicolasa Sarkozyja, je pa povsem uporabno tudi tedaj, ko gre za obujanje tega tradicionalnega pojma (nacionalne identitete), ki je bil v 19. stoletju *ante litteram* skrit v narodnih duhovih in drugih nacionalnih ter rasnih atributih, v 20. stoletju pa je v obliki *narodne zavesti* pustošil bolj po Srednji in Vzhodni Evropi kakor drugje, s pomembno izjemo Nemčije kajpada. Sarkozy je tako postal ilustrativna referenca procesa, s katerim se dandanes uveljavlja nova desnica, ki pa ob vsej modernizaciji ne shaja brez nekaterih bistvenih sestavin sleherne desnice, zlasti ne brez prisvajanja in ponarejanja zgodovine. Nicolas Sarkozy je med volilno kampanjo praktično neprenehoma in sistematično uporabljal in zlorabljal zgodovino ter pri tem amalgamiral in kompiliral vse mogoče reference, jim spreminjal pomen, da je lahko *in fine* prišel do zanikanja zgodovine kot racionalnega in argumentiranega diskurza. Njegovi govori dokazujejo, da lahko zgodovinska šibkost diskurza postane pogoj za njegovo politično učinkovitost.

Uporaba zgodovine, zlasti »velikih osebnosti« iz preteklosti, v diskurzu politikov ni kaka novost, najdemo jo v vseh okoljih, kjer prevladuje nacionalistična ideologija, ne glede na to, ali se priznava kot taka.² V Franciji so že »govorniki« francoske revolucije, zlasti pa ustanovitelji

1 Gérard Noiriel, *État, Nation et immigration. Vers une histoire du pouvoir*, Pariz, Belin, 2001, in *À quoi sert « l'identité nationale »?*, Agone, Marseille, 2007.

2 O tem glej tudi delo Taje Kramberger, *Historiografska divergenca: razsvetljenska in historistična paradigma: o odprti in zaprti epistemski strukturi in njunih elaboracijah*, Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2007, ki odlično ponazarja genezo te ideologije in njenih prijemov med 18. in 20. stoletjem in s tem dopolnjuje nekatera Noirielova spoznanja.

3. republike navajali antične veličine, se sklicevali nanje in jih posnemali. To so bili celo glavni elementi politične retorike. Toda ta hip gre za specifično inflacijo in ponarejanje teh referenc. Francozi naj ne bi dovolj ali pravilno poznali nacionalne zgodovine. Sam predsednik se v govorih pri obravnavanju nacionalne tematike neprenehoma legitimira z navajanjem »velikanov«. Noirielovi kolegi, ki sodelujejo v »Odboru za budnost v zvezi javnimi rabami zgodovine« (Comité de vigilance face aux usages publics de l'histoire ali CVUH)³, so ugotovili frekventnost teh sklicevanj, izstopajo levičarski politiki III. republike Jean Jaurès, Jules Ferry in Léon Blum, od poznejših politikov zastopnik desnega centra Charles de Gaulle, od skrajnih desničarjev in antisemitov pa, precej redkeje, mož, ki je de facto izdelal pojem »nacionalna identiteta«, Maurice Barrès,⁴ in ki, kar zadeva odnos do republike in demokracije ter odnos do priseljencev, precej bolj ustreza dejanjem sedanje politične kompozicije na oblasti. Obrniti nekdanje levičarske politike in osebe, ki so organizirale odpor zoper »legitimno« oblast v Vichyju, zoper njih same, ljudstvo pa zoper njegove dejanske interese, prepričati delavce s »fleksibiliziranimi« zaposlitvami, da je neoliberalizem v njihovo in občo korist, je res pravo rokohitrstvo, ki pa ob pomoči medijev lahko žanje uspeh.

3 Laurence de Cock, Fanny Madeline, Nicolas Offenstadt, Sophie Wahnich, *Comment Nicolas Sarkozy écrit l'histoire de France?*, Marseille, Éditions Agone, collection Passé-Présent, 2008.

Poleg CVUH je bilo še več pobud za ustavljanje diskreditacije zgodovine in drugih družbenih in humanističnih znanosti, npr. 19 podpisnikov zahteve za razveljavitev vseh »nedostojnih« zakonov. Gre za skupino, ki jo sestavljajo nekateri vodilni znanstveniki in znanstvenice: Jean-Pierre Azéma, Elisabeth Badinter, Jean-Jacques Becker, Françoise Chandernagor, Alain Decaux, Marc Ferro, Jacques Julliard, Jean Leclant, Pierre Milza, Pierre Nora, Mona Ozouf, Jean-Claude Perrot, Antoine Prost, René Rémond, Maurice Vaisse, Jean-Pierre Vernant, Paul Veyne, Pierre Vidal-Naquet in Michel Winock, zahtevajo pa vsaj delno razveljavitev štirih zakonov, v katerih zakonodajalec prekoračuje svojo pristojnost. Gre za 9. člen zakona s 13. julija 1990, ki sicer skuša zatreti sleherno rasistično, antisemitsko ali ksenofobno dejanje, enako obravnava tudi negacionizem in s tem prejudiciranjem posega v zgodovinsko diskusijo in avtonomno produkcijo spoznanj; zakon z 29. januarja 2001, ki govori o priznavanju turškega genocida nad Armenci leta 1915 in o sankcijah za nepriznavanje, ki niso rezultat spoznanj, temveč ustavljajo znanstveno obravnavo te teme; za zakon z 21. maja 2001, ki govori o zgodovini trgovine s sužnji kot zločinu zoper človečnost brez podlage v raziskavah; in za 4. člen zakona s 23. februarja 2005, ki zahteva, naj »šolski programi še posebej priznavajo pozitivno vlogo francoske prekomorske navzočnosti, zlasti v Severni Afriki«. Med podpisniki je veliko takih, ki so bili vse življenje vrhunski znanstveniki, ob tem pa budni in dejavni državljani, ki so energično polemizirali z utajevalci armenskega genocida, se bojevali zoper kolonializem v Alžiriji in njegovo nadaljevanje v Franciji, bili glavni akterji polemike z negacionisti oz. revizionisti. V razglasu o nasprotovanju naštetim zakonom izjavljajo, da so politične intervencije v ocenjevanje dogodkov iz preteklosti čedalje pogostejše, s pravosodnimi postopki pa zadevajo zgodovinarje in druge mislece. Podpisniki nasproti temu postavljajo naslednja načela: Zgodovina ni religija, zgodovinar pa ne sprejema nobene dogme, ne spoštuje nobene prepovedi, ne pozna tabujev. Lahko je moteč.

Zgodovina ni morala. Vloga zgodovinarja ni častiti ali obsojati.

Zgodovina ni sužnja sedanjosti. Zgodovinar ne lepi na preteklost sodobnih ideoloških shem in v minule dogodke ne uvaja današnje senzibilnosti.

Zgodovina ni memorija, pač pa memorijo upošteva, vendar se ne reducira nanjo.

Zgodovina ni juridični predmet.

»V svobodni državi opredeljevanje zgodovinske resnice ni stvar parlamenta in sodne oblasti. Državna politika, najsi jo vodijo najboljši nameni, ni politika zgodovine.« Členi zapovrstnih zakonov, zlasti zakonov s 13. julija 1990, 29. januarja 2001, 21. maja 2001 in 23. februarja 2005 so skrčili svobodo zgodovinarja, mu pod grožnjo sankcij povedali, kaj mora raziskovati in kaj mora najti, mu predpisali metode in postavili omejitve. Zahtevamo razveljavitev teh zakonodajnih dispozicij, nevrednih demokratičnega režima.«

4 Cf. Zeev Sterhell, *Maurice Barrès et le Nationalisme français*, Pariz, Fayard, 2000, kjer ni težko prepoznati sorodnosti vichyjske ideologije z ideologijo in ambicijami sedanje oblasti v Franciji.

Ta imena se izmenjujejo glede na okoliščine javnih nastopov. Sarkozyjevo nizanje učbeniških klišejev mediji zvečine ocenjujejo – oz. so med volilno kampanjo ocenjevali – kot briljantne nastope. CVUH je identificiral vire te poplave »zgodovinskega znanja«: najbolj v uporabi sta dva zgodovinska oz. »domoznanska« šolska učbenika iz 70. let 19. stoletja, zelo popularni *Tour de la France par deux enfants* iz 1877 in *Petit Lavis*, ki poskuša spraviti monarhijo in republiko, utajevanje razlike, ki je značilno za politično desnico tistega obdobja, v katerem je nastal francoski nacionalizem. Lavissov učbenik celo pridiga o »dolžnostih«, ki so značilne tudi za aktualna neoliberalna prizadevanja: ubogati je treba zakone, ki so jih izglasovali zastopniki nacije, nikoli motiti javnega reda z nasilnimi dejanji, služiti domovini v miru z delom in z državljanskimi vrlinami, v vojni pa s pogumom, potrpežljivostjo, vztrajnostjo, z upanjem in voljo do zmage.⁵ Ti moralistični in poenostavljeni recepti, ki so nauki »prave zgodovine«, so bili namenjeni otrokom od 6. do 12. leta. Danes jih plasirajo precej več kakor zgolj polnoletni politiki, ko se naslavljajo na provincialce, pred katerimi tudi igrajo nasprotnike »preveč kultiviranega« in od pravega ljudstva, ki seveda živi v povincah, alieniranega in intelektualiziranega okolja prestolnice. Manever je večni trik populizmov, s katerim se populističnim politikom vse prevečkrat posreči doseči podporo od tistih, ki jim populistična politika najbolj škoduje. Vendar skoraj nikoli ne gre za preprost cinizem, ampak za travmatizem, ki ga pri politikih te usmeritve povzroča sama eksistenca mogočnega intelektualnega središča, v katerem so take zvijače predmet kritike in posmeha.

Gérard Noiriel je v obravnavanem besedilu v problematiko »koncepta nacionalnosti« vstopil skozi Sarkozyjevo napol zavestno in napol spontano uvajanje in institucionaliziranje celega kompleksa rodovnega (v zadnji analizi rasističnega) nacionalizma, ki je dediščina mračnejše reakcije Evrope vladarjev iz prve polovice 19. stoletja, tedanje legitimistične Evrope, v spopadu s pridobitvami razsvetljenstva in francoske revolucije (N. Sarkozy je ustanovil nekakšno »ministrstvo za priseljivanje in nacionalno identiteto«) v deželi, kjer se tak nacionalizem navzlic prizadevanjem Édouarda Drumonta, Mauricea Barrèsa in naslednikov vse do vichyjskega režima ni uspel uveljaviti kot prevladujoča oblika identifikacije večine prebivalcev. Noiriel je pojem analiziral v njegovem novem (in za republikansko družbo tujem) pomenu in predočil njegove zgodovinske in aktualne razsežnosti.

5 Ernest Lavis, *Histoire de France. Cours moyen*, Pariz, Armand Colin, 1919, str. 249. Za vpogled v podobno »plodne« okoliščine iz srednjeevropske zgodovine 19. stoletja, ki so sprodirale tiste mentalne in družbene mehanizme, na katere se je v slovenskem prostoru zlahkoto in docela spontano (kakega posebnega odpora ni bilo in ga še zmerom ni) vpel neoliberalizem, glej Taja Kramberger, »Od Joining the Club h groteskosti slovenske adaptacije na neoliberalizem«, *Družboslovne razprave*, letn. 19, št. 43, avgust 2003, str. 77–95. To je eden od prvih konsistentnih analitičnih tekstov, ki se natančneje loteva – tedaj v »slovenskih« družbenih znanostih kakor tudi v širšem družbenem prostoru Slovenije – še razmeroma neopaženega ideološkega fenomena neoliberalizma. Ko je bil članek objavljen, je veljal za »radikalnega«; nekateri kolegi in kolegice so se skrbno in z očitnim nelagodjem, češ kako je mogoče kaj takega objaviti v »znanstveni reviji«, izogibali omembi avtorice (to, da ima Taja Kramberger mentalna orodja, s pomočjo katerih vidi in je zmožna preceniti družbene situacije neprimerno hitreje in lucidneje kakor drugi, sem seveda sam opazil v neštevilnih situacijah). Leta 2007 sem napisal obsežnejši članek o neoliberalizmu, ki je v marsičem idejno nadaljevanje in nadgradnja tega njenega članka. Gl. Braco Rotar, »Solidarnost vs. impostura«, Primož Repar (ur.), *Simpozij Miklavža Ocepka: Globalizacija in solidarnost*; Ljubljana, Društvo Apokalipsa, 2007. Članek je bil v nekoliko skrajšani obliki preveden (v prevodu Zorana Pavlovića) v srbskem časopisu Republika (2008).

Zelo pozorne analize Sarkozyjevih govorniških posegov, ki so jih opravili številni francoski raziskovalci, tudi Noiriél in kolegi sociozgodovinarji, so pokazale, da predsednik glede na okoliščine uporablja trenutku primerne reference in celo stališča z eno samo izjemo: nikoli ne potrди avtonomije ne intelektualnega sektorja družbenega življenja in ne avtonomije znanstvenega dela, še najmanj humanističnega in družboslovnega. Pa je vendarle eden izmed pomembnih francoskih zgodovinarjev 20. stoletja, ki jih omeja, Lucien Febvre – soustanovitelj revije *Annales* skupaj z Marcom Blochom, čigar ime tudi rad navaja na vseh koncih – kmalu po tem, ko je leta 1919 prevzel funkcijo na univerzi v znova pridobljenem Strasbourg, ki naj bi v povojni nacionalistični vročici postala izložba francoske znanosti proti poraženi Nemčiji, leta 1920 zapisal: »Zgodovina, ki služi, je služabniška zgodovina. Profesorji na francoski strasbourški univerzi nikakor nismo hlapčevski misijonarji uradnega nacionalnega Evangelija, najsi se zdi še tako lep, tako velik in tako dobronameren. Resnice ne prinašamo v svoji prtljagi. Iščemo jo, iskali jo bomo do svojega zadnjega dne. Za raziskovanje po nas bomo v isti sveti negotovosti izurili tiste, ki se bodo prišli učiti k nam.« Zgodovina ni namenjena potrjevanju kakršnekoli politike, ampak, kakor pravi Noiriél, opremljanju ljudi z orodji, ki jim omogočajo spoznavanje, zlasti pa prepoznavanje sestavin aktualne realnosti in njihovih implikacij.

Zgodovina tudi ni memorija. Toda medtem ko si zgodovinarji (v Franciji, Nemčiji in še marsikje, zelo redko pa v Sloveniji in Srednji Evropi) prizadevajo, da bi pokazali, da sta zgodovina in memorija dva različna odnosa do preteklosti, čeprav sta oba legitimna, mediji, zlasti tako imenovani medijski intelektualci, in politiki obnavljajo nedistinktivno mešanico, ki je vir zmede in nerazumevanj in iz katere je mogoče zato odbirati tisto, kar ustreza njihovim konjunkturnim interesom.⁶

Znano je, da je Gérard Noiriél, eden izmed začetnikov zgodovine priseljevanja in oblikovanja nacionalne države (*État-Nation*), med najbolj kvalificiranimi osebami za obravnavanje nacionalističnih ekskluzivnosti. V delu, katerega razsežnosti skušamo prikazati – *À quoi sert « l'identité nationale »?* (Čemu rabi »nacionalna« identiteta?) – zarisuje nekaj zgodovinskih dogajanj, s katerimi je mogoče pojasniti zgodovinski in sociološki razvoj tega posebnega pojmovanja družbe. In Gérard Noiriél ni kar tja v en dan nasprotoval ustanovitvi »ministrstva za priseljevanje in nacionalno identiteto«, temveč zato, ker gre po njegovem ob drugem za izraz brezmejnega napuha nekompetentnih uradnikov in politikov, ki si z drastičnimi dejanji jemljejo pravice, za katere ni nobene podlage v njihovem znanju, in si tako lastijo znanstveno področje, na katerem delujejo družbene in humanistične znanosti v skladu s svojimi epistemološkimi premisami, kriteriji in predvsem s pertinentnimi argumentacijami. Gre torej tudi za manifestacijo visceralnega antiintelektualizma. Znanstvenike, ki kritizirajo Sarkozyjevo identitetno propagando, se razglašajo za »drobno inteligenco«, odrezano od ljudstva, kakor da ne gre za vednost in spoznanja, pridobljene z znanstvenim delom, ampak za mnenja, katerih

6 Glej Taja Kramberger, »Maurice Halbwachs in družbeni okviri kolektivne memorije«. V: *Kolektivni spomin* [v mojem – uredništvu oddanem in avtoriziranem prevodu – je pravičen naslov *Kolektivna memorija*]. Ljubljana, Studia humanitatis, 2001, 211–261. In Taja Kramberger, 2007, *op. cit. supra*, zlasti str. 63–69.

veljavo določa množičnost, pa čeprav nekompetentnih. Tudi tukaj se Nicolas Sarkozy opira na Barrèsa, ki je v času afere Dreyfus sodeloval pri izdelovanju reakcionarnega populističnega antiintelektualizma in pri tem trdil, da on izraža »nagon ponižnih« (tudi za to glej članek Taje Kramberger o vlogi zgodovinarjev in antiintelektualnih mehanizmih v aferi Dreyfus v letošnji prvi številki revije). Vendar »petite intelligentsia« ni edini izraz strukturnega antiintelektualizma oblasti: veliko globlje in s hujšimi in trajnejšimi posledicami je ravnanje z elitnimi družboslovnimi in humanističnimi institucijami, o katerem je govor v pričujoči številki *Monitorja* ZSA (glej moj prispevek o načrtovani selitvi EPHE, EHESS in FMSH v »severni kampus«, iz 6. pariškega okrožja v Aubervilliers).

Za razumevanje sedanjega Noiriélovega obravnavanja nacionalne identitete je treba razumeti njegovo koncepcijo oblastnih razmerij, ki jo je najbolj razdelal v knjigi *Država, nacija in priseljevanje (État, Nation et immigration)*, ki je izšla leta 2001.⁷ Poglavja (članki) so v tej knjigi razdeljeni na tri dele, od katerih vsak ustreza enemu izmed velikih zgodovinskih delovišč, na katerih dela avtor. Prvi del je tako posvečen debati o »krizi« socialne zgodovine, drugi prikazuje analizo velikih sprememb v sodobnih družbah, tretji del pa obravnava vprašanja oblasti.

Prvi del je apologetika socialne zgodovine političnega, ki je pravzaprav polemika z Braudelovo shemo, ki zgodovinsko polje deli na območja (družbeno, ekonomsko, kulturno itn.). Vsaj socialna zgodovina političnega, ki se posveča novejšemu času, mora v središče obravnave postaviti problem nacionalne države (*État-nation*) in se ukvarjati z navidez danimi entitetami, kakršne so država, nacija in oblast, ki dobijo smisel le v povezavi z izdelovano (ali kot cilj zastavljeno) nacionalno državo, prioriteto mora dati posameznikom, ki so jo sproducirali (ali jo producirajo). Že v delu *O krizi zgodovine (Sur la crise de l'histoire)*⁸, je obravnaval mutacije zgodovinske discipline, modalnosti konstruiranja zgodovinske vednosti in način, kako preteklost pritiska na sedanjost. Socialna zgodovina političnega razkriva kontinuitete in diskontinuitete družbenih reprezentacij, ki so zvezane z organizacijo oblasti v družbi, se pravi, z (nacionalno) državo. Edino zgodovinska osvetlitev nam po njegovem omogoča, da pokažemo, da so bili sledovi preteklosti zastavki v bojih, da pomen, ki ga dajemo besedam, nikakor ni nevtralen, temveč velikokrat prenaša videnje zmagovalcev v socialnih bojih, pogled tistih, ki se jim je posrečilo uveljaviti svoje videnje stvari. Skratka, družbena funkcija zgodovinarja se ne omejuje na vlogo izvedenca, vzeti mora nase tudi kritično razsežnost svoje discipline. Obravnava tudi vprašanje, zakaj se zgodovinarji v Franciji niso zanimali za vprašanje priseljevanja in konstruktivne vloge priseljencev pri oblikovanju nacionalnih družb in držav, čeprav moderna Francija ob Združenih državah in Kanadi največ dolguje priseljevanju.

Gérard Noiriél v *Državi, naciji in priseljevanju* preiskuje različne tokove, ki tečejo skozi zgodovinsko raziskovanje, pokaže njihove prispevke in se od njih razmejuje. Z zgodovino sedanjega časa, z mikrozgodovino in zgodovino družbenih reprezentacij razpravlja o dosegu

7 Gérard Noiriél, *État, Nation et immigration. Vers une histoire du pouvoir*, Pariz, Belin, 2001.

8 Gérard Noiriél, *Sur la crise de l'histoire*, Pariz, Gallimard, 1997.

spoznanj. Zastavlja tudi vprašanje pluridisciplinosti (ki ga ne smemo zamenjevati z interdisciplinostjo) in v pluridisciplinskih raziskovalnih postopkih vidi kompletiranje zgodovinskih prizadevanj (in prizadevanj drugih družboslovnih in humanističnih disciplin) s pogojem, da nista pozabljeni dve temeljni razsežnosti zgodovine (in drugih vpletenih disciplin): **izobrazba** in **specializacija**. Pluridisciplinosti potemtakem ne smemo razumeti kot izogibanje ali opuščanje disciplin, kot golo citiranje ali sposojanje metod, temveč, prav narobe, kot stopnjevanje zahtevnosti, kot vzajemno epistemološko prevajanje sposojenih konceptov. Gérard Noiriel pravi, da se s pluridisciplinostjo približuje sociozgodovini, ki v tem kontekstu pomeni predvsem prilagajanje konceptnih orodij, ki jih je izdelala sociologija, zgodovini. To novost so že zagovarjali *Annales* v 30. letih 20. stoletja, klub temu pa je bila le malo izrabljena. Po Noirielu se mora zgodovinar enako kakor sociolog ukvarjati z družbeno vezjo, se pravi, z odnosi, ki jih vzdržujejo individui v okviru svojih vsakdanjih dejavnosti. Precej teh odnosov je očitnih, za sociozgodovinarja (in za sociologa), ki hoče razumeti sodobne družbe, pa so pomembne posredne vezi med individui, ki jih v okviru nacionalnih držav mediatizira zlasti pravo.

V drugem delu *Države, nacije in priseljevanja* obravnava priseljevanje in paternalizem, ki ju prikaže kot rešitvi, ki sta bili v rabi na prehodu iz 19. v 20. stoletje, zagotovili pa naj bi rekrutiranje in stabiliziranje zadostne delovne sile, medtem ko so se francoski kmetje, vezani na posest, in politizirani urbani delavski razred upirali industrializaciji po angleško. Noiriel vselej opredeli termine, ki jih uporablja, pove iz katere discipline in od katerega avtorja si jih je sposodil, opiše osvetlitev realnosti, ki jo po njegovem omogočajo, in probleme, ki se z njimi zastavljajo. Npr. v 5. poglavju prikazuje zgodovino rabe besede »*nationalité*« v 19. stoletju in razčlenjuje variacije pomena te besede skozi to obdobje, pri čemer upošteva praktične določenosti.

V tretjem delu se posveti »kolonizaciji doživljanega sveta« – izraz si je sposodil pri Habermasu – s čimer misli naraščajočo institucionalizacijo družbenega sveta. Razmišljanje se povezuje okrog vprašanj oblasti in še posebej države. Francoska država poznega 19. stoletja in začetka 20. stoletja (tretja republika) z izdelavo osebnih podatkov in osebne izkaznice, ki omogočajo identifikacijo državljanov, z uveljavitvijo nacionalnega trga in njegovim varovanjem, z razvojem socialnega varstva, močno prispeva k »nacionalizaciji družbenega sveta«. Noirielovo proučevanje teh vprašanj nam omogoča, da bolje razumemo, kako je Francija postopoma postala nacionalna država (*État-nation*), v čem to zadeva vsakdanje življenje prebivalcev in kaj se je spremenilo za njihovo osebno in kolektivno identiteto.

Ločitev učenjaka in politika, pravi Noiriel⁹, je zgodovinsko dejstvo. Odpravljanje te ločitve je anahronizem, ki je možen le v okrilju totalitarnih aspiracij, posledica pa je destrukcija znanstvenih domen in s tem znanosti, ki jih nadomeščajo vsakršni servilni diskurzi, ki potrjujejo vnaprejšnje prepričanje nosilcev oblasti. V Franciji se je ločitev izkristalizirala v prvih desetletjih tretje republike, v obdobju afere Dreyfus. Tedaj je ta ločitev nadomestila razsvetljskega »popolnega človeka«, ki je bil hkrati učenjak, časnikiar in politični militant. Na eni strani so se družbene znanosti avtonomizirale, na drugi strani so se pojavili moderni

9 Cf. G. Noiriel, *Les Fils maudits de la République; l'avenir des intellectuels en France*, Pariz, Fayard, 2005.

politiki, katerih cilj je bil priti na oblast z volitvami. Iz te družbene delitve dela je izšla napekost, ki je inherentna demokraciji, protislovje, ki pa ni namenjeno temu, da bi ga odpravljali, z njim je nastal prostor za tiste, ki jim pravimo intelektualci. Noiriel je ugotovil tri načine soočanja s tem protislovjem, ki ustrezajo trem profilom intelektualcev: **vladni intelektualec**, **revolucionarni intelektualec** in **specifični intelektualec** (po Foucaultu). Prvi profil določa skupino, ki goji vezi med učenjaškimi in političnimi elitami s pomočjo revij, fundacij in časopisov, ki skušajo homogenizirati različne govorce. Težava je ta, da se učenjaki vselej »žrtvujejo« in prestopijo v politični žargon in podpirajo konzervativne poglede na družbo. Za revolucionarne intelektualce je značilno to, da zavračajo delitev dela med politiki in učenjaki. Zavračajo idejo o nevtralnosti vednosti in ustvarjajo militantno okolje, ki je avtonomno glede na univerzitetne in politične institucije. Zaprti so v kritično funkcijo, ki po Noirielu ni zadostna, ker je zgolj negativna, vseeno pa imajo ti intelektualci pomembno funkcijo pri izoblikovanju avtonomnosti področij. Sebe prišteva v tretjo skupino, med specifične intelektualce. Ti se ločijo od vladnih intelektualcev, ker se trudijo, da bi se političnih in družbenih problemov lotili drugače kakor časnikiarji in vladajoči. Od revolucionarnih intelektualcev pa se ločijo po tem, da spoštujejo demokratično načelo ločitve funkcij in da zagovarjajo nujnost avtonomije znanosti v razmerju do politike. Verjamejo, da lahko specializirana znanja (zlasti tista, ki prispevajo k razjasnjevanju oblastnih razmerij v sedanjem svetu) koristijo tistim, ki se bojujejo zoper oblike gospodovanja in poniževanja, ki jih doživljajo. Vendar vednost, ki jo individualno producirajo kot raziskovalci, ni neposredno uporabna za politiko.

T. i. **medijski intelektualci** pa pravzaprav sploh niso intelektualci, ker ne opravljajo ne raziskovalnega ne konceptualnega dela, temveč svoje znanje, kolikor ga imajo, zgolj uporabljajo za bliskovite reakcije, to je za hitre (učinkovite) populistične transferje.

Za Noirielu in kolege gre pri teh retoričnih zvijačah politikov in medijskih ljudi, ki pretendirajo na mesto njihovih glasnikov ali konkurentov, potemtakem za bolj ali manj prikrita, a vselej prepoznavne vdore birokratskega in politikantskega diletantizma – ob vsem leporečju o skrbi za ljudi, za katere bi bilo mogoče poskrbeti s praktičnimi političnimi in administrativnimi ukrepi, ki pa jih ni od nikoder, prav narobe – na področje s specifično racionalnostjo, kjer se iracionalne intervencije oblastnikov izkažejo za to, kar so: za zlorabo in poskus, da bi zlorabljenim onemogočili že zgolj možnost, da bi svojo zlorabljenost prepoznali. Gérard Noiriel in še sedem zgodovinarjev je v znamenje protesta zoper novodesničarsko »politiko brez meja« izstopilo iz znanstvega sveta pravkar ustanovljene *Cité nationale de l'histoire de l'immigration* (Nacionalnega mesta za zgodovino priseljevanja).

Noiriel je v obravnavanem delu prikazal prakso razmejevanja nacionalne identitete s pomočjo njenega nasprotja, ki tako skuje klasični razloček med »mi« in »oni«. Vendar ni ostal pri tem, ampak se je postavil po robu ustanavljanju »ministrstva za priseljevanje in nacionalno identiteto«, ki le prispeva k perpetuiranju »zveze« priseljevanje in nacionalna identiteta«, ki je bila odtlej vpisana v zakon [...] in postala miselna in akcijska kategorija, ki se vsiljuje vsem, ne glede na trenutno aktualnost« (*op. cit.*, str. 146).

Zgodovinarji iz Noiriellovega kroga – seveda še zdaleč ne samo oni – očitajo Sarkoziju, da sanjari o tem, da je novi Napoleon Bonaparte, vendar tega ne more izreči (kakor se cela množica »tranzicijskih« politikov vidi v vlogi nacionalnih vodij, ne pa v vlogi od državljanih začasno pooblaščenih javnih ali državnih uslužbencev, a tega ne morejo reči, le kažejo lahko). Edini imeni, ki jih ni mogoče najti na internetni strani Sarkozy/UMP (Union pour un mouvement populaire), sta Napoleon III in Philippe Pétain, ki pa sta Sarkoziju izmed vseh »velikanov« zgodovine vsaj po pretenzijah (rešitelj) najbliže. Vse njegovo govorjenje o republikani rabi zgolj zato, da prikrije pravo naravo njegovega (njihovega) odnosa do nacije: gre za *bonapartizem* (avtoritarni populizem), v katerem sta liberalizem svetovnega trga svobodne konkurence nadomestila vojsko, ker pač hudič v sili tudi muhe žre. In nacija prvega Bonaparta rabi za prikrivanje liberalizma današnjega. Vendar je, da bi zadeva delovala, treba storiti marsikaj: suspendirati je treba zgodovinsko in v različnih družbenih spopadih pridobljene družbene avtonomije (kulture, umetnosti, znanosti, komuniciranja itn.) in preobraziti državo, da bo ustrezala temu novemu nacionalizmu, v katerem je trg srce ideološkega motorja. Tako hoče N. Sarkozy enako kakor S. Berlusconi, »zgodovinski voditelji« tranzicijskih držav, Vladimir Putin v Rusiji, Hu Jin Tao na Kitajskem, pa Shinzo Abe, George W. Bush in Tony Blair narediti iz ekonomskega osvajanja (v razsežnostih, ki jih omogoča potencial države) jedro dejavnosti, katere povezovalni mit je nacija. Sarkozijev primer je kljub vsemu malce poseben, bolj podoben Bushevemu kakor evropskim in azijskim homologom: posebnost je na eni strani posledica francoske zgodovine in mentalne konstitucije francoske družbe, na drugi pa njegove osebne priseljske provenience, zaradi česar se ne more neposredno integrirati v (francosko) rasistično skrajno desnico, ki je njegova (zatajena) afiniteta. Zato je njegov nacionalizem po sili razmer multikulturalističen, intervencija rodovnega nacionalizma, značilnega za Srednjo Evropo, pa sublimirana. Odnos Sarkozija (in njegovega »peresa« Henrija Guaina) do zgodovine se, kakor pravi Gérard Noiriel, skriva za plazom republikanskih in levičarskih referenc, tiči pa v nikoli imenovanih bonapartističnih in petainovskih referencah, občasno kombiniranih z gaulizmom. Njegove vrednote so petainovske in bonapartistične, da ne rečemo **totalitaristične**: mit rešitelja, močnega moža, zmagovalca; ideologija družine, dela in domovine (drugače rečeno: nacionalizma, zaukazane discipline dela, družine pod očetovo oblastjo).¹⁰

Če Sarkozy in njegova ekipa v resnici načrtujejo »nacionalistično maščevanje« za prevlado družbenih sil, nasprotnih nebrzdanemu ekonomskemu liberalizmu, in intelektualne premoči leve po desetletjih družbene krize po 2. svetovni vojni, postanejo sedanji politični

10 V zvezi z zgodovino sodobnih desnic v Franciji (in v veliki meri tudi zunaj nje – moti me le »spontano« uvrščanje stalinističnih formacij v levi del političnega spektra, kamor po svojih strukturnih lastnostih ne sodijo; Stalinova temeljna izobrazba je »kloštrska«, potemtakem v jedru sodi v desni del političnega spektra, ta »klerikalni« dispozitiv je naposled nenehno navzoč v njegovih političnih spletkah in strategijah; gl. prispevek Taje Kramberger o Stalinu in monografijah na temo Stalina in stalinizma v pričujoči številki revije). Cf. naslednje spise Mathiasa Bernarda: *La France de mai 1958 à mai 1981*, Pariz, Livre de poche, 2003; *La Grande mutation et La France de 1981 à 2002. Le Temps des crises ?*, Pariz, Livre de Poche, 2005; *Le Front populaire*, Pariz, Éditions Milan, 2006; *La guerre des droites. Droite et extrême droite, de l'affaire Dreyfus à nos jours*, Odile Jacob, 2007; *Histoire politique de la V^e République de 1958 à nos jours*, Pariz, Armand Collin, Coll. U, 2008.

ukrepi razumljivi. Ta »revanša« je v današnjem svetu težko kar preprosta policijska represija, četudi te ne manjka, lahko pa je »ekonomska« prerazdelitev družbene moči, ki se ujema z neoliberalno globalizacijo: država blaginje je po mnenju vladajoče ekipe diskreditirana (govori se o njenih »ekscesih«, se pravi o socialnih pravicah in delnem usmerjanju davkov v socialne institucije). Za to »deregulacijo« je potreben konkurenčni liberalizem (družba, ki opuša solidarnost v imenu identitete), ki je strukturno zvezan z družbo reda in policije.

Policijska kontrola prebivalstva, ki jo uvaja večina držav z izgovorom, da gre za omejevanje terorizma, sama na sebi ni nič novega, seveda, če odštejemo redukcijo posameznikovih pravic v srečanjih s policijo. Gérard Noiriel je o tem pisal v knjigi *Republikanski izvori Vichyja*¹¹, kjer je pokazal, kako je Pétainov režim za totalitarne namene uporabljal identitetne instrumente, ki jih je izumila republika. Pokazal je tudi, da so bile novosti na tem področju vselej najprej preskušene na »šibkih členih« družbe. Sprva so identifikacijsko fotografijo uporabljali za kriminalce, osebno izkaznico za nomade, priseljence in kolonialne delavce med prvo svetovno vojno, nato so te tehnike posplošili na vse prebivalstvo. Tudi sedanje »varnostno« uvajanje elektronskih kontrol je podobno ambivalentno: v policijskem režimu je tendenca oblasti totalna kontrola prebivalstva, ki se ujema z drugimi »politikami«.

S povedanim je orisan pomemben aspekt konteksta, v katerem je bilo besedilo objavljeno v knjigi *Čemu rabi »nacionalna« identiteta?*, napisano. V njem nam avtor skozi minuciozne študije besedil trenutnih oblastnikov predstavlja svoje dvome in bojzani, zlasti pa znanstvene zadržke v zvezi z ustanovitvijo in imenom »ministrstva za priseljevanje in nacionalno identiteto«, ki vse preveč krepi (in ne po naključju) negativno podobo in predsodke, zvezane s priseljevanjem. Svojo analizo je podprl s pregledom zgodovinskih obdobij, v katerih so uprizarjali nacionalno identiteto, bralca pa opozarja na premise identitetne logike, ki je nastala v 19. stoletju, nekatere izmed njenih aspektov pa današnji politični diskurzi obujajo ali nadaljujejo navzlic posledicam, ki so dobro znane iz 20. stoletja.

Gre potemtakem za že dolgo znane dekontekstualizacijske zlorabe, ki so danes (zopet) na tem, da se znova spremenijo v politiko in način vladanja. Zakoni, ki prepovedujejo in sankcionirajo revizionizme se lahko kaj kmalu razširijo v sankcioniranje verbalnih deliktov, se pravi, nasprotovanja vladi in nosilcem drugih oblik družbene moči, kar je le druga plat uradne zgodovine, ki se napoveduje z vladnimi in medijskimi diskurzi (denimo, 23. februarja 2005 je bil v francoskem parlamentu izglasovan zakon, ki v 4. členu poskuša prvič pouku zgodovine vsiliti uradno verzijo »pozitivnih aspektov kolonizacije«), z načrtovano selitvijo vrhunskih družboslovnih in humanističnih izobraževalnih in raziskovalnih institucij iz središča Pariza na lokacijo, ki je neprimerna za nadaljevanje dela, kar pomeni njihovo degradacijo in praktično izključitev iz mednarodnih omrežij in napoveduje, da bodo njihovo dejavnost in njihove discipline nadomestili bolj ustrezljivi diskurzi.

Po Gérardu Noirielu obstajata v dojemljanju »nacionalnega vprašanja« dve glavni sestavini, ki ju je ilustriral z dvema pojmom iz filozofije Paula Ricoeura: *ipséité* in *mêmeté*, katerih

11 *Les origines républicaines de Vichy*, Pariz, Hachette, 1999.

slovenske ustreznice bo šele treba poiskati. Ipséité ustreza zavedanju sebe, kar je prvina kontinuitete memorije, mēmeté označuje posest značilnosti, ki so lastne članom neke nacije, zaradi katerih so drugačni od članov drugih nacij. Prvo opredeljuje »nacionalno« kot ljudstvo, ki je bilo leta 1789 sinonim za tretji stan, in ta opredelitev nacije, ki je nastala med francosko revolucijo, je bila skozi vse 19. stoletje jedro političnih spopadov med monarhisti, ki so nacijo lepili na (svojo) oblast, kadar ji niso nasprotovali, in republikanci, za katere je bila nacija pogoj za uveljavljanje človekovih in državljanovih pravic in s tem neločljivo zvezana s suverenostjo ljudstva in enakostjo pred zakoni, se pravi s samo eksistenco republike. Druga sestavina izhaja iz »filozofije« zgodovine kot narodotvorne ideologije v nemških državah od razsvetljenstva naprej, njen začetek in implantacijo pa zaznamujejo imena Herder, Fichte, Novalis in Jahn,¹² ki so pravzaprav precej pred Barrèsom izdelali pojem »nacionalna identiteta« in ga imenovali Volkstum. Nemški »romantični« filozofi in ideologi, ki so sami sebe dojemali kot revolucionarje, ki zagovarjajo revolucijo, »boljšo od francoske« (ki pa se ni zgodila in je že zato bila »manj krvava«), in ki so dajali prednost svojim »legitimnim« monarhijam pred Napoleonovim izvozom socialne in individualne svobode in pravic (koncept pravic, ki pripadajo človeku, ne pa Nemcu, v nemških nacionalističnih diskurzih sploh ne nastopa), so se sicer bojevali zoper (internacionalizirano in kozmopolitsko, zato pa nič manj opresivno) aristokracijo in so Volkstum (nacionalno identiteto) opisovali kot »temeljni kriterij, ki opredeljuje nacijo, je življenjska iskra, se pravi inteligenca, ki naciji daje njeno osebnost« (Noiriel, str. 15). Ta izraz so nato, prvič v 30. letih 19. stoletja, v Franciji prevedli z besedo nationalité (ki ne ustreza angl. izrazu nationality, ki označuje »državljanstvo« v pomenu prebivalca države s statusom domorodca).

Noiriel pravi, da ni mogoče prezreti vloge poklicnih, še bolj pa amaterskih zgodovinarjev pri implantaciji te druge plati pojmovanja »nacionalnega vprašanja« najprej v nemških državah (Ranke) in nato v Franciji. Zgodovinarji so namreč s selekcijo nacionalnih pripovedi, ilustriranih z epskimi dogodki, prispevali k vzpostavljanju in uveljavljanju velikih nacionalnih likov in s tem krepili »načelo nacionalnosti« in osišča identitetne strukture, ki se velikokrat prikazuje v dveh etapah: kot v preteklosti prikrajšana nacija, ki se v sedanjosti in pod vodstvom pravih voditeljev bojuje za odpravo krivic. Lamenti o preteklosti so v funkciji aktualne agresivnosti, so njena legitimacija. Vendar ta preteklost ni predmet zgodovinske znanosti, ampak konstrukcijski element rodovnega nacionalizma, ki prek sorodstva (*Blut / krvi*) in lokalitete (*Heimat / domovine*) omogoča iluzijo identičnosti rodu skozi čas do hipotetičnega izvora v nejasni davnini. Ta identitetna iluzija deluje le ob emocionalnem naboju, ki je produkt ponavljane propagande.

Do zgodovinskih spoznanj se ni mogoče dokopati z igranjem na čustvene in tarnajoče strune, ali, kakor je zapisal Marc Bloch: »Ena beseda, ki pove vse, obvladuje in razsvetljuje

12 Več o tem v: Taja Kramberger, 2007, op. cit., in v: Drago Braco Rotar, Odbiranje iz preteklosti: okviri, mreže, orientirji, časi kulturnega življenja v južnih provincah avstrijskega cesarstva v dolgem 19. stoletju, Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2007.

naša proučevanja: **razumeti**« (poudaril: D. B. R.). Če hočemo doseči, da bi ljudje razumeli *shoah*, ni dovolj, da razkrijemo obseg nesreče, pravi Raoul Hilberg¹³, potrebno je razčleniti njene mehanizme, analizirati središča odločanja, razumeti delovanje administracije. Kljub temu, da je potreba po komemoriranju te katastrofe nujen del obračunavanja z njo in nadaljevanja življenja, je patrimonializacija preteklosti tudi ovira pri njenem razumevanju.

Gérard Noiriel se skozi vse besedilo dela *Čemu rabi »nacionalna identiteta«?* ukvarja z ugotavljanjem, kdo vse so bili razglašeni za tujce oz. za tiste, »ki povzročajo probleme«. Tako je npr. pokazal, da v 19. stoletju varnostni diskurz in nacionalni diskurz nista bila prepletana, kakor sta danes. Za nevarne so namreč tedaj veljali »delavni razredi«, ne pa prišleki; ti pa so to postali v prvem desetletju tretje republike.

Zgodovina nacionalnih identitet je postala nasploh v Evropi pomembna s prusko-francosko vojno leta 1870, ko se je razvila nacionalna država (*État-nation*). Noiriel pojašnjuje obsežnost tega temeljnega zasuka z nastankom določne zavesti o eksistenci drugih, s temeljno razdelitvijo evropskega in svetovnega prebivalstva po nacionalnosti, vsaj za francosko in nemško naziranje, na tiste, ki pripadajo »nam«, in tiste, ki pripadajo različnim »njim«, ki se identificirajo prek drugih kriterijev, oz. drugim nacijam, kar navsezadnje pomeni novo razcepljenost sveta. Izraz te izolacije francoskosti v Franciji je slovito predavanje Ernesta Renana na Sorboni 11. marca 1882, ki kombinira »občutje domovine« in »voljo živeti skupaj« s suverenostjo ljudstva in začasnostjo nacionalne identitete.

V istem času je prišlo v Franciji do številnih institucionalnih sprememb, ki naj bi demokratizirale politično življenje. Pojem državljanstva (*citoyenneté*), razširjen v pojem zvestobe državi sta tudi nastala v tem času in s tem opredelila navezavo na zakone, ki so jih izdelali ti isti posamezniki, in obrambo njihovih institucij.

Leta 1889 so v Franciji sprejeli prvi zakon o francoski nacionalnosti, ki je volilno pravico podelil vsem odraslim francoskim moškim (v nasprotju z dotedanjim davčnim cenzusom). Prvič je državljanstvo postavljeno za kriterij udeležbe v oblasti, kar je ta koncept okrepilo tudi kot temeljni politični koncept. Ta zakon seveda ureja tematiko nacionalnosti, nacionalnost je postala glavni zastavek, vendar je bila redefinirana kot pripadnost državi, kot lojalnost skupnosti in mobilizacija v času vojne, skratka, kot uzakonjene patriotske vrline iz časa revolucije.

Lahko sicer rečemo, da je v Franciji patriotska vnema svoj drugi višek (po revoluciji) dosegla v tretji republiki (drugje, kjer je pri reakciji zoper pridobitve revolucije, ki jo sicer prav radi prikazujejo kot zametek novega nacionalizma, šlo predvsem za odpor zoper netradicionalno družbeno ureditev in obrambo ogrožene vsemogočnosti in povesodpričujočnosti cerkvene institucije, je bil v drugi polovici 19. stoletja prvi vrhunec rodovnega nacionalizma z nekaj socialno-političnimi dodatki; v tem oziru so tako Drumont, Barrès in Pétain na eni strani ter Sarkozy in njegova ekipa na drugi strani »drugje«, ne pa v demokraciji in republiki), ko so simboli nacije postali vidni na vseh področjih: poraz v vojni s Prusijo je

13 *The destruction of the European Jews*, New Haven, Yale University Press, 2003 (prva izdaja 1961; v izdajah po letu 1994 je dodano poglavje o genocidu v Ruandi).

potemtakem spremenil dediščino revolucije, ni pa je odpravil. Udeležba prebivalcev v oblasti je za vse neekstremistične stranke postopoma postala politični okvir, drugačne opcije, ki so bile brez institucionalnega pokritja v konstituciji tretje republike (rojalisti, bonapartisti, desni in levi populist, anarhisti), so se postopoma marginalizirale oz. tudi same vstopile v republikanski dispozitiv. Simboli nacije so postali vidni na vseh področjih javnega življenja, ki se je čedalje bolj prikazovalo kot različne emanacije države. Šole, ki jih je reformiral in dokončno laične naredil minister Jules Ferry, so poskrbele za obče poznavanje geografske podobe Francije in tudi za uveljavitev nacionalnih junakov kot nacionalnih krajev memorije; *Marseillaise* je postala nacionalna himna, 14. julij pa nacionalni praznik.

Zapuščina tretje republike je potemtakem dvoumna: izsilila in omogočila je moderno politizacijo formacij reakcije in jih, ko je popustil tudi Vatikan, spremenila v politične stranke znotraj republikanskega dispozitiva. To je gotovo bila zmaga laične in zato doslej edine znane demokracije (demokracija v deželah, kjer za delovanje zakonov ni dovolj volja ljudstva in je potrebna božja referenca, je zaradi te teokratske sestavine vsaj hibridna, če sploh je demokracija), ki pa je omogočila preživetje in tekmovanje za oblast reakcionarnim političnim formacijam, če so spremenile obliko in tradicionalne cilje (npr. restavracijo »legitimne« monarhije) nadomestile z drugimi nosilci avtoritarnih vsebin (rodovnim nacionalizmom in rasizmom, konfesionalnostjo politike), četudi je njihova oblast praviloma pomenila poskušanje, da bi demokracijo in republiko odpravili.

Prav tako prizadevanje je v teku danes, a ne le v Franciji: sodobna retrospektivna degradacija revolucije, imenovane francoska, čeprav sta njen pomen in udeležba ljudi v njej daleč presejala Francijo, ki je bila kljub vsej težavnosti in slepim rokavom proces, s katerim je moderna demokracija nastala, v imenu nekakšne »nacionalne sprave« in s pomočjo maskirajočega sinkretizma, ni nič drugega kakor poskus eliminirati strukturne osi demokracije in republike v prid neoliberalni varčnosti na stroške človekovih in državljanovih pravic: trenutni predsednik s tem, da se sklicuje na de Maistra in na Bonalda, ki sta v svojem času sodila, da je revolucija iz leta 1789 protinaravna in da je njen potek oddaljevanje od normalnega toka zgodovine, nedvoumno sporoča, kdo je kdo in kaj bi moralo biti. Kakor da ima politična praksa, potem ko se je izognila konfliktom (Pahorjev *credo* »nekonfliktnosti« seveda ni daleč od Sarkozyjevih ideoloških sinkrezij; tudi v Sloveniji ni vse levica, kar se razglaša zanjo), smisel le še kot spoštovanje »naravnega« reda stvari in ljudi. »Narava« naj bi bila ozadje vsega, neenakosti in inteligentnosti, skratka vse družbene organizacije (družbene znanosti, ki dokazujejo nekaj povsem drugega, npr. to, da je sama narava družbena reprezentacija, so le še manj zaželeni). Ta *naturalizacija* delitve družbene moči in bogastev, ki v desničarskih režimih prikriva njihove uzurpatorske tendence (in je njihov kriterij, po katerem jih lahko prepoznamo ne glede na to, ali se razglašajo za leve ali desne), je najhujša nevarnost za sodobno demokracijo. Enako je prenovljeni nacionalizem – prenovljen toliko, kolikor posledica njegove mobilizacije ni teritorialna, temveč ekonomska dominacija drugih – nevarnost za demokracijo kot razpuščanje solidarnostnih vezi med prebivalci in kot krinka hegemonije velikih lastnikov in finančnih mogotcev, ki je sama na sebi v nasprotju

z demokracijo in republiko, kakršna je izšla iz revolucije leta 1789. Sarkozy ima izmed vseh dosedanjih predsednikov francoske republike največ povezav s plutokracijo, ugotavljajo člani CVUH, in njegovo vztrajno sklicevanje na Jaurès in Bluma, ki sta se v različnih kontekstih trdo spopadala z »velikim patronatom«, ni nič drugega kakor impostura, zavajanje.

Gérard Noiriel kot zgled analizira diskurze in družbene vloge Mauricea Barrèsa in Jeana Jaurès, katerih koncepcije figurirajo pomešane v Sarkozyjevih govorih, in jasno ločuje različne nezdržljive koncepcije nacionalne identitete. Francija je, denimo, pred prvo svetovno vojno zaradi nemške grožnje morala ideološko strniti svoje prebivalstvo. Kar se da hitra opredelitev nacionalne identitete se je potemtakem zdela nacionalnim elitam življenjsko pomembna. Barrès je predlagal dva načina za okrepitev nacionalnega čustva: tisto, kar Noiriel imenuje »sovrastvo do soseda«, in sklicevanje na preteklost prek komemoracij, da bi na ta način *spojil žive z mrtvimi*. Nacionalna identiteta se v Barrèsovi različici potemtakem izraža kot zavračanje tujcev, »ki ne ljubijo Francije«, in s pomočjo katerega je mogoče, sicer s krepkimi retušami, retrospektivno skonstruirati rodovnik nacije. To sovrastvo dobi obliko rasnih predsodkov (»naravnih dejstev« npr. genetične vrste, kakor da ta zgodba ni dovolj jasno pokazala, kaj je njena narava, že v tretjem rajhu), ki so izhodišče in podlaga Barrèsovih besedil in dejavnosti in jih ne manjka, vendar v bolj zastrti obliki, v diskurzu neoliberalne oblasti (kamor sodi tudi že omenjena biologizacija ali naturalizacija družbenih delitev in razmerij). Reaktualizacija katoliškega oz. religioznega vprašanja je na eni strani pot v segregacijo (ki se ji je revolucija izognila, ko je v Deklaraciji o pravicah človeka in državljana *religije razglasila za mnenja*, ki so prosta, kolikor ne zadenejo ob svobodo drugih mnenj), na drugi strani pa rušenje republike, katere temelj je laična, se pravi, neselegativna šola (namesto policije in vojske, ki sta v tretji republiki, tudi skozi afero Dreyfus, postali njeni službi). Vendar za današnjo vladajočo ekipo republikanski boj za laičnost države in njenih institucij ni zanimiv. Podlaga francoske laičnosti je namreč ločitev javne sfere (sfere politične dejavnosti, izobraževanja, kulture) od zasebne sfere (sfere vesti in verovanja), kar zadeva šolo, je zapisana v zakonih o obveznosti, brezplačnosti in laičnosti iz let 1881–1882, ki za to ekipo kljub pogostemu omenjanju Julesa Ferryja ne sodi v pravšnjo nacionalno zgodovino, pač pa tja sodi – kakor pri Barrèsu in Pétainu, ki sta se oba bojevala za »krščanske podlage« nacije in za tradicionalne vrednote – avtoriteta družinskega očeta (*pater familias*), ljuba katolikom iz Ferryjevega časa in pozneje, moralnost (moralna vzgoja je v laični šoli nadomestila religiozno moralno). Kakorkoli že, danes je postalo očitno, da je **mogoče pridobitve laične republike uporabiti kot podlago za rekonfesionaliziranje**, pa čeprav je apologetika privatizacije javnega oz. odpravljanje prostora političnega življenja kot prostora javnosti luknjičava in polna protislovij.

Maurice Barrès je res igral pomembno vlogo pri izdelovanju diskurza o »nacionalni identiteti« v času Dreyfusove afere. Vendar ne tega svojega prispevka ne njegovih zastavkov v nasprotju s predsedniškim kandidatom Nicolasom Sarkozyjem, ki je takoj očital diabolizacijo vsakomur, ki je te sestavine njegovega besedevanja opazil in nanje opozoril javnost, ni prikrival. Barrès se je razmeroma odkrito predstavljal kot glasnik nacionalistov tudi zato,

ker rodovni nacionalizem, rasizem in antisemitizem v njegovem času še niso privedli do posledic, do kakršnih so v 30. in 40. letih 20. stoletja.

Jean Jaurès je bolj javna in hkrati bolj navidezna in neobvezna referenca v sedanjem predsedniškem diskurzu, saj njegova ideologija ni bila vpletena v nobeno hudodelstvo (Sarkozyjev diskurz, prav narobe, kaže na problematično povezavo oz. amalgam med stalinizmom in Marxovo filozofijo, s katero se poskuša iz novejše evropske zgodovine izbrisati eno njenih najpomembnejših sestavin: razredni boj), hkrati pa je Jaurèsova »filozofija« prav tisto, kar poskuša neoliberalizem umakniti iz obtoka. Jaurès v nasprotju s prepričanjem Sarkozyjeve ekipe ni nikoli zavrnil ne marksizma ne razrednega boja. Jean Jaurès je raje kakor o naciji govoril o »patriotizmu«, ki ga je pripisal tistim, ki ljubijo Francijo. Izraz je zavestno izbral iz leksike, ki je dominirala med francosko revolucijo, da ga je lahko povezal s socialnimi in političnimi vprašanji in ga inkorporiral v svoje načrte za miroljubno revolucijo. Kakorkoli že, nacionalno vprašanje ni bilo ravno v žarišču njegovega političnega programa: podrejal ga je socialnim vprašanjem. Po njegovem se je bilo treba z miroljubno revolucijo bojevati zoper ekonomske in druge krivice, izvirajoče iz neutajljivega dejstva, da so lastniki podjetij izkoriščali delavce. Tako je poskušal uskladiti obrambo nacionalnega interesa z univerzalističnimi ideali delavskega gibanja, kar je prav tako dediščina francoske revolucije, in pri tem zagovarjal mir. Ta pacifizem ga je celo stal življenja: 31. julija 1914 ga je umoril Raoul Villain med ponovnim vzponom nacionalistične desnice tik pred vojno.¹⁴ Morilec je bil marca 1919 oproščen, češ da je naredil uslugo domovini, ko je ubil nasprotnika vojne, ki bi lahko Franciji onemogočil, da bi zmagala (da ne bi bilo mrtvih in pohabljenih, škode in nesreče za nacionalno ponosno desnico ni štelo nič, kakor ne šteje danes; gre pa tudi za značilno **pojmovanje pravice mimo zakona**, ki sankcionira umor, ki je pokazalo svoje razsežnosti v fašističnih, nacističnih in stalinističnih režimih), Jaurèsova vdova je morala plačati sodne stroške.

Nicolas Sarkozy in že naštetá vrsta njegovih homologov morajo že zato, ker morajo svoje projekte in njihove zastavke tihotapiti s pomočjo skrivaškega diskurza, gojiti antiintelektualizem v različnih oblikah. Francoske oblasti so se odločile, kakor so se pred njimi že pred časom odločili drugje ali pa so to kar izvajali brez kake posebne formalne odločitve, za odpravo vrste avtonomij oz. za podrejanje vrste družbenih praks, ki so si v dolgih konfliktnih v novem veku pridobile status avtonomnih institucij (prve med njimi so umetnosti in znanosti), t. i. trgu in hkrati ideologiji vladajočih. Kakor sem že omenil, sam Sarkozy tiste, ki ne soglašajo z njegovo identitetno propagando, razgláša za »drobno inteligenco«, odrezano od ljústva, tudi kadar gre za največje osebnosti v francoski intelektualni sferi. Prav v tem ravnanju, ki je izogibanje razpravi in polemiki, se jasno pokaže navezava na Barrèsa, ki je prav tako za antiintelektualističnimi izpadi skrival pomanjkanje dokazov in nekompetentnost v zadevah, pri katerih je hotel imeti glavno besedo. Maurice Barrès je veliko prispeval k populističnemu antiintelektualizmu, ki so ga kmalu prevzele ali se v njem prepoznale

¹⁴ Michel Vovelle pravi, da ta umor ni bil nič večje presenečenje kakor sama vojna, saj je bil pripravljen s celo kampanjo ščuvanja (cf. M. Vovelle v *Humanité*, 24. 4. 2004).

praktično vse obskurantistične ideološke formacije v Evropi in v evropeiziranem svetu. Barrès je napadal intelektualce, ki so stopili v bran stotniku Alfredu Dreyfusu, češ da so »estradni anarhisti«. Rekel sem že, da je Barrès po lastnem mnenju izražal »nagone ponižnih«.

Pri konstrukciji rodovnega nacionalizma v Franciji in drugod so posebno vlogo odigrali mediji, katerih tiskana frakcija je prav na koncu 19. stoletja doživljala vrhunec z milijonskimi nakladami. Po porazu tretje republike junija 1940 v vojni z nacistično Nemčijo je na novo nastala satelitska vichyjska država ustanovila prvo državno ustanovo, zadolženo za identitetne zadeve. Kolaboracija in destrukcija republikanskih institucij, a tudi same posledice delovanja tega »organizma«, so to ustanovo diskreditirali, tako da je zginila hkrati s koncem vichyjskega režima, ki je bil v celoti razglašen za nelegitimnega. Poleg tega je po drugi svetovni vojni internacionalizacija menjav na vseh področjih družbenega življenja povzročila diverzifikacijo identitetnih navezav in stopnjevanje porabništva, zaradi česar se je sklicevanje na nacijo, ki sicer ni povsem zamrlo, zdelo nekaj preživelega oz. zastarelega.

Alžirska vojna in vojna v Indokini sta sicer v Franciji spodbudili določeno nacionalistično mobilizacijo, ki pa ni postala načelo izvajanja politike ali njen cilj in je le deloma posegla v podobo sebe in Francije, ki so si jo državljani in politiki izdelali. Poleg tega je precej krepak in relativno hiter angažma kritičnih intelektualcev v dreyfusarski tradiciji pritegnil precej ljudi in povzročil precej dvomov o upravičenosti francoskega ali kateregakoli kolonialnega imperija. Dogodki maja 68, ki so v ospredje postavili zahteve različnih dotlej stigmatiziranih skupin (feminizem, delavsko gibanje, regionalizem, antirasizem ...), pa so globlje posegli v ideološki prostor in so ob drugem kmalu omogočili uvedbo izraza »nacionalna identiteta« v francoski politični slovar. Izraz seveda ni imel nacionalistične, temveč libertarno konotacijo: nacionalna identiteta naj bi s priznanjem postala irelevantna. Nacionalističen pomen je izraz dobil v 80. letih 20. stoletja, ko ga je začela uporabljati Nacionalna fronta (*Front national*) kot nosilka diskurza, ki naj bi razkrinkoval islamistični »komunitarizem«. Noiriel je v zvezi s to rabo izraza »nacionalna identiteta« pokazal, kako poskušajo politike, zlasti politika Jeana-Marie Le Pena, s pomočjo varnostne logike in določanja sovražnika (ali raje tujca) tako znotraj kakor zunaj dežele okrepiti identitetni »mi«. Ti diskurzi izključevanja, ki jih mediji radodarno razširjajo, so tako omogočili okrepitev kategorije »mi« pri meritvah gledanosti televizije. Tem, ki so lahko ilustrirale te opresivne ideje, je v zadnji tretjini 20. stoletja mrgolelo: vojna na Bližnjem vzhodu, Homeinijev udar, afganistanska vojna, islamistični terorizem in prestopništvo mladih iz primestij francoskih mest. Nacionalna fronta je ponujala instantne odgovore na nekaj, na kar bi bilo mogoče zares odgovoriti ob upoštevanju vsakokratne kompleksnosti družbenopolitičnih razmer. Vsekakor pa je ta bliskovita nacionalistična deviacija, ki jo je ubrala Nacionalna fronta, posegla v politične reprezentacije o socialni in politični zgodovini, ki so se lahko uveljavile, če so politiki na eni strani spodnesli znanstveno avtonomijo zgodovinske discipline (ki je bila v nasprotju s historistično tradicijo zavezana iskanju resničnosti namesto ustreznosti) in svoje interese uveljavili kot kriterije zgodovinopisja. Seveda ge za nezaslišán poskus malone nepojmljive regresije, ki bi izničila stoletno gradnjo znanstvene discipline, kar je tako za nacionalistični kakor za neoliberalni pogled bagatela: s spoznanji zgodovinske znanosti se pač ne

morejo okoristiti, prav narobe, ta spoznanja jih kvečjemu opozarjajo, da prav politiki niso središče zgodovinskih procesov, ampak njihov objekt in učinek. To ponovno pisanje zgodovine v službi politik ima očitno tudi na politični ravni precej grob cilj, in sicer odvzeti legitimnost današnji levici, tisti, ki je po letu 1984 zavila proti socialnemu liberalizmu in se prav tedaj odmaknila od ljudskega volilnega telesa. Toda Nicolas Sarkozy in privrženci ne vidijo tega zasuka levice v tem obdobju, pač pa ga postavljajo v maj '68, ko naj bi se zasuk levice usmeril v zanikanje vrednot, dela, avtoritete itn. Seveda sodi tudi to **vztrajanje pri karakterizaciji današnje levice s pomočjo maja '68 enako kakor toliko drugih razodetij desnice med intelektualne goljufije** (ki postane očitna, čim se začnemo ukvarjati z dejanskim dogodkom v različnih fazah in aspektih, se pravi z njegovo kompleksnostjo). To pisanje zgodovine na novo – ustrezno reakcionarni neoliberalni viziji sveta – ima očitno precej neposreden, praktičen in surov cilj: odvzeti zgodovino sedanjim levici v Franciji in v Zahodni Evropi, ki je v 80. letih 20. stoletja tudi sama zavila v neoliberalno smer (in je torej konkurenčna reakcionarnemu neoliberalizmu) in v veliki meri zapravila podporo slojev, katerih politična zastopnica naj bi bila, zlasti pa je izdala njihova pričakovanja in kolektivno memorijo.

Vprašanje nacionalne identitete, kakor vemo (in ve Gérard Noiriel), ne zadeva le Francozov, saj se vsaj skupine prebivalstva Evrope z njeno pomočjo (ali njenim filtrom in cenzuro) opredeljujejo druga do druge, tako da je naloga racionalne politike predvsem omejevanje velikosti škode – če škode že ni mogoče povsem odpraviti –, ki jo povzročajo stereotipi, ki jih politiki v nasprotju z razumnostjo ponavljajo, jim dajejo legitimnost in jim podaljšujejo življenja zaradi kariernih interesov.

Gérard Noiriel in njegovi kolegi ter kolegice menijo, da način, kako Sarkozy in njegova ekipa na novo pišejo zgodovino Francije, v sodobni Evropi ni niti nič novega niti nič posebnega. Da bi se donedavnega legitimistična (rojalistična ali monarhistična) in populistična (bonapartistična) desnica lahko povezali in pretendirali na oblast v republiki (ki je kljub vsemu prevladujoča oblika državne organizacije v Evropi in »zahodnem svetu«), **se morata retroaktivno narediti za zgodovinski avtorici republikanske ideje**. V imenu te reinvencije desničarskega republikanskega modela predsednik francoske republike in njegovi somišljeniki brišejo ločnice med desno in levo stranjo, med družbenimi in političnimi skupinami, ki morajo danes v Franciji živeti s specifičnimi memorijami in s partikularnimi spomini na pretekle dogodke, zlasti na dogodke iz druge svetovne vojne in dekolonizacije. Drugje je podobno, a z lokalnimi posebnostmi: npr. opažanje danes v Italiji, da je morebiti le obstajal italijanski fašizem med letoma 1922 in 1943, po vsem videzu v diskurzu političnih sil na oblasti ni deležno nikakršnega prostora, namesto tega tam figurira javno »kesanje« zaradi kolonialne preteklosti Italije v Libiji, ki »nehote« prikazuje Italijo kot nekdanjo kolonialno silo, vredno družbe enakih v sedanjosti.

Gérard Noiriel je s pomočjo podrobnega preučevanja diskurzov Nicolasa Sarkozyja med kampanjo za predsedniške volitve pokazal, kako je bodoči predsednik republike ustvaril nov nacionalizem s kombiniranjem Barrèsove in Jaurèsove opredelitve. Ogroženost je pri Sarkozyju dobila obliko nelegalnega priseljenca (*clandestin*, skrivač), tistega, ki po njegovem mnenju noče govoriti

nacionalnega jezika, ki ne spoštuje zakonov republike. Tisti, ki je obložen z vsemi elementi, ki sodijo h komunitarizmu (zvezani pa so zlasti z etničnimi izvori in religijo). Noiriel je Sarkozyjev nacionalistični diskurz soočil tudi z diskurzom levice med predsedniško kampanjo, zlasti z govori Ségolène Royal, in v diskurzu levice ugotovil vsebinske navezave na avtentično Jaurèsovo tradicijo, o kateri med drugim priča dajanje prednosti patriotizmu pred nacionalizmom.

Izbrana bibliografija Gérarda Noiriel:

- Le Creuset français. Histoire de l'immigration, XIXe-XXe siècle*, Pariz, Seuil, 1988.
La Tyrannie du national. Le droit d'asile en Europe, 1793–1993, Pariz, Calmann-Lévy, 1991.
Sur la crise de l'histoire, Pariz, Gallimard, 1997.
Penser avec, penser contre. Itinéraire d'un historien, Pariz, Belin, 2003 (Gallimard, 2005).
État, nation et immigration. Vers une histoire du pouvoir, Pariz, Belin, 2001.
État, nation et immigration, Gallimard, Pariz, 2005.
À quoi sert « l'identité nationale », Agone, Marseille, 2007.
Les Fils maudits de la République; l'avenir des intellectuels en France, Pariz, Fayard, 2005.
Immigration, antisémitisme et racisme en France, XIXe-XXe siècle. Discours publics, humiliations privées, Pariz, Fayard, 2007.
L'Identification, genèse d'un travail d'État (dir.), Pariz, Belin, 2007.
 Predgovor k delu: Emmanuelle Saada, *Les enfants de la colonie: Les métis de l'Empire français entre sujétion et citoyenneté*, La Découverte, Pariz, 2007.

Uporabljena literatura (poleg navedenih Noirielovih del):

- Laurence de Cock, Fanny Madeline, Nicolas Offenstadt, Sophie Wahnich**, *Comment Nicolas Sarkozy écrit l'histoire de France?*, Marseille, Éditions Agone, zbirka Passé-Présent, 2008.
Raoul Hilberg, *The destruction of the European Jews*, New Haven, Yale University Press, 2003.
Taja Kramberger, »Maurice Halbwachs in družbeni okviri kolektivne memorije«. V: *Kolektivni spomin* [v uredništvu SH oddanem in avtoriziranem prevodu Draga Braca Rotarja je pravilen naslov *Kolektivna memorija*]. Ljubljana, Studia humanitatis, 2001, 211–261.
 – »Od *Joining the Club* h grotesknosti slovenske adaptacije na neoliberalizem«, *Družboslovne razprave*, letn. 19, št. 43, avgust 2003, str. 77–95.
 – *Historiografska divergenca: razsvetljenska in historistična paradigma: o odprti in zaprti epistemski strukturi in njunih elaboracijah*, Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2007.
Ernest Lavisse, *Histoire de France. Cours moyen*, Pariz, Armand Colin, 1919.
Drago Braco Rotar, »Solidarnost vs. impostura«, Primož Repar (ur.), *Simpozij Miklavža Ocepka: Globalizacija in solidarnost*; Ljubljana, Društvo Apokalipsa, 2007.
 – *Odbiranje iz preteklosti: okviri, mreže, orientirji, časi kulturnega življenja v južnih provincav avstrijskega cesarstva v dolgem 19. stoletju*, Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2007.
Zeev Sterhell, *Maurice Barrès et le Nationalisme français*, Pariz, Fayard, 2000.

Taja Kramberger

»Nihče ne obžaluje las na glavi človeka, ki mu bodo odrobili glavo«^{1*}:

STALIN IN STALINISTIČNI TEROR V 30. LETIH 20. STOLETJA. KRATEK PREGLED IZBRANIH ANGLOFONIH MONOGRAFIJ O STALINU IN STALINIZMU, OBJAVLJENIH V ZADNJEM DESETLETJU.

Ilja Erenburg,² frankofoni ruski pisatelj in publicist mednarodnega slovesa, opisuje svoj strah ob Stalinovi smrti leta 1953 (roj. 1879) kot učinek kulta osebnosti, ki naj iz njega ne bi naredil »vernika«, »vplival« pa naj bi na »njegove ocene«, da je »prihodnost dežele povezoval z vsem tistim«, čemur so »vsak dan celih dvajset let pravili »modrost genialnega voditelja« (1970, 366). Nekaj stavkov naprej v besedilu istega avtorja lahko razberemo pomensko konstrukcijo, ki je v protislovju z zanikanjem verovanjske razsežnosti: »Stalina nisem ljubil, toda vanj sem dolgo verjel, pa tudi bal sem se ga. Ko sem se s prijatelji pogovarjal o njem, sem ga imenoval kot vsi drugi, »gospodar«. Tudi stari Židje niso izgovarjali imena boga« (*ibidem*). Pobožanstvena primera Stalina pri Erenburgu je seveda simptom. Verovanjska *forma mentis* ni nekaj, kar bi deklarativna izjava lahko *eo ipso* verificirala ali denegirala, ampak je inheretna razmerjem med elementi v stavčni strukturi in poziciji izjavljanja, se pravi globinski mentalni strukturi govorečega subjekta, ki se manifestira na diskurzivni ravni.

Tudi sam Stalinov *credo*, da je zgodovina polna »abnormalnih« ljudi in tako eden več ali manj ni nič posebnega (aludiral je nase), je učinek specifične historiografske in družbene

1 *Stalin v Problemih leninizma, 1926. Cit. po Deutscher 1977 [1949], 292.

2 V anglofoni transkripciji tudi Ilya Ehrenburg (1891–1967); je eden maloštevilnih intelektualcev, ki se je uspel izogniti (nema- ra točneje: ki mu je bilo dovoljeno, da se izogni) Stalinovim čistkam. Verjetno je treba razlog za to med drugim iskati v njegovi kultivirani »buržoazni« predispoziciji, ki je v danem trenutku postala »uporabna« za propagandne namene sovjetske Rusije na mednarodni ravni. Bil je dobro izobražen, popolnoma frankofon, dolga leta je živel v Parizu (med 1908 in 1917, nato med 1925 in 1945), kjer je imel znanje in tesne prijatelje med najpomembnejšimi umetniki, kulturniki, intelektualci in kasneje tudi med politikami. Dolga leta je bil zahodnoevropski dopisnik za časnik Izvestija in druge ruske časopise. Njegovo obsežno delo *Ljudi, gody, žizn'. Vospominanija* (v 3 obsežnih delih, 1961–1965) je bilo v evropskem kontekstu zelo odmevno; izbrana poglavja je leta 1970 v slovensčino prevedel Dušan Željeznov (Portreti). Poleg tega imamo v slovenskem prevodu Silvestra Škerlja tudi njegov roman *Padec Pariza* (1959, izv. 1941/1942). Gl. tudi intervjuja z Erenburgom: Austin 1969; Carlisle 1961. Joshua Rubinstein, ki je leta 1996 napisal njegovo biografijo (*Tangled Loyalties*), za Erenburga meni, da je kot Jud izdal svoje ljudi, kot pesnik svoj talent in kot človek svojo vest, vseeno pa ohranil toliko integritete, da je pomagal mladim pisateljem in pesnikom (Ani Ahmatovi, Osipu Mandeljštamu, Borisu Pasternaku idr.) do nacionalne in mednarodne afirmacije.

epistemologije, in sicer take, pri kateri je percepcija zgodovine učinek spontane selekcije in ikonizacije *velikih mož* kot nosilcev zgodovine. Odjemalci takšnih družbenih reprezentacij naj se ne bi spuščali v analizo pojavnosti ali v kritično refleksijo družbenih razmer in kolektivnih predstav, ki so »velike može« naplavile in ohranjale na oblasti. Takšna strukturacija zgodovinskih podatkov, v kateri imajo poblazneli vladarji, morilci, spletkarji, podležji, psihopati ipd. več možnosti, da se »nastanijo v zgodovini« kakor pertinentni kulturni ustvarjalci in ustvarjalke ali diferencirani znanstveniki in znanstvenice, implicira, da se je treba »v zgodovino šele prebiti«, da je, skratka, zgodovina nekaj, kar je zunaj nas, vanjo pa nas pripelje »eksczesno dejanje«, najsibo dobro ali slabo. Zgodovinskoantropološki odgovor na tako zastavljeno pojmovanje zgodovine, ki je v antropološkem spoznavnem registru popolnoma nekonsistentno, je, da se zgodovine, narobe, četudi bi hoteli, ne moremo znebiti oz. rešiti, vselej smo – če smo se le rodili – že v njej.

Mišljenje, ki običajne ljudi postavlja iz zgodovine, je značilno za redukcionistično perspektivo politično-nacionalnega zgodovinopisja, v germanofonem vplivnem območju retrogradno imenovanega historizem (*Historismus*). Ta je v več državah že konec 19. stoletja doživel prve ostre kritike (Lamprechta, Simianda, Durkheima, Nietzscheja idr.), v 20. stoletju pa je v bolj razvitih znanstvenih okoljih, ki so uspela dekonstruirati nacionalistične implikacije in druge alodoksične leksične in semantične elemente pri delanju družbenih znanosti, tudi že izgubil legitimnost in hegemono veljavo.³

Historistična paradigma je močna paradigma. Svojo moč črpa iz razmeroma banalnih predpostavk (linearna, vektorska percepcija časa; iskanje »primarnosti«, izvirov in »zibelk«; naturalizirana androcenična družbena struktura; izločanje Drugega in drugačnega; božja previdnost in sorodne verovanjske intervencije v polje znanosti, ki ima sicer povsem drugačno pertinenco od njih; brisanje odgovornosti posameznika kot zgodovinskega agensa⁴ v kombinaciji z nepremišljenimi referenčnimi filiacijami in glorifikacijo »očetov«; prazna

3 Več o tem glej v moji monografiji *Historiografska divergenca*: Kramberger 2007.

4 Za historistično paradigmo značilna Erenburgova izjava (1970, 371): »Da, vedel sem za številne zločine, toda ni bilo v moji moči, da bi jih onemogočil in preprečil.«



SLIKA 1: MLADI JOSIP VISARIONOVIČ STALIN, OK. 1910 (AVTORSKE PRAVICE POTEKLE)

mnemonika v načinu transmisije znanj namesto kritičnega mišljenja; vztrajanje na poenostavljenih binarnih antagonizmah – zmagovalci/poraženci, uspeh/neuspeh, dobro/zlo, moški/ženska, pripadnik nacije/tujec, prijatelj/sovražnik idr. – namesto raziskav družbene kompleksnosti; mistifikacijsko spreminjanje dokumentov v monumente, ljudi v junake, povprečnežev in nacionalnih ideologov v genije ipd.), ki ponekod sovpadajo z *verovanjsko*, drugje pa z *zdravorazumarsko* mišljenjsko logiko (ki je, paradokсно, profanizirana oblika verovanjskega dispozitiva). Ker se ujema s spontanim ljudskim mišljenjem, ki je močno prisotno zlasti v provincialnih in nediferenciranih družbenih prostorih, se je ohranila do danes in se v dveh stoletjih prek mentalitetnih transferjev in distribucije diskurzivnih formacij celo razširila na vsa področja družbenega življenja (neoliberalizem se s trivialno in antiintelektualistično podlago historizma odlično ujema). Če drži, da verovanjsko in zdravorazumsko »mišljenje« ovira znanstveno spoznavanje, potem si s historističnim »spoznavnim« aparatom pri znanstvenem raziskovanju ne moremo veliko pomagati.

Poskusi enodimenzionalne rehabilitacije Stalina, ki so jih pred leti – pod Putinovo vlado – sprožili v Rusiji, potiskajo stalinistične poboje ob stran, namesto da bi jih znanstveniki in znanstvenice raziskovali, umestili v sociohistorični kontekst in postopoma prek transmisij in komemoracij integrirali v kolektivno memorijo. Izrivanje nevšečne zgodovine iz polja družbene kritike in refleksije je politični manever, s pomočjo katerega se izpostavijo in poudarjajo le režimsko sprejemljive »zgodovinske« kategorije, v omenjenem primeru domnevno »enkratne zasluge«, ki jih je Stalin imel pri izidu druge svetovne vojne (60. letnica konca druge svetovne vojne leta 2005 je akademski svet obogatila s precejšnjim številom del, ki se tej tematiki posvečajo na zelo različne načine). Te apropiacije preteklosti so torej same vredne natančnejšega preučevanja, saj kažejo nevralgične simptome zdravorazumarskega in ideološkega prilasčanja, povedano drugače: režimske akomodacije zgodovine. Vendar pa take uzurpacije niso zgolj značilnost slabo informiranih in nereflektiranih množic, ki priložnostno iščejo svoje junake, ampak tudi ena izmed ključnih potez Putinovega vladanja, ki je v Stalinu želela videti »arhitekta zmagoslavja in KGB kot ruskega samuraja« (Rayfield 2004, xxii–xxiii). Podobno zastrašujoča so, denimo, prizadevanja ruskega mesta Orel, kjer je mestni svet leta 2005 na predsednika Putina naslovil prošnjo, v kateri zahteva, da se Stalina ponovno vključi v učbenike, da se rehabilitira njegove spomenike in po njem znova poimenuje ulice in trge. Ne gre za premišljeno in kritično, sociohistorično ovrednotenje voditelja in njegovo integracijo v zgodovinsko dogajanje na kraju, ki mu glede na zgodovinski kontekst in družbene okoliščine koherentno pripada, ampak za ekskluzivno revitalizacijo Stalina kot *podvojenega ljudskega junaka*, in sicer prvič kot ključnega agensa pri zavezniški zmagi v drugi svetovni vojni, in drugič kot žrtve, saj naj mu stalinističnih čistk nihče ne bi pravnomočno dokazal.⁵ Takšne recidive kažejo na aberativno strukturo (običajno provincialnih⁶ okolij, ki jih zaznamuje spontanistična tendenca k reduciranju »nadležne«

5 V Rusiji je zanikanje Stalinovih pogromov in čistk še vedno precej razširjeno. Cf. Rayfield 2004, xxii–xxiii.

6 Seveda province kot konceptne strukturacije družbenega prostora s svojimi specifičnimi značilnostmi (o čemer sem na več mestih v preteklosti že pisala ali predavala) in ne kot zdravorazumske metafore.

večplastne realnosti na zgolj tiste aspekte realnosti, ki jih trenutno okolje in režim želita videti (povsem identičen temu na jezikovni ravni je mehanizem reduciranja kompleksnih in dolgih stavkov na »preproste in kratkostavčne povedi«, ki da jih »vsakdo razume« – tudi to je trdovratna antiintelektualna oz. provincialna zahteva, ki ljudem onemogoča razvijanje mišljenja). Opisana konformistična strategija, ki ne pušča zgodovine na voljo raziskovanju, ampak posestniško bdi nad njo in nadzoruje, *kdo jo dela* (»pravi« ali »napačni« znanstveniki), je slepa za kompleksnost in etične vzgibe zapletenega družbenega dogajanja.

Ne le da nam ni treba verjeti *uradni zgodovini*, bolje je, da ji ne verjamemo (sicer pa, ali je »uradna zgodovina« sploh zgodovina?⁷); vzpostaviti in ohranjati je treba kritično razmerje do sleherne argumentacije, si prizadevati, da bi jo razumeli v njeni miselni sekvenci in generičnosti, vedno znova iz različnih zornih kotov in z različnimi postopki raziskovati vire, dokumente, se spraševati, ali smo v analizi dobro konstruirali predmet, ali smo dobro strukturirali in zastavili vprašanja, ali smo kaj izpustili, se vračati k analizam, jih preverjati itn., predvsem pa je treba skušati razumeti logiko porajanja in okoliščine nastanka t. i. uradnih zgodovin: t. j. družbenih reprezentacij peščice »pooblaščenih« ljudi, ki so skozi množične postopke indoktrinacije – po Althusserju bi lahko rekli: skozi ideološke aparate države – postale splošne, naturalizirane družbene reprezentacije. Te reprezentacije v nasprotju z videzom nikakor niso samoumevne in dane.

Ena izmed problematik, ki jih je težko izčrpati, ne le zato, ker je vsak pertinenten raziskovalni predmet neizčrpen, ampak tudi zato, ker se vztrajno množi že od 30. let 20. stoletja in se ponuja v izjemno diverzificiranih interpretativnih okvirih, je tudi stalinistična diktatura, prezentirana v obliki študij o Stalinu in o stalinističnem obdobju v Rusiji.⁸ Če pustimo

7 Težko bi rekli, da je uradna »zgodovina« v močno ideoloških in provincialnih okoljih kaj več od skupka naguljenih in nekritično predanih podatkov kolektivne (klientelne) memorije, torej družbena reprezentacija neke kronološko običajno že oddaljene družbene skupine, ki je nabor podatkov vzpostavila v določenih razmerah in z določenimi kriteriji, ki so skozi čas postali naturalizirani, saj jih naknadno zgodovinarji, ki bi jih morali, niso znali ali niso hoteli kritično ovrednotiti. Ti kriteriji so problematični ne glede na to, da njihovo spontano prevzemanje še dandanes študentom, študentkam in drugim posameznikom in posameznicam, ki se ne zavedajo doksične narave »uradne zgodovine«, zagotavlja hitrejši družbeni vzpon – v primerjavi s tistimi raziskovalci in raziskovalkami, ki se, ker so sposobnejši, subtilnejši in bolj študiozni, ukvarjajo s problematičnostjo tako teh podedovanih kriterijev za delanje zgodovine kakor same interpretacije preteklosti. Naposled bi moralo »uradnih« zgodovin biti toliko, kolikor je različnih družbenih skupin, ki si jo lastijo na škodo miljejev, kjer zgodovino preučujejo znanstveno (mimo indoktrinacij in v pluralnosti koncepcij; seveda navzlic potrebnemu znanju in kompetentnosti ne gre kar za »zgodovino« pisje zgodovinarjev za zgodovinarje«), navsezadnje šele soočenje različnih kompetentnih pogledov lahko pripelje do edinega validnega kriterija: do pertinence argumentov v nenehnem soočanju z drugačno argumentacijo. »Uradna zgodovina«, ki bi bila rezultanta in konsenz teh soočenj, bi morda imela možnost, da bi bila manj ideološka od tiste, ki si sama, a s pooblastilom vladajočih nadeva to ime; ta je torej bolj skrepnela memorija režimske klike. Okolje, kjer je zgodovina vseh družbenih skupin subsumirana pod taktirko kritične zgodovinske memorije ene same družbene skupine in kjer kroži svečeniški nabor ključnih referenc, katerih avtoritetna naj ne bi bila sporna (tako je v slovenskem zgodovinoписju), ni in ne more biti znanstveno. Dejanska družbena znanost je dinamična in v nenehni transformaciji, v njej ni »dokočno raziskanih tematik« ali »izčrpanih podatkov«, prav te raziskovalne dinamike, ki odpira različne epistemične perspektive in z njimi različna spoznanja, pa samooklicana »uradna zgodovina« v Sloveniji – in še kje v srednje- in vzhodnoevropskem prostoru – ne dopušča.

8 Prve biografije, sestavljene po Stalinovem ukazu, seveda ne vsebujejo kritične zgodovinske refleksije in sociopolitične analize. Prve podatke o Stalinovem življenju, piše Lilly Marcou (1972, 889), najdemo v knjigi Gruzijca Georgijena Iremšvilija, Stalinovega mladostnega prijatelja, ki je izšla leta 1932 (Stalin und die Tragödie Georgiens). To delo je postalo eden od ključnih virov, iz katerih so poznejši biografi zajemali podatke. Pripomnimo, da »politična fizionomija avtorja, nekdanjega menjševika, ki je na svoj način postal nacional-socialist«, ni Trockemu vlivala prav nobenega zaupanja, čeprav

vnemar občudovanje Stalina kot »oddaljene podobe zmagoslavja«, ki bo prišla in »se znebila bogatih«, ali kot »utelešenja [komunistične] Stvari« (Hobsbawm 2004 [2002], 217); če odmislimo neštete bežne vtise Stalinu naklonjenih sodobnikov, ki so ga imeli za »človeškega« (npr. pisatelj Romain Rolland; Erenburg 1970, 369), za »očarljivega« in »šarmantnega« (npr. Henri Barbusse; Erenburg, *ibidem*), celo za »toplega« človeka« (Emil Ludwig, ki »bi mu zaupal svoje otroke«; gl. Marcou 1972, 893); če spregledamo privlačno moč avantgardne komunistične doktrine (sprva leninizma, nato stalinizma), ki je bila v času evropske prevlade fašizma in nacizma pomembna protiutež razdiralni energiji totalitarne osi in je bila, kakor pravi Eric Hobsbawm, »kombinacija discipline, delovne učinkovitosti, popolne čustvene identifikacije in občutka *totalne* pripadnosti«⁹ (Hobsbawm 2004 [2002], 139), potem moramo v »neumazanosti z vednostjo« (kar je semantično zanimiva Hobsbawmova ubeseditev, *ibidem*) o Stalinovih surovih in nasilnih dejanjih prepoznati več kakor le poseben izraz »iskrene« zasljepljenosti (prav tako Hobsbawmov diskurz, *ibidem*),¹⁰ ki naj bi z utopično, miniaturno verzijo idealne družbe, podobno romantičnemu zaslonu, zamegljevala percepcijo realnosti vse do poznih 60. oz. 70. let 20. stoletja. Ta »več«, ta »presežek«, katerega razlagi se občudovalci Stalina običajno izognejo, je tisto, kar je treba zares preučevati. Kaj so posamezniki in posameznice, tudi Hobsbawm, imeli od te »zasljepljenosti«, kakšen je bi njihov družbeni *enjeu*, zaradi katerega so sprejeli določeno doktrino, četudi so slutili njene razdiralne učinke ali celo vedeli zanje?

Šele v šestdesetih letih so počasi začele kapljati v zahodnih državah prve kritične analize Stalinovega vladanja. Eno prvih in še danes nespregledljivih analiz, ki velja za klasično delo, je že precej pred tem napisal Isaac Deutscher (*Stalin. A Political Biography*, Oxford University Press, 1949; v slov. prev. Bojana Samarina, *Stalin. Politična biografija*, Globus, Zagreb in ČGP, Delo, 1977, 576 strani)¹¹. Izšla je v času hladne vojne, zato tudi burna reakcija nanjo nosi nekatera znamenja tedanjega časa. Četudi gre pri tem delu za tedaj izjemen dosežek ter za izčrpen in korekten prikaz Stalinovega vedenja in ravnanja, se mu vendarle vselej ne posreči dovolj pretanjeno analizirati zapletene mreže odnosov in komplicitete vanjo zajetih agensov v metodičnem simbolnem in realnem nasilju, ki ga običajno označujemo s terminom stalinizem.¹² Stalinistični dispozitiv je na vseh družbenih poljih povzročal izkrivljanje

je tudi sam črpal nekatere podatke iz te knjige. Gl. Trotsky 1948, 9.

- 9 Hobsbawm (*ibidem*) tu omenja kambriško kolegico Freddie, močno poškodovano ob požaru edine bombe, ki je med drugo svetovno vojno padla na Cambridge, ki je, misleč, da bo kmalu podlegla poškodbam, zaklicala: »Naj živi partija, naj živi Stalin! ... Naj živi Stalin«.
- 10 Angleška in italijanska ljubkovalnica za Stalina, Uncle Joe in baffone, sta del tega romantiziranega diskurzivnega dispozitiva, ki mehča razmerja med agenci in jih dela nekonfliktna, se pravi, nerealna.
- 11 Isaac Deutscher je tudi avtor biografije Trockega; njegova zamisel je bila napisati trilogijo (Lenin, Trocki, Stalin), a mu je za biografijo Lenina zmanjkalo časa.
- 12 Stalinizem in komunizem sta pojma, ki ne pokrivata istega objekta in nimata enakega epistemološkega statusa. Tudi njune rabe so različne; nekatere so zgolj deskriptivne, druge so hevristične. Stalinizem se nanaša na precizno zgodovinsko obdobje v Rusiji med letoma 1928 in 1953, komunizem pa je precej ohlapnejši pojem, ki nima tako precizne geografske in kronološke opredelitve. Besedo »stalinizem« naj bi konec dvajseth let prvi uporabil nemški zgodovinar Otto Hoetzsch, učenec Karla Lamprechta, ki se je [Lamprecht] konec 19. stoletja s konceptom kulturne zgodovine prvi ireverzibilno uprl diktatu rankejskega političnega zgodovinspisja. Šele skozi ameriško socialno zgodovino je stalinizem dobil svojo

in deformiranje socialističnih idej (epistemično vrednost teoretskih dela komunizma in socializma je seveda treba jasno ločiti od njihove aplikacije, ki nosi znamenja nerazumevanja in mentalnih predstav aplikantov). V zgodnjih 60. letih je svoje kritične opazke o Stalinu in stalinistični »revoluciji od zgoraj« podal tudi Milovan Đilas (1962; 1986), pri čemer je »moralno« držo sovjetske vrhuške pod Stalinom opredelil kot »moralno sekto«.

Slabega četrto stoletja po napadu Hruščeva na »kult [Stalinove] osebnosti« (1956)¹³, na katero se, videli smo, kot na alibi za svojo pasivnost sklicuje tudi Erenburg, so nena doma – in to v ekstremni obliki – zazijale vrzeli v sovjetski »monolitnosti«. Te razpoke *nemišljenega* v ideološki zgradbi so sprožile vrsto kriznih dogodkov v sovjetski coni v 50. in 60. letih 20. stoletja (sovjetske intervencije leta na Poljskem in Madžarskem, nemiri v Bolgariji, posredovanje na Češkoslovaškem, konflikti s KP Kitajske in njeno maoistično linijo).¹⁴ Šele obdobje *glasnosti* v 80. letih 20. stoletja je napravilo korak naprej, tedaj so na dan prišli številni dokumenti, osebne zgodbe in memoarji, skratka, pričevanja, ki so močno dopolnila informacije o Josipu Visarionoviču Džugašviliju Stalinu in stalinističnem obdobju.¹⁵ Naslednji veliki val analiz in publikacij – tako biografij kakor tematskih monografij –

paradigmatško formo. Vendar pa se ta koncept razlikuje od pristopa »totalitaristične« paradigme, ki promovira zgolj politično zgodovino, v dveh ključnih točkah: prvič, po drugačni konceptualizaciji Sovjetske zveze, s pomočjo katere postavlja v nasprotje socialni interpretativni okvir in interpretativni okvir, v katerem prevladujejo politika, etarizem in institucije, in, drugič, v metodološki nekompatibilnosti med modelom totalitarizma in socialne zgodovine, saj naj bi primat političnega, ki – kot rečeno – označuje totalitaristični pristop, zasenčil zgodovino socialnega in s tem socialno zgodovino potiskal v ozadje. Zgodovinske opredelitve stalinizma danes ne kažejo interpretativnega konsenza; večinoma merijo na cezuro med boljševidizmom in stalinizmom, ki nastopi v poznih dvajsetih letih 20. st. Večinoma se zgodovinarji strinjajo tudi v tem, da gre za specifično manifestacijo oblasti, ki na eni strani zajema sistem regulacij družbenega reda skozi determinirani politični model, na drugi pa sistem dominacije, ki korespondira z obdobjem Stalinove vladavine. Pomenljivo je tudi omeniti, da taka interpretacija termina presega rabo, ki je bila v uporabi v družbenih znanostih, humanistiki, sociologiji in filozofiji v 60. in 70. letih 20. st. in ki je v stalinizmu videla ideološko obdobje sovjetskega komunizma, v katerem je prevladoval marksistični leninizem. Gl. Studer 2002.

- 13 Nikita Hruščev je imel na 20. kongresu komunistične partije Sovjetske zveze (med 14. in 25. februarjem 1956) govor, v katerem je prvič javno omenil Stalinove čiste komunistov (drugih pobojev tedaj še ni omenil). Govor o Stalinovih (tedaj še domnevnih) zločinih je silovito zamajal prepričanja številnih komunistov po svetu. Po Ericu Hobsbawmu (2004, 215, 216) je ta govor zrušil komunistični revolucionarni sistem, prekinil globalno levičarsko solidarnost z Moskvo in odprl obdobje destalinizacije. Z njim se je končalo »ekumensko obdobje komunizma«, ki ga je na začetku in koncu spenjalo dvakrat po »deset dni, ki so pretresli svet« (Hobsbawmova parafraza naslova knjige Johna Reeda o oktobrski revoluciji, *ibidem*): desetdnevna oktobrski revolucija (1917) in desetdnevni 20. kongres sovjetske partije (1956). (Titov odklon od stalinizma, ki je zgodnejši in nekoliko drugačne narave, sodi v leto 1948.)
- 14 Leta 1956, poroča Hobsbawm (2004 [2002], 219 in 220), so »britanski komunisti živeli na robu političnega ekvivalenta kolektivnega živčnega zloma«, po krizi (1957) pa je britanska partija izgubila četrtno svojih članov in članic, časopis *Daily Worker* pa tretjino svojega osebja.
- 15 Šele liberalizacija, ki jo je sprožil Mihail Gorbačov (preds. SZ med 1985–1991) je dovolila delo na kolektivni memoriji, saj je ta bila dotlej determinirana in blokirana z uradno zgodovino. Vendar pa je nova svobodna proliferacija memorij sprožila hiter proces oblikovanja novih družbenih reprezentacij preteklosti, ki so globinsko preoblikovale identiteto dežele. Stalinizem je bil tako postopoma – skozi reprezentacijsko raven – nekje reintegriran v memorijo, drugod pa znova zavrnjen. Sprožil se je proces revizije zgodovine, zlasti oktobrski revolucije kot utemeljitvenega dogodka sovjetskega sistema, pojavila se je idealizacija predevolucionarne, caristične Rusije, ki je grozila, da bo postala temeljna identitetna strategija nove Rusije, a je konec 90. let 20. st. izgubila svojo moč. Tako se je znova pojavila disjunkcija med uradno memorijo (tisto, ki je na tem, da skozi politično indoktrinacijo in IAD postane »uradna zgodovina«) in živo družbeno memorijo. Več o tem in o travmatični memoriji stalinizma (s statusom *passé qui ne passe pas*), ki pogojuje tudi današnje reprezentacije preteklosti v Rusiji in onemogoča oblikovanje identitetnega modela, ki ne bi bil nacionalističen, gl. v:

je sledil v zgodnjih 90. letih 20. st., ko je po razpadu Sovjetske zveze svoje arhive odprlo več nekdanjih sovjetskih dežel in dežel sovjetskega bloka. »Arhivistična revolucija«, ki jo je sprožilo odprtje teh arhivov na začetku 90. let 20. stoletja (za arhive nekdanjih držav Sovjetske zveze večinoma velja letnica 1992), s čimer je prišlo na dan precej gradiva, ki na nov način razgalja dogajanje v zasebni in javni sferi Rusije v 20. stoletju, je najprej povzročila nov »poganjek pozitivizma«, kakor prvi naval na arhive opredeljuje Brigitte Studer (2002, 62). Novi dokumenti so marsikomu zadoščali kot alibi, kakor da raziskovalcem ni potrebno zastavljati nobenih vprašanj in kakor da ne bi bilo potrebno vložiti nobenega truda v delo interpretacije. To metodološko regresijo je krepila medijska eksploatacija domnevno novih zgodovinskih dejstev, potrjenih z novimi viri. Sedemnajst let po prezentaciji na novo dostopnega arhivskega gradiva pa je, nadaljuje Brigitte Studer (*ibidem*), mogoče reči, da je v bolj-ših delih ta faza presežena in da je bila dokumentacija, ki so jo hranili arhivi, uporabna zlasti za preučitev razmerja med agenci in državno organizacijo sovjetske partije in Kominterne, za kulturno politiko in za zgodovino vsakdanjega življenja posamičnih akterjev. Dokumenti so tako sprožili reevalvacijo spoznanj, vprašalnikov in problematik v zgodovinopisnem polju raziskav komunizma in stalinizma.

Namen predstavitve nekaj izbranih del anglofone produkcije o Stalinu in obdobju stalinizma, ki sledijo, ni podajanje pomembnih spoznanj v zvezi z naslovno temo, saj so to, kolikor je bilo v njihovi moči, skušali narediti avtorji in avtorice navedenih del, ki so za takšno nalogo nedvomno bolje kvalificirani od mene.¹⁶ Pri pisanju me bolj vodi želja, da bi predstavila dela, katerih izbor se vsaj deloma pokriva tudi s tematiko te številke (konstrukcija biografij) in ki so v zadnjem desetletju z različnih aspektov in na različnih ravneh dopolnila vednost o travmatičnem obdobju ruske zgodovine. Tekst pišem s stališča nekoga, ki ni ožje specializiran za temo, ki pa dogajanje na različnih geografskih in družbenih ravneh – zlasti prve polovice 20. stoletja –, recimo temu, počasi in sistematično zasleduje.

Nekatera dela, ki jih v nadaljevanju navajam, so torej zasnovana biografsko, druga bolj kot socioanalize obdobja, nekatera od njih so bolj deskriptivna in pozitivistična, druga vsebujejo solidne nastavke za antropološko analizo, ki včasih umanjka, tretja – tu gre predvsem za nekaj člankov, ki jih sproti omenjam kot dopolnila monografij – pa so izrazito prenicljiva in epistemsko koherentna. Personalizaciji, ki velikokrat spodjeda epistemsko konsistenco in onemogoča vzpostavitev družbenih dejstev, se je, ko imamo opraviti z biografskimi konstrukcijami, težko v celoti izogniti. Zaradi utrudljivih diskusij med hegemonizirajočo politično zgodovino, ki je dolgo imela zapahnjena okna in vrata za vprašanja delovanja družbenih mehanizmov dominacije, režimskih tehnologij in mikrofizike oblasti, in socialno zgodovino, ki se je osredotočala na razmerja med centrom in periferijo, na pomanjkanje koordinacije med državnimi aparati in stranko, na administracijo načrtovalne politike in

Ferretti 2002.

16 Kompetenten popis del o Stalinu in stalinizmu do 70. let 20. st. najdemo v članku Lilly Marcou (1972), krajši pregled raziskav v polju v zadnjih dvajsetih letih pa v članku Brigitte Studer (2002).

policije, pa tudi na prepoznavanje avtonomnosti družbe v razmerju do oblasti, interpretacije še dandanes včasih konkurenčno oscilirajo med obema poloma.

Začnimo z raziskavami, ki so oprte na klasično biografsko metodo in se manj posvečajo družbeni resonanci posameznikovih dejanj. Ekstenzivno delo **Roberta Servicea**, *Stalin: A Biography* (2005; 715 strani) razgrinja detajlna poročila o Stalinovem življenju, družinskih razmerjih, zanimanjih, šolanju in karieri. Serviceju vseeno uspe pomemben premik: z opiranjem na nedavno objavljene dokumente osrednjega partijskega arhiva SZ (na Puškinovi ulici v Moskvi) skozi postopno fuzijo osebne zgodbe z ideološko dokso prikaže Stalina na kompleksnejši ravni; ne zgolj kot mehničnega morilskega birokrata ali kot premočrtnega fanatičnega povzpetnika. V Stalinovih delovanjih sicer prepozna določeno motnjo, ki pa jo, tako meni avtor, prekriva vrsta efemernih rutinskih praks, ki Stalinu podeljujejo videz povsem humanega in običajnega človeka. Četudi Service v delovanju vodje prepozna tendence in usmeritev paranoidne shizofrenije, meni, da Stalin ni bil popolnoma v oblasti patološke diagnoze in da njegovih dejanj ne moremo pojasniti zgolj s parametri psihozgodovine ali psihoanalize (dejansko v ta polja Service več kot toliko tudi ne posega).

Po avtorjevem mnenju se je Stalin motil, ko je menil, da je presešel napake Džingiskana in Ivana Groznega, dejansko, pravi Service, jih je le ponavljal – in to v deplasiranem kontekstu in v precej pretirani obliki; njegova manična želja po nadzoru se je širila na absurda področja vsakdana: lagal je o svoji starosti, ukazal kozmetiziranje svojih javnih podob, da se ne bi videlo kozavosti njegovega obraza (kot otrok je preživel več hujših otroških boleznih, med njimi tudi koze) in starejšega videza, cenzuriral je Leninovo judovsko poreklo po očetovi liniji itn.¹⁷ Oblikovanje sekularizirane ortodoksije, ki je dobila ime stalinizem, pri kateri je Stalin uporabljal vse mogoče epizode in navedbe iz imperialne zgodovine (velikih despotov, carjev, graditeljev ipd.), ki bi mu v danih razmerah utegnile koristiti, da bi odpravil anomalijo družbenih vezi, do katere je prišlo po oktobrski revoluciji, oz. da bi, kakor meni Moshe Lewin (1982, 79), integriral kmetstvo, konstruiral industrijo in zgradil močno državo. Reprezentacije, ki jih je Stalin iztrgal iz konteksta ruske imperialne preteklosti, pa niso zgolj podpirale religiozne podobe nove avtokracije (*samoderžavie*), ampak so bile uporabne tudi za izdelavo in krepitev sentimenta nacionalne enotnosti (*narodnost', velikaja Rus'*).¹⁸

Nevarno blizu truizmom pa so Servicejeve trditve, da je množični politični umor inherenten boljševiski matrici že iz časov leninizma. Za tako trditev ne podaja dovolj prepričljivih argumentov. Stalinizem se mu ne zdi toliko aberacija »marksistično-leninistične doktrine« kolikor sestavni del njene spontane razvojne preobrazbe (podobno meni Montefiore v delu, ki ga omenjam v nadaljevanju). V nasprotju z diskusijami in polemikami številnih

17 Stalinov antisemitizem naj bi izhajal, tako Montefiore (2004), iz njegove paranoje v zvezi s tem, da so Judje bolj lojalni Izraelu in Ameriki kakor Sovjetski zvezi. V zadnjih desetletjih življenja je naročil številne uboje vodilnih judovskih osebnosti, v zgodnjih 50. letih pa je hotel naročiti tudi deportacije Judov, a je to namero prehitela njegova smrt.

18 Pomemben del Stalinove avtokratske vladavine je predstavljala tajna policija (NKVD), katere zamisel je prav tako vzeta iz oprčinne, tajne osebne vohunske službe na dvoru Ivana Groznega, ki se je »ukvarjala« z njegovimi »sovražniki«. Gl. Lewin 1982, 79 v op. 17; in opombo 20 v pričujočem besedilu.

znanstvenikov o razhajanjih med Marxom (marksizem) in Leninom (leninizmom) in nato še med Leninom in Stalinom (stalinizmom), je v Servicejevem delu zaznati željo, da bi nekoliko prehitro okrajšal razlikovanja in divergence, se pravi tendenco k naturaliziranem vzpostavljanju kontinuitet in zavračanju (nerazpoznavanju?) diskontinuitet in prelomov. V tem je delo Roberta Serviceja šibko in njegove sodbe, kolikor jih lahko presodim, prena-gljene.

Leninova – ne povsem nerezervirana¹⁹ – patronaža je Stalina privedla do najožjega političnega jedra boljševiške organizacije, zlasti v času oktobrske revolucije in državljanske vojne, ki ji je sledila (1917–1921), čeprav je treba pripomniti, da so številni člani ožjega vodstva nanj gledali z nezaupanjem (njegova izobrazba in širina obzorja kljub načitanosti avtodidakta, ni bila primerljiva z njihovimi – domala vsi so znali francosko, angleško ali nemško, podobno velja za njegov izvor iz obubožane tlačanske družine). Leta 1922 je Lenin Stalina povišal v generalnega sekretarja Komunistične stranke, kar je kmalu zatem, na smrtni postelji, obžaloval, a ni mogel storiti nič več. Stalin je po Leninovi smrti propagiral Leninov kult toliko časa, dokler se ni čutil dovolj močnega, da je lahko slavnega, bolj taktnega in umerjenega predhodnika potisnil v ozadje. Med letoma 1924 in 1927 se je z nizom besedil in predavanj polastil Leninove dediščine (treba bi bilo natančneje preučiti etape te *polastitve*), s spletkami ter brutalnimi metodami preigral svoje nasprotnike in prevzel oblast, da bi, kakor zapiše Robert Service, naredil boljševiški režim »gostejši in nepreklicen«.²⁰ Zgoščanje in stabiliziranje je potekalo skozi kulturo sikofanije (obrekljivosti, difamacij), sprevrnjenih družbenih, kulturnih in političnih razmerij, kjer sta bili poleg genocidnih tendenc kleveta in intriga ključni politični strategiji.

Agresivna antiintelektualna kulturna in znanstvena politika v času Stalina, ki ni nepovezana z mehanizmi sikofanije, je dajala prednost povprečno in podpovprečno nadarjenim kulturniškim delavcem in ideološko popolnoma podredljivim ter šarlatanskim kreaturam lisenkovskega tipa. Service njeno delovanje prikaže skozi nezadržno fosilizacijo akademskega in intelektualnega življenja v deželi, ki jo je iz ozadja vodil sprevrženi Stalinov um, v svojih postopkih presenetljivo soroden mentalnim principom srednjeveške inkvizicije, obsedene z imaginarnimi demoni. (Na to strukturno podobnost je na montiranem procesu zoper sebe leta 1938 opozoril že Buharin, *cit po*: Lewin 1982, 80.)

Vprašanja, ki se ob branju Servicejevega delu zastavljajo, zadevajo predvsem njegova analitična orodja, ki so – precej značilno za obsežen del anglofone produkcije – nekoliko šibka. Ob količinsko obsežnem preiskanem gradivu, ki bi ob subtilneje zastavljenih vprašanjih zagotovo spregovorilo z bolj niansirano in bolj kognitivno strukturirano govorico, se vprašanja

19 Leta 1911 naj bi Lenin vzkliknil »Ljudje kakor on so natančno to, kar potrebujem!«, na smrtni postelji pa je iskal načine, kako Stalinovo hitro in nasilno partijsko napredovanje ustaviti.

20 Leta 1925 je bilo med 147 milijoni prebivalcev v Rusiji 1.025.000 članov in članic partije. Hobsbawm (2004 [2002], 140–141) navaja železno partijsko pokorščino: partijsko delo je imelo prednost pred vsem drugim, tudi pred ljubezenskim življenjem, in primeri, da so se ljubezenske zveze zaradi ilegalnih akcij ali posebnih misij razdrle sploh niso bili redki. Bertold Brecht poskuša umestiti refleksijo v razmerje do »jeklenotrdega boljševizema«, ki naj bi bil revolucionarjem vsiljen: Mi, ki smo hoteli pripraviti tla prijaznosti, / sami nismo mogli biti prijazni (Hobsbawm 2004 [2002], 144–145).

Stalinovega »šarma«, »pravega voditeljstva«, »skromnosti«, »intelektualne veščine« ali njegovi »urbanistični«, »vojaški« in »izobraževalni« uspehi« zdijo nekoliko trivialna. Ujetost biografov med afirmacijo kulta osebnosti in averzijo oz. zanikanjem dosežkov osebnosti (dva konca iste palice, se pravi, dve točki istega epistemičnega obzorja – historizma) je historistična past, ki jo je treba preseči in jo ugledati kot epistemično oviro. Vendar pa so tako zastavljena dela (predvsem za nespecialiste) zanimiva tudi zaradi pozitivnih podatkov, ki jih v Servicejevem delu ne manjka, in kompozicijske razgrnitve, ki te podatke po določeni logiki spravi v red. Tako epistemična pripomba, ki bi jo pravzaprav lahko raztegnili tudi na druga obravnavana dela, Servicejevi in podobnim analizam ne želi zmanjšati pomena, čeprav se avtorji niso znali povsem izogniti pastem, ki jih nastavljata biografski žanr in njegova metodologija.

Za razliko od Servicejevega dela je – po kratkem prologu o Stalinovem otroštvu – težišče v monografiji **Donald** **Rayfielda**, *Stalin and his Hangmen. The Tyrant and Those Who Killed for Him* (2004; 541) predvsem na družbeni analizi stalinističnega terorističnega aparata na čelu s tajno policijo (NKVD)²¹, ki v tem pogledu prinaša nekaj novosti. Rayfield opozarja, da leta Velikega terorja (1936–1939) niso ne edini in ne najhuši pomor stalinističnega obdobja. Največ ljudi je, tako piše avtor, izginilo in pomrlo v času kmečkega stradanja med letoma 1929 in 1933, ko je Stalin pospešeno forsiral kolektivizacijo kmečkih posesti in izstradal kulake, ki so mu šli v nos zaradi podjetniškega kmetovanja, ki naj bi oviralo kolektivizem (avtor ocenjuje število umrlih med 7,2 in 10,8 milijonov kmetov; Stalin naj bi nekoč omenil Churchill, da ga je »kolektivizacija stala 10 milijonov življenj«).²²

Po krajšem poglavju o Stalinovih prednikih in otroštvu v Goriju (okoli 40 milj oddaljenem od Tbilisija, glavnega mesta Transkavkazije), kjer se je šolal na pravoslavnem kolegiju in študij med oktobrom 1894 in majem 1899 nadaljeval na tbilisijskem semenišču (iz kate-rega je zaradi revolucionarno socialističnih nagnjenj tik pred sklepnim izpitom izstopil)²³ – Rayfield za razliko od nekaterih drugih avtorjev (npr. Montefioreja) meni, da Stalinovo gruzijsko otroštvo kljub številnim boleznim, pohabam (pri dvanajstih letih ga je povozila kočija), nasilju in razpadu družine ni bilo tako turbulentno kakor se običajno poroča (tako

21 Začetki sovjetske tajne policije in obveščevalne službe segajo postrevolucijski čas, ko je nova boljševiška oblast organizirala Ministrstvo za notranje zadeve (MVD), ki se je postopoma preoblikovalo v NKVD (Narodni Komisarjat Vnutrenih Del) z ljudskim komisarjem na čelu. Svet ljudskih komisarjev je leta 1917 najprej organiziral Čeko (Črezvičajnaja komisija), politično tajno policijo, ki jo je Lenin uradno legaliziral z dekretom 20. decembra 1917. Kot prvi jo je vodil Feliks Dzeržinski (1877–1926), poljski aristokrat, ki se je spreobrnil v komunista. Čeka, ki se je leta 1922 reorganizirala v organ NKVD, je imela pooblastila za prevzemanje hitrih nepravniških obsodb in eksekucij z namenom »varovanja revolucije«. Osrednja naloga NKVD je bila »državna varnost« SZ, kar je de facto pomenilo proste roke za izvajanje vrste političnih represalij, vodila je sistem gulagov, izvajala poboje v času Velikega terorja, skrbelo za deportacije kulakov, oponentov in populacij drugih nacionalnosti v nenaseljena področja, vzdrževala obveščevalno službo in vohunsko omrežje, skrbelo za propagando boljševizma, kasneje stalinizma na mednarodni ravni. NKVD »trojke«, sveti treh komisarjev, so bile od leta 1918 pomembni instrumenti represije, izvajale so zunajpravne obsodbe in likvidacije »antisovjetskih elementov«. Vodje – ljudski komisarji – NKVD so bili: Feliks Dzeržinski (1917–1926), Vjačeslav Menšinski (1926–1934), Henrik Jagoda (1934–1936), Nikolaj Ježov (1936–1938), Lavrentij Berija (1938–1945).

22 Kakor ugotavlja Isaac Deutscher (1977 [1949], 291), nobena boljševiška skupina, frakcija ali klika ni niti pomislila na tako intenzivno in tako naglo industrializacijo in tudi ne na tako popolno in odločno kolektivizacijo kmetijstva, kakor ju je skušal konec 20. let 20. stoletja izvesti Stalin.

23 V tem obdobju je nanj vplivala organizacija gruzinskih socialistov Mesame Dasi. Gl. Deutscher 1977 [1949], 12.



SLIKA 2: LEVO: SERGEJ MIHAJLOVIČ EISENSTEIN; DESNO: STALIN V 30. LETIH 20. STOLETJA
(AVTORSKE PRAVICE POTEKLE)

npr. Montefiore, Deutscher) –, se je po kratki pubertetniški pesniški epizodi²⁴ pridružil in skušal slediti doktrini Vladimira Lenina, ki je tedaj kot eden vodilnih in nekompromisnih socialdemokratov skušal omajati trhle temelje caristične države in jo nato tudi zrušiti.

Stalinova »revolucija od zgoraj« (*révolution par le haut, revolution from above*), včasih kvalificirana tudi kot »veliki prevrat« (*grand tournant, big turn*) sovjetske zgodovine, tako Brigitte Studer (2002, 63), vsebuje dve temeljni sestavini: iz **zornega kota ekonomije kolektivizacijo in vsiljeno industrializacijo**, iz **zornega kota širše kulture pa vrnitev k življenjskim oblikam in shemam revolucionarne orientacije**. Pripeljala je do rotacije elit, s čimer je izdelala tako nove integracijske in participacijske modele kakor tudi priložnosti za vertikalno mobilnost za večji del generacije. Teh indetifikacijskih kategorij se Donald Rayfield v svoji študiji večkrat dotika, ko analizira posamične osebnosti, ki so jih izrabljale v svoj prid.

24 Pri šestnajstih letih je v radikalni gruzijski reviji Kvali in v časniku Iberija objavil nekaj pesmi v gruzijskem jeziku, ki sicer kažejo pripadnost konvencijam gruzijske domoljubne poezije poznega 19. stoletja (opevanje gruzijske preteklosti, bagratiidske dinastije in velikih avtokratskih voditeljev, pastorage in lepote gruzijske pokrajine ipd.), obenem pa so tudi zelo indikativne za analizo Stalinovega predstavnega sveta. Ena od ključnih metafor v njih je »mesečina«: Odpel bom obleko in potisnil svoje prsi v mesečino, / razširjenih rok bom častil / pršenje svetlobe po zemlji!; ali Ko sijoči polni mesec / zdrsne prek nebeškega oboka [...] se moja duša veseli, moje srce mirno bje; / toda, je to upanje pravo, / ki mi je v teh časih poslano?; in še Rožnati popek se je odprl, / planil k bledomodri vijolici / in – spodbujena z lahnim vetričem – / se je lilija doline sklonila nad travo. (Prevodi iz angleščine T. K.) Po mnenju biografa Roberta Servicea (2005) je v njih zaznati »jezikovno čistost«, ki so mu jo vsi priznavali; vsekakor drži, da Stalinu ne manjka lingvistične spretnosti in občutka za ritem, a imaginarna krajina, ki je ključen indikator mentalne strukture avtorja in družbe, v kateri ustvarja, marsikdaj razkriva drugačno, precej manj lirično in poetično pokrajino – seveda pa bi več o njej lahko povedali še, ko bi mogli narediti analizo imaginarija vseh njegovih pesmi, kar ta trenutek ni mogoče. Eno od Stalinovih pesmi z naslovom »Jutro« je gruzijski nacionalist in pedagog Jakob Gogebašvili celo vključil v pomemben učbenik. Nekaj pesmi je izšlo tudi v dveh antologijah gruzinske poezije, 1899 in 1907. Stalin je prenehal s pisanjem poezije okoli leta 1897, ko se je posvetil revolucionarnemu čitvu. Gl. Rayfield, 2004, 15–18.

Socialni dinamiki Stalinovega »morilskega« spremstva²⁵ je v Rayfieldovi knjigi posvečenih nekaj odličnih strani; denimo v poglavju o asketskem Feliks Dzeržinskem in njegovem zasnovanju Čeke. Ali v kompoziciji zapletenega duševnega profila sprva neopaznega Nikolaja Ježova, predhodnika Laurentija Berije na čelu NKVD, ki so ga menda »vsi« imeli tako »radi« in ki je bil tako »dovzeten, človečen, nežen in tenkočuten mož«, preden se je zavihljal do izvršne oblasti. Ko pa je oblastno pozicijo enkrat zasedel, ni omahoval, ampak je Politbiroju hitro predlagal odredbo 00447, po kateri so sovjetske regije prejemale kvote za osebe, ki naj bi jih bilo treba umoriti in deportirati. Prav ta odredba je pognala v tek Veliki teror, v katerem je izginilo 1,5 milijona oseb (obdobje velikega terorja se še danes po njem imenuje *jezovščina*).

Britanski zgodovinar, raziskovalni novinar in publicist **Simon Sebag Montefiore**, ki je pred nekaj leti objavil delo o zgodnjih Stalinovih letih (*Stalin: The Court of the Red Tsar*, 2004; 785 strani), je z novim (večkrat nagrajenim) delom *Young Stalin* (2008) izdelal zanimiv in izčrpen Stalinov portret, ki se v minucioznih in navidez banalnih seciranjih totalitarne družbene strukture precej približuje – ne deklarativno in tudi ne teoretsko, ampak metodološko – zgodovinski antropologiji vsakdanjega življenja. Vire in materiale obdeluje na način, ki odkriva to, kar je Stephen Kotkin (1995, 23) opredelil kot stalinizem »načina življenja« (*way of life, mode de vie*) z lastnim vrednostnim sistemom in družbeno identiteto.

Montefiorejevo delo *Young Stalin* se začne z otroškimi in mladenišskimi leti Sosa (pomanjševalnica za Josipa v gruzijskem jeziku), obširneje se posveča obdobju Stalinovega vertikalnega napredovanja, da bi prikaz časovno sklenil z oktobrsko revolucijo (1917), ko je bilo Stalinu skoraj 40 let. V tem času je Stalin privzel okoli 160 imen, s pomočjo katerih je pod krinko načrtoval tajne misije, ilegalne akcije, se srečeval z boljseviki in Leninom v evropskih mestih (bil je v Krakovu, na Dunaju, v Londonu idr).²⁶ Potem je tu za Stalinovo nadaljnjo politično usmeritev pomembno prvo srečanje z Leninom, do katerega pride na partijski konferenci decembra 1905 v Tampereju na Finskem, kjer se je Stalin mudil kot poslanec kavkaških boljsevikov. Kar se tiče zasebnega življenja, se je v času političnega vzpenjanja utegnil dvakrat poročiti, ločiti in zaploditi tri »legalne« otroke (otrok številnih zunajzakonskih zvez ni nikdar priznal).²⁷ Kot militantni revolucionar je bil Stalin v času

25 Ta grobi in nasilni ožji »notranji krog« je avtokratskemu voditelju predstavljal jedro, okrog katerega je postopoma zgradil družbeno mrežo (in jo sproti metodično redčil), ki mu je pomagala realizirati njegove državniške zamisli.

26 Ko je Josip Džugašvili leta 1912 postal urednik Pravde, je spremenil svoje revolucionarno ime »Koba« (po legendarnem gruzijskem razbojniku 19. stoletja, opisanem v romanu Paricid Aleksandra Kazbegija) v »Stalin« (prvič je članek s tem imenom podpisal leta 1913), kar je prirejen prevod njegovega priimka Džugašvili v ruščino (džuga v gruzijski pomeni jeklo, v ruščini pa je jeklo stal). Gl. Montefiore 2004.

27 Prva Stalinova žena, Jekaterina (gruz. Ketevan) Svanidze, je umrla za tuberkulozo leta 1907, komaj leto in štiri mesece po poroki. Z njo je imel sina Jakova Džugašvilija, ki so ga vzgajali Jekaterinini starši in s katerim se ni dobro razumel; sin se je poskušal ustreliti, a neuspešno. Med drugo svetovno vojno je kot letalec padel v roke Nemcem, a ga Stalin ob nemški ponudbi ni hotel zamenjati kot vojnega ujetnika. Naredil naj bi samomor (na električni ograji) v taborišču Sachsenhausen, kamor so ga nato prepeljali. Nadežda Alilujeva, Stalinova druga žena, ki je leta 1932 prav tako naredila samomor, je za seboj pustila dva otroka: sina Vasilija in hčerko Svetlano. Stalin je bil na družino Alilujev tesno navezan skorajda

revolucije 1905 nenaklonjenem carističnem režimu, zato je bil med letoma 1902 in 1913 večkrat izgnan in deportiran v Sibirijo.²⁸

Avtor ima oko za detajle in indice, ki demistificirajo pozitivistično fiksacijo na »velikih zgodovinskih figurah« in prek katerih je mogoče posredno razbirati ter potrpežljivo sestavljati mentalno, ideološko in družbeno strukturo stalinističnega obdobja, četudi iz lucidnih zastavkov ne spelje zmerom konsekvenc, ki jih bralec in bralka od njega nemara pričakujeta.

Socio-biografija ruskega družbenega prostora in njenega vožda (vodje) z antropološkimi primesmi tako ne temelji zgolj na novi, posrečeni kombinaciji znanih sestavin, ampak skozi niz drobnih, navidez nepomembnih vsakdanjih praks, Stalinovih pripomb, marginalnih zapisov, šal, gest, namigov ipd., ki jih je avtor znal opaziti v ruskih in gruzijskih arhivih – skicira niansirano semantično omrežje strahovlade, ki je z ravni vsakdanjega življenja skozi ustno transmisijo ali namigovanja prenicala v vse pore državnega aparata. V središču tako spletene mreže je Josip Visarionovič Stalin kot pajek prežal na žrtve. Stalinova »ulična surovost«²⁹ in »klasična [otrodokсна] izobrazba«, pridobljena v teološkem seminarju v Tbilisiju, ki ju ima več avtorjev za temeljni sestavini, oblikujoči matrico Stalinove socio-politične fiziognomije in strahovlade, se tako znajdetta v širšem kontekstu, kjer ju številne strategije podpirajo, nekatere pa tudi subvertirajo in nakazujejo drugačne interpretativne možnosti. Rezultat tako zastavljene (vsaj delno antropološke) študije je sprejemljivejši od običajnih biografskih mistifikacij in fascinacij nad izbranimi junaki.

Pristanek na ravni trivialnega pa ni samemu sebi namen. Stalin je morebiti res izžareval šarm, zaupanje, zasipal svoje tovariše s hrano in počitniškimi aranžmaji, pijačeval, poizvedoval o družinskem življenju svojih kolegov, o njihovih ženah, otrocih, vabil filmske ustvarjalce na večerjo in se poigral z njihovo usodo, klepetal z nekdanjimi ljubici, bil insomniak, se jezil ob predolgem prizoru francoskega poljubljanja (v filmu *Volga, Volga*), prepovedal poljubljanje v ruski kinematografiji, presenečal partijce z nenadnimi gestami odveze ali takoj zatem z iracionalnimi ustrahovanji, toda žrtve stalinizma niso bile umorjene zaradi tega,³⁰ kar so v vsakdanjem življenju storile, ampak zaradi tega, kar bi lahko storile,

30 let, tako je Nadeždina smrt pomenila širše omajanje prijateljskih vezi. O okoliščinah Nadeždinega samomora gl. Deutscher 1977 [1949], 304; Rayfield 2004, 46, 219, 233–234, 241, 427, 472. Rayfield (2004) in Montefiore (2008) omenjata Stalinovo promiskuitetno razmerje s 13-letno Lidijo Pereprigino v Kureiki, kjer je bil v začetnem izgnanstvu, leta 1914. Iz te zveze naj bi se rodil nezakonski sin Aleksander, s katerim pa Stalin kasneje ni imel nobenega stika. Po Stalinovi smrti je Hruščev šefu KGB Ivanu Serovu ukazal tajno preiskavo tega primera in Serov je o tem pripravil poročilo, ki se je ohranilo v arhivu KGB skupaj s spomini Lidije Pereprigine.

28 Seveda caristično izgnanstvo ni poznalo vseh brutalnosti kasnejših stalinističnih koncentracijskih taborišč; deportiranci so lahko diskutirali, brali, korespondirali, ljubimkali; njihova prevzgoja je bila bolj v začetni iztrganosti od svojih družinskih okolij. Zaradi blagih kazni so se pri nekaterih avtorjih zbudili sumi, da je bil Stalin morebiti agent Ochrane, vendar, kakor trdi Montefiore (2008), za kaj takega v dokumentih Ochrane ni potrdila. V njih je zabeležen kot fanatičen marksist.

29 Napad na kozaško pošto kočijo, ki je prevažala denar v državno gruzijsko banko v Tbilisiju, izvršen 26. junija 1907, opisan na uvodnih straneh Montefiorijevega dela o mladem Stalinu (2008), je bil izveden po načrtih Josipa Džugašvilija. S plenom so gruzijske tolpe – ob tistem privoljenju Lenina, tako Rayfield (2004) in Montefiore (2008), četudi je prav tedaj vodstvo socialne demokracije ostro obsodilo vse »ekspropriacije« (evfemizem za kraje in ropanja) – financirale revolucionarno (boljševiško) dejavnost.

30 Montefiore meni, da je Stalin učinkovitost smrti kot preprostega in ultimativnega političnega orodja spoznal že v času



SLIKA 3: STALIN IN NADEŽDA ALILUJEVA, 1928; DESNO: STALIN IN OTROKA: VASILIJ IN SVETLANA, 1936 (AVTORSKE PRAVICE POTEKLE)

kar kaže na popolnoma zabrisano mejo med *res factae* in *res fictae*. Odtujenost stalinističnega mentalnega veselja od realnosti je primerljiva z *Realitätsverlust* v nacistični Nemčiji; v univerzumu, kjer je vsaka nadaljnja gesta povsem prepuščena razpoloženju in poljubnosti, je naslednja žrtev lahko kdorkoli. Tako se bralcem, ki prebirajo Montefiorijevo knjigo, pred očmi drug za drugim izrisujejo obrisi okrutnih mehanizmov kot zaporedje prejkone rutinskih ekscesnih manevrov, ki sooblikujejo srhljivost ozračja v času stalinizma in ki že popolnoma dajejo videti jasno strukturo terorja. Ti vsakdanji ekscesi so že dispozitiv strahovlade, saj objestno razkazujejo ali celo ostentativno naglašajo *absolutno naravo Stalinove oblasti*. »Mali« vsakdanji teror je strukturno že del Velikega terorja, ki je kronološko sicer sledil kasneje v obliki pobojev in čistk, do katerih je najprej prišlo v Politbiroju, kasneje pa jih je Stalin z Berijevo pomočjo izpeljal precej širše (v času brezobzirne vpeljave kolektivnega kmetovanja je 6 milijonov ukrajinskih kmetov umrlo od lakote, Stalin je kadrovske desetke vojsko in odstranjeval t. i. razredne sovražnike na vseh ustvarjalnih področjih itn.).

Etape v oblikovanju matrice nasilja,³¹ ki se v poznih 20. letih 20. stoletja s Stalinovim naskokom na oblast postopoma preobrazijo v stalinistični teror, je razmeroma lahko prepoznati in rekonstruirati (cf. Deutscher 1977 [1949]; Service 2005; Rayfield 2004): *obdobje*

oktobrske revolucije, ko je nasilno zadužil vstajo v tedanjem Caricinu (kasnejšem Stalingradu oz. Volgogradu). V ta čas sodi tudi Stalinovo srečanje z Vorošilovim in prvi konflikti s tamkajšnjim komisarjem za vojno, Trockim, ki je v svojem delu o Stalinovi vlogi v oktobrski revoluciji zapisal: »Čim pomembnejši so bili dogodki – toliko manjše je bilo Stalinovo mesto v njih« (cit. po Deutscher 1977 [1949], 164). Stalin je po naskoku na oblast, se pravi po letu 1927, sistematično skrbel za to, da je bilo ime Trockega povezano z negativnimi »kontrarevolucionarnimi« akcijami, česar dokumenti kajpak ne podpirajo, ali še raje, da je vztrajno in načrtno izginjalo iz uradnih zgodovin revolucije. Strategiji erodiranja memorije o režimu nevsčenenih ljudi in brisanje njihovih imen sta strukturni potezi avtokratskih in anihilacijskih režimov.

31 Leta 1937 je Politbiro formalno avtoriziral fizično mučenje kot legitimno prakso za obdelavo »sovražnikov ljudstva«. Gl. Montefiore 2004. Stalinističnega nasilja ne moremo preprosto zvesti zgolj na fizične poboje. Gre za bolj diverzificiran sistem nasilja, ki obsega širok spekter: od različnih oblik simbolnega nasilja, psihološkega ustahovanja, politične in moralne kompromitacije pa do fizičnih tortur, iztrebljanja in likvidacij.

rdečega terorja, ki se je začelo s poskusom uboja Lenina leta 1918, *poboji v času državljanske vojne*, ki je sledila oktobrski revoluciji, in kruta »pacifikacija« kmetov, ki naj bi pomagali beli gardi (1917–1921), *likvidacije »razrednih sovražnikov«* na podlagi moskovskega telefonskega imenika; *montirani procesi zoper »razvaline«*, se pravi, zoper intelektualno elito, ki se je Stalinu zdela nevarna za novi režim, *zapiranje in hekatombe leningrajskih boljševikov in komsomolcev po umoru Kirova* (1934), partijskega voditelja v Leningradu in Stalinovega potencialnega tekmeca, *obdobje Velikega terorja* (1936–1939), *poboj poljskih oficirjev v Katinskem gozdu* (1940), *genocid nad »nacionalnimi izdajalci«* (med drugimi nad Čečeni) po drugi svetovni vojni; in v zadnjih letih pred Stalinovo smrtjo *čistka v zdravstveni stroki*, t. i. *zdravniška zarota*, ki naj bi po mnenju nekaterih bila preludij v širši antisemitski pogrom, ki naj bi zajemal okoli 2 milijona sovjetskih Judov. Do njega k sreči ni prišlo, saj je val nasilja prekinila Stalinova smrt marca 1953.

V Montefiorijevem biografskem pristopu, ki ga – kot rečeno – odlikuje smisel za pomenljive detajle, ki se zlagajo v zanimivo interpretativno mrežo, nemara pogrešamo analizo vpetosti vsakdana v širšo logiko družbenih mehanizmov prostora in procesov, ki so temeljno vplivali na transformacijo Rusije (industrializacija, kolektivizacija, temeljitejša analiza nagle birokratizacije partije po kronštatskem uporu³²). Vendar pa avtor, ki Stalinovo osebnost zgrabi skozi analizo njegovih osebnih zapiskov, opazk ter sporočil, ki so prišla na dan z nedavnim odprtjem arhivov, pa tudi ustnih pričevanj (in neobjavljenih memoarjev) potomcev Stalinovih bližnjih sodelavcev, zmore analitično obuditi klimo Stalinovega obdobja in v veliki meri tudi konsistentno pojasniti družbene mehanizme nekaterih intrigantnih epizod obravnavanega časa.

V drugem delu istega avtorja, *Stalin: The Court of the Red Tsar* (2004), ki se začne z dramatičnim opisom samomora druge Stalinove žene Nadežde Alilujeve leta 1932 – to leto avtor umesti kot prelomnico, ki naj bi Stalina pahnila v depresijo in opredelila za diktatorja (vprašanje je, če lahko akt, ki zadeva intimno razmerje dveh ljudi, tako hitro povnanjimo v zgodovinsko prelomnico) – vidimo Stalina kot človeka, ki je bil zmožen z bežno potezo peresa poslati v pogubo na tisoče ljudi³³ in se nato v zasebnem kinu zabavati z ogledom cenene ameriškega kavbojskega filma;³⁴ in spet kot naklonjenega in senzibil-

32 Temeljita birokratizacija države, tako Moshe Lewin (1982, 80), je afirmirala in okrepila zlasti tri družbene plasti: aparatčike (permanentne državne uslužbenke), otvet-rabotnike (funkcionarje določenega ranga, ki so imeli omejene odgovornosti in pristojnosti) in krupnejše gosudarstvenje dejatelje (velike državne dejavnike, gre za častne nazive ministrskega ranga). Mogočna birokratizacija je ena od najpomembnejših ideologij, ki so v sooblikovale stalinizem. Implikacije in učinki tega birokratskega »prevzema« so bili precej daljnosežnejši, kakor se običajno misli.

33 Značilen je dogodek, ki ga Montefiore (2004) opisuje v zvezi z ženo Aleksandra Proskrebiševa, Stalinovega tajnika in šefa kabineta. Stalin je ukazal odstranitev Bronke Proskrebiševe, ki je skušala pri Stalinu in njegovih možeh večkrat posredovati za izpustitev svojega brata iz zapore. Ko je skušal tokrat njen mož pri Stalinu izprostiti njeno pomilostitev, naj bi mu Stalin rekel: »Našli ti bomo drugo ženo«. Izginotje Bronke Proskrebiševe leta 1941 ni prav nič vplivalo na zvestobo in lojalnost Aleksandra Proskrebiševa do Stalina.

34 Film Andreja Končalovskega *The inner circle* (1991) dobro prikazuje tako brutalna emocionalna nihanja, ki so, kakor pričujejo različni dokumenti, zapolnjevala vsakdanje življenje ruskega diktatorja, kakor tudi njegovo strast do gledanja filmov. Zelo zanimiv članek o Stalinu kot cinefilu, ki je imel v vseh svojih stanovanjih in dačah kinodvorano, je na pod-

nega moža, ki je s pozornostjo skrbel za ljudi, ki jim je bil naklonjen – tako za Artjoma Mikojana, snovalca letal MIG, ko je ta preboleval angino –, ki je bil odličen organizator (to je pri Stalinu s pridom izkoristil že Lenin in mu zgodaj zaupal organizacijske posle v stranki), ki je zavzeto vrtnaril, veliko bral,³⁵ imel dober posluš in menda odličen pevski glas in ki ga je močno zaznamoval ženin samomor. Manifestacije človečnosti, ki so jih prekinjali nepredvidljivi izbruhi besa, sadizma in paranoične surovosti, naj bi po Montefioreju predstavljale Stalinove intelektualne aspiracije, ki jim ni bil kos, saj je prehitro prekinil šolanje. Stalinovi bližnji sodelavci so se naučili razbirati semiotiko Stalinovih gest.³⁶

Posebno pozornost avtor namenja Stalinovim akcijam v zvezi z nemškim napadom na Rusijo poleti leta 1941. Številni dokumenti in pričevanja kažejo, kako Stalin ni upošteval informacij obveščevalnih služb (ne ruske in ne zahodnih) o tem, da ga namerava njegov nacistični partner-zaveznik (pakt Ribbentrop-Molotov iz 24. avgusta 1939)³⁷ napasti. Zmotna presoja o tako vitalni in pomembni zadevi naj bi ga, tako meni Montefiore, obsedala tudi precej kasneje, ko je postal bolešno kapriciozen in se je obdal s pijanskimi orgijami, na katerih se je sadistično izživljal nad svojimi partijskimi kolegi (Hruščevu je ukazal, naj pred njim na kolenih pleše *gopak* in njegovi nerodni poskoki so Stalina spominjali na »kravo na ledu«). Vendar pa je, ko je premagal prvi šok po Hitlerjevem napadu na rusko armado,³⁸ sam prevzel nadzor nad operacijami, moralno spodbujal vojake in upošteval nasvete nekaterih izkušenih vojaških kadrov. Pomemben dodatek Montefiorejevega dela je izčrpna študija doslej objavljene literature o Stalinu in stalinizmu.

Lapidarno omenimo še nekaj knjig, ki zadevajo obravnavano temo. Kulturna politika v času stalinizma je rdeča nit knjige *Shostakovich and Stalin* (2004; 313 strani), ki jo je napisal **Solomon Volkov**, sicer avtor kontroverznega dela z naslovom *Testimony* (1979), v katerem

lagi osebnih Stalinovih virov in pripomb v zvezi s filmsko produkcijo in filmskimi ustvarjalci (npr. Stalinove opombe o Eisensteinu), ki jih hrani Arhiv KP v Moskvi, napisal Simon Sebag Montefiore (»Why Stalin loved Tarzan and wanted John Wayne shot«). Članek je dostopen na spletnem naslovu:

<http://hyperhistory.org/index.php?option=displaypage&Itemid=699&op=page>

Tudi Lavrentij Pavlovič Berija (1899–1953), od 1938. vodja stalinove NKVD (Ljudskega komisarijata za notranje zadeve) je obenem združeval več funkcij: bil je naklonjen družinski oče, dedek in tast, obenem pa vodja številnih pobojev, med njimi poboja poljskih oficirjev v Katinskem gozdu (izvršna trojica je vključevala Merkulova, Kobulova in Baštakova; kakor marca 1959 tedanji vodja KGB Aleksander Nikolajevič Šelepin piše v pismu Hruščevu, naj bi skupno – z nemškim orožjem: pištolami znamke Walther – usmrtili 21.857 ljudi, precej žrtev so zakopali v Katinskem gozdu). Tudi ta epizoda je ekranizirana, film po njej je posnel znani poljski režiser Andrzej Wajda (Katyn, 2007), čigar oče je bil med žrtvami pokola.

35 Ko se je Stalin po drugi svetovni vojni odpravljal na počitnice, je naročil dela Shakespearja, Herzena, Goethejeva pisma, poezijo francoske revolucije in zgodovino sedemletne vojne.

36 Rad naj bi hodil sem ter tja: če si pri tem ni prižgal pipe, je bilo to slabo znamenje prihajajoče nevihte, če je pipo odložil, je običajno sledil izbruh. Če si je z ustnikom pipe gladil brke pa se je, tako so menili njegovi sodelavci, počutil dobro.

37 Pakt med Nemčijo in Rusijo je tako za levičarska evropska delavska gibanja in skupine kakor za posameznike in posameznice, ki so verjeli v pravičnejši red socialistične vizije sveta, pomenil strahoten ideološki, moralni in eksistenčni udarec. Pričevanja o osebnih življenjskih zlomih v memoarjih številnih evropskih ljudi so zgovoren dokaz za to.

38 Ernst Topisch v nasprotju s tem meni, da se je Stalin pripravljal na vojno z Nemčijo in da napad ni bil popolno preseñenje. Gl. Njegovo delo *Stalin's War: A Radical New Theory of the Origins of the Second World War*. New York, St. Martin's Press, 1987.

naj bi po nareku ruskega skladatelja Dmitrija Šostakoviča popisal njegovo (avto)biografijo. Objava *Pričevanja* je sprožila številne polemike, katerih epilog ostaja nejasen. Novo delo Volkova, ki vsaj deloma odgovarja na stare polemike, dobro ilustrira zapleteno usodo glasbenika in skladatelja, ki je v 20. letih 20. stoletja izbruhnil pod nebo ruske (in kmalu tudi mednarodne) glasbene scene kot čudežni deček, dobro desetletje zatem pa, ko se je družba začela petrificirati in kazati prve simptome brutalnega stalinizma, ga je prav njegova *enkra-tnost* začela ustvarjalno in eksistenčno omejevati. Šostakovičev »notranji boj« je analiziran v razmerju do Stalinovih spremenljivih in nepredvidljivih manipulacij skladateljevega dela.

Primerjava dveh diktatorjev, Hitlerja in Stalina, ki jo v knjigi *The Dictators: Hitler's Germany, Stalin's Russia* (2004; 849 strani), opisuje **Richard Overy**, skuša z namenom, »da bi oskrbela empirične temelje, na katerih bi mogli zgraditi diskusijo o tem, glede česa sta ta dva sistema podobna in kaj ju ločuje« in »da bi predočila «operativno» primerjalno zgodovino dveh sistemov, ki bo mogla odgovoriti na širša zgodovinska vprašanja o tem, kako je osebna diktatura dejansko delovala« (*ibidem*, xxxiii–xxxiv), premeriti sorodnosti in razhajanja med obema velikima avtokratskima voditeljema 20. stoletja. Četudi so ti konceptni temelji nekoliko šibki in četudi v obsežnem delu močno pogrešamo teoretsko diskusijo o totalitarnem značaju obeh režimov, avtor vendarle poda razpravo o družbenih mehanizmih (ekonomije, kulture, terorja, morale, taborišč – gulagov, kulta osebnosti, populizma, vojske), ki sta jih diktatorja pognala v tek kot scientistične utopije in jih aktivno vzdrževala. Overy trdi, da je bila nacistična utopija biološka (genetska dediščina darvinizma, promocija rase), stalinistična pa družbena (lamarizem, po katerem naj bi okolje preoblikovalo človeško naravo, promocija delovnega in politično ozaveščenega proletariata; cf. *ibidem*, 241–264).

Stalin³⁹ naj bi od živečih vodij, kakor piše Robert Service (2005), poleg Lenina občudoval le še Hitlerja. Po noči dolgih nožev leta 1934, ko so se Hitlerjevi rjavosrajčniki znebili svojih domnevnih rivalov, naj bi o Hitlerju občudujoče vzkliknil: »Kako velik mož!« in »Kako dobro je to izpeljal!«. V obdobju Velikega terorja (1936–1939), ko se je Stalin znebil zanj nadležne in domnevno nevarne ruske elite, so zaprli okoli 1,5 milijona ljudi, največ funkcionarjev na visokih položajih partije, vojske in države, intelektualcev, ustvarjalcev in inženirjev, in jih približno polovico usmrtili.

Med oblikovanji nove, lojalne tehnične in administrativne elite v Stalinovi Rusiji in v nacionalsocialistični Nemčiji je kar nekaj sorodnosti. Podobno je z vzponom mlade generacije partijskega članstva in funkcionarjev, ki so manifestacija normativnega *načina življenja, načina eksistence civilizacije oz. »civiliziranosti«* in s tem motor režimskega obstoja. Stalinova »revolucija od zgoraj« ni odpravila težav obdobja NEP (1921), pač pa je starim težavam pridružila nove, zlasti na področju družbenega upravljanja, gospodarstva in nadziranja državnih aparatov. Na to je režim odgovarjal na protislovne načine, včasih tudi z improviziranimi *ad hoc* reakcijami, ki so mešale spodbudo in prisilo, mobilizacijo in represijo, identifikacijske opore in teror (Studer 2002).

39 Ernst Topitsch (op. cit.) meni, da je osrednja osebnost druge svetovne vojne Stalin in ne Hitler.

S preigravanjem sorodnosti in razlik med tema dvema diktatorjema, tokrat na vojaškem in obveščevalnem področju, se ukvarjata še dve, v primerjavi z navedenimi nekoliko krajši monografski deli. Prvo – z naslovom *What Stalin Knew: The Enigma of Barbarossa* (2005; 310 strani) – je delo nekdanjega operativnega agenta CIA, **David E. Murphyja** in se posveča razmerjem med Nemčijo v Rusijo (v širšem, zlasti političnem in vojaškem evropskem kontekstu) v obdobju med vojnami in v času druge svetovne vojne, veliko prostora zaseda čas med sklenitvijo »zavezniškega« pakta Molotov-Robentrop in operacijo Barbarossa. Dodanih je nekaj zanimivih prilog, med njimi Hitlerjeva pisma Stalinu, organizacija in funkcije sovjetske vojne obveščevalne službe, spisek umorjenih brez sojenja 28. oktobra 1941, kronologija obveščevalnih poročil in vohunski slovarček. Drugo delo, *Stalin's Folly: The Tragic First Ten Days of WWII on the Eastern Front* (2005; 326 strani), pa je napisal ruski avtor **Constantine Pleshakov**, ki v njem skozi zanimiva osebna pričevanja in analize dokumentov strnjeno prikazuje popolno katastrofo ruske armade in njenega prvega moža, *vožda* (voditelja) Stalina ob »presenetljivem« nemškem napadu.

Kljub začasnemu »prijateljstvu« med Nemčijo in Rusijo (od avgusta 1939), pravi Pleshakov (2006, 20–21), je sleherni Nemec – zagotovo pa tudi vsak drugi Rus – vedel, da je Hitler v svojem manifestu *Mein Kampf*,⁴⁰ široko razširjenem po germanofonem svetu, Nemcem obljubil domala neomejen življenjski prostor, *Lebensraum*, v velikanskih ruskih planjavah med Donavo in Uralom. Kljub časopisni propagandi o komunistični prosperiteti ruske domovine so se ljudje v Rusiji, nadaljuje Pleshakov (*ibidem*), zavedali, da je pred samo desetimi leti imelo elektriko le nekaj ruskih gospodinjstev in tudi tega, da je bila populacija večinoma nepismena.⁴¹ Delavci, ki so zgradili tovarne, jezove, električne napeljave in druge industrijske objekte, so še vedno živeli v lesenih kolibah in blatnih barakah. V tem času je bila Nemčija deželna kulture, znanosti, učinkovitosti in visokega industrijskega razvoja. Pleshakov v nadaljevanju opisuje srečavanja ruskih generalov v Kremlju (posebna pozornost

40 Bizarna slovenska izdaja dela Moj boj Adolfa Hitlerja, ki se je leta 2006 pojavila pri Založbi Mavrica v Celju (leta 2008 pa je že dosegla 4. ponatis, cf. po Cobiss, slov. prev. Marjan Furlan), je brez slehernega kritičnega aparata. Nekritične izdaje ideoloških manifestov niso le nevarne razgrnitve mračnejših agend, ampak tudi zelo specifičen izraz agresivnega antiintelektualizma, katerega značilnost je ob drugem prepričanje, da opombe »motijo branje«. Brez ponujenih orodij za distanciranje od Hitlerjeve dokse (kritičnih opomb ali izčrpane spremene študije, ki bi tekst, njegove ideološke fraze in mobilizacijske sintagme ustrezno kontekstualno umestila) je delo namreč mogoče brati tudi kot afirmacijo ekstremističnih izključevalnih praks. Če založnik tega ne ve, je to eklatantno znamenje njegovega antiintelektualizma, če pa je to naredil hote, potem računa na neonacistično mentaliteto publike pri prodaji knjige (in knjiga se – sic! – očitno dobro prodaja). Slovenska izdaja Hitlerja, ki bi jo v zahodnoevropskih državah verjetno takoj prepovedali prodajati, tako spominja na enako nevarne ponatise antisemitskih Protokolov sionskih modrecev, ki kot znanilci novega vala antisemitizma v določenih amplitudah preplavljajo knjigarne (npr. lani in Beogradu). Dobro bi bilo narediti analizo slovenske publike Mojega boja (kupcev, izposojevalcev, njihovih branj in tekstnih prilastitev), marketinške promocije tega dela, založniških prijemov pri tisku tega dela (v kolofonu ni navedbe odgovorne osebe ipd.), njegove recepcije in objavljenih recenzij.

41 Po Mironovu (1991, 235, 241, 251) je pismenost po cenzusu iz leta 1897 v Rusiji precej nihala glede na regijo, premoženje in okolje (ruralno/urbano): povprečna pismenost obeh spolov v evropskem delu Rusije je bila 30 %; od tega je med urbano populacijo dosegla 58 %, med ruralno pa 26 %. Med moškimi je bila 43 %, med ženskami 22 %. Najnižja je pismenost bila v provinci Pskov (19,5 %), najvišja pa na področju današnje Estonije (95,3 %). Leta 1908 je duma sprejela zakon, po katerem naj bi hitro dosegli univerzalno pismenost. Kot rezultat teh sprememb je pismenost hitro naraščala in je leta 1917 dosegla 42 % vse ruske populacije.

je posvečena generalu Georgiju Žukovu), načrtovanju vojaških akcij, podrobneje opredeljuje vojaško opremljenost in premike obeh strani med operacijo Barbarossa in ne pozabi opomniti, da je Rdeča armada v treh tednih po nemškem napadu izgubila okoli 600.000 vojakov od skupno 3 milijonov.

V nasprotju z dominantnimi interpretacijami zgodovinske paradigme, ki je ujeta v predstavi svet nacionalizma 19. stoletja in smo jo opredelili kot historizem, Brigitte Studer (2002) pa jo imenuje »totalitarna« paradigma, se pravi v nasprotju s tistimi, ki se zadovoljijo s preprostim in nekritičnim prenosom ideološkega diskurza v zgodovinska dela, se velik del stalinizma danes kaže kot produkt *večplastnega prebitevanja* (v mislih, reakcijah, načrtovanjih in dejanjih), kot hibrid kontingentnih strategij in kot več slojev ideologij, ki sicer kažejo določeno strukturiranost, ni pa jim mogoče pripisovati pretiranega racionalnega načrtovanja ali strateške kalkulacije ter sistematizacije. Prava vprašanja še čakajo na kompleksno osvetlitev, pravi Brigitte Studer (2002, 63), denimo: Kaj je imel stalinizem od elementov kontinuitete ruske in boljševiške zgodovine pri vzpostavitvi svoje oblasti, svojega načina življenja, svojih družbenih praks – ne le v okviru sovjetske družbe, ampak tudi na ravni mednarodnih komunističnih organizacij? Kaj je v nasprotju s tem njegova dejanska inovacija v družbenem upravljanju in v družbenih diskurzih? V kolikšni meri so bili z interno evolucijo ZSSR zaznamovani zahodno in vzhodnoevropski komunizmi in v kolikšni meri so komunistične stranke uporabljale kulturne obrazce in transferje med Sovjetsko zvezo in zahodno Evropo (in narobe)?⁴²

42 Med raziskovalnimi potmi, ki se B. Studer (ibidem) zdijo obetavne, omenja predvsem štiri: 1. Sociologijo stalinizma in raziskovanje tipov političnega angažmaja, ki vključuje raziskave družbenih izvorov, socializacijskih oblik, profesionalnih političnih ali sindikalnih perspektiv in motivacij, ki dilemi med kariero in odpovedjo karieri, pomenijo izbiro za vzpon v partijskem aparatu ali v Internacionali. Če želimo denaturalizirati par »delavec/komunizem«, kar je predlagal Bernard Pudal (»Politisations ouvrières et communisme« v delu Michela Dreyfusa et al., *Le siècle des communismes*, Pariz, 2000, 513–526), je najprej potrebno demontirati apriorno ideologijo, ki iz pripadnosti dela »organski« fenomen unikatnega političnega prepričanja, in se vprašati, ali ni nemara komunizem sprva pomenil sredstvo za integriranje v družbeno okolje, v družbeno elito ali v nacionalno oz. internacionalno politično elito. 2. Preučevanje modalnosti in mehanizmov oblikovanja vodilnih skupin. Raziskati je treba, kako se med specifičnimi procedurami nacionalnih tradicij in sovjetskimi »izumljenimi tradicijami« vzpostavlja »naravna razvojna« povezava (nekaj podobnega je pri slicevanju na marksizem-leninizem, ki naj bi bil edina zvesta in naravna evolucija marksizma) in tudi kako poteka permanentna obnova mednarodnega vodstva s svojimi nacionalnimi in sovjetskimi razvejanostmi. Vprašanje je toliko kompleksnejše, kolikor bolj so bile ideološke reference podvržene hitrim spremembam in obenem kanonizirane s partijskim diskurzom kot negiben korpus, ki dejansko ni obstajal na način formaliziranega kolektivnega vodstva, ampak bolj kot mreža vplivov in pritiskov oblasti, pri čemer je le nekaj elementov bilo uradno določenih in institucionaliziranih. 3. Raziskava logik prilagajanja na habitus Kominterne. Kominterno moramo imeti za osižje vseh strankarskih napetosti, kjer potekajo pogajanja in konfrontacije, približevanja, a tudi distanciranja, disidence in adaptacije. Kominterni je bila point of no return, kraj absolutne solidarnosti. Identitetni strukturi pripadnika Kominterne je bilo inherentno, da izvaja določene skrivne prakse, institucionalne tehnike, ki so prenašale nadzor nad skupki informacij in vednosti, ki so veljale za pomembne, na oblastne partijske in državne instance. Da je to bilo mogoče, sta posameznik ali posameznica morala uskladiti in ponotranjiti stroge disciplinske zahteve in specifično hierarhijo lojalnosti mednarodnih organizacij, pri čemer je Kominterni imela imperativno prednost pred nacionalnimi kategorijami. 4. Študij kulturnih praks, ki so favorizirale pripadnost Kominterne. Kakor kažejo zadnje raziskave, so institucije sovjetske partije in Kominterni poznale specifične prakse, prek katerih je potekalo vajeništvo in oblikovanje pravega habitusa: partijska avtobiografija, kritika in avtokritika, poročanje o svojih dejavnostih, niz verifikacij skozi izjave tovarišev, in – v primeru komunistov iz drugih dežel – prestop v sovjetsko partijo. Rekrutacijski filtri so bili predvsem namenjeni vzpostavi transparentnosti v razmerju do avtoritete, a tudi vzgoji kadrov

Leta 1953, v času Stalinove smrti, je bila bilanca smrti stalinističnega obdobja (1927–1953) Rusiji naslednja: okoli 20 milijonov ljudi je bilo umorjenih in 28 milijonov deportiranih (od katerih jih je cca. 18 milijonov pristalo v gulagih; Montefiore 2004, 643). Nekaj let pred smrtjo⁴³ je Stalin zadolžil režiserja Sergeja Eisensteina za snemanje filma o Ivanu Groznem. Eisenstein je film dejansko posnel v dveh delih (1945, 1958). Medtem ko je bil Stalinu prvi del izredno všeč, se mu je drugi del (Stalin ga je videl takoj, ko je bil posnet), v katerem je režiser prikazal povampirjeno naravo tirana in nakazal pohabe totalitarnega režima, zdel nočna mora.

Sergej Eisenstein v času Stalinove vladavine ni edini upodabljal sistem Ivana Groznega, tako ljubega »velikemu voditelju« sovjetske Rusije; že v prvi številki revije *Modra ptica* (ki je izhajala v Ljubljani med letoma 1929 in 1941) leta 1929 – torej prav v letu, ko je Stalin izgnal še svojega zadnjega in najresnejšega tekmeca Trockega iz Rusije in se zavihtel na vrh patrijske hierarhije – je Vladimir Bartol objavil kratko zgodbo z naslovom *Sistem Ivana Groznega*, ki je bila zaradi ljudem razmeroma neznanega evropskega in ruskega konteksta, pa tudi zaradi nerazumljivih aluzij na stukturno raven delovanja avtokratskih osebnosti prezahtevna za lokalno občinstvo, da bi dojeli njen dejanski domet. Toda, ko danes prebiramo dela o stalinizmu, fašizmu in zametkih nacizma v tem času, šele lahko dojamemo, kako dobro se je Bartolova misel pognala tokove in brzice časa in kako se je znala – včasih z večjo in drugod z manjšo distanco – intonirati na mentalne in družbene tresljaje obdobja. To vam bo bolj jasno, če boste po tem, ko boste prebrali katero od omenjenih monografij, v roke vzeli Bartolovo zgodbo *Sistem Ivana Groznega*.⁴⁴

Literatura:

Austin, Paul M. (1969): »An Interview with Ilya Ehrenburg«, *Soviet Studies*, vol. 21, no. 1, str. 93–98.

Carlisle, Olga (1961): »Ilya Ehrenburg«, *The Paris Review*, str. 1–19.

Deutscher, Isaac (1977 [1949]⁴⁵): *Stalin. Politična biografija*, Zagreb, Globus, Ljubljana, ČGP Delo.

Dilas, Milovan (1962): *Conversations with Stalin* (v prevodu Michaela B. Petrovicha), New York, Harcourt, Brace and World.

(1986): *Sustreti sa Staljinom*, London, Naša Reč.

v »ponižnosti« in možnosti korigiranja napak, se pravi vzpostavljanja partijske konformnosti in kolektivne akomodacije. Za temi institucijskimi praksami se ni skrival zgolj ultimativni dispozitiv nadzora, ampak tudi vizija človeka kot bitja, ki ga je mogoče korigirati in perfekcionirati, se pravi, »konstruktivistična antropologija«, po kateri se ne rodimo »boljševiki«, ampak to postanemo s pomočjo dela na sebi in številnih prizadevanj. Oblikovanje ideološkega habitusa v velikem sistemu komunizma 30. let 20. stoletja je potekalo skozi kolektivistični in ne individualni model.

43 Umril je marca 1953, po uradni verziji zaradi izliva krvi v možgane. Ker je bil zdravnik, ki bi mu lahko pomagal, zaprt v Lubjanki (posledica »zdravniške zarote«, ki jo je zakuhal Stalin), ni bilo nikogar, ki bi ga pravočasno oskrbel, medtem ko je njegovo ožje spremstvo trepetalo od groze, kaj se bo zgodilo po njegovi smrti.

44 Izvirno v *Modri ptici*, I. letnik, št. 1, 1929/1930, str. 57–65. Tudi v izboru kratkih zgodb Vladimirja Bartola *Al Araf*, Založba Sanje, Ljubljana, 2002, str. 8–18.

45 * Letnica objave izvirnika.

- Erenburg, Ilja (1970):** *Portreti. Odlomki iz knjige »Ljudje, leta, življenje«*, Ljubljana, DZS.
- Ferretti, Maria (2002):** « Le stalinisme entre histoire et mémoire : le malaise de la mémoire russe », *Matériaux pour l'histoire de notre temps*, vol. 68, no. 1, str. 65–81.
- Kotkin, Stephen (1995):** *Magnetic Mountain. Stalinism as Civilisation*, Los Angeles, London, University of California Press.
- Kramberger, Taja (2007):** *Historiografska divergenca: razsvetljenska in historistična paradigma: o odprti in zaprti epistemski strukturi in njunih elaboracijah*, Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Lewin, Moshé (1982):** « Aux prises avec le stalinisme », *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, vol. 43, no. 1, str. 71–82.
- Marcou, Lilly (1972):** « Stalin vu par l'Occident », *Revue française de science politique*, vol. 22, no. 4, str. 887–908.
- Mironov, Boris N. (1991):** »The Development of Literacy in Russia and the USSR from the Tenth to the Twentieth Centuries«, *History of Education Quarterly*, vol. 31, no. 2, str. 229–252.
- Montefiore, Simon Sebag (2004):** *Stalin: The Court of the Red Tsar*, New York, Alfred A. Knopf.
- (2008):** *Young Stalin*, New York, Vintage Books, Random House.
- Murphy, David E. (2005):** *What Stalin Knew: The Enigma of Barbarossa*, Yale, Yale University Press.
- Overy, Rochard (2004):** *The Dictators: Hitler's Germany, Stalin's Russia*, New York, Norton.
- Pleshakov, Constantine (2005):** *Stalin's Folly: The Tragic First Ten Days of WWII on the Eastern Front*, New York, Houghton Mifflin.
- Rayfield, Donald (2004):** *Stalin and his Hangmen. The Tyrant and Those Who Killed for Him*, London, Penguin Books.
- Service, Robert (2005):** *Stalin: A Biography*, Cambridge, MA, Belknap Press of Harvard University Press.
- Studer Brigitte (2002):** « L'histoire du stalinisme : renouvellement conceptuel et nouvelles pistes de recherches », *Matériaux pour l'histoire de notre temps*, vol. 68, no. 1, str. 62–64.
- Trotsky, Léon (1948):** *Staline* (tr. J. Van Heinenoot), Pariz, Grasset.
- Volkov, Solomon (2004):** *Shostakovich and Stalin*, New York, Alfred A. Knopf.

PREGLED PERIODIK

ACTA HISTRIAE (letn. 15, št. 2, 2007).

Zadnja številka »ACTE« nosi naslov »Retorike deviantnosti: kriminalci, izobčenci in devianti skozi zgodovino«. Kakor je pri reviji v navadi, lahko tudi tokrat prispevke preberemo v različnih jezikih: slovenskem, italijanskem, hrvaškem in angleškem.

Prispevki se torej ukvarjajo tako s seksualnimi transgresijami kakor roparskimi napadi in jurisdikcijo v različnih zgodovinskih obdobjih od 12. do 20. stoletja. Osnove, iz katerih avtorji črpajo, so tako literarna umetnost kakor različni arhivski viri, fotografije in razglednice. »Igranje« na mejah legalnega, prekoračitve teh mej in tehnike premoščanja odgovornosti so pojavi, ki po vsej verjetnosti obstajajo, odkar obstaja družba kot kohezivno sredstvo medosebnega ali celo nadosebnega značaja. Če malce poenostavljeno koncipiramo kulturo kot produkt neke družbe, s tem dobimo garanta za pravilno in nepravilno: kulturo, ki nekaj dovoli, drugo pa prepove. Če stopimo še korak dlje in skušamo na kulturo gledati kot na ontološko danost slehernika, pa nas to pripelje do kulture kot tiste instance, ki se najbolj kaže v svojem »ne« – kot prepoved, strukturna kastracija, ki nas konstituira kot človeško bitje.

Če izhajamo iz take perspektive, deviantnost ne predstavlja odmika od človeškega, temveč je zaobjeta že v samem človeškem, strukturno mogoča, čeprav ne vedno dovoljena. Retorika deviantnosti, ki so se skozi različna zgodovinska obdobja močno spreminjale, nam lahko ponudijo vpogled v miselnost nekega zgodovinskega obdobja, umetnost pa le malokdaj igra vlogo sublimacijskega dejavnika, kjer nekaj, kar je v kulturi prepovedano, (npr. v literaturi) postane mogoče. Torej naj vsakdo, ki ga zanimajo vprašanja legalnega/illegalnega (ali deviantnosti nasploh) v diahroni perspektivi, pogumno vzame v roke omenjeno številko »ACTAE«, saj ga zaradi tega – po vsej verjetnosti – ne bo zgrabila trda roka zakona. (TOMAŽ GREGORC)

ACTES DE LA RECHERCHE EN SCIENCES SOCIALES (št. 168, 170, 2007; št. 171–172, 173 in 174, 175, 2008).

Frankofona znanstvena revija (s povzetki v angleščini, nemščini in španščini), ki izhaja štirikrat letno in ki jo je skupaj s kolegi in kolegicami iz »Centre de sociologie européenne« (»Centra za evropsko sociologijo«) pri Collège de France in EHESS-École des hautes études en sciences sociales v Parizu leta 1975 zasnoval Pierre Bourdieu (in jo tudi vodil do svoje smrti leta 2002), ima za seboj že dobršen del poti. (Revija izhaja s pomočjo razpisov Centre national du livre in CNRS – Centre national de la recherche scientifique ob podpori MSH – Maison des sciences de l'homme in EHESS – École des hautes études en

sciences sociales, njen izdajatelj pa je založba Seuil v Parizu.) Naslov revije poudarja interdisciplinarnost raziskovalnega delovišča v družbenih znanostih (zlasti preplet sociologije, zgodovine, antropologije, prava in lingvistike), obenem pa meri tudi na dejstvo, da je raziskovalno delo vselej v stanju nastajanja, v stanju nedokončanih »aktov«. Revija z dvojnimi intelektualnim poseganjem in sklicevanjem – na eni strani na realno družbeno izkušnjo, na drugi strani pa na konceptno raven – ohranja dvojni hevristični potencial: za sprotne analize načinov dominacije in simbolnega nasilja v svetu in za odprto diverzifikacijo kritičnih orodij. Med letoma 1991 in 1995 je ob *Actes de la recherche en sciences sociales* (ARSS) izhajala posebna literarno-kulturniška priloga *Liber*, v kateri je bil sproti objavljen kritičen pregled del na evropskem literarnem in esejističnem področju. Uredništvo revije je po smrti Pierra Bourdieuja prevzel Maurice Aymard.

Številke ARSS so večinoma tematske, četudi so tudi izjeme, ki jih običajno naslovijo *Varia*. V zadnjih nekaj letih so si sledile naslednje teme: »Cinéma et intellectuels. La production de la légitimité artistique« [»Kino in intelektualci. Produkcija umetniške legitimnosti«] (št. 161–162, marec 2006); »Santé et travail. Déni, visibilité, mesure« [»Zdravje in delo. Utaja, vidnost, mera«] (št. 163, junij 2006); »Economies de la recherche« [»Ekonomije raziskovanja«] (št. 164, september 2006); »Santé et travail (2). Victimes et responsables« [»Zdravje in delo (2). Žrtve in odgovorni«] (št. 165, december 2006); »Constructions européennes« [»Evropske konstrukcije«] (št. 166–167, marec 2007); »Vocations artistiques« [»Umetniške vokacije«] (št. 168, junij 2006); »Varia« (št. 169, september 2007); »Nouvelles (?) frontières du tourisme« [»Nove (?) meje turizma«] (št. 170, december 2007); »Politiques impérialistes. Genèses et structure de l'Etat colonial« [»Imperialistične politike. Geneze in struktura kolonialne države«] (št. 171–172, marec 2008); »Pacifier et Punir (1). Les crimes de guerre et l'ordre public international« [»Pacificiranje in kaznovanje (1). Vojni zločini in mednarodni javni red«] (št. 173, junij 2008); »Pacifier et Punir (2). La force du droit international et le marché de la paix« [»Pacificiranje in kaznovanje (2). Sila mednarodnega prava in mirovni trg«] (št. 174, september 2008) in »L'insécurité comme condition de travail« [»Negotovost kot pogoj za delo«] (št. 175, december 2008).

Če si na kratko pogledamo nekaj vsebinskih poudarkov zadnjih let, je treba opozoriti na članka Gisèle Sapiro »La vocation artistique entre don et don de soi« [»Umetniška vokacija med darom in darovanjem sebe«] in »Je n'ai jamais appris à écrire. Les conditions de formation de la vocation d'écrivain« [»Nikdar se nisem naučil pisati. Okoliščine oblikovanja pisateljske vokacije«] v tematski številki z naslovom *Umetniške vokacije* (št. 168, 2007), v katerih avtorica opozarja na to, da literarna vokacija bolj kakor druge ustvarjalne aktivnosti temelji na zanikanju družbenih determinizmov in na uporabi zoper racionalizacijo. Pristop, ki ga v člankih nakaže, se izogne nakazani dvojni zanki: na eni strani fenomenološkemu subjektivizmu, ki literaturo dojema skozi optiko identitete, in na drugi strani pozitivističnemu objektivizmu, ki jo razume zgolj skozi materialne pogoje njenega obstoja. Verjetje, na katerem temelji pisateljska vokacija, je seveda samo zgodovinski produkt relativne avtonomizacije literarnega polja, do katere pride med 18. in 20. stoletjem. V isti

številki je tudi članek Séverine Sofio, »Artistes femmes et anti-académisme dans la France révolutionnaire« [»Umetnice in antiakademizem v revolucionarni Franciji«], ki prikaže, kako moment »vokacije« oz. »izvoljenosti« v času francoske revolucije deluje kot ključni zastavek v debatah v zvezi s prepoznavanjem umetnikov in v zvezi s poskusi transformacije umetniških kriterijev. Avtorica omenja dve umetniški skupini. Prva, ki jo je vodil Jacques-Louis David, je v imenu svobode zahtevala odpravo Académie royale de peinture et de sculpture [Kraljevske slikarske in kiparske akademije], da bi bilo mogoče na novo utemeljiti nacionalno umetniško politiko s pomočjo zaporedja uradnih natečajev okrog spoštovanja »vokacije«, ki naj bi predstavljala »naravno« selekcijo med umetniki. Druga skupina, ki jo je vodila portretistka Adélaïde Labille-Guiard, ki se je zavedala pomembnosti izobraževanja v umetniški dejavnosti, je razglašala obsežno reformo Académie royale de peinture et de sculpture okrog ideala enakosti: enakosti med umetnostmi, med umetniki/umeticami in med spoli. Razprava, v kateri so se zaveznitva spreminjala v zadnjih letih Starega režima, se je končala z zmago Davidove skupine. Dejansko pa se je razprava kristalizirala okoli vprašanja sprejemljivosti umetnic v umetniško polje, se pravi med umetniško »vokacijo« in »vokacijo« gospodinje. Tu so še članki Hyacinthe Ravet »Devenir clarinetiste. Carrières féminines en milieu masculin« [»Postati klarinetistka. Ženske kariere v moškem okolju«], ki s pomočjo ankete o vključenosti glasbenikov in glasbenic v orkester in biografskih konstrukcij 24 klarinetistk pokaže, kako se v izrazito moškem kontekstu v drugi polovici 20. stoletja skozi postopno spremembo družbenih reprezentacij razvije »ženska vokacija«; Thomasa Moriniera »Les petites voies de la chanson de variétés. La révélation du charisme du chant et la démocratisation de la vocation d'interprète« [»Stezi varietejske pesmi. Razodetje karizme in demokratizacija interpretove vokacije«], ki analizira vzorec kandidatov in kandidatke, ki se skušajo afirmirati skozi varietejsko kariero, pri čemer avtor pokaže, kako se aspiranti in aspirantke za profesionalizacijo opirajo na idejo o nadarjenosti, ki jim jo je podelil ožji prijateljski in družinski krog, in kako to verjetje skozi niz ponovitev sproducira performativne učinke; in Sergia Micelija »Jorge Luis Borges, histoire sociale d'un «écrivain-né«« [»Jorge Luis Borges, socialna zgodovina »rojenga pisatelja«], ki skozi družinske, kulturne in družbene prisile mladega Borgesa skicira proces, skozi katerega je Borges postal nosilec neuresničenih upov družbenih krogov *criollos* (avtor dobro oriše družbene okoliščine in mentalno veselje *criollo* skupnosti), ki jim je pripadal po svoji intelektualni vokaciji, in se je tako v 20. letih 20. stoletja znašel na čelu argentinske avantgarde. S te pozicije se je simultano izražal kot nostalgičen poet in kot predstavnik družbenega razreda.

Tematsko številko ARSS o *Novih (?) mejah turizma* (št. 170, 2007) uvede članek Bertrand Réauja in Francka Poupeauja »L'enchantement du monde touristique« [»Čar turističnega sveta«], v katerem avtorja prikažeta dvojni aspekt profitno organizirane dejavnosti, ki ji pravimo turizem: na eni strani je to *materialni aspekt*, saj turisti prenočujejo v hotelskih ali zasebnih sobah, na drugi strani pa gre za *relacijski aspekt*, saj je goste treba obravnavati kot »prijatelje« na način, ki zajema določeno stopnjo familiarizacije znotraj okvira razmerij, ki običajno ne temeljijo na enakosti. V nadaljevanju najdemo še članke o nesporazumih

v okviru »ekološkega turizma« na primeru opazovanj interakcije med vaščani in turisti v vasi Burkine Faso (Nadège Chabloz), o vlogi potovanja pri oblikovanju lokalnih elit in »podjetnega duha«, ki pogosto pripravi pot za zasedbo določene pozicije moči oz. oblasti (Anne-Catherine Wagner) in o zgodovini turistične formule »all-inclusive«, ki jo danes epitomizira t. i. »Mediterranski klub«, izumili pa naj bi jo – v precej bizarnih okoliščinah – med letoma 1948 in 1950 člani francoskega vaterpolskega moštva, ki so si želeli oddahnuti (pa ne popolnoma) na različnih krajih. Članek preiskuje interese in motive za nastanek družbene igre iz običajnega vsakdana: invencija partikularnega sektorja prostočasnih kulturnih in športnih aktivnosti ima – po avtorjevem mnenju – namen spodbujati socialno samopromocijo in spreobrnitev agensov, ki imajo precej kapitala, vendar v danem trenutku nimajo cilja.

Imperialistične politike v nekoliko obsežnejši dvojni številki ARSS (št. 171–172, 2008) so kompleksna problematika, ki se je vsak od avtorjev oz. avtoric v svojem prispevku (skupno jih je 9) loteva in jo obravnava na svojski način. George Steinmetz govori o različnih tipih »imperija« v zadnjih stoletjih in skuša skozi ta definiranja kategorizirati ameriški imperializem, ki ga deli na dve intenzifikacijski stopnji: v prvo umešča vodilno vlogo Amerike v neoliberalnem naskoku od 70. let 20. stoletja, v drugo pa vojaški imperializem, ki se je stopnjeval v zadnjem desetletju 20. stoletja. Pokaže pa, da med njima ni prave zveze (nosilci, motivacije in učinki prve stopnje niso isti kakor pri drugi); medtem ko je ekonomsko intenzifikacijo kalibriral postulat ameriške globalne prevlade, je vojaška intenzifikacija ta cilj popolnoma zgrešila, celo prav narobe, prispevala je k spodkopanju te prevlade. Drugi članek istega avtorja v isti reviji izpostavlja potrebnost bourdieuevske kritične analize institucionalne dediščine kolonialnih držav. Z ameriški imperialističnimi tendencami se ukvarja še članek Yvesa Dezalaya in Bryanta Gartha, poudarja kontinuiteto med ameriško politiko moralnega imperializma in strategijami simbolne dominacije, ki so jih ZDA implementirale v svojo politiko v času hladne vojne. Ob koncu je tu še recenzija dela Shloma Swirskija, *Le Prix de l'orgueil. L'occupation – le prix qu'Israël paie, 1967–2005* (2005), o socio-ekonomskih zastavkih izraelske politike na zasedenih ozemljih, katere avtorica je Gisèle Sapiro.

Dve tematski številki z naslovom *Pacificiranje in kaznovanje* (št. 173 in 174), ki sta izšli v letu 2008, prinašata obsežen sklop študij in razmišljanj o vojnih zločinih (Ron Levi in John Hagan), pravo, mednarodni varnosti in terorizmu po 11. septembru 2001 (Kim Lane Scheppele), o razmerju med vojnimi zločini in imperialno politiko z ozirom na ameriški akademski prostor diskusij o pravi in politiki (Sara Dezalay), o kaznovalni politiki in interpretaciji zasedbe Sarajeva skozi postopke »International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)« (Sanja Kutnjak Ivković in John Hagan), o rabah in zlorabah pravic žensk in humanitarnih intervencij v konservativnih diskurzih z namenom opravičevanja realnih nasilnih posegov (Karen Engle), o implementaciji legalnega načela »univerzalne kompetence« v pravnih postopkih; eden od primerov je bila aretacija generala Pinocheta v Londonu leta 1998 na zahtevo španskega sodnika za zločine, storjene v Čilu (Julien Serroussi), o postopku mediacije in drugih uporabljenih orodjih v mednarodnem kazenskem pravi (Ron Levi in Heather Schoenfeld), o šibkih točkah in pomanjkanju znanstvenih

socialnih analiz Mednarodnega razsodišča kot ključnega telesa Združenih narodov (Pierre-Yves Condé), o ameriški impoziciji demokracije v Iraku in njenih nekonsistentnih učinkih v normativnih razsodbah iraških sodnikov, pri čemer so ti »mučenje« uporabili kot simbol in instrument vsiljene demokracije (John Hagan *et al.*). Sledijo še prispevki o mednarodnem kroženju pacifikacijskih in spravniških tehnik od spodaj (s strani ljudstva in z obrobja prava, povezanih z religioznimi rituali, lokalnimi rešitvami konfliktov in terapevtskimi mehanizmi), ki so se oblikovale kot odziv na okrepitev mednarodnega kriminalnega prava od zgoraj (Sandrine Lefranc); o »šibkem polju« (Topalov) in variabilnosti v postopkih pri mednarodnih intervencijah v oboroženih konfliktih (Sara Dezalay); in o humanitarnem pravu in »permisivnih faktorjih« (tj. o kolaboraciji med lokalno politično elito in kriznimi menežerji, ki kaže na preplet birokratske logike in političnih interesov) z ozirom na odgovornost za nasilje v južnem Sudanu in v Darfurju (David Ambrosetti).

Zadnja, decembrska številka leta 2008 z naslovom *Negotovost kot pogoj za delo* (št. 175), ki je pravkar izšla, vsebuje 6 člankov. Med njimi štirje obravnavajo nestabilen in nelegitimen svet varnostnih agensov v povezavi z nižanjem plač in disperznostjo na delovnih mestih, ki onemogočata kolektivno sindikalno akcijo (Frédéric Péroumal); oblikovanje samozaposlitev in zasebnih podjetij v 80. letih 20. stoletja kot odgovorov na nezaposlenost (Fanny Darbus); zaposlovanje kandidatov pri RATP (»Régie Autonome des Transports Parisiens« / »Autonomno upravljanje pariškega transporta«), ki sami o sebi, ker so se uspeli izogniti delu v tovarni, menijo, da niso »delavci«, ampak »operaterji« (Martin Thibault); družbene pogoje profesionalne uvrstitve, ki naj bi vse bolj potekala prek kvantifikacijskih popisov, denimo, prek alinej števila zaposlitev, točkovanj ipd., vse manj pozornosti pa je posvečene vstopnim mehanizmom, skozi katere študentje vstopajo na trg dela (Géraud Lafarge). Zunaj zaokroženega sklopa sta dodana še dva članka, od katerih prvi ponuja kratko analizo struktur francoskega koreografskega polja (Sylvia Faure), drugi pa govori o bančnih transformacijah in mobilnosti elit v Sovjetski zvezi med letoma 1986–1991. (TAJA KRAMBERGER)

ANNALES HSS (letn. 63, št. 6, 2008).

V »Uvodniku« z naslovom »Classer, évaluer« [»Razvrščati, evaluirati«] nas uredništvo odmevne francoske zgodovinske revije v zadnji (decembrski) številki letnika 2008 ne razočara (uvodnik ima sorodno intenco kakor uvodnik pričujoče številke, ki je nastajal dobra dva meseca preden sem dobila v roke *Annales HSS*); za razliko od točkovnega delirija in evalvacijske vročice, ki se v slovenskem okolju brez primernega odpora vse prehitro prijemlje in neracionalno izvaja, so vodilni znanstveniki in znanstvenice v francoskem zgodovinopisnem polju, ki ga je od leta 1929 – domala vselej skozi kritično perspektivo – pomagala sooblikovati revija *Annales*, sposobni potegniti jasno razmejitveno črto med

znanstvenim in raziskovalnim delom ter tržno-potrošniško neznanstveno strategijo, ki se skuša zavihetati na mesto znanstvenih kriterijev. Načela razvrščanja Evropske znanstvene fundacije in francoske Agencije za evalvacijo raziskovanja visokošolskega izobraževanja skupaj z njihovimi karencami ima uredništvo revije *Annales HSS* za »impresionistična«, anonimnost ekspertov za obsojanja vredno, njihovo kompetenco, ki se kaže v obilici napak in celo v uvrstitvi ene in iste revije večkrat v različne »indeksne« kategorije (A, B, C), pa za flagrantno kršitev načela pravičnosti. Uredniki menijo, da bi bilo takšno »klasifikacijo«, ki jo je »mogoče spodbijati in jo tudi spodbijajo«, bolje kar opustiti in pozabiti. Fabriciranje zatesnjenih predalčkov (*cloisons étanches*) in izdelovanje arbitrarnih hierarhij (*hiérarchies arbitraires*) ni sprejemljivo, saj lahko vodi le v »skrepenelost intelektualnega prostora, pri čemer bo vse težje prepoznati inovacije, vse več pa bodo od tega imele razvpite revije«; potrebna je izdelava jasnih kriterijev razvrščanja in razvidnih objektivacij raziskovalnega vrednotenja, obenem pa morajo biti procedure predmet konsenza in regularnih javnih revizij. Uredništvu francoskih *Annales* je seveda jasno, da znanstvene skupnosti v različnih okoljih nimajo ne enakih meril, ne enakih disciplinskih mej, ne enakega funkcioniranja in da je zavoljo vsega tega potrebno prepoznati in pripoznati to *ireduktibilno raznolikost* (*diversité irréductible*). Vprašanje evalvacije revij lahko ostaja odprto za diskusijo, vendar pa uravnilovka, kvantifikacija meril in uniformna obravnava vseh revij v nobenem primeru ne morejo biti rešitev, saj so neuporabne in kontraproduktivne (tako je npr. tu futurna merska kategorija »faktorja impakta« in še nekaj drugih jalovih bibliometričnih orodij), pa tudi nevarne, saj vodijo v birokratizacijo raziskovanja, še zapišejo v uvodniku, ki se konča z apelom znanstvenikom in znanstvenicam, da v obdobju ekonomske negotovosti in povečanih groženj v zvezi s pogoji za znanstveno delo pokažejo svoje kompetence in kapacitete s tem, da branijo in s svojim delom ilustrirajo idejo znanstvenega raziskovanja in njegovega vrednotenja, četudi nepopolnega, in imajo pri tem dovolj poguma, da to zahtevno vrednotenje uporabijo na samih sebi, kar je neprimerno bolje kakor podrejanje birokratski bibliometriji.

Sicer je številka posvečena dvema osrednjima tematikama. Prva, »Cinéma et histoire« [»Kino/Film in zgodovina«], zajema tri prispevke, ki govorijo o povojnem italijanskem filmu in njegovem prispevku k prehodu v demokracijo (Ruth Ben-Ghiat), o dveh scenah iz sodnega procesa zoper Eichmanna (Sylvie Lindeperg in Annette Wieviorka) in o vračanju zgodovine skozi oblike filmskih zgodovinskih reprezentacij (Antoine de Baecque). Drugi večji temi, »Les enjeux de la génétique. Agronomie et capitalisme« [»Genetični zastavki. Agronomija in kapitalizem«] se posvečata dva prispevka; prvi govori o upravljanju genetičnega razvoja skozi biopolitiko in metrologijo v povojni Franciji (Christophe Bonneuil in François Hochereau), drugi pa zadeva konstrukcijo blaga skozi primer semen (Hélène Tordjman). Tu je še prispevek Ludovica Tournèsa o vlogi fundacije Rockefeller pri konstruiranju politike družbenih znanosti v Franciji med letoma 1918 in 1940. Ob koncu številke je nekaj kritik, posvečenih delom na področju vizualnih umetnosti. (TAJA KRAMBERGER)

ANTHROPOLOGICAL NOTEBOOKS (letn. 13, št. 2, 2007).

Anthropological Notebooks (do leta 1995 je revija izhajala z imenom *Antropološki zvezki*) je znanstvena revija Društva antropologov Slovenije, ki se posveča prispevkom antropologije in njej sorodnih disciplin. Revija izhaja v angleškem jeziku; do leta 2006 je izhajala enkrat, v letih 2006 in 2007 pa dvakrat letno. *Anthropological Notebooks* ima mednarodni uredniški odbor in je dosegljiva tako v tiskani kakor v elektronski obliki (na spletni strani Društva antropologov Slovenije: www.drustvo-antropologov.si).

Zadnja številka (letn. 13, št. 2, 2007) se tematsko posveča rodnosti med univerzitetno izobraženimi v Sloveniji. Avtorice in avtor: Duška Knežević Hočevar, Milivoja Šircelj, Damir Josipovič, Nada Stropnik, Sanja Cukut, Urška Rajgelj in Majda Černič Istenič v skupno osmih člankih predstavljajo lastne raziskave in študije primerov (*Case Studies*), v katerih se ukvarjajo z vprašanji starševstva, rodnosti med ženskami, rojenimi v različnih časovnih obdobjih, s kritiko koncepta delitve na starševske vloge po spolu, z vprašanji družine in dela ter njihovih korelacij z (visokošolsko oz. univerzitetno) izobrazbo.

Drugi del revije pa je namenjen recenziji naslednjih knjig: James M. Skibo, Michael W. Graves in Miriam T. Stark: *Archaeological Anthropology: Perspectives on Method and Theory*; Metje Postma in Peter Ian Crawford: *Reflecting Visual Ethnography: Using the Camera in Anthropological Research*; Tanja Petrović: *Ne tu, ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova ideologija v procesu zamenjave jezika*; Wendy Parkins in Geoffrey Craig: *Slow Living*; Mathijs Pelkmans: *Defending the Border: Identity, Religion, and Modernity in the Republic of Georgia*; Paul Sant Cassia: *Bodies of Evidence. Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus*; ter Karen Coen Flynn: *Food, Culture and Survival in an African City*. (PETER KASTELIC)

BODY & SOCIETY (letn. 14, št. 1, 2008).

Povečano zanimanje za socialno in kulturno analizo človeškega telesa je uredništvo revije *Theory, Culture & Society* spodbudilo k zasnovi nove znanstvene publikacije: *Body & Society*, ki je začela izhajati leta 1995. Revija ima vzpostavljen mednarodni uredniški odbor in izhaja štirikrat letno pod okriljem »The TCS Centre«, Nottingham Trent University. Dosegljiva je v tiskani in elektronski obliki (na spletni strani SAGE Publications: <http://bod.sagepub.com>).

Body & Society se posveča teoretskim in empiričnim dognanjem različnih znanstvenih disciplin: antropologije, umetnostne zgodovine, komunikacij, kulturne zgodovine, kulturnih študij, feminizma, medicinske zgodovine, filozofije, psihologije, religijskih študij, sociologije idr., v dosedanjih izdajah pa so bile obravnavane tudi tematike, ki so jih s svojimi

razpravami spodbudili znanstveniki in znanstvenice: Baudrillard, Bourdieu, Douglas, Elias, Foucault, Haraway, Kristeva, Mauss, Merleau-Ponty idr.

V zadnji številki (letn. 14, št. 1, 2008) se avtorji in avtorice Julie Doyle, Katrina Roen, Margrit Shildrick, Michael Atkinson, Meredith Jones, Nikki Sullivan in Karen Throsby v skupno osmih člankih posvečajo kirurgiji in kirurškim posegom v širokem pomenu besede ter vplivom na človeka in njegovo telo; v zadnjem delu so dodani povzetki člankov in ključne besede. Tokratna izdaja je tako posebej zanimiva z gledišča zgodovine medicine in medicinske antropologije: utelešena subjektivnost (*Embodied Subjectivity*), »vpisana« v konstrukcijo *sebstva* in posameznikove identitete, kirurške »korekcije« atipičnih genitalij in njihovi psihološki učinki, kozmetična kirurgija, telesna preobrazba (*Makeover*), »ne-pravo« telo (*Wrong« Body*) in vprašanja trans-seksualnosti ter operativna odstranitev prekomerne telesne teže (*Weight Loss Surgery*) pa so le nekatere izmed obravnavanih tematik. (PETER KASTELIC)

CAHIERS DE L'ILSL (št. 24 in 25, 2008).

Zvezki (*Cahiers*) »Instituta za lingvistiko in znanosti o govoricah« pri Univerzi v Lozani (»ILSL – Institut de linguistique et des sciences du langage«, Université de Lausanne), izhajajo od leta 1992. Temi zadnjih dveh številki »Langage et pensée: Union Soviétique années 1920–1930« [»Govorica in misel: Sovjetska zveza v letih 1920–1930«; urednika Patrick Sériot in Janette Friedrich, št. 24, 2008] in »La structure de la proposition: histoire d'un métalangage« [»Struktura propozicije: zgodovina neke metagovorice«; urednika Patrick Sériot in Didier Samain, št. 25, 2008] prinašata vrsto zanimivih besedil.

Uvodnik Patricka Sériota in Janette Friedrich v št. 24 poudarja pozitivne spremembe v percepciji rusko-sovjetske kulture v zadnjih 20 letih, modifikacije v metodah, branjih in interesnih fokusih, vendar pa obenem opozarja na težavnost obravnavanja Rusije zaradi dejstva, ker so »dejanske razlike maskirane z videzi podobnosti«. Urednika številke v nadaljevanju uvodnika zastavita program, po katerem bi bilo po njunem mnenju potrebno zgrabiti materijo: skozi rekontekstualizirano, epistemično, križno komparativno in transdisciplinarno branje izvirkov v luči historične produkcije znanstvenih idej. Med članki, ki sledijo, jih izpostavimo le nekaj. Članki prve skupine se lotevajo ponovnega branja besedil, ki se zdijo znana; tako se Marie-Cécile Bertau skozi subtilno branje Vološinova in Jakubinskija loteva diskusije o razmerjih med individualnimi in kolektivnimi vložki v govoricah; C. Bota osvetli in aktualizira projekt »objektivne psihologije« Vološinova, ki naj bi meril na demontažo »sfer realnosti« fizičnih dejstev in njihovih družbenih, ideoloških, semiotičnih in verbalnih dimenzij; S. Tchougounnikov ob branju Condillaca, Simmla in Vološinova prikaže razvoj »organskega formalizma«, ki ga ima za prolongacijo nemške morfološke tradicije; M. Enrica skicira lakuno v recepciji dela Vygotskija; medtem ko B. Vauthier delikatno premeri

razmerja med Bakhtinom in Medvedevom. Tudi avtorji in avtorice v nadaljevanju insistirajo na razdelavi problematik, zvezanih z rusko-sovjetskim kontekstom, ki se jim približajo z različnih perspektiv. Tretji del revije je posvečen raziskavam, intelektualnim transferjem in povezavam med rusko in zahodno znanstveno tradicijo. Med besedili je članek Mladena Uhljaka o tem, kaj je Bourdieu razbiral iz Vološinova. V članku avtor sledi Bourdieujevem branju Vološinova skozi moment Bourdieujeve intence, da bi razgradil strukturalno lingvistiko in predložil socialno pojasnilo tega, »kar govor pomeni«. Poslastico za konec predstavlja enostransko besedilo Bakhtina »Umetnost in odgovornost« iz leta 1919 (gre za prvi znani Bakhtinov tekst), v katerem razbiramo ideje in orientacije moralne oz. etične filozofije 20. let 20. stoletja v Rusiji in ki ga je prevedel Patrick Sériot.

Druga številka *Cahiers de l'ILSL* (25, 2008), ki je posvečena *Strukturi propozicije* oz. *zgodovini neke metagovorice*, je dejansko objava referatov kolokvija z naslovno temo, ki je bil leta 2006 v Crêt-Bérardu. Številni specialisti za zgodovino sintakse, zgodovinarji ter filozofi govornice v njej soočajo svoje poglede in argumentacije v zvezi z nekoliko bizarnim in nenavadnim predmetom: »propozicijo« (med avtorji in avtoricami so: Sylvain Auroux, Franco Lo Piparo, Giorgio Graffi, Valérie Raby, Bérengère Bouard, Peter Lauwers, Remi Jolivet, Didier Samain, Monique Vanneufville, André Rousseau, Michel Maillard, Elena Simonato, Francesca Fici, Ekaterina Velmezova in Patrick Sériot). Revija je polna specializiranih in diferenciranih vprašanj, ki jim lahko sledijo le v tematiko posvečeni: Je mogoče najti poenoteno definicijo »propozicije« ali gre za divergenten/divergentne razvoj/razvoje? (Upošteva dejstvo, da »razvoj« seveda ni bil linearen, ampak večkrat prekinjen, zaustavljen, vrnjen na pretekle etape in prepleten z družbenimi tokovi itn.) Je propozicijo bolje definirati znotraj intervala in binarne sheme *subjekt/predikat* ali je potrebno obe entiteti ločiti? Poskusi odgovorov na mnogotera vprašanja so tematsko razdeljeni na štiri sklope: v prvem gre za »Poglede na logos in na njegove reformulacije«, drugi del niza tekste o »Aporijah v splošnih francoskih slovnica in v nekaterih modernih preobrazbah«, tretji del povezuje besedila in gradiva o »nemškem obdobju«, zadnji, četrti del pa govori o »Odmevih v slovnica drugih Evrop«. (TAJA KRAMBERGER)

CAIETELE ECHINOX (št. 14 in 15, 2008).

Revijo, ki dvakrat letno ponuja zanimive izvirne znanstvene članke in esejistična razmišljanja o družbi in kulturi na določeno zaokroženo tematiko, izdaja kulturna fundacija Echinox v Cluju. Urednik revije je Corin Braga. Tematska številka (14, 2008) »Le roman latino-américain« [»Latinskoameriški roman«] je zanimiva zlasti za literarne sladokusce, saj nas skozi zaporedje analiz (kratkih zgodb, literarnega prostora in njegovih identitetnih opor, problema avtorja in avtorstva, kulturne antropofagije, raziskav poetik in pesnikov – tako

Octavia Paza, Rubéna Daría, Borgesa, Sábata, Cortázarja, Casaresa idr.) vpelje v razgibani in pomensko bogati južnoameriški literarni svet. 15. številka revije istega letnika pa si je za vodilo vzela temo »Mémoires de prison / Prison Memories« [»Zaporniške memorije«]. V njej je 17 prispevkov, ki zadevajo memorijo trpljenja, potlačitev in žrtev po padcu različnih režimov, ki so v skladu s svojimi ideologijami cenzurirali in na nezno tišino reducirali ne- vsečne predele realnosti. Pričevanja in študije govorijo o gulagih, pozabi v ustni zgodovini oz. v oralnih memorijah, o kazenskem sistemu in represiji v Romuniji, ženskih glasovih v zgodovini, o komunistični pedagogiki in didaktiki, težavnem izražanju neizrekljivega, o dnevniških zapiskih Prima Levija, Jeana Améryja in Anne Frank ter o memoriji totalitarnega terorja. Številka se sklone z zapisom o Aleksandru Solženicinu. (DRAGO BRACO ROTAR)

CLIO. HISTOIRE, FEMMES ET SOCIÉTÉ
(št. 27 in 28, 2008).

Revija *Clio HFS*, ki jo izdaja Presses Universitaires du Mirail pri Université de Toulouse le Mirail, je semestralna frankofona revija (izhaja dvakrat letno in ima povzetke v francoščini in angleščini), ki objavlja dela tistih avtoric in avtorjev, ki želijo ne glede na zgodovinsko obdobje »narediti vidne ženske kot aktivne agense« v družbenem prostoru. Stalne rubrike revije so: »Actualité de la recherche« [»Aktualnost raziskav«]; »Témoignages et interviews« [»Pričevanja in intervjuji«]; »Documents« [»Dokumenti«]; »Varia«, »Informations et initiatives« [»Informacije in iniciative«]; »Clio a lu, Clio a reçu« [»Clio je brala, Clio je prejela«]. V uredništvu je nekaj vodilnih imen francoskega zgodovinopisja in drugih avtoric, ki so na različne načine osvetljevale zgodovino in preteklo delovanje žensk: Christiane Klapisch-Zuber, Claudine Leduc, Florence Rochefort, Rebecca Rogers, Françoise Thébaud idr. Prvih 19 števil (z izjemama 15. in 16. številke) je integralno dostopnih na spletni strani revije (<http://clio.revues.org/index800.html>).

V letu 2008 sta izšli naslednji dve tematski številki: »Amériques métisses« [»Ameriki mešancev«] in »Voyageuses« [»Popotnice«]. V prvi, katere članki bodo na spletnih straneh integralno dostopni junija 2010, je poleg uvodnika (Carmen Bernard, Capucine Boidin in Luc Capdevila), še trinajst člankov (avtorice in avtorji so: Violaine Sebillotte Cuchet, Isabelle Combès in Diego Villar, Gilles Havard, Frédérique Langue, Carmen Bernard, Stéphanie Mulot, Bernard Lavallé, María Eugenia Albornoz Vasquez, Capucine Boidin, Jose Braunstein, Emmanuel Blanchard in Sophie Jacotot). Uvodnik poudarja, da »mešanost« ljudi seveda ni ameriška posebnost, ampak da gredo premikanje moških in žensk, mobilnost idej, trgovanje z artefakti in produkti in finančni prilivi in odlivi z roko v roki s srečevanji teles in hibridizacijo imaginarijev. Vendar pa je Novi svet po 16. stoletju močno prispeval k oblikovanju in diseminaciji ideje o »precejšnji spremembi razmerij«, ki je Ameriko pripeljala v središče medkontinentalnih migracij. Članki, ki sledijo, obravnavajo

različne kategorije, geografske prostore in časovna obdobja, skupno pa jim je opredeljevanje kategorij »mešanosti« (*métis* / *mešanec* je v ameriškem pomenu 19. stoletja pomenil tistega ali tisto, ki »se rodi belcu in ameriški indijanki ali belki in ameriškemu indijancu«; biološka definicija »mešanosti« se je oblikovala prav v Ameriki tega časa; medtem pa antika biološke determiniranosti ni poznala, *mešanec* v antičnem pomenu zadeva politični kategoriji *etnijske* in *genosa*, ne pa barve kože ali fizičnih distinkcij), »virilnosti«, »podivjanosti« ipd. V drugem delu je 13 recenzij publikacij zadnjih let, ki se nanašajo na aktivnosti žensk od antike pa do sodobnih svetov (izpostavila bi delo Nicole Pellegrin, ur., *Histoires d'historiennes*, Saint-Étienne, Publications de l'Université de Saint-Étienne, 2006, 403 strani, ki je pomemben prispevek k raziskavam, ki sta jih za ameriški prostor opravili že Nathalie Z. Davis in Bonnie Smith), in še dva zapisa o novejši zgodovini evropskih žensk (Mary Louise Roberts) in o zgodovini žensk v španskih in latinsko-ameriških družbah (Luc Capdevila). V drugi številki revije *Clio HFS*, ki prinaša analize popotnic, skušajo avtorji in avtorice s svojimi prispevki razširiti raziskovalni doseg tega žanra mobilnosti (potopisa), transgrediranja identitet in kulturne diplomacije. Podčrtajmo nekaj prispevkov: Cécile Michel preučuje razliko med staroasirskimi ženskami pri ognjišču in tistimi, ki so potovale; Dorothea Nolde govori o princesah, ki so potovale v 17. stoletju; Sylvain Venayre poroča o potovanjih gospe Livingston v 19. stoletju; tu sta še besedili Sophie Lalanne o »odiseji« junakinj v grškem romanu in Whitney Walton ter Françoise Basch o ameriških študentkah v Franciji po drugi svetovni vojni idr. V rubriki »Dokumenti« je objavljenih nekaj potopisnih besedil, med recenzijami pa so v glavnem (ne pa zgolj) zbrane in ocenjene knjige, ki zadevajo popotnice in potopise. (TAJA KRAMBERGER)

ČASOPIS ZA KRITIKO ZNANOSTI, DOMIŠLJIJO
IN NOVO ANTROPOLOGIJO
(letn. 35, št. 227, 2007).

Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo (ČKZ) je uveljavljena slovenska družboslovna in humanistična revija, ki kontinuirano izhaja od začetka sedemdesetih let. V času študentskih nemirov, ki so zaznamovali to začetno obdobje, je skupina radikalnih študentov in mlajših intelektualcev podprla znanost, ki odstopa od tradicionalnih pojmov znanosti. Zavzela se je za reflektirano raziskovanje najaktualnejših družbenih gibanj, čemur so uredniki revije skušali ostajati zvesti vse do danes. Uredništvo sestavlja interdisciplinarni kolektiv znanstvenikov in raziskovalcev (tako domačih kot tujih), ki slovenskemu prostoru predstavljajo množstvo različnih družbenih in humanističnih *topik*; pokrivajo polja političnih znanosti, filozofije, sociologije, književnosti, kulturnih in postkolonialnih študij, kakor tudi ekologijo, nova družbena gibanja, feminizem ter filmsko teorijo. Poleg tega časopis spodbuja kritične znanstvene analize različnih znanstvenih polj; tako tudi kritiko

dominantnih znanstvenih metodologij, teorij in diskurzov. Uredništvo ima prav tako tendenco k predstavitvi sodobnih teoretskih konceptov, k prevajanju krajših tekstov v slovenščino in obveščanju bralcev o najnovejših knjižnih objavah.

Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo prinaša prispevke, ki bralcu ponujajo tematske in teoretične diskurze, ter zahtevnejše vsebine, ki jih stežka opazimo v ostalem časopisju slovenskega medijskega prostora. Vsako številko zaznamuje posebna tema, ki se jo skuša zaobjeti z interdisciplinarnim pristopom. Naj omenim nekatere: Latinska Amerika in (ne)moč oblikovanja, Islam in sodobnost, Lezbična gverila / Kritično mišljenje / Pravo in oblast, Filozofija narave in velike sociološke teorije, Izzivi genske tehnologije, Migracije / Alternativni mediji, Rizična družba, Yuniverzum / Ženske v znanosti, Umetnost / Aktivizem / Spektakel, Afrike itd.

Zadnjo, dvestosedemindvajseto številko odpirata temi »Smrt in umiranje« in »Glasba in performans«. Četudi se tematika smrti tiče vsakogar, temeljna ozaveščenost o smrti in umiranju na ravni vednosti kronično manjka že leta. Čeprav bomo vsi umrli in vsakomur kdo umre, sta staranje in umiranje dobesedno izgnana iz javnega življenja. Smrt še vedno predstavlja enega največjih tabujev naše družbe, kljub temu da smo v vsakdanjem življenju nenehno soočeni s smrtjo. Prispevki o smrti in umiranju, ki so jih za omenjeno številko ČKZ napisali Maša Gedrih, Lama Shenphen, Urška Lunder, Branka Červ, John Ellershaw, Dražen A. Šumiga, Patrick Wall, Balfour M. Mount in David Clarc, ponujajo interdisciplinaren vpogled v temo s filozofskega, sociološkega, paliativnega, negovalnega in budističnega stališča. Na ta način razkrivajo pestrost in spremenljivost najbolj tabuiziranega fenomena v sodobni zahodni družbi.

V drugem sklopu, »Glasba in performans«, poskuša izbor besedil nakazati širino problemskega polja, ki odpira nova vprašanja in daje nove odgovore v zvezi s staro in nerešljivo uganko, ki zadeva našo vpletenost v glasbi in njenem uprizarjanju. Predstavljeni so nekateri pisci in odlomki njihovih odmevnih del. Omenim naj Edwarda Saida, ki ni bil le avtor *Orientalizma* in borec za neodvisnost svojega ljudstva, ampak tudi pisec esejev in kolumnov o glasbi ter kompetenten klasični pianist.

V tretjem delu sta predstavljena dva članka. V prvem avtor (Oliver Vodeb) kritično raziskuje najpogosteje uporabljano in najbolj popularno »kontrakulturno komunikacijo« – *Culture jamming*, pri čemer se osredotoča na raven vizualnega komuniciranja; v drugem članku pa avtorica (Lucija Mulej) s pomočjo termina inkomenzurabilnosti opozarja na dogmatičnost vsake znanstvene vednosti, pri čemer argumente gradi na teoretskem opusu Thomasa Kuhna in Paula Feyerabenda.

Zadnji del časopisa pa zasedajo recenzije knjig. Recenzirana so bila tri dela in sicer: *Neznosno udobje zasebnosti. Vsakdanje življenje gejev in lezbijk* Alenke Švab in Romana Kuharja; *The Social Construction of What?* Iana Hackinga in *Avantgarda v vzratnem ogledalu* Inke Arns.

(MAJA KOLAREVIČ)

ETHNOGRAPHY
(letn. 9, št. 1, 2, 3, 4, 2008).

Anglofona revija, ki jo izdaja »Center for Urban Ethnography« kalifornijske univerze v Berkeleyu (sodi pa v okrilje Sage Publications) in katere urednika sta Loic Wacquant (Univerza Berkeley, ZDA; Collège de France, Center za evropsko sociologijo v Parizu) in Paul Willis (Univerza Wolverhampton, VB), je prostor, ki je namenjen objavam praktičnih terenskih izsledkov in teoretičnih refleksij v različnih disciplinah družbenih znanosti, zlasti v sociologiji, etnologiji in antropologiji. Revija je začela izhajati leta 2000, letno pa izidejo štiri številke (marca, junija, septembra in decembra). Rubrično shemo revije tvorijo štirje ključni sklopi: »Tales from the Field« [»Zgodbe iz polja«], ki prinaša eksperimentalna ali pripovedna besedila, ki bralca popeljejo v partikularen družbeni svet in pokrivajo »občutenje« prostora, situacije, kraja, fenomena ali dogajanja skozi deskriptivno tehniko in s pomočjo avtorskih diskurzivnih orodij; »Field for Thought« [»Polje za razmišljanje«], v katerem si je uredništvo zamislilo oblikovanje foruma idejne menjave in izostrenih polemik, krajših poantiranih besedil ali intervencij, ki jih običajno v »uglajenejših« revijah ne objavljajo, lahko pa vodijo v plodno diskusijo; in »Ethnography's Kitchen« [»Etnografska kuhinja«], kjer je prostor za kritične refleksije praktičnega terenskega dela, ki naj bi spodbujale etnografsko razjasnjevanje in pomagale oblikovati »obrtne« standarde v znanstvenem delu. Revija občasno izdaja tematske številke, povezane s civilnimi aktivnostmi ali znanstvenimi problematikami. Med drugim so bile doslej tematske številke posvečene »globalni etnografiji« (gostujoči urednik Michael Burawoy), »razčlenitvi zapora«, »Pierru Bourdieuju v polju«, »fenomenologiji v etnografiji« (gostujoča urednika Tom Csordas in Jack Katz), »svetovom novinarstvu«, »etnografiji dela in delu etnografije« idr.

V prvi številki leta 2008 so članki o kockanju kot institucionalizirani praksi, ki skozi analizo razkriva matrico širšega družbenega konteksta (kar je poudarjal že Clifford Geertz; avtor članka je Jeffrey J. Sallaz), o kandidatih za azil iz Centralne Amerike v Kaliforniji (J. Thomas Ordóñez), o antiglobalističnih aktivistih v Pragi in Barceloni skozi medijsko analizo (Jeffrey S. Juris), o razmerjih moči in spolnih reprezentacijah na podlagi zaporniških grafitov v avstralskih zaporih (medtem ko so grafiti v moških celicah predstavljali predvsem osebno identiteto, moč in maščevalnost, so grafiti v ženskem delu zapora nakazovali mrežno strukturo zavezništva, ki so zapornicam pomagala prebiti čas z življenjem znotraj institucije; avtorica je Jacqueline Z. Wilson) in o »jecljanju« in »govorni deviantnosti« kot orodju za reprezentacijo; Hotentoti so dolgo služili Evropejcem za (rasistično) reprezentacijo Afrike kot »jecljave« (počasi misleče) deže (v nemščini *hottern-tottern* pomeni jecljati). Druga številka letnika 2008 med drugim vsebuje članke o etnografiji kot procesu »oblikovanja kraja« (gre za dvojno oblikovanje: na eni strani je tu etnografova samoumestitev, na drugi pa proces konstruiranja kraja skozi mrežo referenc), ki ga avtorica predstavi skozi »urbani potep«, na katerem opazuje urbane prakse razumevanja in dojemljivosti *razpoložljivega*

in *drugega*, kakor so sprehajanje, prehranjevanje, pitje, fotografiranje, audio in video snemanje ipd. (Sarah Pink), o portugalski kolonialni prisotnosti v Macau na ravni vsakdanjega življenja (Tim Simpson), o pomeni neakademskih praks pri spoznavanju drugega na podlagi pričevanj poslovnih ljudi (David Wästerfors) in o vdoru potrošništva v mehiško vas (Anath Ariel De Vidas). V tretji številki obravnavanega letnika so članki o obravnavanju in izrabi začasno neuporabnih urbanih prostorov v Parizu (Stéphane Tonnelat), o režimu kooperacije med sorodniki, sosedi in zapornicami v portugalskem ženskem zaporu (Manuela Ivone P. da Cunha), o vsakdanjem življenju v času druge palestinske intifade (Tobias Kelly), o vlogi pismenosti v času nosečnosti skozi avtoetnografijo (Uta Papen) in o estetizaciji nasilja na Severnem Irskem (Jonathan Skinner). Zadnja številka leta 2008 je posvečena analizam različnih telesnih in športnih aktivnosti ter izpostavi njihovih posamičnih aspektov. V njej so kratke študije etnografije »fizične kulture« (John Hughson), ženskih modelov in manekenk modne industrije, katerih telesni kapital je prek procesa preobrazbe telesa, ki sledi zaporednim korakom intenzivnega nadzorovanja, diskurzivne infantilizacije in aplikacije muhavosti sodniških kriterijev, preoblikovan v »modno podobo«, namenjeno estetiziranim »pogledom« (Ashely Mears), prakticiranja *netballa* [športa, podobnega košarki] skozi moško ekipo v Novi Zelandiji (Brendon Tagg), navad in zavestnih nadzorovanj v etnografiji in utelešenjih skozi Aleksandrovo metodo telesne reedukacije (Jen Tarr), procesa kvalifikacije in klasifikacije teles za športno tekmovanje paraolimpijskih iger (P. David Howe), paradoksov klasičnega baleta kot reprezentacijske prakse »visoke kulture« (Helena Wulff) in *insajderskih* ter *outsajderskih* raziskav v boksu (Kath Woodward). (TAJA KRAMBERGER)

ETNOLOG (letn. 17, št. 68, 2007).

Etnolog je dolgoživa znanstvena publikacija Slovenskega etnografskega muzeja (SEM), ki kontinuirano izhaja od leta 1926. Načeloma izhaja enkrat letno in pokriva področja etnologije, kulturne antropologije, muzeologije, konzervatorstva in druga področja humanistike in družboslovja. Vsebina *Etnologa* obsega znanstvena, strokovna in poljudna besedila različnih slovenskih in neslovenskih avtorjev, strokovnjakov in znanstvenih sodelavcev, mlajših kolegov, študentov, pa tudi ljubiteljev etnologije. Recenzije in ocene, poročila, intervjuji, eseji ter diskusije so ravno tako stalnica vsake številke. Od leta 1999 pa lahko beremo prispevke tudi na spletu - http://www.etno-muzej.si/etnolog_index.php. *Etnolog* sestoji iz petih komponent: »Osrednjih tem«, »Razprav«, »Gradiv«, »Etnomuzejskih strani« ter »Knjižnih poročil in ocen«.

Osrednji znanstveni fokus zadnje številke je tema *Otrok*, pri čemer so izpostavljeni etnološki in antropološki vidiki raziskovanja otrok. Prispevki niso vezani le na raziskovanje domačega prostora, temveč zajemajo prostor tudi izven slovenskih meja: Mehiko in Novo

Gvinejo, kjer slovenska antropologa Marija Mojca Terčelj in Borut Telban že vrsto let proučujeta teren in s svojimi rezultati bogatita slovenski prostor. Slovenski raziskovalci (slovenske etnologije) pa nam nudijo vpogled v lokalno doživljanje otroštva v srednjem veku, v slovenski etnologiji, folkloristiki in v plesnem izročilu.

V razdelku »Razprave« je objavljenih sedem znanstvenih prispevkov iz različnih etnoloških in antropoloških znanstvenih perspektiv, zvezanih s slovenskim prostorom. Prispevki se dotikajo homeopatije, odnosa do telesa pri uršulinkah, življenja obsojenk, načina preživljanja metliških obrtnikov in trgovcev med obema vojnama, tudi momenta, ko so nastali kozolci ipd. Razdelek »Gradivo« pa zapolnjuje spis *Žalec sredi 19. stoletja*, kjer so podrobno opisani utrinki takratnega življenja v navezavi na izobraževanje, gospodarstvo, politiko in zdravstvo.

»Etnomuzejske strani« sestavlja sedem podrubrik, med katerimi je noviteta z naslovom »SEM«, kjer odslej objavljajo poročila o delu v muzeju ter bibliografijo sodelavcev in sodelavk SEM v preteklem letu, da bi bilo njihovo skupno delo na enem mestu kar najbolj razvidno. Preostale rubrike pa vabijo bralce k branju številnih poročil, npr. o pomembnih razstavah in o filmih na stalni razstavi, o novih pridobitvah, nagradah in memorialih. V razdelku »Knjižna poročila in ocene« je objavljenih enajst recenzij, tako slovenskih kakor neslovenskih avtorjev. (MAJA KOLAREVIČ)

FILOZOFSKI VESTNIK (letn. 27, št. 3, 2007).

V zadnji številki *Filozofskega vestnika* nas čakajo trije tematski sklopi. **Dozdevek in pojav**, kjer Jelica Šumič-Riha opozori na predolgo zanemarjen koncept lacanovske psihoanalize: *dozdevek*, s pomočjo katerega je Lacan v svojem zadnjem obdobju poučevanja skušal na novo definirati odnos med simbolnim in realnim. Dozdevek, ki ima v psihoanalizi v nasprotju z drugimi diskurzi status koncepta, pa povzroča več težav kakor prinaša rešitev. A kljub temu predstavlja *turning point* v sami misli Lacana, še posebej v razmerju do realnega. Rado Riha se *dozdevka* loti po malce drugačni poti, in sicer ga umesti v kontekst pojma ideala uma Kantove »prve Kritike«, za katero trdi, da je danes še vedno aktualna. Prvi sklop začinita še prevoda: Alain Badiou, »Bit in pojav«, ter Jacques-Alain Miller, »Dozdevek in realno«.

Skrivna filozofska literatura v Franciji, drugi sklop, podpirata dva članka; in sicer prevod dolgo neznanega spisa (eseja) francoskega ateističnega misleca iz 18. st. Césarja Chesneauja De Marsaisa »Filozof« ter članek Mirana Božoviča »Filozofija Du Marsaisovega *Filozofa*«, ki orisuje širši kontekst časa in okolja nastanka »skrite filozofske družčine«. V času, za katerega bi lahko trdili, da še ni bilo popolne sekularizacije, so se po ulicah nekaterih francoskih mest sprehajali določeni ateistični misleci, ki so utemeljevali človeški obstoj

z moralnim racionalizmom. Božovič pravi, da lahko osnovno os teh mislecev zasledimo v sodobnih delih Richarda Dowkinsa ali Christopherja Hitchensa, torej v delih, kakršna so *The God Delusion* ali *God is Not Great: How Religion Poisons Everything*. Filozofu-ateistu ni potrebna instanca »maščevalnega Boga«, da bi se odvrnil od moralnih pregreh, ampak je zanj moralna poza sama po sebi užitek; brez pričakovanja nagrade po smrti, saj po njegovem prepričanju s smrtjo telesa umre tudi duša, kajti obe »substanci« sta neločljivo povezani in si delita isto usodo.

V zadnjem sklopu, **Smisel in nesmisel v filozofiji in psihoanalizi**, Peter Klepec in Ana Žerjal predstavita vsak svoj predelan in izkristaliziran prispevek s kolokvija »Smisel in nesmisel v sodobni filozofiji, psihoanalizi in politiki«, ki je potekal na Filozofskem inštitutu ZRC SAZU novembra 2006. Gregor Moder, Samo Tomšič in Tadej Troha pa predstavijo svoje videnje emanacije smisla v Gaddamerjevi hermenevtiki, slaboumnosti miselnih sistemov in tega, kaj nam lahko Schreber pove o Deleuzu. Sklop začini in zaključi prevod Alaina Badiouja »Formule iz l'Étourdit«.

Čisto na koncu si lahko preberemo še knjižni recenziji Lucije Mulej (Paul Feyerabend: »Spoznanje za svobodne ljudi«, Krtina, 2007) in Erne Strniša (Jean-Claude Milner: »Jasno delo«, založba ZRC, 2005).

(TOMAŽ GREGORC)

GENÈSES. SCIENCES SOCIALES ET HISTOIRE (št. 70, 71, 72, 2008).

Genèses (<http://www.iresco.fr/revues/geneses/>) je mednarodna revija za družbene znanosti in zgodovino, ki izhaja štirikrat letno od leta 1990 na okoli 176 straneh (vsaka od števil). Med njenimi ustanovitelji sta sociolog Christian Topalov in zgodovinar Gérard Noiriel. Revija si za svoj intelektualni program postavlja tri točke: *mednarodno odprtost*, ki naj bi spodbujala mednarodne znanstvene diskusije, primerjalnost in prikazovala realnosti drugih dežel kakor tudi njihove nepogrešljive okoliščine, ki nam pomagajo premostiti lastno izoliranost; *prostor dialoga, menjave in konfrontacije med disciplinami*, ki zmorejo razširiti in transgredirati posamične disciplinske omejitve in prejudicirane metodološke postulate. Razviti močna in reflektivna mentalna orodja je zagotovo prednostni cilj vseh družbenih znanosti; *razviti partikularno pozornost do inovacij*, ki jih revije, podvržene indeksiranju in drugim birokratskim parametrom, ne zmorejo prepoznati. Dinamizem znanstvenega raziskovalnega dela in zgodovinske materije naj bi omogočil difuzijo inovacij in novih prijemov, ki so najdragocenejši presežek v spoznavnih procesih. Razčlenjenost revije na rubrike »Le dossier« [»Dosje«], v katerem dominira pomembna napovedana tema, ki jo običajno zaokrožajo 4 članki avtorjev različnih disciplin in perspektiv, ki temo osvetlijo iz različnih zornih kotov; »Controverse« [»Kortoverza«], ki sprejema intervencije, katerih ton ne izključuje polemčnosti, »Savoir-faire« [»Znati-narediti«] razkriva spoznavne postopke

v družbenih znanostih, skuša prikazati procedure fabrikacije vednosti in razgalja *neizrečeno* v disciplinskih praksah in diskurzih; »Fenêtre« [»Okno«] odpira stanja in kraje raziskovanj, ki so občutljivi za mutacije in produkcijo novih raziskovalnih predmetov, obenem pa tudi prikazuje okolja in institucije, raziskovalne programe, kakor jih izvajajo določeni kolektivi. V rubriki »Document« [»Dokument«] ima revija navado predstaviti neobjavljene vire, tako bodisi odlomke pričevanj, korespondenc, dnevnikov ipd. »Point Critique« [»Kritična točka«] spodbuja dialog med skupkom francoskih in nefrancoskih del, ki zadeva enako ali sorodno temo, in konfrontacijo njihovih divergentnih analiz. Rubrika »Traduction« [»Prevod«] daje na vpogled prevedena referenčna besedila, objavljena v drugih jezikih. »Lectures croisées« [»Križna branja«] stimulirajo branje in kritiko z dveh ali več perspektiv na isto delo. Ob koncu je tu še rubrika »Bibliothèque« [»Knjižnica«], v kateri revija objavlja recenzije del na področju družbenih znanostih, ki so nedavno izšla, pri čemer daje prednost disciplinskim menjavam.

Po ogledu formalne razčlenjenosti revije, omenimo še nekaj prispevkov v številkah zadnjega letnika. Prve tri številke letnika nosijo naslove: »Devenir expert« [»Postati izvedenec«], št. 70; »Actions sociales transnationales« [»Transnacionalne družbene akcije«], št. 71, in »L'observation historique du travail administratif« [»Zgodovinsko opazovanje administrativnega dela«], št. 72. V št. 70 bo kritična intelektualna publika z olajšanjem prebrala vrsto člankov o konstruiranju »ekspertnih teles« in »izvedencev« v znanstvenih, administrativnih in drugih okoljih ter o različnih poskusih racionalizacije in naturalizacije »izvedenskih kriterijev« (nekaj avtorjev in avtoric: Isabelle Bakouche, Anne Béroujon, Soraya Boudia, Sandrine Garcia, Sarah Mazouz, Aude Béliard in Émilie Biland, Philippe Artières, Pawel Rodak idr.). V drugi številki (71), katere rdeča nit je razprava o transnacionalnih družbenih akcijah, najdemo tekste o »skupnostni epistemologiji« družbenega v obdobju med vojnami (Sandrine Kott), o lokalnih in transnacionalnih razsežnostih zgodovine pravic otrok v Kanadi (Dominique Marshall), o transnacionalni usidranosti *New Deal* (1933–1943). V rubriki »Okno« je predstavljena zgodovinska sociologija v Nemčiji in ZDA skozi neznani (manjkajoči) transfer med letoma 1930 in 1970. V tretji številki (72, četrta do konca redakcije *Monitorja ZSA* še ni izšla) s poudarkom na zgodovinskem opazovanju administrativnega dela pa je nekaj zanimivih člankov, ki zadevajo otomansko provincialno administracijo v 19. stoletju (Marc Aymes), nastavke za mikroanalizo »obrobnihih krak« na uradnih dokumentih državnih agentur (Sylvain Laurens), mestne akterje in »njihove« tujce (1919–1984) z ozirom na državno kategorizacijo (Françoise de Barros) in socioanaliza birokratskega popisa »izoliranih« tujcev za socialna stanovanja (1950–1980; avtor je Choukri Hmed). V rubriki »Znati-narediti« je predstavljena raziskava televizijske ankete (Cédric Hugrée in Abigaïil-Laure Kern), v rubriki »Prevod« pa je predstavljen spis z naslovom »Analiza družbene situacije v moderni Zulu deželi« Maxa Gluckmana iz leta 1940.

(DRAGO BRACO ROTAR)

HARVARD HUMAN RIGHTS JOURNAL
(letn. in št. 20, 2008).

Pred dvajsetimi leti, ko je prvič izšla revija, takrat imenovana *Harvard Human Rights Yearbook*, so jo uredniki oblikovali kot forum akademskih razprav o vprašanih človekovih pravic. Že takrat so se odrekli enostranski opredelitvi človekovih pravic in se usmerili v vlogo soustvarjalcev razprave na tem področju. Prav iz tega razloga še dandanes vsak članek prispeva k odpiranju novih obzorij, vprašanj ter kritik na tem polju.

Ob dvajsetletnici obstoja revije je prvi sklop vsebine posvečen premisleku zadnjih dveh desetletij; deset kratkih prispevkov osvetljuje pomembne ločnice in spremembe na področju človekovih pravic ter izzive, ki (nas / jih) še čakajo. Poglavlje se začne s sestavkom bivšega ameriškega predsednika J. Carterja; dopolnjujejo ga kratki spisi pomembnih akademikov, strokovnjakov in dolgoletnih sodelavcev *Harvard Human Rights Journal*.

Osrednji del revije sestavlja pet člankov s širokim spektrom vsebin, usmerjenih na aktualno področje varstva in kršitev človekovih pravic. Tako na primer Bonnie Docherty v prispevku z naslovom »The Time is Now: A Historical Argument for a Cluster Munitions Convention« opozarja na problematičnost kasetnih bomb. Številni primeri civilnih žrtev, vedno širša javna ozaveščenost in omejena uporabnost tega orožja so po mnenju avtorice ustvarili trenutek, ko je nova konvencija o uporabi kasetnih bomb nujno potrebna. Nadvse pomembno temo odpira tudi Jamie Mayerfield, ki opisuje, kako so se Združene države Amerike s premišljenimi političnimi odločitvami uspele izogniti nekaterim obveznostim »Konvencije o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja«. Na ta način Združene države – povsem v nasprotju z omenjeno konvencijo – v vojni »proti terorizmu« izvajajo prisilne metode zasliševanja, pri čemer se uspešno izogibajo vsakršni moralni ali pravni odgovornosti. V povezavi s problematiko vojnih konfliktov je potrebno omeniti tudi množične poboje iraških političnih zapornikov leta 1988. Glede na to, da ostaja dogodek v večji meri neraziskan, skuša avtor članka Kaveh Shahrooz s pravno analizo in prikazom pomembnih informacij prispevati k pospešenemu raziskovanju te – še nedognane – zgodbe. Tomas E. Kellogg v članku z naslovom »Courageous Explorers? Education Litigation and Judicial Innovation in China« nazorno prikaže, kako so tožbe nekaterih študentov proti posameznim univerzam na Kitajskem omogočile ključno priložnost za začetek razvoja kitajskega sodnega sistema, v katerem postaja varstvo pravic vedno bolj pomembno. Peti članek avtorice Karen Engle se ukvarja s pravicami žensk v okviru vojaških humanitarnih intervencij, pri čemer opozarja na nevarnosti izenačevanja posilstva z genocidom.

Harvard Human Rights Journal poleg člankov že priznanih avtorjev in avtoric v vsako izdajo vključuje tudi sestavke študentov. Kate Riggs, Richard Blakeley in Jasmine Marwaha so nastopili proti »Zakonu o vojaških komisijah«¹ (prev. B. Gornik) iz leta 2006, ki na novo

1 Military Commissions Act of 2006.

opredeljuje definicijo »psihološkega mučenja«; najbolj sporno določilo tega zakona namreč pod kategorijo psihološkega mučenja uvršča le tiste načine mučenja, za katere se lahko dokažejo dolgotrajne duševne posledice. V drugem študentskem prispevku Zinaida Miller ponuja rešitev za zapleteno situacijo, v katero sta že vrsto let ujeta Izrael in Palestina.

V sklopu revije, naslovljenem »Nedavna izvajanja« (Recent Developments), sledi poglobljena analiza »Zakona o vojaških komisijah«, kot tudi razsodbe Vrhovnega sodišča v primeru Hamdan proti Rumsfeldu ter njene implikacije za Ženevsko konvencijo.

Dvajseta številka *Harvard Human Rights Journal* se zaključuje z recenzijo treh knjig: *The Prince of the Marshes* Roryja Stewarta, *The Psychology of Nuclear Proliferation* Jacquesa E.C. Hymansa in *Burning Books and Leveling Libraries: Extremist Violence and Cultural Destruction* Rebecce Knuth. (BARBARA GORNIK)

HISTORY & MEMORY
(letn. 19, št. 2, 2007).

Jesensko-zimsko številko revije sestavlja pet prispevkov, ki znotraj evropskega in azijskega prostora 20. stoletja odpirajo raznovrstne teme, povezane s kolektivno memorijo. Casey Harison se sprašuje, kolikšen vpliv je imela Pariška komuna iz leta 1871 na rusko revolucijo leta 1905 ter kako je ta zadnji »prelom« transformiral revolucionarno tradicijo iz zornega kota francoske levice, pariških delavcev in ruskih emigrantov. Yinan He izpostavlja manipulacijo nacionalnih mitov s strani vladajočih elit s kreiranjem različnih kolektivnih memorij o istih dogodkih v različnih državah na primeru Kitajske in Japonske v obdobju 1950–2006. Bernhard Rieger s pregledom časopisnih člankov, dnevnikov in arhivskih virov raziše, kako kompleksno je bilo okrevanje lokalne zgodovine v Bremnu v povojni Zvezni republiki Nemčiji s prepletanjem pozabe, občutkov krivde, poročil o žrtvah in zgodb o rekonstrukciji državljanske identitete. Aileen Blaney probleme, povezane s komemoracijo političnega konflikta na Severnem Irskem, ki so se premaknili na odre medijev, političnih, kulturnih in akademskih razprav, analizira na primeru filma *Bloody Sunday* (Paul Green-grass, 2002). Dirk A. Moses za boljše razumevanje nemških političnih emocij, povezanih s spominjanjem holokavsta, namesto sintagme »krivda in sramota« predlaga sintagmo »stigma in žrtvovanje«. (GAŠPER MITHANS)

L'HOMME. REVUE FRANÇAISE D'ANTHROPOLOGIE
(št. 185–186 in 187–188, 2008).

L'Homme (<http://lhomme.revues.org/>) je znana in odmevna francoska revija, ki so jo leta 1961 ustanovili Émile Benveniste, Pierre Gourou in Claude Lévi-Strauss in ki danes izhaja štirikrat letno. Njena preokupacija so nova spoznanja in diskusije na poljih antropologije, sociologije, etnologije in lingvistike, odprta pa je tudi za druge vrste novih spoznanj v širši antropološki in interdisciplinski perspektivi. Revija ima obširen krog mednarodnega občinstva in sodelavcev ter sodelavk. Pri objavah kombinira teoretske pristope z etnografskimi študijami z namenom, da bi razumela bližnja in bolj oddaljena okolja. V posebni rubriki »À Propos« ponuja kraj debate in menjave idej. Na spletnih straneh revije so prosto dostopne nekatere knjižne recenzije, ki so organizirane v podrubrike »Zgodovina in epistemologija«, »Ameriki«, »Azija«, »Evropa« in »Oceanija«, po potrebi pa vznikne še kakšno geslo, ki pokrije vsebino publiciranih in recenziranih del.

V letniku 2008 je revija *L'Homme* izdala dve dvojni številki. Prva dvojnja številka (185–186) nosi naslov »Antropolog in sodobnik« in je posvečena delu Marca Augéja, uredila sta jo Jean-Paul Colleyn in Jean-Pierre Dozon, v njej pa najdemo prispevke Marca Augéja, Jacquesa Le Goffa, Georgesa Balandiera, Paula Virilia, Huberta Damischa, Jeana Jamina, Daniela Fabra idr. Druga dvojnja številka (187–188) pa je posvečena temi »Transatlantskih zrcal« in meri na kroženje vednosti in plodnih nesporazumov med ZDA in Evropo. Članke so prispevali Marion Fontaine, Martine Van Woerkens, Brigitte Steinmann, Samuel Lézé, Thomas Pierre idr.

(DRAGO BRACO ROTAR)

THE JOURNAL OF INTERNATIONAL WOMEN'S STUDIES
(letn. 9, št. 1, 2007).

Revija za mednarodne ženske študije je spletna, prosto dostopna revija, ki znanstvenicam in znanstvenikom, aktivistkam in aktivistom ter študentkam in študentom – seveda pa tudi drugim zainteresiranim – ponuja prostor za raziskovanje odnosov med feministično teorijo in različnimi oblikami organiziranja. Revijo zanimajo tako multidisciplinarne kakor medkulturne perspektive in objavlja znanstvene članke, študentske referate in literarna dela. Revija želi preko raznovrstnih prispevkov ponuditi priložnost za gradnjo mostov med konvencionalno delitvijo na znanost in aktivizem, na »zahodni« feminizem in na feminizme »tretjega sveta«, na profesionalce in študente oz. študentke, na moške in ženske. Izhaja v okviru oddelka za antropologijo na Bridgewater State Collegeu (ZDA) in je dostopna na spletni strani <http://www.bridgew.edu/SoAS/JIWS/>.

Zadnja redna številka je izšla novembra 2007. Razdeljena je na tri dele: »Članke«, »Eseje« in »Recenzije knjig«. Največji del novembrske številke predstavlja 15 člankov, ki

obravnavajo naslednje teme: položaj žensk in razvoj feminizma v Iranu, politizacijo Kašmirja in konstrukcijo kašmirske ženske, žensko emancipacijo in žensko participacijo v vojni na primeru šrilanških Tamilskih Tigrov, islamsko identiteto, državljanske pravice in ženski boj za pravice v Indiji, dekolonialistično feministično pismenost lika čarovnice Syccorax iz Shakespearove igre Vihar, aktivizem Garifuna žensk v Hondurasu za vrnitev krivično odtujene zemlje, reproduktivno zdravje žensk v Kamerunu, spolno diskriminacijo v indijski policiji v New Delhiju, spolne razlike v ureditvah življenja starih ljudi v Gani, pomen spola pri načrtovanju podjetniške ekonomije v Nigeriji, spolno diferenciacijo pri filipinskih kmetih, družinsko nasilje v Afriki, zavest o družbenem spolu pri ruralnih ženskah v Bangladešu, ekonomsko usposabljanje žensk v Nigeriji ter analizo vodenja treh žensk z vrha »Zveze mladih krščanskih žensk«, ki so v »Desetletju žensk ZN« v letih 1975–1985 vodile odbore svetovnega foruma nevladnih organizacij.

V razdelek »Eseji« so uredniki uvrstili dve besedili: prvo obravnava načine ohranjanja, prenosa in širjenja Punjabi kulture pri sikhovskih ženskah obmorskega področja Punjaba, ki združujejo »zahodne« in »vzhodne« kulturne vrednote v posebno samostojno miselnost, drugo pa se loteva analize družbenega sveta prostitutk in *devadasis* (dobesedno: »sužnje Boga«) v Indiji v 17. in 18. stoletju. Prikaže, kako ene in druge prodajajo svoje storitve in kakšen je bil njihov odnos do drugih žensk, moških in različnih družbenih sistemov.

Zadnji del revije sestavlja šest recenzij knjižnih del s področja feminizma in ženskih študij, med njimi *Akron's Better Half: Women's Clubs and the Humanization of the City (Boljša polovica Akrona: ženski klubi in počlovečenje mesta)* avtorice Kathleen L. Endres, ki obravnava zgodovino ženskih prostovoljnih, družabnih in poklicnih organizacij v mestu Akron v Ohio. Omenim naj še recenzijo dela Stephanie L. Kirk *Convent life in Colonial Mexico: A Tale of Two Communities (Samostansko delo v kolonialni Mehiki: Zgodba o dveh skupnostih)*, ki rekonstruira prostor samostana iz 17. in 18. stoletja in osvetljuje precej slabo preučeno področje zgodovine: družbeno življenje tedanjih redovnic, odnose in vezi med ženskami, ki so živele zelo regulirana in omejena življenja znotraj zaprtih in javnosti skritih prostorov.

(EVA BRAJKOVIČ)

KRONIKA
(let. 56, št. 1, 2008).

Prva letošnja številka *Kronike*, ki jo izdaja Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani z glavnim urednikom Mihom Preinfalkom, nadaljuje razkrivanje slovenske krajevne zgodovine. Tako se avtorji šestih znanstvenih člankov dotikajo starejših in novejših poglavij slovenske zgodovine. Jurij Šilc v svojem članku »Najstarejše omembe vasi Vižmarje in Tacen« predstavlja dve listini iz 13. stoletja, ki prvi pisno omenjata vasi Vižmarje in Tacen. Drugi prispevek je prispevek Jurija Sekolca z naslovom »O družabni igri kranjskega plemiča

in njegovega učitelja iz 17. stoletja in o geografiji, brez katere so velika dejanja nema in zgodovina slepa, II. del.«, ki je nadaljevanje njegovega prispevka iz prejšnje številke in obravnava družabno igro iz 17. stoletja, katere namen je bil učenje geografije in zabava. Ivan Vogrič nas s člankom »Fašistično nasilje na Primorskem po prvi svetovni vojni: primer Križa pri Trstu« popelje v čas fašističnega terorja na Primorskem. Prav tako se na fašizem osredotoča Emilija Kastelec, in sicer analizira njegov vpliv na kulturno dediščino Primorske. Tino Mamič v preglednem znanstvenem članku predstavlja življenjepis slovenskega arhitekta Antona Laščaka, medtem ko nam Vladimir Vilman v članku »Prvi ljubljanski stadion« predstavlja postavitev prvega ljubljanskega stadiona iz leta 1922. V *Kroniki* lahko poleg omenjenih člankov preberemo tudi štiri recenzije knjig in dve poročili z razstav. Posebno mesto v reviji pa je namenjeno Branku Marušiču, ki je praznoval 70. let. (BOŠTJAN LUŽNIK)

MEMORIA E RICERCA: RIVISTA DI STORIA CONTEMPORANEA
(letn. 15, št. 26, 2007).

Memoria e Ricerca: Rivista di storia contemporanea je italijanska humanistična in družboslovna revija, ki je začela redno izhajati leta 1993. Odtlej izhaja dvakrat letno. Leta 1998 so se v uredništvu odločili, da jo zaradi velikega povpraševanja, raznolikosti in obširnosti raziskovalne tematike spremenijo v revijo, ki bi izhajala štirikrat letno, pri čemer bi vsaka številka obravnavala drugačno tematiko. Revija je nastala kot »produkt« združitve dveh pomembnih kulturnih ustanov v Italiji: knjižnice za sodobno zgodovino »Alfredo Oriani« iz Ravenne in kulturnega društva »Memoria e Ricerca« iz Forlija. Njen glavni urednik je Sergio Lolletti. Temeljni smernici raziskovalnega procesa revije sta komparativnost in interdisciplinarni pristop, ki ju uporabljajo znanstveniki in znanstvenice, ki se ukvarjajo s sodobno zgodovino ter z družboslovnimi vedami. Raziskovalno področje je zelo obširno, saj zajema politične teme, modernizacijo, razne regionalne običaje, popularno literaturo, identitete migrantskih skupnosti in medije. Ne ukvarja se zgolj z regionalnimi študijami, ampak poskuša zajeti in raziskati tudi področja izven italijanskih meja ter celotno Sredozemlje.

Že od samega začetka se avtorji prispevkov poskušajo osredotočiti na sodobne oblike komuniciranja in na različne govorce, ki pripomorejo k ustvarjanju kulturne kolektivne memorije s prepričanjem, da s primerjanjem evropskih pristopov lahko bolje definirajo italijanske primere. Revijo sestavljajo štiri obširne rubrike (razdelki). V osrednji rubriki, »Regioni / Ragioni della storia«, v kateri so prispevki, ki se nanašajo na izbrano temo številke, najdemo večinoma diskusije o temah iz regionalnih raziskav; rubrika »Documento / Immagine« vsebuje ikonografske aspekte raziskovane teme na nacionalni in internacionalni ravni; rubrika »Spazi Online« pa prinaša namige o tem, kako si lahko pri znanstvenem raziskovanju pomagamo s spletnimi viri. Na zadnjih straneh revije so povzetki člankov v angleškem jeziku in seznam avtorjev in avtoric ter univerz, v okviru katerih ti (te) raziskujejo.

Osrednja raziskovalna tema zadnje številke *Memoria e Ricerca* je *La televisione in Europa (Televizija v Evropi)*, pri čemer se v uvodnem delu izpostavi antropološki vidik komuniciranja ter dejstvo, da smo v teku zgodovine prešli iz neposredne komunikacije na posredno, tj. na komunikacijo na daljavo, kar je bistveno spremenilo medčloveške odnose. Avtorica uvodnega članka je zgodovinarica Francesca Anania, ki je poleg Manuela Palacio Arranza tudi glavna urednica šestindvajsete številke. V prvem delu revije *Memoria e Ricerca* najdemo naslednje prispevke, ki se ukvarjajo z odnosom zgodovine do različnih medijev, o televiziji in družbenih spremembah v petdesetih letih prejšnjega stoletja, o praznovanju petdesete obletnice televizije v Španiji, o televizijski memoriji in o memoriji občinstva, nato o vplivu ameriške televizije na nastanek italijanske televizije. V drugi rubriki »Regioni / Ragioni della storia« sta objavljeni dve diskusiji; prva izpostavi raziskovanje, pripovedništvo in komunikacije v prvi polovici 19. stoletja, v drugi pa gre za intelektualce v času fašizma, vojne in republike, ob koncu pa je tu še prispevek o »zgodovini v kioskih«. Zadnja rubrika v tej številki je »Spazi on Line«, ki vsebuje članek Elene Soldini: *Da Diderot a Wikipedia*, v katerem primerja sodobno virtualno enciklopedijo *Wikipedija* in najstarejšo *L'Encyclopedie* razsvetljskega urednika Denisa Diderota. (DEBORA BURIĆ)

POLIGRAFI
(letn. 11, št. 43/44, 2007).

Tematska številka je tokrat izšla na temo *Šamanov* – ljudi z božanskim statusom, urejevalcev medosebnih odnosov ali kreatorjev kaosa; ambivalentnih bitij, ki burijo duhove raziskovalcev zadnjih pet sto let. Številko lahko na grobo razdelimo na dva osnovna ter dva dodatna sklopa: članki sodobnih avtorjev, prevodi tujih avtorjev (klasikov *šamanizma*); študentsko polico in recenzijo. Med sodobnimi avtorji se vrstijo: Igor Škamperle, Marija Mojca Terčelj, Maja Šuštaršič, Jasmina Založnik, Petra Slatinšek, Darija Mavrič in Javier Hirose López. Vsak je s svojega teoretskega stališča dodal košček v mozaik razumevanja *šamanizma*, ki ga antropologija proučuje kot generičen pojav, bitje *sui generis* in ambivalentno »substanco« *par excellence*. Od političnih voditeljev in aktivistov, zdravilcev v »tradicionalnih družbah« do manj utemeljenih analogij z velikimi umetniki ter popolnoma nebuloznih predstav nekaterih novodobnikov: vsemu temu smo priča, ko odpremo razpravo na temo *šamanizma*. V pričujoči številki *Poligrafov* se tako soočijo tako antropološki, arheološki kakor zgodovinski in »new age« diskurzi, ki vsak na svoj način – eni prepričljivo, drugi manj – proučujejo omenjeni fenomen.

Med prevodi ključnih odlomkov klasičnih tekstov o omenjeni tematiki se zvrstijo sledeči avtorji: Mircea Eliade, Barbara Tedlock, Horacio Fabrega ml. in Daniel B. Silver ter Michael Taussig. Toda med prevodi ne zasledimo Lévi-Straussovega strukturalnega prispevka k proučevanju *šamanizma*, ki je ključen za razumevanje »simbolne učinkovitosti«

šamana-zdravilca in njegove analogije šamana-psihoanalitika. Prevod »velikega strukturalista« bi nedvomno prispeval dodatno dimenzijo k proučevani tematiki.

V študentski polici Gašper Mithans primerja koncepte epilepsije in šamanizma. V zgodovini so marsikdaj enačili epileptični »napad« in *katalépsa* šamana. Danes vemo, poučari Mithans, da epileptična in šamanska izkušnja nista enaki; če je epilepsija skupek simptomov, ki imajo več različnih vzrokov, pa je šamanizem magično-religiozni fenomen. Avtor članka nakaže možnost bodočega sodelovanja šamanov in znanstvenikov »v skupnem reševanju planeta: narave in človeka«.

Tina Ban pa v zadnjem delu številke ponudi recenzijo knjige Davida Taceya *Jung in New Age*, kjer izpostavi, da se avtor obravnavanega dela preveč osredotoča na komercialni vidik doktrine »new age«, pri čemer pa ni edini. (TOMAŽ GREGORC)

PROBLEMI (št. 8/9, 2007).

Zadnja številka publikacije Društva za teoretsko psihoanalizo je razdeljena na pet sklopov: »Dispozitiv«, »Teza«, »Retorika«, »Obraz« in »Vzrok«. Tokrat lahko v reviji preberemo tri prevode, in sicer: Gillesa Deleuza »Kaj je dispozitiv«, Giorgia Agambena »Kaj je dispozitiv« in Jacques Derridaja »Interpunkcije: čas teze«.

Sintezo prvih dveh prevodov (Deleuza in Agambena) opravi Peter Klepec s člankom »Ob mestu in vlogi dispozitiva pri Foucaultu«. Klepec izhaja iz štirih temeljnih slovarskih pomenov izraza *dispozitiv*, ki jih kasneje naveže na Foucaultovo definicijo dispozitiva. V nadaljevanju prikaže problematičnost samega koncepta v Foucaultovem teoretičnem okvirju, a ponudi nam tudi možne konceptualne rešitve. V ta namen se nasloni na Deleuzovo branje dispozitiva in na Lacanove koncepte *fantazme*, *objekta mali* a ter teorijo *štirih diskurzov*.

Mirt Komel se s člankom »Retorični učinek« spusti v samo zakulisje »starodavnega« boja med filozofijo in sofistiko. Če je filozofija reducirala sofistiko na neko obliko ne-filozofiranja, pa lahko sofistika pokaže, kako filozofiji sledi »lastna senca«, ki jo konstantno vrača na vprašanje lastnega polja iz-rekanja. V ta namen se nasloni na Barbaro Cassin in njeno paradigmo *sofističnega učinka*. Bara Kolenc v članku »Antihumanizem in gledališče, ali kdo ima človeški obraz« enega nasproti drugemu postavi pojem *obraza* in pojem *obličja*. Če se *obličje* vedno veže na pojem človeka, kakor ga zagovarja humanizem, pa *obraz* predstavlja polje, ki se razpira v svetu brez Boga. To stališče zagovarja antihumanizem. Če humanizem privilegira človeka kot naravno (ali Božje) bitje, pa – tako meni avtorica – antihumanistična miselnost človeka vzpostavlja kot pretočen, mestoma vznikajoč dejavnik širših miselnih, družbenih in zgodovinskih struktur.

»Kakšen nauk lahko potegnemo iz psihoanalize kot materialistične teorije subjekta v razmerju do pojma svobode?«. Če pridemo do točke, ki nam pove, da je psihoanaliza že inherentno politična in nam s tem lahko pomaga razumeti trenutno družbeno stanje, lahko z njeno pomočjo analiziramo odnos, ki ga Alenka Zupančič predstavi v članku »Svoboda in vzrok«. (TOMAŽ GREGORC)

QUADERNI STORICI (št. 3, 2007).

Zadnja številka *Quaderni storici* letnika 2007 je tematska in se osredotoča na suženjstvo in spreobrnitve v Mediteranu (izvirni naslov v italijanščini je *Schiavitù e conversioni nel Mediterraneo*). V reviji, katere glavna urednica je Renata Ago in ki jo izdaja založba il Mulino, najdemo osem znanstvenih člankov na zgoraj omenjeno tematiko. Henri Bresc in Michele Luzzati se v svojih člankih dotikata Judov kot sužnje in sužnje v judovskih družinah. V naslednjih petih člankih lahko beremo o Mediteranu in opazujemo Mediteran kot stični prostor več kultur: arabske, evropske in judovske. Tako nam avtorji Adriano Prosperi, Giacomo Todeschini, Maria Sofia Messana, Giovanna Fiume in Marina Caffiero vsak s svojim področjem preučevanja in vsak s svojim pogledom predstavljajo obdobje med 12. in 17. stoletjem. V predzadnjem članku v reviji nam avtorja Antonino Blando in Rita Loredana Foti predstavljata pogajanja za odkup in rešitev paternskega princa, ki so ga ugrabili na koncu 18. stoletja. Zadnji prispevek Marine Loskutove pa se dotika lokalnih in regionalnih identitet v pozni imperialni Rusiji na primeru severozahodne Rusije. V reviji najdemo še dolgo in kritično razpravo več avtorjev na knjigo Natalie Zemon Davis *Trickster Travels: A Sixteenth-Century Muslim Between Worlds* (2006) in poročilo poletne šole, ki jo podpira Fundacija Minerva, o suženjstvu in trgovini s sužnji v Mediteranu v srednjem veku na primeru krščansko-muslimansko-judovskih interakcij. Šola je potekala med 2. in 7. septembrom 2007 v Jeruzalemu. (BOŠTJAN LUŽNIK)

REVUE D'HISTOIRE DU XIX^E SIÈCLE (št. 36 in 37, 2008).

Revue d'histoire du XIX^e siècle (okr. RH 19) je frankofona zgodovinska revija, ki jo od leta 1985 dvakrat letno izdaja « Société d'histoire de la Révolution de 1848 et des révolutions du XIX^e siècle » (stare številke so integralno dostopne na spletni strani: <http://rh19.revues.org/index.html>). Revija objavlja članke, ki zadevajo vse aspekte zgodovine 19. stoletja. Zavzema se za interdisciplinarno debato in skuša podpirati razširjanje idej mladih znanstvenic in znanstvenikov. Revija obenem predstavlja in kritično vrednoti dela o 19. stoletju, ne pozablja pa niti na prikaze doktorskih tez in objave bibliografij na določeno temo.

Številka 36 s poudarkom na dveh temah »L'enquête judiciaire et ses récits« in »Mots, violence et politique« [»Pravosodne preiskave in njihove pripovedi«, »Besede nasilje in politika«], ki so jo uredili Carole Christen-Lécuyer, Laurent Colantonio in Emmanuel Fureix, v uvodu najavlja pričevanja o nekaterih pomenljivih odstopanjih v zgodovini 19. stoletja; o instrumentalizaciji besed (navadni državljani so lahko – skozi obrekovanja, žaljivke ali grožnje – vstopali v konotacijsko polje politike in tako skozi diskurzivni vdor vstopali v imaginarno komunikacijo s suvereni) in potencialu kolektivnih mobilizacij. Gilles Malandain v članku predstavi fabulacije zapornikov v aferi Louvel (1820), Laurence Guignard v študiji oprostilne sodbe obsedenc prikazuje pomen in težo družbene mreže pri razsodbi, Pierre Triomphe analizira obrekovanja in njihove nasilne učinke v zgodnjem 19. stoletju v članku z naslovom »Od govoric, ki krožijo, do besed, ki ubijajo«, Natalie Petiteau v članku predstavi dimenzije verbalnega nasilja v političnem deliktu med 1800 in 1830. Sledijo še trije članki o reprezentacijah kraljice Marije-Amelije v »meščanski« monarhiji (Jo Burr Margadant), o ljudskih mobilizacijskih logikah v švicarski dolini med letoma 1839 in 1900 (Sandro Guzzi-Heeb) in o debatah med Giuseppejem Mazzinijem in francoskimi demokrati v času »pomladi narodov« (Anne-Claire Ignace). V kritičnem branju je osvetljena problematika francoske revolucije skozi reprezentacije ameriških zgodovinarjev. Sledijo številne kritike različnih monografij o 19. stoletju, med njimi dela: Régis Bertrand in Anne Carol, ur., *Le « monstre » humain, imaginaire et société* (2005); Loïc Artiaga, *Des torrents de papier. Catholicisme et lectures populaires au XIX^e siècle* (2007); James Patrick Daughton, *An Empire Divided. Religion, Republicanism, and the Making of French Colonialism, 1880–1914* (2006); Miles Taylor et Michael Wolff, ur., *The Victorians since 1901. Histories, Representations and Revisions* (2004). Vse kritike so integralno dostopne na spletni strani revije.

S številko 37, »L'ère victorienne revisitée« [»Ponoven obisk viktorijanske dobe«], ki sta jo uredila Fabrice Bensimon in Robert Tombs, vstopimo v kompleksno omrežje britanskih družbenih, kulturnih in političnih normativov, ki jih avtorji in avtorice nizajo in razčlenjujejo. O »spodbijanih zgodbah/zgodovinah« in socialni zgodovini Anglije v 19. stoletju piše James Thompson, o Veliki Britaniji 19. stoletja skozi kulturno spremembo piše Rosalind Crone, članek o ženskah in individualih oz. o zgodovini spolov v Angliji je prispevala Christina de Bellaigue, o novejših tendencah politične zgodovine se je razpisal Jonathan Parry, v članku Keitha Robbinsa izvemo nekaj novosti o britanskem zgodovinsko z ozirom na »britanskost« (*Britishness*), prispevek k debati o sekularizaciji v 19. stoletju pa je na podlagi odnosa do smrti napisal Jeremy Morris. Nizanje izvornih člankov sklence besedilo Christiana Topalova o mestu »družbe in družbenega« v zgodovinski debati. Tudi v tej številki, sledeč običajnemu razporedu rubrik, sledi vrsta recenzij del o živahnem dogajanju v 19. stoletju.

(TAJA KRAMBERGER)

REVUE INTERROGATIONS (št. 6 in 7, 2008).

Zanimiva, sveža in ob tem še integralno dostopna spletna revija *Interrogations* je nastala leta 2005 kot produkt kooperacije in diskusij med predavatelji in študenti na francoski Université de Franche-Comté. Izhaja dvakrat letno v obliki tematskih števil. Gre za pluridisciplinarno revijo, ki ima težišče na družbenih znanostih in humanistiki (<http://www.revue-interrogations.org/index.php>). Leta 2008 sta izšli številki »La santé au prisme des sciences humaines et sociales« [»Zdravje v prizmi humanističnih in družbenih znanosti«, št. 6] in »Le corps performant« [»Zmogljivo telo«, št. 7]. V prvi je 8 izvornih prispevkov, ki se dotikajo »normativnih obnašanj« starejših ljudi, ki se zatekajo k jemanju psihotropov (Marie-Emmanuelle Amara), zatekanj k tehnikam zanositve z medicinsko pomočjo (Aicha Benabed), normativnih trajektorij v domeni zdravstva oz. razmerja med uradnimi normami in ustrežljivostjo (Emmanuelle Bernheim, Christine Vézina), socialno neenakost v zdravstvu (Alain Bihl, Roland Pfefferkorn), naglušnih in vpliva reprezentacij o pogojih za dostop do zvoka (Sophie Dalle-Nazébi, Nathalie Lachance) idr. Sledita še dve rubriki, od katerih so v prvi poudarjene aktualne raziskave (zakrivanje praks moške kontracepcije, depresija in antidepresivi), v drugi »Tehnični formularji« pa lahko preberemo zapis o arhivih v zvezi z mladinskimi gibanji in zapis o treh dimenzijah osebne identitete (realni, simbolni in imaginarni). Sledijo »Zapisi o branju« štirih del (Braudelovega, Bourdieujevega, Riabaudovega in Schepensovega). V drugi številki, ki poroča o zmogljivih telesih, so besedila o estetski kurgiji Orlan (Jacques Brunet-Georget), o bolnih in zmogljivih telesih skozi transformacijo družbene norme na primeru izkušnje z rakom (Hélène Cléau), o športnih in manekenskih modulacijah telesa (Jan Morgan, Sandrine Knobé, Cathy Rolland, Marc Cizeron), o očesu kot senzoričnem aparatu v raziskavah tenisa (Jean-Michel Peter, Gérard Fouquet). Tudi tu sledita rubriki, ki poudarjata nekaj tem (pogled na francosko televizijo, nedogmatični sociološki diskurzi in sociološki tereni, sociološki determinizem), in ob koncu »Zapisi o branju« (Wallersteina idr.).

(TAJA KRAMBERGER)

THE SCHOLAR AND FEMINIST ONLINE (letn. 6, št. 1–2, 2008).

The Scholar and Feminist Online (*S&F Online*) je spletna publikacija »Barnard Center for Research on Women«, ki izhaja od leta 2003. Vsako leto izidejo 3 številke. *S&F Online* je revija, ki se ukvarja s problematiko feministične teorije in ženskega gibanja, katerega vsebina je povezana tako s produkcijo pisnih transkripcij kakor z avdio in video posnetki. Revija gradi na omenjenih zastavkih, s tem da obenem skrbi za objavljanje akademskih in drugih uporabnih virov. Revija je namenjena objavljanju člankov akademikov, aktivistov

in umetnikov, katerih delo temelji na nenehno obnavljajoči se vlogi feminizma in boja za družbeno pravičnost in zato prinaša najnovejše in inovativne poglede s tega področja.

Tema najnovejše dvojne številke revije je *Josephine Baker: A Century in the Spotlight* (*Josephine Baker: Stoletje pod žarometom*), posvečena eni najpomembnejših umetnic in bork za človekove pravice 20. stoletja. Revija je razdeljena na 6 tematskih sklopov (Odsevi v Josephininem ogledalu; Klic Pariza in odziv J. Baker; Obrt J. Baker; Uprizarjanje napetosti, prehanje meja, ples na robu; Dejavniki Josephine; Od Josephine Baker do drugih »drugih«), ki vsebujejo članke, video posnetke predavanj in njihove transkribirane zapise, multimedijske predstavitve ter posnetke improviziranega plesa. Zadnja številka zajema delo 16 avtorjev in avtoric iz različnih polj, ki kritično sledijo in analizirajo številna področja delovanja J. Baker. Članki se tako ukvarjajo s širokim spektrom tematik: s podobo Josephine Baker, s francosko recepcijo afroameriške glasbe in plesa, z vprašanji »ženskosti« in njenimi nastopi, z odnosom med njenim delom in podobo, z njeno družbeno angažiranostjo, z njenim vplivom na druge nastopajoče, na aktiviste itn. Vsi prispevki so plod raziskav za konferenco na Barnard Collegeu leta 2006, ki je bila posvečena stoti obletnici rojstva Josephine Baker. Revija vsekakor – tokrat skozi zanimive analize primera – nudi dober vpogled v sodobne feministične študije, umetnost in družbo. (MAJA TAŠNER)

SOCIAL HISTORY OF MEDICINE (letn. 20, št. 3, 2007).

Social History of Medicine (www.shm.oxfordjournals.org) je periodična publikacija, ki izhaja v okviru »Society for the Social History of Medicine« (www.sshm.org), ukvarja pa se z vsemi vidiki zdravja, bolezni in medicinskega zdravljenja v preteklosti. Svojim bralcem ponuja akademske članke z najrazličnejšimi temami tega področja, kritične ocene arhivov in virov, konferenčna poročila, diskusije o trenutnih – včasih tudi kontroverznih – temah, odgovore na članke in recenzije knjig ter poročila o najnovejših raziskavah in dosežkih na medicinskem področju. Publikacija odlikuje interdisciplinarnost, saj ponuja pogled na socialno zgodovino medicine z vidika najrazličnejših disciplin: geografije, družbenih znanosti, antropologije, javnega zdravja in medicinskih raziskav ter celo umetnosti in literature. Njena dodatna odlika pa je odprtost za različne metodološke pristope, tako kvantitativno kakor tudi kvalitativno zgodovino, sintetične pristope, pa tudi za študije primerov in dokumentarne analize.

Social History of Medicine izhaja trikrat letno. Obsega okoli 600 strani, od česar je približno 30 izvirnih člankov ter 60 knjižnih recenzij. Sestavljajo pa jo naslednja poglavja: uvodnik (*Editorial*), članki različnih avtorjev, ki tvorijo jedro revije (*Articles*), nato t. i. druga mnenja (*Second Opinions*) in odgovor (*Response*), ki podajata mnenja na prejšnje, že objavljene članke ali pa drugačen pogled na katerega izmed aktualnih vprašanj tega področja. Posebno rubriko tvori farmacevtski kotiček (*Focus on Pharmaceuticals*), kar naredi publika-

cijo bolj pregledno. Ogromno število recenziranih knjig (*Book Reviews*) pa bralca napoti k še dodatnemu in poglobljenemu branju.

Zadnja številka *Social History of Medicine* je nekaj posebnega, saj zaznamuje 20. obletnico izhajanja te publikacije; revija je namreč začela izhajati leta 1988. Obletnici je namenjen tudi uredniški uvodnik, ki oriše mejnike revije in njene najvidnejše dosežke. Tudi osrednji izvirni članki so namenjeni predvsem premikom, ki jih je doživela veda socialne zgodovine medicine v zadnjih dveh desetletjih. Postmodernizem, globalno in lokalno, demografske analize, kolonializem, konstruktivizem in diskurzivne študije so aktualne teme družbenih in humanističnih znanosti tega obdobja ter tako tudi te jubilejne številke. Avtorji so: Roger Cooter, Ilana Löwy, Robert Woods, Waltraud Ernst, Flurin Condrau, Vincent De Brouwere in Anne Kveim Lie.

V rubriki »Drugo mnenje« Merryn Ekberg primerja staro evgeniko in novo genetiko, v rubriki Odgovori pa Graham Mooney »odgovarja« na nalezljive bolezni in epidemiološko tranzicijo v viktorski Britaniji. Farmacevtska osredotočenja se vrtijo okrog transformacije britanske farmacevtske industrije med letoma 1880 in 1940 (Stuart Anderson), petih stoletij britanske lekarniške dejavnosti (Patricia Barton), terapevtske evolucije in ocenjevanja v Ameriki v 20. stoletju (Arthur Daemmrich), predpisovanja zdravil (Judy Slinn) ter zmagoslavja in tragedije penicilina (Milton Wainwright). Sledi 24 knjižnih recenzij najrazličnejših tem, za avtorje pa je pomembno tudi uvodno naznanilo o novem spletnem načinu oddajanja prispevkov preko sistema »Manuscript Central«, ki je v veljavi od januarja 2008. (ALAN KELHER)

SOCIO-ANTHROPOLOGIE (št. 21, 2007; št. 22, 2008).

Gre za francosko spletno revijo (<http://socio-anthropologie.revues.org>; vsa besedila – razen sprotne zadnje številke – so prosto dostopna), ki od leta 1997 izhaja dvakrat letno s pomočjo »Association ERASH, CIRCLES – Centre Interdisciplinaire Réécits-Cultures-Langues et Sociétés« v Nici. Njeni pristopi merijo interdisciplinsko povezavo med antropologijo, etnologijo in družbenimi praksami. Rezultati, ki iz take zastavitve izvirajo, nam lahko pomagajo, tako meni uredništvo, bolje razumeti družbene kontinuitete, diskontinuitete in mutacije. Vsaka številka je sestavljena iz treh kategorij: klasičnih tekstov, metodoloških refleksij in študij družbenih praks ter sodobnih reprezentacij. Številke so tematske. Tako je zadnja številka letnika 2007 (št. 21) pod vodstvom Lionela Obadie razgrnitev v zadnjih letih zelo odmevne teme »Zdravja in družba«. V številki je skupno 7 izvirnih in dostopnih znanstvenih člankov, ki zadevajo droge, užitek in politiko (Alain Morel), bolnico na preizkušnji reform (Gilles Herreros), transnacionalna iskanja tradicionalne medicine (Cristina Rocha) itn. Številka 22 (2008) pa je posvečena »Archéo-anthropologie funéraire« [»Pogrebni arheo-anthropologiji«]. V njej je 8 izvirnih znanstvenih tekstov, ki jih je uredil Michel Signoli. (DRAGO BRACO ROTAR)

SOCIOLOGY OF HEALTH AND ILLNESS
(letn. 30, št. 1, 2008).

Sociology of Health and Illness je mednarodna periodična publikacija, ki jo od leta 1979 izdaja založniška hiša Wiley Blackwell, najdete pa jo tudi na spletni strani www.blackwell-synergy.com. Izhaja od petkrat do sedemkrat na leto, njeno vsebino pa zapolnjujejo sociološki članki o vseh vidikih zdravja, bolezni in medicine. Osredotoča se predvsem na empirično raziskovanje, še posebno, čeprav ne izključno, na kvalitativno. Revija ponuja sociološko perspektivo teorije medicinske vednosti, prakse medicinskega dela in izkušenj prejetja ali nudenja medicinske oskrbe. *Sociologija zdravja in bolezni* pomembno osvetljuje ta dva aspekta prevladujočega zdravstvenega diskurza v sodobni postmoderni družbi in ju postavlja v drugačen kontekst, s tem da poudarja, da zdravje in bolezen nista le plod bioloških oziroma fizioloških dejavnikov, pač pa tudi posledica družbenih in kulturnih okoliščin. Z osvetlitvijo slednjih dveh dejavnikov pa se razkrije tudi diskurzivnost trenutne zdravstvene ideologije in njene retorike.

Tako lahko v publikaciji najdemo najrazličnejša polja preučevanja, kakršna so pojava bolezni, ki so pogojeni z družbenimi, ekonomskimi in kulturnimi dejavniki, vprašanja organiziranega zdravstvenega varstva, pravic bolnikov pa tudi zdravnikov, razmišljanja o konstruktih medicinske vednosti, pa o družbenem nadzoru zdravstvene stroke, o odnosih znotraj zdravstvenih ustanov, o farmacevtskih in potrošniških diskurzih, ki se vsiljujejo na zdravstveno področje itd.

V 1. številki že 30. letnika (januar 2008) revije *Sociology of Health and Illness* (uredniki Jonathan Gabe, Clive Seale, Steven P. Wainwright, Clare Williams) pa najdemo te prispevke: »Vpliv bolnikovega in zdravnikovega spola na diagnosticiranje koronarne srčne bolezni« (avtorji Ann Adams, Christopher D. Buckingham, Antje Lindenmeyer, John B. McKinlay, Carol Link, Lisa Marceau in Sara Arber); »Integracija kiropraktikov v zdravstveni tim: študijski primer iz športne medicine« (Nancy Theberge); »Samo običajni ljudje: znanje, reprezentativnost in občinstva javne udeležbe v zdravstvenem varstvu« (Graham P. Martin); »Reči ne osebju: analiza zavrnitev v domu za ljudi s težjimi komunikacijskimi težavami« (W. M. L. Finlay, Charles Antaki, Chris Walton); »Avtizem in družbena gibanja: združenja francoskih staršev in mednarodne organizacije avtističnih posameznikov« (Brigitte Chamak); »Telesa, matere in identitete: premisliti debelost in indeks telesne mase« (Megan Warin, Karen Turner, Vivienne Moore, Michael Davies); »Začeti in biti previden: otroške strategije upravljanja s tveganjem v vsakdanjem življenju« (Pia Christensen, Miguel Romero Mikkelsen); »Izziv vklapljanja: neudeležba in umik iz medmrežne skupine za samopomoč za bolnice z rakom na dojki« (Anne-Grete Sandaunet); »Ustvarjanje genetskega znanja in državljanstva skozi medmrežje: matere, pediatrična genetika in kibermedicina« (Rebeca Schaffer, Kristine Kuczynski, Debra Skinner).

Temu obsežnemu bloku člankov sledi šest knjižnih recenzij: *Posmrtno; Kako medicinski revizorji razlagajo sumljive smrti* (S. Timmermans); *Znanje dejanju: Zdravstvena nega na osnovi dokazov v kontekstu* (S. Dopson, L. Fitzgerald, ur.); *Znotraj drugih: Norost, zasvojenost in pripadnost v Ameriki* (D. Weinberg); *Sočutna mesta: Javno zdravstvo in konec življenjske nege* (A. Kellehear); *Promocija spolnega življenja mladih ljudi. Mednarodne perspektive* (R. Ingham, P. Aggleton, ur.); *Telesa v tveganju. Etnografija srčnih bolezni* (E. E. Wheatley).

Na koncu pa najdemo še objavo prejemnika nagrade »New Writer's Prize« za leto 2007, ki jo uredniški odbor podeljuje od leta 1992 novim piscem in manj izkušenim medicinskim sociologom. Nagrado v vrednosti £250 tokrat prejme Tsipy Ivry z Oddelka za sociologijo in antropologijo Univerze v Haifi. Priložen je tudi seznam vseh prejšnjih nagrajencev.

(ALAN KELHER)

STUDI EMIGRAZIONI: INTERNATIONAL JOURNAL OF MIGRATION STUDIES
(letn. 45, št. 169, 2008).

Studi Emigrazioni so znanstvena revija, ki se ukvarja z raziskavami, študijami in diskusijami o migracijskem fenomenu. Revija izhaja že od leta 1963 in sicer trikrat letno pod okriljem »Centra za migracijske študije v Rimu« (»Centro studi emigrazioni Roma«). Glavni urednik revije je Lorenzo Prencepe, ki je poleg tega še direktor »Mednarodnega centra za migracijske študije« (»Centre d'Information et d'études sur les migrations internationales«). Center je nastal kot kulturno-raziskovalna institucija, katere glavna funkcija je, da temeljito preuči in pojasni težave in zaplete, povezane z migracijskimi procesi, vodi znanstvene raziskave migracijskih fenomenov ter raziskuje italijanske skupnosti po svetu in imigrante v Italiji v sodelovanju z vladnimi in nevladnimi organizacijami. Vsaka številka obravnava drugačno raziskovalno tematiko, v reviji so objavljeni članki v več jezikih, vsak članek ima na koncu povzetek v angleščini. Avtorji so večinoma priznani znanstveniki in znanstvenice humanističnih in družboslovnih ved, katerih raziskovalna področja so povezana z migracijski procesi. Na zadnjih straneh najdemo recenzije najnovejših, izdanih knjig na to tematiko.

Tema sto devetinšestdesete številke so *migracije in kinematografija*. Urednik te številke je Matteo Sanfilippo, profesor na Univerzi v Tuscia (Viterbo), kjer predava sodobno zgodovino in raziskuje odnose med Novim in Starim Svetom. Uvodni članek, ki ga je napisal urednik revije, govori o uspešnosti filmov, katerih glavne osebe so bili »priseljenci«, med katerimi izpostavi najznamenitejšega fiksijskega »priseljenca«, grofa Drakulo. Življenjska zgodba omenjenega grofa nam ponuja metaforo, s katero na enostaven način opišemo prihod tujca v nek kraj. Primerjava oz. razpetost med grofom in priseljencem nam omogoča, da zadnjega upodabljam kot nezaželenega gosta, ki okupira tuje ozemlje in uničuje vitalne elemente (vampirizem). Predvsem v ameriški in angleški literaturi ter v filmih je vampir

tujec, ki je prišel »krast življenja avtohtonemu prebivalstvu«. V tej številki najdemo še članke, ki govorijo o priseljeniški tematiki v francoski in belgijski kinematografiji, o migrantih in diaspori v britanskem filmu, o kinematografiji v *New-New Italian Cinema*, o stereotipih, ki zadevajo temnopolte ženske v italijanskih filmih, o priseljevanju in kulturnih manjšinah v kanadski kinematografiji, o podobah priseljenca v ameriških filmih, o priseljencih v argentinski kinematografiji med letoma 1897 in 2007, pa zopet o avstralski kinematografiji v drugi polovici 20. stoletja in upodabljanju anglo-keltskega migracijskega fenomena, o kritiki racionalističnih pristopov v priseljeniških tematikah, o neregularnem priseljevanju v Italiji, o migracijah in medkulturnem dialogu, o politiki dela in migracijah, o italijanskem izseljevanju in pridobivanju državljanstva v drugih deželah ipd. Ob koncu sta predstavljena dva statistična pregleda: tabela Karitas o priseljevanju v letu 2007 in poročilo Migrantes o Italijanih po svetu v letu 2007. V zadnjem delu revije so recenzije knjig. Recenziranih je šest besedil: *Racconti dal mondo. Narrazioni, memorie e saggi delle migrazioni* Paole Corti in Maddalene Tirabassi; *Le politiche dell'immigrazione in Italia dall'Unità a oggi* Luce Einaudi; *Donne fuori posto. Lemigrazione femminile rurale dell'Italia postunitaria* Casimira Grandia; *Le statut juridique des minorités dans l'Ancien Régime* Ethel Groffier; *Teleologia pastorale. Apartire dalla bellezza* Tomáša Špidlíka in Marka Rupnika; in *Lavoro straniero. Cgil e questione migratoria dal 1945 ad oggi* Paola Zanettija-Polzija. (DEBORA BURIČ)

THEORY AND SOCIETY (letn. 37, št. 1, 2008).

Anglofona revija *Theory and Society* (*Teorija in družba*) se prek objavljanja člankov, ki se dotikajo predvsem teoretičnih analiz družbenih procesov, vključuje v mednarodni raziskovalni in znanstveni diskurz. V njej objavljajo predvsem avtorji in avtorice, ki aktivno raziskujejo skrajne meje družbene analize ne glede na njihovo disciplino. Paleta tem se tako časovno razteza od prazgodovine do sodobnih tematik, vsebinsko pa od obravnavanja posameznikov pa do narodov in kultur sveta. Tudi teoretskih diskusij in metodoloških kritik, ki zadevajo bodisi »razviti« bodisi »tretji svet«, ne manjka. Glavni fokus revije temelji predvsem na povezovanju teorij, kritik in konkretnih opazovanj določenih družbenih situacij.

V februarški številki revije letnika 2008, ki je namenjena predvsem ponovni osvetlitvi osnovnih konceptov Pierra Bourdieuja (*polje, kapital, habitus*) in ki izhaja tudi na spletni strani »Springer Netherlands« (urednika sta J. Gouldner ter K. Lucas), so objavljeni naslednji avtorji: Mustafa Emirbayer in Victoria Johnson s člankom »Bourdieu and organizational analysis« (»Bourdieu in organizacijska analiza«), v katerem je govor o Bourdieujevih temeljnih pojmovnih in konceptnih zastavkih, ki sem jih že omenila. Avtorja si v članku prizadevata osvetliti Bourdieujevo misel tako, da izpostavljata pomembnost vseh treh glavnih konceptov, ki v povezavi drug z drugim nudijo vpogled v bolj izpopolnjeno teoretsko misel avtorja, hkrati

pa nudijo empirično možnost za proučevanje Bourdieujevih del in njegovega prispevka k proučevanju organizacij ter družbenih razmerij moči. David L. Swartz se s člankom »Bringing Bourdieu's master concepts into organizational analysis« (»Postavljanje Bourdieujevih glavnih konceptov v organizacijsko analizo«) dotakne predvsem kritike ameriške sociologije, ki pri družbenih analizah pogosto uporablja le določene Bourdieujeve koncepte. Pritrjuje Victoriji Johnson in Mustafi Emirbayerju, da bi za bolj učinkovito razumevanje in posledično tudi za boljše delovanje organizacij bilo potrebno glavne Bourdieujeve koncepte obravnavati v medsebojni povezavi. Prav tako v članku ponudi nekaj iztočnic in predlogov tematik, ki bi jih bilo potrebno v okviru Bourdieujeve misli ponovno ter temeljiteje proučiti.

Frank Dobbin s člankom »The poverty of organizational theory: Comment on Bourdieu and organizational analysis« (»Revščina organizacijske teorije: Komentar o Bourdieuju in organizacijski analizi«) prav tako skuša osvetliti misel Pierra Bourdieuja ter izpostaviti potencial, ki ga njegove študije ponujajo za razumevanje dominacij moči modernih organizacij. Diane Vaughan skuša v članku »Bourdieu and organizations: the empirical challenge« (»Bourdieu in organizacije: empirični izziv«) podati smer, način proučevanja osnovnih Bourdieujevih konceptov ter pri tem opozoriti na nevarnosti nepravilne ter površne povezave konceptov, ki jih v nekaterih primerih ni mogoče kar tako prenesti s posameznih primerov na splošno raven. Tako Diane Vaughan v svojem članku opozarja predvsem na izjemno pomembnost študij primerov. Zadnji članek pa se ne navezuje neposredno na intelektualni prispevek Pierra Bourdieuja, v njem (»Explaining war and explaining war away« / »Razlaganje in pojasnjevanje vojn«) se namreč Monika Krause ukvarja z vprašanjem vojn. Avtorica tako skuša preko konkretnih primerov razložiti in v širši družbeni prostor vpeti razloge za vojne. (ALMA ČAUŠEVIČ)

ZGODOVINSKI ČASOPIS (letn. 61, št. 3–4, 2007).

Prvi razdelek »Razprave« sestavlja osem člankov slovenskih in tujih avtorjev, ki se večinoma posvečajo specializiranim zgodovinskim tematikam. O naselitvi Slovanov v vzhodnoalpski prostor piše Aleš Žužek, Martin Clauss se posveti temi delegiranja oblasti v 12. stoletju na primeru pod-odvetništva (*Untervogtei*), Boris Golec predstavi nove izsledke o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. Stanislav Južnič opiše pouk fizike v Ljubljani in v Italiji med uveljavljanjem Boškovićeve in drugače Newtonove fizike, medtem ko Žarko Lazarevič v razpravi obravnava dolgoročni razvoj Slovenije od srede 19. pa do izteka 20. stoletja v evropski perspektivi. Tržaško vprašanje in vprašanje razdelitve Svobodnega tržaškega ozemlja (STO) sta temi prispevka Nevenke Troha. Zanimiv vpogled poda Drago Kladnik s pregledom dokumentirane rabe podomačenih tujih zemljepisnih imen v slovenščini. Chinyun Lee razišče, kako je Trst pred prvo svetovno vojno razširil pomorsko trgovino proti Vzhodu.

V drugem razdelku »Zapisi« Hans-Dietrich Kahl poda odgovor Petru Štihu o »karantanskih spornih vprašanjih«, Andrej Studen opozori na vpliv Christoph Wilhelma Hufelanda na »ljubljskega« zdravnika Lipiča, Danijela Trškan pa predstavi novo uvedeni predmet na Filozofski fakulteti: *Didaktiko zgodovine*.

Sledi tretji razdelek »Kongresi, simpoziji, društveno življenje«, v četrtem razdelku »Ocene in poročila« najdemo štiri prispevke, na koncu revije pa je priloženo še »Letno kazalo«.

(GAŠPER MITHANS)

JURIJ KRPAN: VSAK DAN SE ROJEVAMO V NOV SVET, KAR PROIZVAJA STALNO NOVE IZZIVE: SODOBNA UMETNOST KOT INVESTICIJA V DUHOVNO, VIZUALNO IN ČUSTVENO INTELIGENCO¹

Kako ste začeli delati kot vodja Galerije Kapelica in kako je nastala?

Zelo spontano. V okviru študija arhitekture sem delal projekte, ki sem jih razstavljal v galerijah. Ob svojem delu sem spoznaval številne umetnike – zlasti v prostoru nekdanje Jugoslavije in v drugih sosednjih državah. Z njimi sem se dogovarjal za sodelovanje in poznal sem prostor sedanje Galerije Kapelica, ki je bil v tem času namenjen za različne prireditve: srečanja, treninge, sestanke ipd. Tako sem pripeljal nekaj svojih znancev, ki so tukaj razstavljali. Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, ki je lastnica teh prostorov, me je takrat, to je bilo leta 1995, vprašala, če bi se bolj resno ukvarjal s programom in tako sem začel. Ponudili so mi minimalni honorar, ravno sem končeval študij in mislil sem, da se bom temu posvečal ob drugih stvareh kakšno uro, dve na dan. A kmalu se je izkazalo, da to ne gre tako, da se je potrebno kar resno ukvarjati z galerijskim programom – ta mora biti namreč narejen vnaprej, skrbeti je treba za postprodukcijo, za kataloge, za pojavljanje v medijih, za pridobivanje dodatnih finančnih sredstev itn. To so bili začetki.

Kdo je bil formalni ustanovitelj galerije?

Študentska organizacija Univerze v Ljubljani. Del dejavnosti teh študentov je bila tudi kultura. Poleg vsem znanega Kluba K4 in financiranja občasnih prireditev študentov je bila v okviru kulturnega področja tukaj ustanovljena tudi Galerija Kapelica, kasneje še Kiberpi-pa in Festival Break (za sodobne umetniške prakse). ŠOU UL je želela imeti v tem prostoru redni program in tako so sovpadle moje zveze in njihove ambicije.

Kakšen je bil prvotni namen galerije – ste že spočetka želeli predstavljati sodobno umetnost?

Iniciatorji galerije niso imeli jasne predstave o tem, kaj naj bi se v galeriji dogajalo. Vsekakor naj bi bila namenjena mlajšim avtorjem – takšnim, ki šele oblikujejo svoj umetniški

1 Jurij Krpan, dipl. inž. arh., je programski vodja Galerije Kapelica iz Ljubljane in galerije Cosinus pri evropskem komisarju za znanost in raziskovanje (Evropska komisija, Berlaymont) v Bruslju. V letu 2006 je bil kurator Trienala sodobne slovenske umetnosti U3, v letu 2008 je kurator sklopa Featured Art Scene (Galerija Kapelica) na festivalu Ars Electronica z naslovom New Cultural Economy v Linzu.

Pogovor, ki ga tukaj objavljamo, je bil opravljen v živo v sklopu vaj za predmet uvod v kulturne študije (UP FHŠ, Oddelek za kulturne študije, 2007/2008). Vprašanja so pripravile: Kaja Judec, Katarina Markotič, Andrea Gorenc, Nina Jemec in Alenka Jeran; pogovorjali sta se Kaja Judec in Katarina Markotič. Op. ur.

izraz. Mladost sovпада tudi z raziskovanjem, z iskanjem umetnikove poti. Počasi, nekako v treh letih, se je izoblikoval profil galerije. A že na samem začetku smo se odločili, da ne bomo razstavljali slik, ker te razstavljajo druge galerije. Ni se nam zdelo smiselno ponavljati programa drugih galerij. Odločili smo se, da bomo delali postavitve, t. i. instalacije, kjer umetnik zaseže cel prostor ali del prostora, vsekakor pa se ne navezuje le na steno in ne obravnava svojega dela tako, da svoje že narejeno delo prinese v galerijo, temveč ga v galeriji šele vzpostavi, delo šele tukaj doživi svojo polno vrednost. V tem smislu takšno delo, ko ga umetnik nese domov, ni več isto, saj ni kot slika, ki jo pospraviš pod stopnice ali shraniš v skladišče oziroma prodaš. Gre torej za bolj kompleksna dela. Instalacije so bile ena od ključnih izbir, druga so bili performansi. To so kratki dogodki v živo, ki jih praviloma izvajajo avtorji sami, in so zelo močni, nabiti z energijo ter performativni, a ne ravno gledališki – praviloma imajo za svoje ozadje likovno govorico oziroma inteligenco, se pravi, da so zelo vizualni, tudi če gre za nekakšne majhne predstave. Tega recimo takrat v Sloveniji že nekaj časa ni bilo oziroma so bili performansi v osemdesetih in devetdesetih letih izjemno redki; v sedemdesetih letih da, potem pa je zamrlo. Medtem se je performans v svetu razvijal naprej, doživljal je razne preobrazbe in v takšni sodobni različici smo ga ponovno uvozili. Tretja odločitev pa je bila vezana na željo, da se delo mlajših avtorjev iz sveta umetnosti kontekstualizira z deli in delovanjem starejših in že bolj razvitih umetnikov. Ker denarja za razstavljanje slednjih nismo imeli (saj ti praviloma zahtevajo honorar, večinoma gre za tujce, zato je potrebno plačati potne in prevozne stroške itn.), smo jih vabili na predavanja in prezentacije, s katerimi so prinašali znanje oziroma vedenje, ki se nam je zdelo zelo pomembno za razvoj umetnosti v Sloveniji. Na akademijah je tega še vedno premalo, nam pa se ta segment delovanja zdi zelo pomemben in je tako eden od treh delov, ki jih stalno peljemo.

Kakšni ljudje obiskujejo galerijo?

Ko galerija nastane, nima svoje publike. Nihče ne ve zanjo, sam jo moraš šele skomunicirati. Potem pridejo zelo različni ljudje in najprej pogledajo, če jih zanima. V našem primeru se je publika izoblikovala nekako v petih, šestih letih. Tako smo dobili svojo stalno publiko. Vendar nismo zadovoljni zgolj z njo. Stvari, ki jih delamo, bi radi pokazali tudi drugim ljudem. Zato poskušamo v zadnjem času z našim programom iti tudi ven, v druge prostore v Ljubljani in drugam, prijavljamo se v programe drugih galerij, na festivale itn., zato da širimo vplivno območje galerije. Galerija Kapelica ima sicer nek umetniški kredo, ki je dokaj profiliran, a ne bi želeli, da delamo samim sebi, da smo samim sebi namen, temveč bi hoteli, da ta profil, to traso vendarle pokažemo čim več ljudem in da ti vidijo, kaj se v polju sodobne umetnosti dogaja, še posebno v polju te umetnosti, ki jo zasledujemo sami.

Kje je meja med tradicionalno in sodobno umetnostjo, je sploh mogoče potegniti črto med njima?

Ne, črte zagotovo ni mogoče potegniti. Dostikrat se srečamo s tradicionalnim umetniškim delom, ki je udarjeno z neko sodobnostjo in obratno – je neko sodobno umetniško

delo, ki ima v sebi določene tradicionalne elemente oziroma elemente tradicionalnega umetniškega izraza. Ostre meje med tradicionalnostjo in sodobnostjo ni mogoče postaviti. Na grobo povedano je sodobna umetnost tista, ki se ukvarja s sodobnimi temami, torej temami, ki so aktualne danes, zdaj, tukaj naokrog, in ki bodo aktualne v prihodnje. Umetniki so tisti senzibilnejši, ki hitro dojamejo, kaj so velika vprašanja bodočnosti in jih pričnejo že zelo zgodaj, morda celo najprej, postavljati. Poleg sodobnih tem so za sodobno umetnost pomembna sodobna izrazna orodja. To pomeni, da je medij, v katerem se umetniki izražajo, čim bolj primeren temi, ki jo tematizirajo oziroma problematizirajo. Če nekdo na primer problematizira vprašanje intimnosti znotraj telekomunikacijske kulture (telefoniranje prek mobilnih telefonov, komuniciranje prek SMS-ov itn.), bi bilo primerno orodje, s katerim to počne, mobilni telefon. A če hočeš delati z mobilniki, jih moraš poznati, moraš znati delati z njimi. Danes so mobilni telefoni in takšne stvari povsem legitimna umetniška orodja. Včasih je bil to čopič, kladivo in dleto, roke, danes pa so možna še vsa druga orodja. Bolj ko je tema specializirana, bolj so specializirana tudi orodja. Ker pa je teh orodij toliko, da posamični umetnik ne more obvladati vseh ali pa so zelo sofisticirana in je pručitev kompleksna in dolgotrajna, se danes umetnik pogosto odloča za sodelovanje. Včasih je bil umetnik v svojem izrazu omejen s svojim orodjem, danes pa ima nek svoj (metafizični) interes, nekaj ga zanima, zato pa mora za ukvarjanje s tem izbirati orodja. Ker nima časa niti sposobnosti, da bi vsa ta orodja znal uporabljati, se združuje v skupine, saj išče strokovnjake, ki mu pri tem pomagajo, zato v polju sodobnih umetnosti danes delujejo celi timi. Delo ni več zaprto, ateljejsko hermetično. Sodobno umetniško delo praviloma dela tim strokovnjakov, ki jih umetnik koordinira in vodi zato, da pridejo do nekega rezultata ali procesa, skozi katerega se izrazi tisto, kar želi kot umetnik povedati. Včasih je bilo dovolj, da je umetnik sam naslikal ali izdelal tisto, kar ga je zanimalo, in je potem tisto sam pokazal in posredoval, danes pa se mora, da bi do tega rezultata prišel, opremiti z ekipo in mora tudi sam poznati to področje. Sam mora dobro vedeti, kaj hoče od posameznega strokovnjaka; poznati mora orodja in stroko, ki mu bo pomagala, da bo lahko prišel do želenega rezultata. Vse skupaj je torej precej kompleksno, predvsem pa zelo zanimivo. Takšno delo križa različne prakse, znanosti, tehnologije, humanistiko, specialna področja različnih praks. Če pogledam s stališča galerista, je takšno delovanje tisto, kar pri našem galerijskem kredo s stališča sodobnosti prepoznavamo kot atraktivno, sveže, močno, aktualno itn. Sodobna umetnost danes ni kakoli, kakor bi nekateri radi verjeli.

Kdaj je nek projekt uspešen, kakšni so kriteriji uspešnosti?

Izvedli smo veliko projektov, ki so bili uspešni na različnih nivojih. Včasih so uspešni, ker so medijsko zelo odzivni. Drugič so uspešni, ker smo prvič na svetu uporabili določeno tehnologijo oziroma postopek in je to nek uspeh na tehničnem področju. Tretjič smo naredili nek dogodek, ki je bil tako zelo izjemen, morda celo nelegalen, da smo ponosni na to, da smo zato, da bi ubranili umetnikovo delo in neko poetiko, ki je vzniknila iz tega dela, šli tako daleč, da smo bili pripravljeni iti celo na drugo stran zakona le zato, da bi bilo to delo

možno izvesti. Umetnost je bila v tem primeru tako velik imperativ, da smo se potrudili narediti tudi to. Uspešnost lahko merimo tudi po uspešnosti v mednarodnem merilu – kot na primer, če se pojavimo na Beneškem bienalu ali Ars Electronici. To je retroaktivno koristno za vse naše delo tukaj, ker potem ni več tako marginalizirano, ni videti več kot alternativa, saj to vendar nismo, kajti zelo resno peljemo določen profil umetnosti, za katero verjamemo, da je že tista prava in ni alternativa neki drugi umetnosti – je torej točno ta umetnost, za katero mislimo, da je potrebno gristi. O uspehu je težko govoriti tudi zato, ker se s tem takoj implicira rezultat – to ni šport, da bi se dalo nekaj izmeriti na stotine ali na gole natančno, temveč je tukaj variabilen pas, na katerega se lahko sklicujemo in rečemo, to je bilo uspešno zaradi tega, ono zaradi tistega, to nas je pripeljalo na naslednjo raven itn. V glavnem pa vztrajamo pri tem, da se projekti seštevajo, da se tudi posamezni uspehi seštevajo – tudi zato je profil tako ozek. Ko tako pogledamo nazaj, vidimo, da smo nekaj zgradili, da ni en projekt tukaj, drugi tam, da projekti in poetike, ki jih zasledujemo, niso razmetani naokoli, temveč da skupaj peljejo neko zgodbo in jo sporočajo.

Lahko opišete tisti projekt, ki ste ga omenili kot nelegalnega?

V okviru nekega mednarodnega festivala, ki je tematiziral življenje in smrt, smo povabili umetnike, ki se ukvarjajo s tanko mejo med življenjem in smrtjo. Nekateri so se ukvarjali z bolj inertnim mrtvim delom, drugi z živim, nekateri pa ne z enim ne z drugim, temveč s tistim vmes. Tako smo imeli neke umetnike pod »Dead«, druge pod »or«, tretje pa pod »Alive«. Izkazalo se je, da je tretji sklop najbolj problematičen, saj so ti umetniki delali z živim materialom, ki je bil pripeljan do skrajnih meja. Nek performer s Hrvaške je imel tak performans, da se je streljalo vanj s pravim orožjem. In to smo naredili.

Za kakšno vrsto umetnosti je največji interes, kaj najbolj pritegne?

Kateri dogodki ali razstave so najbolj obiskani?

Imamo spekter praks, ki so zelo tehnološko uokvirjene, kar pomeni, da vključujejo ogromno nekih vmesnikov in aparatov ter je potrebnih veliko tehničnih predznanj, zato je tudi »output« takšen. Na drugi strani pa imamo nekaj, kar vidimo kot drugo stran tega istega kovanca; torej nekaj, kar se je odločilo, da bo ostalo na površini telesa ali pa bo šlo v notranjost telesa in dela z vprašanji identitete. To so torej prakse, ki se zanimajo za psihofizični moment. Grobo rečeno, imamo tako body art na eni in techno art na drugi strani. Trudimo se pokazati, kako je pravzaprav oboje zelo prepleteno – in v delih nekaterih umetnikov je to dejansko dobesedno prepleteno, kot na primer pri Stelarcu, Marcelí Antúnezu Roci, Arthurju Elsenarju itd. To so umetniki, ki tehnologijo neposredno aplicirajo na svoje telo in v simbiozi s tehnologijo ustvarjajo svoje delo. A kljub temu, da sami verjamemo v prepletenost, se nam je zgodilo, da se je publika razdelila na dva dela – ena spremlja predvsem body art performanse, druga pa bolj tehnološko orientirana umetniška dela. A najbolj zagreta je tista publika, ki spremlja performanse, ki se ukvarjajo z identitetami. Radikalna oblika vprašanja identitete je tista, kjer se pod vprašanje postavlja sam subjekt oziroma konstitucija

človeka. Najbolj delikatna oblika tega vprašanja je to, kdo sem jaz – to je najbolj neposredna izpeljanka univerzalnega in povsem legitimnega vprašanja, na katero še nihče ni odgovoril: kdo smo, od kod prihajamo in kam gremo. Vprašanje identitete (kdo sem jaz) je vprašanje, s katerim se srečuje vsak človek. Imeli smo kar nekaj performansov, ki se ukvarjajo s spolnimi identitetami, pri čemer se postavljajo vprašanja v zvezi s seksom, telesnimi atributi, nadtelesnostjo (transgender) itn. Največ zanimanja je za to zvrst umetnosti. S tem v zvezi smo ugotovili, da vsaka generacija, ne le tista iz šestdesetih let, potrebuje svojo seksualno revolucijo. Vsi gremo skozi ta temeljna vprašanja. Obisk je bil izjemen, kadar je šlo za takšne projekte, kjer je bila posredi spolnost, golo telo, preizpraševanje erogenih toposov itn.

Kakšen je odziv na vaše delovanje – dobivate pohvale, tudi pritožbe?

V glavnem je več pohval. Tudi pritožb je bilo nekaj, celo tožb. A kar najbolj boli, je neodzivnost. Velika večina ljudi še vedno pojmuje umetnost kot stvar rekreacije, razvedrila. Te vrste umetnosti, ki jih proizvajamo mi, to niso. Mi hočemo pokazati takšne umetniške prakse, ki postavljajo vprašanja, možne odgovore, ki proizvajajo takšna čutenja, načine dožemanja, da se morajo obiskovalci ukvarjati s tem, da morajo razmišljati, da morajo sodelovati – psihično, fizično in/ali čustveno. Tako obiskovalec, ki pride v Kapelico, ne pride po razvedrilo, ne pride počivat, se sproščat, temveč pride delat. Velika večina ljudi tega ne mara. Umetnosti noče razumeti kot medij za proizvajanje vsebin, pomenov, vrednot, vedenja itn. Na eni strani imamo znanost, ki je proizvodnja vednosti, na drugi na primer ekonomijo, ki je proizvodnja vrednosti, tako pa na tretji umetnost, ki je proizvodnja pomenov, vrednot, ki tvori pomenjanje. Za to se borimo.

Katera populacija prevladuje?

V glavnem mladi. Najbolj aktivni so tisti, ki so mentalno in intelektualno toliko živi, da so sposobni sprejemati stalno nove stvari. V človeški naravi je, da poskuša vse v svojem življenju spraviti v neko celoto, enost, ker ta stabilizira. Tukaj pa kažemo umetnosti, ki takšno enost, celost poskušajo razgrajevati, razstavljati in stalno preverjati. Vsak nov dan se rodimo v novo situacijo, v nove okoliščine, vse se razvija. Tudi ta umetnost opozarja na to, da se vse spreminja – pogoji in okoliščine naših življenj, materialnih in nematerialnih stvari, ideoloških zadev, česar koli. Neprestano se je potrebno spraševati, kaj je to, kako je to, zakaj je to. To pa je delo, saj ti vzame določeno procesorsko moč, zato to ljudem ni fino. Tisti, ki so toliko živi, ki toliko investirajo v svojo duhovno razvitost, v svojo duhovno, vizualno, čustveno inteligenco, morajo biti pripravljeni to početi. V tistem trenutku, ko to nehaš početi, otopiš. Ostanesh v polju nečesa, kar je bilo in kar je neprilagojeno novim spremembam. Tako se ljudje potem zatekajo v razne romanticizme in razne zacementirane predstave o nekih stvareh in pravzaprav ne sledijo spreminjajočemu se svetu. Na ta način potem pride do generacijskega razcepa, ki ga vsi občutimo. Vemo za lastne starše, da poslušajo drugačno glasbo, se drugače oblačijo in drugače gledajo televizijo.

Od kod umetniki črpajo zamisli, iz vsakdana?

Da. Umetnike zanimajo izvirne, avtorske stvari. To, kar sem govoril, da se rojevamo vsak dan v nov svet, proizvaja stalno nove izzive. Umetniki so na preži za novimi izzivi. Nekateri jih celo anticipirajo – razmišljajo o smereh, kamor se nekaj razvija (npr. računalniki, telekomunikacije), mislijo o tem, kaj lahko nastane, če bo šla proizvodnja globalnih vrednot v določeno smer. Umetniki so tisti, ki pričnejo razmislek in iščejo možne teme, ki jih potem v svojih delih naredijo vidne, prezentne za vse nas. Občinstvo si ob tem zgradi svoje mnenje; kot odjemalci ozavestimo ta moment, ki ga oni ekstrahirajo, skozi njihovo delo zavzamemo neko razmerje do problema – naša etika je tako ves čas pod vprašajem, posledično pa tudi celoten vrednostni sistem. Do obravnavane topike, problema, vprašanja moramo zavzeti svoje stališče. Pomembno je, da ne zavzemamo stališča, kot nam ga na primer vsili nek vladajoč sistem – potrošniška družba, ekonomski totalitarizem, kakršenkoli ideološki okvir, ki je zelo zainteresiran za to, da funkcionira na ta način, da sporoča: vi nič ne skrbite, le sprostite se, bomo že mi poskrbeli za vas, mi vemo, kaj je za vas dobro. To je v bistvu latentna logika fašizma – v fašističnem gospostvu je na delu prav ta ideologija, ki sporoča, mi vemo, kaj je dobro za vas. Ena ključnih stvari, ki jih skušamo stalno apelirati na javnost in posameznika, je to, da bodite pozorni na vsiljeno mnenje, na vsiljene vrednote. Ravno zato nas zanimajo te vrste umetnosti, ki nenehno preizprašujejo, destabilizirajo tiste vzorce, ki se hočejo kazati kot pravo stanje stvari. Ni pravega stanja stvari!

Koliko je interakcije med deli (instalacijami) in obiskovalci?

Precej. Je pa odvisna od tega, do kolikšne mere uspe umetniku prek svojega dela skomunicirati participatornost, ali mu uspe privabiti ljudi s samim delom, koliko je jasen v tem, da obiskovalec ve, kaj mora pritisniti, da se bo nekaj zgodilo. Če je na primer delo bolj hermetično, obiskovalec težko razume način sodelovanja – na to mora umetnik paziti pri izgradnji koncepta in instalacije. Nekatero rešitve so boljše, druge slabše. A to je del našega dela. Zainteresirani smo za raziskovanje, za eksperimentiranje, za učenje. Imamo takšne obiskovalce, ki včasih pridejo na kakšno razstavo, ki ni interaktivna in participatorna, pa takoj pričnejo stikati okoli, se dotikati stvari, jih puliti ven ipd., kar v takšnem primeru sicer ni zaželeno, a generalno gledano nam je to všeč, saj to kaže, da gre za ljudi, ki so dojeli, da umetnost ni le nek paketek z mašnico, ki ga dobiš in si ga postaviš na nočno omarico ali v dnevno sobo na zid, temveč je nekaj, pri čemer moraš tudi sam delovati in biti del tega.

Kje nastaja največ sodobne umetnosti, kje v svetu se največ pojavlja?

S sodobno umetnostjo je tako kot z vsemi sodobnimi, avantgardnimi stvarmi; torej tistimi, ki nastajajo sproti. Vsako obdobje je imelo svoje sodobnike, tudi antika – tudi tam so bili nekateri, ki so bili malo naprej, danes pa je to za nas antika. Če pogledamo modernizem, je ta imel svojo avantgardo. Tudi danes je tako. Danes so neki umetniki, ki so pred ostalimi, določene umetniške prakse držijo ritem ali pa so celo tiste, ki diktirajo tempo. Na žalost je tako, da so tiste države, ki imajo najmočnejšo znanost, tehnologijo, humanistiko, ki največ

investirajo v razvoj, najmočnejše tudi v sodobni umetnosti. Tisto, kar se nam zdi v Sloveniji na nivoju države pomanjkljivo, je to, da ta ni razvojno naravnana. Imamo odlične umetnike, imamo potencial znotraj majhne kritične množice, na žalost pa okolje v filozofsko-vizionarskem smislu ni dovolj dobro senzibilizirano.

Bi lahko neko delo označili kot začetek sodobne umetnosti na slovenskih tleh?

Mogoče bi umetnostnozgodovinsko lahko dejali, da je eno delo tisto, ki je pričelo, vendar bi sam apeliral na to, da se to ne stori. Raje rečem, kot sem prej, vedno so bili sodobniki, ki so bili malo naprej, ki so bili neka progresiva. Danes, ko se je postmodernizem kot manira modernizma nekako izpel in ko ni takšnega ideološkega okvira, da bi ga lahko imenovali (npr. kognitivna umetnost ali kaj takega), še vedno uporabljamo izraz sodobna umetnost. V Galeriji Kapelica se želimo distancirati od tistih področij sodobne umetnosti, ki imajo po našem opažanju v sebi še vedno preveč tradicionalnega, v katera je vpisano preveč bele kocke. Zato umetnosti, ki jih zasledujemo, imenujemo sodobne raziskovalne umetnosti. S tem izrazom – raziskovalne – zaobjamemo tudi prej opisani progresivni moment. Zato vam lahko mirno odgovorim na vprašanje, kaj bomo delali čez pet let – čez pet let bodo stvari videti drugače, kot so videti danes, ker bomo stalno poskušali držati korak s tistim progresivnim mišljenjem, ki bo takrat najbolj sodobno. To je tisto, kar je zares stvar sodobnosti; vsekakor ne gre za žanr, pojav, temveč za stanje duha.

Kako razumete razmerje kustos-umetnik?

Kakšen je prispevek kustosa k proizvodnji sodobne umetnosti?

To je precej aktualna in široka topika. Obstajajo različni kustosi in različni kuratorski pristopi. Mislim, da je delo kustosa lahko dokaj avtorsko in kreativno znotraj kuratorskega okvira. Obstaja tudi razlika kustos-kurator, ki se jo poskuša danes vpeljati – kustos naj bi bil nekdo, ki skrbi bolj za zbirke, njegova je tako bolj muzejska domena, kurator pa je nekdo, ki dela razstave. Poznamo več kuratorskih pristopov. Tisto, kar pri svojem delu opažam, je, da ima kurator pregled nad delovanjem, nad umetniško sceno, ima tudi neposreden (intimen) stik z umetniki. Z umetnikom se namreč pogovarja o stvareh, ki jih ta dostikrat ne pove nikomur drugemu, jih ne daje v javnost. Kuratorji tako veliko vemo o tem, kako umetniška dela nastajajo, kaj je za posamezne umetniške pristope dobro, kaj slabo, kaj bi lahko bilo boljše itn., zato smo lahko zelo dobri sogovorniki umetnikom. Skozi naše oči lahko pogledajo na svoje delo in rečejo, aha, tu moram paziti, tu pa bi se morda dalo še kaj razviti, tukaj sem šel preveč v eno smer in tako. Oni nas lahko instrumentalizirajo za svoj razvoj, po drugi strani pa jim mi lahko sproti pomagamo pri predstavljanju njihovih del. Vsako delo potrebuje svoje posebne pogoje in mi smo tisti, ki vemo, kako lahko galerija in celotna mašinerija pomaga pri razstavljanju umetniškega dela, da se to čim bolje izrazi – tukaj se lahko navežem tudi na tisto, kar sem govoril o tem, kako dela komunicirajo. Mi, ki delamo v galeriji, to vemo zelo dobro. Tukaj lahko pomagamo. V mojem primeru pa je tudi tako, da sem sam arhitekt, imam neko prostorsko inteligenco in lahko svetujem umetnikom, kako

glede na ta prostor organizirati postavitev. Tisti kuratorji, ki tega sami ne morejo dati, pa lahko najamejo arhitekta ali umetnika, ki ima sposobnost videnja dela v prostoru in jim ta lahko postavi razstavo. Tukaj je ogromno možnosti. Mislim, da dihotomija umetnik-kustos ne obstaja, še manj pa opozicija umetnik-kustos. V primeru, kjer se razume tako, gre za patologijo in mislim, da to ni zdravo razmerje.

Sašo Sedlaček
INFOKALIPSA ZDAJ!
Iniciativa za ustanovitev medijske avtonomne cone¹

Projekt *Infokalipsa zdaj!* je iniciativa za ustanovitev avtonomne medijske cone na 700 Mhz spektru, na katerem danes delujejo televizijski kanali. Projekt, ki se ukvarja z radio-difuzijo, je sicer nastal znotraj umetnostnega sistema, kar se morda lahko zdi nenavadno. Vendar se je vloga umetnosti skozi zgodovino spreminjala. V srednjem veku, ko je bilo znanje pod cerkvenim okriljem, je bila tudi umetnost kot posrednica vsebin v službi cerkve. Z renesanso in razsvetljenstvom je prišlo do emancipacije posameznika, ki je zahteval znanje – v tem je nekako prosperiral skozi zgodovino vse do dvajsetega stoletja, ki je prineslo totalitarizme in postopen razkroj posameznika, čigar pogled se je začel izgubljati v množičnosti in znotraj posameznih diktatur. Če je umetnik v dobi romantike dosegel nekakšen vrhunec z ustvarjalno emancipacijo in je modernizem pravzaprav uresničil tendence k avtonomiji umetnosti, pa se je v drugi polovici dvajsetega stoletja zgodila velika sprememba. Med drugim je prišlo tudi do razpada blokavske ureditve, ki je prej petdeset let zasedala glavne pozicije v svetu – če se oprem na Francisa Fukuyamo, je s tem prišlo tudi do konca zgodovine, ki je med drugim prinesel globalni razmah tržnega gospodarstva. V devetdesetih letih se je pojavil internet in ustvarjalec (ki se je vse od renesanse osamosvajal) je na polju umetnosti zašel v nekakšno krizo. V sodobnem stanju ne vemo točno, kdo nam vlada in nimamo jasnega nasprotnika; imamo sicer občutek svobode, a hkrati nedoločljivo slutnjo, da je naša svoboda nadzorovana in usmerjana. Konec dvajsetega stoletja se je umetnost začela ukvarjati z relacijami (kot piše Nicolas Bourriaud), na primer z relacijami v družbi. Danes umetnost predvsem intervenira v družbo, v znanost. Na sodobnega posameznika ciljajo vsevrstni korporativni interesi, obseden je s skrbjo za svoje zdravje in socialno varnost; obenem pa ima neprestano občutek, da izgublja nadzor nad svojim življenjem. Umetnost ima pri tem lahko vlogo posrednika, ki senzibilizira znanstvene in sociološke premike, ki običajno zgrešijo posameznika – ta danes večino časa preživi v nakupovalnem središču ali pa sedi pred televizijo, ki se smeji namesto njega. Današnja vloga umetnosti je senzibilizacija družbe in vsevrstnih družbenih premikov. Tudi projekt *Infokalipsa zdaj!* ima ta namen.

1 Sodobni vizualni umetnik Sašo Sedlaček je projekt *Infokalipsa zdaj!*, iniciativo za ustanovitev medijske avtonomne cone, in navodila za sestavo »doma narejenega« mobilnega televizijskega oddajnika v organizaciji Collegium artium UP FHŠ in multimedijskega centra Pina predstavil v sredo, 9. aprila 2008, v prostorih UP FHŠ (Foresterija, Titov trg 5, Koper); televizijski oddajnik in sprejemniki pa so bili nameščeni na javnih lokacijah v mestu Koper v sklopu Humanističnega maratona UP FHŠ 2008 (vodja realizacije: Rok Arih) – za ta namen so bile pripravljene tudi nekatere programske vsebine, ki so se ta dan (14. maja 2008) oddajale. Tukaj objavljeni zapis je nastal na osnovi predavanja z dne 9. aprila 2008. Avtor in izvedba projekta *Infokalipsa zdaj!*: Sašo Sedlaček; koncept: Sašo Sedlaček in Janez Janša; svetovalka: Sandra Bašič Hrvatini; izvršna producentka: Marcela Okretič; produkcija projekta: Aksioma – Zavod za sodobne umetnosti, Ljubljana. URL: www.aksioma.org/infokalipsa, http://www.sasosedlacek.com/shranjeno/projects_infokalipsa.htm. Op. ur.

Infokalipsa zdaj! se navezuje na direktivo s področja medijev, po kateri bodo vse države zahodnega sveta do leta 2012 prešle na digitalni signal. Vsebine, ki nam jih je zadnjih petdeset let predvajala televizija, je do sedaj nadzorovala nacionalna država. Tako je doslej država skrbela za določeno kvaliteto programa. Pod pritiskom logike kapitala se je to pričelo spreminjati in s tem je povezana tudi direktiva o prehodu na digitalne frekvence.

Prednosti, ki jih prinaša digitalni signal, naj bi bile v prvi vrsti boljše slika in nova interaktivnost. Pa gre res za novosti in prednosti? Sprašujem se namreč, ali je še boljše slika res nekaj, kar v današnji družbi potrebujemo; v zadnjem času se je s pojavom YouTube in z »uploadanjem« vsebin, posnetih na mobilne telefone z zelo slabo resolucijo, pokazalo prej to, da je potrebno reformirati vsebine in da slika sploh ni tako pomembna. Po drugi strani pa se lahko vprašamo, kolikšna je zares interaktivnost pri televiziji – ali ni dejansko skrčena le na tipkanje po daljincu, medtem ko internet ponuja dosti boljše možnosti v tem smislu – od komentiranja vsebin, njihovega spreminjanja do dodajanja, premontiranja itd. Če digitalizacija tako ne ponuja nič novega ali drugačnega, kar ponuja že internet, v čem je torej njen smisel?

Trenutno proces digitalizacije v Sloveniji opravlja Ministrstvo za kulturo in vse kaže na to, da jim je malo mar, kaj bo ta v vsebinskem smislu prinesla novega, saj se kot prednosti poudarja predvsem boljše sliko, nov format in interaktivnost, ki pa je vprašljiva. Zavedati se moramo, da v vsebinskem smislu digitalizacija pomeni, da se bo program močno personaliziral – da bo sicer obstajal nek osnovni, subvencionirani program, ki bo verjetno zelo okrnjen in prek katerega bo roko še vedno držala država, vse ostalo pa bo uporabnik lahko prilagodil sebi, seveda pod pogojem, da bo za to plačal. Kaj bo s tistimi posamezniki, ki si nakupa spektra programov ne bodo mogli privoščiti oziroma ne bodo imeli interesa, da bi si plačevali dodatne vsebine? Situacija namreč lahko privede do svojevrstne informacijske revščine – odvisno bo namreč predvsem od tega, kaj bo vključeval osnovni paket. Poleg tega pa bo vsa tehnologija, ki jo imamo sedaj po naših domovih, s prehodom na digitalni signal romala na smetišče, saj bomo kupili nove televizorje in nove vmesnike.

700 Mhz je frekvenčni spekter, na katerem danes oddajajo televizijske postaje. V Sloveniji je ta spekter že danes praktično neuporabljene, ker v Sloveniji gledamo predvsem kabelsko televizijo. Analogne antene uporablja le malo gospodinjstev, še ta zlasti na vikendih, po domovih jih imajo predvsem starejši ljudje. Tako je to dejansko že danes neizkoriščena tehnologija. Prihajajoča digitalizacija pa bo neizkoriščena še povečala. Res pa je, da bo točnejša in da bo stabilizirala signal. Danes ena postaja zasede 6 Mhz, poleg tega pa še sosednje pasove, da se signali ne bi pokrivali – na ta način je razdeljen celoten spekter 700 Mhz. Digitalizacija bo znotraj teh 6 Mhz, ki so sedaj namenjeni le enemu kanalu, postavila multipleks, znotraj katerega bodo oddajale skoraj vse postaje. Tako se bodo v praksi postavili le kakšni trije multipleksi, kar pomeni, da bo vsega skupaj zasedeno okrog 20 Mhz; vse ostalo bo neizkoriščeno.

Zastavlja se vprašanje, kaj se bo s tem prostorom zgodilo. 700 Mhz frekvenčni pas je izredno uporaben, saj gre do valovi v tem frekvenčnem pasu skozi ovire – v sobi na primer prižgemo radio ali televizijo in valovi brez večjih težav pridejo do sobne antene. Poleg tega pa velja poudariti, da je frekvenčni spekter javna dobrina, kot sta zrak in voda. Na vprašanje, kdo bo prevzel to frekvenčno območje, zaenkrat še ni odgovora. Pa vendar je zelo verjetno, da bosta z uvedbo digitalnega signala velik del spektra, pa tudi današnja analogna tehnologija, postala odpad, ki si ga bo prilastil kapital. Dobiček bodo pri tem po vsej verjetnosti imele telefonske družbe, ki bodo tu še naprej distribuirale svojo ponudbo. Ker je vsa Slovenija že pokrita s telefonskim signalom, je širitev telefonskih družb na te valovne dolžine problematična. Ni brez smisla razmisliti o drugačnih možnostih. Menim, da je potrebno postaviti alternativne, nekomercialne televizijske postaje; obstaja možnost za razvoj skupnostnih medijev. Odpira pa se še vrsta drugih možnosti – ena zanimivejših je distribucija brezžičnega interneta. S takim oddajnikom se namreč lahko brezžično prenaša tudi internetni signal, in sicer ne z neko omejeno, slabo povezavo, temveč tudi z 10-megabajtnim prenosom. V tem primeru ne bi več imeli majhnega oddajnika z omejenim dometom v stanovanju, kot je to urejeno sedaj, temveč bi bil oddajnik nameščen na primer na Nanosu in bi pokrival tako široko območje, kot ga zdaj pokriva televizijski signal. Brezžični internet, ki ga danes uporabljamo po stanovanjih, se nahaja na frekvenci, ki je zelo neuporabna – pravzaprav se na zelo ozkem pasu gnetejo babyfoni, daljinci za vrata, hišni internet ipd. Ta pas je prenatrpan in je zato veliko bolj omejen, kot če bi brezžični internet predstavili na nižje frekvence in bi začel delovati znotraj 700 Mhz spektra. Za distribucijo interneta bi torej potrebovali tak oddajnik, na katerega bi se morali logirati, plačali bi ga in računalnik bi lahko sprejemal brezžični internet tako, kot danes televizija lovi sliko ali kot radio lovi zvok. Ponudnikov interneta razvoj tega ne zanima preveč, saj bi to znižalo cene. Obstaja torej cela vrsta možnosti, ki niso primerne samo za alternativno rabo in za razvoj alternativnih vsebin.

Večja dostopnost do 700 Mhz spektra, tega izredno uporabnega nizkofrekvenčnega pasu, bi poleg ponudbe nekomercialnih televizijskih vsebin in neodvisne produkcije spodbudila razvoj inovacij na področju brezžičnega interneta, izboljšala lokalno komunikacijsko omrežje, pripomogla k razvoju malega podjetništva in ne nazadnje zagotovila, da gospodinjstva, posamezniki in skupine z nizkimi dohodki ne zaostanejo za razvojem, medtem ko tehnologija napreduje. Država, ki bo imela toliko poguma, da bo te frekvence sprostila za civilno uporabo, bo v tehnološkem smislu stopila v ospredje, ker se z digitalizacijo lahko sproži cel niz izumov na področju te tehnologije. Vse to je še stvar prihodnosti, številne možnosti se šele odpirajo.

V okviru projekta *Infokalipsa zdaj!* sem napravil načrt za sestavo mobilnega televizijskega oddajnika. Zamisel ni popolnoma nova in ni zrasla na mojem zeljniku. Tehnologija za sestavo takšnega oddajnika se je v zadnjih nekaj letih zelo pocenila, tako da je postala dostopna skorajda za vsakega posameznika in so se tovrstni oddajniki po letu 2000 začeli pojavljati po vsej Evropi. Naš je napravljen na osnovi italijanskih izkušenj. Tam so se pod

vladavino Berlusconija, ki je imela monopol nad mediji, začele pojavljati ulične televizije, vendar nekoliko drugače, kot bi to bilo možno v Sloveniji: Italija je dosti bolj urbana kot Slovenija, ima veliko urbanih sredin, znotraj katerih se pojavljajo t. i. signalne sence. To pomeni, da signali ne pokrivajo vseh področij in se tako znotraj teh npr. v kakih ulicah pojavljajo t. i. sence. V takih sencah so z mini oddajniki začeli vzpostavljati ulične televizije. Kasneje jim je to uspelo tudi legalizirati, saj v Italiji ni zakona, ki bi reguliral signalne sence. Pri nas kaj takega ne pride v poštev. Kot sem že omenil, v Sloveniji gledamo predvsem kabelsko televizijo, tako da je brezžična tehnologija že danes neizkoriščena. Naš projekt je glede na italijanske prakse predvsem ambicioznejši. V tej fazi predstavljamo »know-how«, torej navodila, kako narediti oddajnik, in poskušamo vzpostaviti neko mrežo oddajnikov. Dimenzije oddajnika so še posebej primerne za multimedijske centre, saj ti lahko zaprosijo Ministrstvo za kulturo za financiranje takšnega oddajnika. Ta ima sicer omejene zmožnosti: domet s takim ojačevalcem je nekje 4 km. Z mrežo takih oddajnikov (prvi je bil narejen v Ljubljani, v Prlekiji so ga začeli sestavljati, dogovarjamo pa se tudi v Kopru) nameravamo v prihodnje izboriti zakonsko pravico do vsaj delčka tega spektra, ki bo drugače izgubljen. Časa je še dovolj (štiri leta). A do takrat bi bilo smiselno postaviti nekaj takšnih oddajnikov v Sloveniji in se povezati v mrežo, narediti internetno stran, ki bi povezovala vse te (multimedijske) centre in vsebine, ki bi v okviru tega nastajale.

S takim oddajnikom je nesmiselno početi to, kar počnejo že lokalne televizije, ki so predvsem samopromocija lokalnih veljakov. Nesmiselno se je torej podvreči logiki kapitala in začeti prodajati na primer pralne praške. S takim oddajnikom bi v medijsko ospredje lahko prišli vsi tisti, ki zdaj niso v glavnem toku in ki delajo na nekomercialnih vsebinah. Tu torej vidim možnost za razvoj nekomercialnega medija, saj so danes vsi mediji podvrženi komercialni logiki. Smiselno je tudi povezati te in podobne iniciative, ki se pojavljajo drugod – na primer v Italiji, pa tudi v Skandinaviji, kjer je tudi kar nekaj podobnih primerov. Tam se takšni komercialno neodvisni mediji imenujejo »community media« (skupnostni mediji). To so torej odprti komunikacijski kanali, na katerih se izmenjujejo vsebine, ki koristijo lokalnemu okolju. Cilj je torej izboriti si vsaj delček tega spektra in odpreti vse možnosti, ki jih ta tehnologija ponuja. Tehnologijo za sprejemanje takšne alternativne televizije pa ima pravzaprav vsak že doma, vsakdo ima televizor in anteno – to je vse, kar potrebujemo, da lahko začnemo sprejemati programske vsebine, ki jih posredujejo takšni mediji.

Dejstvo je torej, da bo z uvedbo splošne digitalizacije velik del frekvenčnega prostora neizkoriščen in da je analogna tehnologija, potrebna za oddajanje in sprejemanje, danes izredno dostopna in poceni, kar kliče po tem, da del frekvenc zavzame civilna sfera, ki so ji javne dobrine, kot so voda, zdravstvene usluge, frekvenčni spekter itd., navsezadnje tudi namenjene. Pasivnost posameznika ob tem, ko vedno več javnih dobrin prihaja v last fantomskih konglomeratov, pri katerih se ne ve več, kdo je lastnik oziroma kdo ima nadzor, je zelo problematična. Država bi to morala regulirati in delovati v skladu z interesi državljanov. Civilna sfera, ki je bila v osemdesetih precej aktivna in je med drugim pripomogla k osamo-

svojitvi Slovenije, je v devetdesetih ugasnila. Danes je postalo skorajda nemogoče zastaviti kakršnokoli iniciativo (ne le pri nas) – angažiranost obstaja le v primerih, ko je posameznik neposredno fizično ali socialno ogrožen. Če se torej po eni strani zastavlja zaskrbljujoče vprašanje, ali je civilno sfero danes možno obuditi, pa se po drugi strani širše družbeno nezadovoljstvo že nekaj časa akumulira – morda bo enkrat počilo ter bo s tem prišlo do sprememb.

Iniciativa za ustanovitev medijske avtonomne cone zaenkrat obstaja predvsem znotraj umetnostnega sistema. Cilj pa je seveda priti ven – zbuditi civilno sfero, mobilizirati javnost, da se angažira za distribucijo nekomercialnih vsebin in ob tem ne nazadnje poseči tudi v zakonodajo. Zahtevo za nelicenčno uporabo 700 Mhz frekvenčnega prostora je potrebno legalizirati prek ustreznih državnih organov. V to smer bomo po vsej verjetnosti delali naše nadaljnje korake.

NAVODILA ZA SESTAVO »DOMA NAREJENEGA« MOBILNEGA TELEVIZIJSKEGA ODDAJNIKA

Komponente so naslednje:

1. Logaritemska antena: to je navadna antena, ki jo po vsej verjetnosti lahko najdete v kleti; včasih smo vsi lovili s takimi antenami. Cena: pribl. 10 EUR.
2. Koaksialni kabel: to je navaden antenski kabel, potrebujemo pa še dva F konektorja. Cena: pribl. 20 EUR.
3. Najdražja stvar je končna stopnja oziroma neke vrste ojačevalec signala. To komponento se dobi nekoliko težje. Vendar so se v zadnjem času pojavili različni izdelovalci, eden je celo na Gorenjskem. Cena: pribl. 700 EUR.
4. Modulator frekvenc: to je naprava, ki generira frekvenco. Vanj vtipkamo številko kanala, na katerem želimo oddajati in ga potem poiščemo na televiziji. Cena: pribl. 50 EUR.

NAVODILA ZA SESTAVO:

Logaritemsko anteno z dolgim koaksialnim kablom povežemo s končno stopnjo. Končno stopnjo nato s krajšim koaksialnim kablom povežemo z modulatorjem frekvenc. Na modulatorju izberemo kanal, na katerem želimo oddajati (21–69) in nanj z RCA ali »činč« priključki priklopimo katerikoli audio/video vir (DVD predvajalnik, računalnik, kamero). Začnemo oddajati.

Miomir Knežević:

TKIVNO INŽENIRSTVO IN REGENERATIVNA MEDICINA¹

Povzetek:

Regeneracija živih organizmov je temelj življenja. Daje možnost prilagajanja in popravljanja napak. Seveda je časovno omejena in je povezana z biološko uro celice. Ta je za vsak tip organizma drugačna, omogoča pa razvoj organizmov na Zemlji in optimalno izkoriščanje virov. V ožjem pomenu govorimo o regenerativni medicini kot vedi le v povezavi s človekom in drugimi vretenčarji. Kot model in zgled so nam dvoživke, ki imajo neverjetne sposobnosti regeneracije. Tkivno inženirstvo je generično ime in se čedalje bolj navezuje na uporabo ustreznih biomaterialov in biorektorskih sistemov za gojenje celic ter tkiv. Povezava medicine z inženirstvom pa daje neslutene možnosti razvoja še posebej z novimi odkritji na področju matičnih celic.

Pozdravil bi možnost medfakultetnega komuniciranja, tako da naravoslovci predavamo na družboslovnih oziroma humanističnih fakultetah in obratno – to nas bogati. Evropejci imamo namreč zelo slabo navado, da skušamo vse stvari dati v predalčke. Vsako stvar seciramo, jo razbijemo na majhne koščke, ki jih damo v predale, in najbolj srečni smo takrat, ko imamo vse stvari lepo spravljene in zložene. Seveda imamo potem težave, ko skušamo te stvari jemati ven in delati kaj kreativnega. To je značilno za vsa področja, še zlasti pa za naravoslovje v zadnjem času. Tisto, kar manjka v sedanji znanosti, so predvsem ideje. Manjkajo prebliski, stranpoti od začrtane ceste in to lahko nadoknadimo z interdisciplinarnimi stiki oziroma srečanja ter s sodelovanjem.

Letos septembra v Piranu organiziramo poletno šolo, namenjeno podiplomskim študentom s področja regenerativne medicine, kjer bomo v desetih dneh spoznavali, kako narediti novo kost, katere celice potrebujemo za to in s kakšnimi težavami se pri tem srečujemo. Ob večerih bomo prirejali okrogle mize, pri čemer računamo tudi na dialog s humanisti, prek katerega bi radi spoznali, kakšen je njihov pogled na te zadeve in se vprašali, kaj pomenijo možnosti regenerativne medicine za civilizacijo, kaj prinašajo nekateri paradoksi, do katerih prihaja z novimi možnostmi, kot je recimo ta, da ima nekdo možnost, da rodi svojo babico ali dedka (kar je, mimogrede, teoretično možno), in kaj vse to pomeni za sodobno kulturo in družbo ter kakšen pogled imajo na ta vprašanja kulturologi, filozofi in antropologi. Zanima nas torej spraševanje o tem, ali so takšne tehnološke pridobitve vedno tiste, ki najdejo pravo pot do človeka.

V transfuzijski medicini, na Zavodu za transfuzijsko medicino, se ukvarjamo z več uporabnimi stvarmi, tj. s takšno znanostjo, kjer gre na prvem mestu za pacienta. To pomeni,

1 Doc. dr. Miomir Knežević z Zavoda za transfuzijsko medicino v Ljubljani je imel 20. maja 2008 na Fakulteti za humanistične študije Koper v okviru *Collegium artium* programa občudjskih kulturnih prireditev predavanje o tkivnem inženirstvu in regenerativni medicini, na osnovi katerega je pripravljen tukajšnji zapis. Op. ur.

da mora biti varna, slediti mora vsem zahtevam sodobne medicine, po drugi strani pa gre za take stvari, ki so bile pred desetimi leti dejansko znanstvena fantastika. Tako je danes možno, kar je na primer izvedla neka skupina znanstvenikov: naredila je preparat iz izoliranih dvoživk, ki so ga človeku, ki si je odrezal konec prsta, namazali na poškodbo in mu je nato zraslo novo tkivo ter regeneriralo prst. To pravzaprav ni nič nenaravnega. Tukaj so dejansko uporabljali postopke zdravljenja tako, da izboljšajo možnosti regeneracije. Če je namreč to možno pri nekem močeradu, zakaj ne bi bilo tudi pri človeku. Biološko gledano smo si zelo blizu.

Bolj uporabne stvari so trenutno možnosti, ki sem se jim bolj posvetil ob tej priložnosti, namreč da ponovno izdelamo, tj. da avtonomno oblikujemo poškodovano tkivo. To je ideja tkivnega inženirstva in regenerativne medicine. S testi je možno preveriti, kdo je takšne vrste, da bo imel težave, če se bo ukvarjal s smučanjem na profesionalni ravni, saj so obremenitve sklepnega hrustanca izjemne. Po drugi strani pa bi bilo krasno, če bi lahko za te ljudi vzgojili hrustanec, ki bi takšne poškodbe preprečil in tem ljudem obenem dal izjemne sposobnosti. Neandertalec, torej človek, ki je živel na teh področjih pred nekaj tisoč leti, je bil sposoben skočiti na noge s šestih metrov na trdo podlago brez poškodb, današnji človek pa je v primerjavi z njim nekajkrat bolj zakrnel in nima teh sposobnosti.

Toda v osemdesetih letih prejšnjega stoletja smo ugotovili, da je možno drugače, kot se je učilo dotlej – da se hrustanec in koža ne moreta regenerirati v polni obliki. V osemdesetih letih pa so to bariero prebili, ko jim je uspelo kožne celice, konkretno keratinocite (ki izločajo beljakovino keratin – roževino), namnožiti v laboratoriju. Kot vemo, se v štirinajstih dneh vsa povrhnjica (epidermis) obnovi. Nekaj kilogramov kože pustimo v svojem življenju v okolju – to se opazi v obliki prhljaja in odmrle kože, ki jo vsakdo lahko zazna v bivalnih prostorih in v spalnici. Druga funkcija kože je izločanje (znoj je ekvivalent urina), saj se sedemdeset odstotkov vse tekočine izloči prek kože. Pacienti, ki so bili močno opečeni (več kot šestdeset odstotkov kože), v preteklosti niso imeli možnosti za preživetje. Od osemdesetih let dalje, ko je postalo gojenje kožnih nadomestkov možno, se je lahko dva kvadratna metra človeške kože vzgojilo v treh dneh. Vzame se košček nepoškodovane povrhnjice in se kožne celice goji na ustreznem gojišču, kar je kot prva v Sloveniji za klinično uporabo izvedla dr. Metka Krašna na Zavodu za transfuzijsko medicino. To torej pomeni, da lahko rešimo človeka, ki je opečen skoraj po celem telesu, a je na njem ostalo vsaj za poštno znamko nepoškodovane kože. Nato lahko vzgojimo njegov lastni kožni nadomestek. Seveda v primeru takšnega reševanja življenja uporabljamo še druge metode zdravljenja.

O tkivnem inženirstvu govorimo takrat, ko kombiniramo določene nosilce in celice, zato da ustvarimo novo tkivo. Tisto, kar tehnologija danes omogoča, je biorazgradljiv nosilec, ki je posejan s celicami tkiva, kar se navadno goji v laboratoriju za določen čas (dokler se celice ne razrastejo), nato pa to prenesemo na mesto poškodbe.² To se največkrat uporablja

2 Da je razvoj tehnologije na tem področju velikega pomena za sodobno družbo, kaže tudi to, da je profesor Robert Langer, oče tkivnega inženirstva z Massachusetts Institute of Technology (MIT), letos prejel Millenium Technology Award, kar je nekakšna tehnološka Nobelova nagrada za razvoj tkivnega inženirstva. Nagrado je dobil za razvoj tehnologije

pri kosteh, koži, srcu in hrustancu. Nosilec mora biti najprej biokompatibilen. Biokompatibilnost pomeni, da snov, ki jo damo v človeško telo, ne povzroča hudih stranskih reakcij, npr. vnetij ipd. Vsi poznamo bioprotetiko, zobno in sklepno protetiko itn. Če bi te snovi povzročale vnetja, bi bile neuporabne. Ker pa je narava narejena tako, da snovi propadajo, tako pravzaprav ni proteze, ki bi zdržala več kot petnajst let. Človeško telo je izjemno agresivno in zato tudi titan propada skozi čas. Po drugi strani pa se človeško telo neprestano obnavlja, saj tvori nove celice. Zamisel je torej ta, da bi uporabili material, ki ni le biokompatibilen, temveč tudi biorazgradljiv, pri tem pa razgradni produkti ne bi povzročali neželenih reakcij. To so razne t. i. naravne plastike, ki so navadno narejene iz polimerizirane mlečne kisline, ki so jo naše celice sposobne sprocesirati. Še vedno imamo pri tem nekatere težave, tako da iščemo idealni nosilec, ki bo ustrezal po mehanskih in bioloških lastnostih ter bo uporaben tudi za večje poškodbe. Težava je tudi v tem, da celice, ki jih posadimo po takšnem nosilcu, rastejo le po površini. Znotraj nosilca je še vedno neposeljen prostor. Razvoj gre zdaj v taki smeri, da bi dali na nosilce več različnih vrst celic (veliko poškodb je takšnih, da sta poškodovani vsaj dve tkivi). Nosilec, ki je na eni strani vpet v hrustanec, na drugi pa v kost, mora imeti tudi različne mehanske lastnosti – na eni strani naj bi bil prožen, na drugi pa trd. Primer idealne umetne kosti bi bil tak, da imamo nosilec, ki počasi razpada, medtem pa se tvori kost. Pri tem so pomembne stalne visoke mehanske lastnosti, kar pomeni, da je kost lepo zapolnjena in bo med prilagajanjem težko prišlo do kakšne mehanske poškodbe. Material, ki se za to uporablja, je neke vrste keramika, ki je narejena iz podobnih materialov, kot tvorijo našo kost.

V devetdesetih letih so na MIT izdelali biorazgradljiv nosilec za celice v obliki človeškega uhlja, ga poselili s človeškimi hrustančnimi celicami in tako narejeno protezo implantirali podgani na hrbet. To je povzročilo šok med ljudmi, veliko zgražanja in polemik. Toda posledično je bilo mnogo več sredstev namenjenih za razvoj tkivnega inženirstva in prišlo je do cele vrste tehnoloških prebojev. Šok, ki je bil tu sprožen, je prisilil znanstvenike in laično javnost k opredeljevanju. Podobno danes funkcionira umetnost, ki je provokativna in gledalca spremeni v akterja in kreatorja. A proteze te vrste na žalost še danes niso uporabne v praksi, saj nosilec po nekaj tednih izgubi obliko.

Ena kontroverznjših in danes zelo aktualnih stvari so matične celice (v angleščini »stem cells«). V slovenski literaturi lahko zasledite izraz zarodne celice, ki pa ni točen, saj je vezan le na celice iz zarodkov. Vendar pa ima tudi odrasel človek v sebi matične celice, ki zato niso zarodne celice, temveč so matične celice odraslega človeka. Tudi izraz izvorne celice je preozek, ker se nanaša samo na eno populacijo matičnih celic. Matična celica je lep slovenski izraz in izhaja iz izrazov matica, mati. Človeško telo ima v sebi veliko teh celic, večinoma v kostnem mozgu. Nekaj jih stalno kroži po telesu, sicer pa se verjetno nahajajo v vseh tkivih in sodelujejo v procesu regeneracije.

biorazgradljivih nosilcev za regenerativno medicino (tako sedaj raje imenujejo tkivno inženirstvo v ZDA). http://www.millenniumprize.fi/uploads/pdf/finalistmateriali/Langer_presentation_final.pdf

Plastična kirurgija uporablja možnosti tkivnega inženirstva. Predvsem je zdaj zanimivo pridobivanje matičnih celic iz maščobnega tkiva, ki ga pridobijo z liposukcijo. V maščobnem tkivu je namreč izjemno veliko matičnih celic, ki se lahko razvijejo v kost, hrustanec, lahko tudi v drugo maščobno tkivo, ki ga potem uporabijo na drugem mestu. Če bi maščobno tkivo s trebuha ali stegen presadili neposredno v dojko, bi bile pri tem težave s prekrvavitvijo. Če pa bi iz maščobnega tkiva izvzeli matične celice in iz njih razvili drugo maščobno tkivo, ki bi ga potem nanegli na nosilec in tega vgradili v telo (npr. v dojke), potem bi šlo, ker bi bila struktura podobna mestu implantacije. Sicer pa ima tkivo s stegna drugačno strukturo in lastnosti kot tisto z dojke. V manjši meri se te metode že uporabljajo – če samo pogledate zvezdnike, kot je Madonna. To so veliko boljše rešitve, kot so bile nekdaj, ko so v žepke v tkivu vstavljali umetne dodatke, ki jih telo ni preneslo. Zato je prišlo do razpadanja, do degradacije tkiva. Obstaja še metoda z botoksom, tj. toksinom, ki ga dajejo pod kožo, da se malo zgladijo gube – a botoks je milijonkrat bolj strupen od modrasovega strupa. Veliko bolj naravno je vzgajati celice, ki rastejo na tem mestu, pri tem pa ohranjati strukturo in značilnosti naravnega tkiva. Plastična kirurgija je tista, ki poriva stvari naprej. Tako se npr. v ZDA spleča biti mlad in lep – ne vprašajo te samo, kaj znaš, temveč kako izgledaš. Raziskave kažejo, da imajo suhi ljudje deset do petnajst odstotkov višje plače za isto delovno mesto.

Vse študije napovedovanja bodočnosti (*forsight* študije) kažejo na to, da bo regenerativna medicina pomembno vplivala na zdravljenje bolezni, kot so Alzheimerjeva bolezen, multipla skleroza, zdravljenje srčne mišice po infarktu, diabetes in obnovitev jeter. Darovanje organov ne more rešiti vseh življenj, transplantacije tkiv in organov živali pa poleg zavrtnitvenih reakcij povzročajo še potencialno nevaren prenos bolezni. Zato je uporaba avtolognih (sebi lastnih) celic zanesljivo prava rešitev.

Marjeta Godler

BIVANJA

**K razstavi slik akademske slikarke Alenke Koderman,
aprila 2006 v galeriji Celica na Metelkovi v Ljubljani**

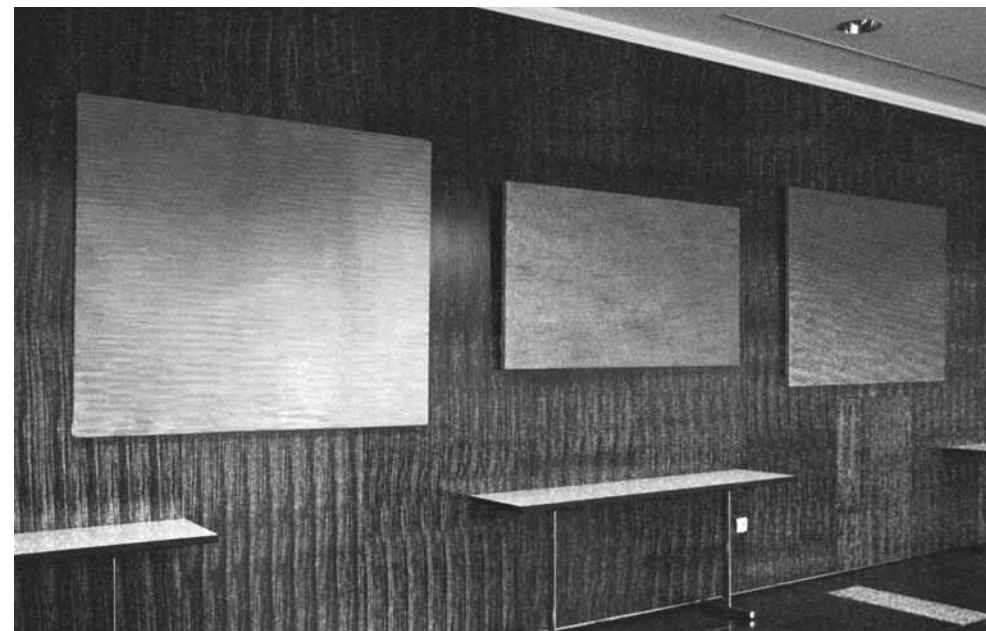
Kvaliteta slikarskih del akademske slikarke Alenke Koderman je, da priznava slikarstvo z vsemi njemu lastnimi sredstvi, brez izmikanja v intelektualizme, ki jih slovenski prostor množično ponuja kot *mainstream* v vizualni umetnosti že vrsto let. Toda, če so se na robu obrusili in izbrusili slikarji, kakor sta Cezanne in Van Gogh, se tudi v 21. stoletju dogaja, da robna pozicija kali prefinjene duhove, ki jim je jalovost postmodernističnih pozicij in besedičenj povsem tuja.



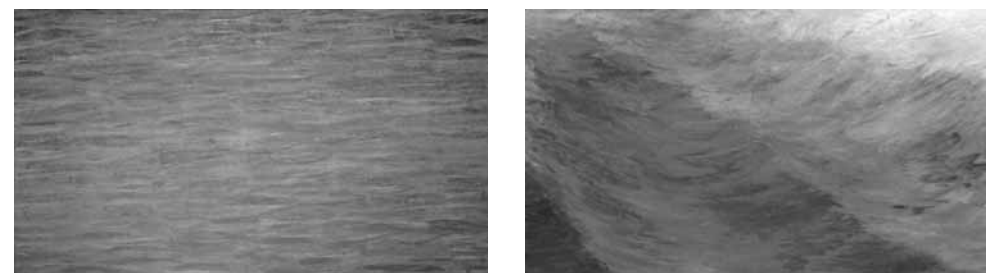
SLIKA 1: BIVANJE ALENKE KODERMAN (FOTO: ALENKA KODERMAN)

Kvaliteta slikarstva Alenke Koderman je v pretanjenosti, ki pa nas ne odmika od temeljne bivanjske enostavnosti. Povezuje nas s stopanjem po zemlji in s čutenjem povezave z rastlinskim svetom. Stopinje njenega čopiča zaznavajo najbolj nežne sapice, ki valovijo skozi razmršeno lasišče trav in nas vabijo v nenavadno urbano in precizno poetičnost. Navidez skromne slike Alenke Koderman skrivajo velik izrazni potencial, ki deluje kot »transformator energije« (po Lyotardu) znotraj harmonije mirovanja in zgolj šepetov v širjavi travnika

V naslikanem detajlu na platnih Alenke Koderman čutimo vseskozi enkratno nepovnljivo telesnost narave in hkrati neskončno raznolik kozmos mikrostruktur, ki so prisotne le ta hip in vendarle večne v svoji spremenljivosti menjav letnih časov.



SLIKA 2: SLIKE ALENKE KODERMAN NA RAZSTAVI V GALERIJ MONS (FOTO: ALENKA KODERMAN)



SLIKA 3: PLATNA IZ CIKLA MORJE, 2007 (MORJE, NEUJEMLJIVE VIDNOSTI, VAL) ALENKE KODERMAN

Alenka Koderman

VIBRIRANJE NARAVE V BARVI IN LIKOVNI GOVORICI

K razstavi slik akademske slikarke Marjete Godler,
23. 3. 2007 v avli Jožeta Hudalesa, občina Lenart.

Slike akademske slikarke Marjete Godler so obrnjene daleč stran od samo formalnega sodobnega ustvarjanja, stran od hitro menjajočih se ideologij, tehnicizma in kličejo po sprejemanju in ozaveščanju zemeljskih naravnih sil in energij. Slike izpričujejo avtentična slikarkina doživetja in zamišljanja narave, ki nagovarjajo človeka, da se zbudi iz hladne preračunljivosti kapitalistične družbe.



SLIKA 1: SLIKE MARJETE GODLER V AVLI JOŽETA HUDALESA V LENARTU (FOTO: ALENKA KODERMAN)

V slikarstvu Marjete Godler se kaže nenehno prebujanje novega, neznanega, slikarka se prepušča nagovorom narave, ki jo doživlja kot odprto knjigo, prevodnika energij in spet kot sogovornico, zastor, kot nekaj *drugega*, kar ji pomaga pomensko definirati sebe in svoj izraz. Skozi svoje slike sporoča gledalcu, kako je skozi njen likovni izraz potekal proces ozaveščanja, elementarnih podoživljanj in konstruiranj stvarnosti (tudi narave) in bivanja, čutenja zemlje, vibracij, zvokov, vplivov planetarnih sil. Močne ekspresije slik so kakor noči, polne modrine in luninih sil, zgoščujočih se napetosti, saj morajo zatresti zemeljska tla.



SLIKA 2: MARJETA GODLER PRED OTVORITVIJO RAZSTAVE V AVLI JOŽETA HUDALESA V LENARTU
(FOTO: ALENKA KODERMAN)

Marjeta Godler v slikah pripoveduje o cikličnem in nelinearnem času, o ne-(s)-končnosti; ukvarja se z zapletenimi rokavi kontinuitete časa, o medsebojno navezujočih se stvarih in njihovem vzajemnem vplivu. Kljub vsej resnosti in zelo izrazitem slikarkinem dojetju prostora in časa so Marjetine slike izredno igrive, v njih se skozi sence vedno znova poraja svetloba in upanje, s katerima nas navdaja moč kreacije.

Marjeta Godler

Rojena 15. 3. 1959 v Ljubljani. Leta 1984 je diplomirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je končala tudi magistrski študij slikarstva, ter kasneje še specialistični študij oblikovanja tekstilov in oblačil. Poučuje risanje in slikanje na NTF, oddelek za tekstilstvo (prej pa je vrsto let poučevala tudi oblikovanje tekstilov in oblačil). Razstavljala je v Sloveniji, Nemčiji ter Avstriji. S študenti in študentkami je v Sloveniji pripravila številne projekte. Živi in ustvarja v Trzinu.

Benjamin Virc

RAHLOČUTNOST CVETOČIH TRAVNIKOV

Slikarska razstava akademske slikarke Alenke Koderman, Bohinj 2008

Radoživost spreminjanja narave, ki se z vsakim novim letnim ciklom odraža tudi v bivanjski specifičnosti na travnikih zraslih cvetlic, je eden od osrednjih okoljskih motivov akademske slikarke Alenke Koderman, ki so detajlno preoblikovani z avtoričino refleksijo znotraj procesa umetniške kreacije. Intuitivni pristop k slikanju, ki sicer apriorno ne zavrača tradicionalnega pogleda na vizualne umetnosti, omogoča svež in postimpresionistično reificirani (v) pogled na oblike življenja, ki jih srečujemo vsakodnevno in takorekoč ob sleherni bolj porasli gozdni poti, pri čemer se analogija raziskovanja mikropokrajine prenese na raven vidne čutnosti, ki postane očesu dostopnejša šele z odstranjenjem notranjih prostorov na slikarskem platnu. Novi pogled, ki ga avtorica začrta z rabo oljnih in akrilnih barv, mestoma pa tudi s tehniko akvarela, tako ostaja pozoren na dinamične procese narave, prav tako pa razpira drugačne možnosti zajemanja gibanja vizualnega, ki v tem primeru ne uzurpira »naravnosti« naslikanega, ampak spodbudi gledalca, da se z zrenjem v sliko imaginativno prestavi v opazovani svet – v svet, ki s svojo rahločutnostjo deluje kot odskočna deska domišljiji in ki predstavlja obenem še harmoničen pendant neizprosni sive, urbane in vse prepogosto betonsko duhamorne realnosti.

Alenka Koderman

Rojena leta 1970 v Ljubljani. Študira slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer leta 1996 diplomira. Od leta 1998 je imela več samostojnih in skupinskih slikarskih razstav po Sloveniji in drugod. Poleg slikanja vodi likovne delavnice za otroke, oblikuje knjižno opremo, posveča se otroškim ilustracijam, izdelovanju lutk. Živi in dela v Ljubljani.

Benjamin Virc

THE VIBRANCY OF BLOSSOMING MEADOWS

An exhibition of paintings by Alenka Koderman,

Bachelor of Arts, Bohinj 2008

The vibrancy of nature's changes which reflect themselves in the living images of the flowers, growing in nearby meadows, remains one of the central environmental motifs which are closely examined by the painter Alenka Koderman. These motifs are also transformed



SLIKA 1: JEZERO / A LAKE (2006) ALENKE KODERMAN (FOTO: ALENKA KODERMAN)

through artist's reflexive process of artistic creation. Alenka demonstrates an intuitive approach towards painting which, although it does not dismiss traditional perspective in visual arts, represents a fresh and postimpresionistic way of seeing the living objects we encounter on daily basis along almost every footpath. This new viewpoint, which is outlined with the distinctively sensitive use of oil and acrylic colours, sometimes watercolours as well, remains focused on the dynamic processes of nature. The artist unfolds many different possibilities for presenting the movement of the visual image but does not undermine the »naturalness« of the painted images. Alenka's pictures give the proper stimulation to the viewer for an imaginary journey into the observed world – a world which represents a colourful and enjoyable escape from an otherwise gray, urban and rather tedious reality.

Alenka Koderman

Born in 1970 in Ljubljana, Slovenia. She studied painting at the Academy of Fine Arts in Ljubljana, where she graduated in 1996. She had several collective and individual painting exhibitions in Slovenia and abroad. Beside painting she conducts creative workshops for children, creates book designs, illustrates books for children, makes puppets. She lives and works in Ljubljana.



SLIKA 2: TRAVE / GRASS (2006) ALENKE KODERMAN (FOTO: ALENKA KODERMAN)

Alenka Koderman
DNEVNIK VTISOV IN REFLEKSIJ

Proces

Seveda je umetniško izražanje *proces*, saj če gledam skozi slikanje, se vseskozi dogajajo premiki, skozi katere skušamo in hočemo do nečesa priti, se nekam prebiti. Pri vseh spoznanjih, vedenju, zapominjanju, reflektiranju: okolice, narave, doživetega, videnega pa se naša percepcija vendarle nenehno spreminja, vseskozi se dograjuje in v nekem določenem smislu se s tem spreminja tudi naše gledanje na stvari. Mislim, da gre pri tem procesu, če ga gledamo skozi slikarska platna, pravzaprav za odstiranje teh pogledov.

Mislim tudi, da če skozi ustvarjanje neke faze nisi dokončal, dodelal, če nisi šel skoznjo z vsemi čuti in spoznanji, se tvoja percepcija še ni dovolj dogradila. Ne moremo *vsega* naslikati v nekem času; če naša percepcija še ni izgrajena in na to še nismo pripravljeni, ne moremo prehitevati časa, stvari moramo izražati iz sebe. Tu sta potrebna čas in distanca, tako med samim delom kakor kasneje, ko dokončujemo posamezne faze. Pri teh fazah gre tudi za sprostitve optike, oči se izostrijo, saj odstopimo od slike, nanjo ne gledamo več kot na lasten ali pridobljen uspeh, šele takrat uvidimo, kako je zgrajena, takrat opazimo vsak zamah s čopičem, ki ni izpričujoč, ki je pavšalen, opazimo, kdaj smo se izgubili v koncentraciji.

Gre za to, da z optiko sledimo še ne izgrajenim delom in za vsako dovršitvijo tega sledenja se pokaže nov in nov del, odpirajo se prostori pomanjkljivosti, ki jih prej nismo uvideli, vse bolj je jasna naša predstava o barvnih odtenkih, formah, ki jih moramo še dovršiti. Včasih moramo podobo obkrožiti, da bi jo videli z vseh zornih kotov; šele ko te izluščimo, podobo reflektiramo. Se pravi, da od enega samega mišljenja o njej nimamo še ničesar, postopoma gradimo vednost o njej skozi spoznanja.

Je pa res, da v vsaki od teh faz »obstanemo« v nekih točkah, ki jih nočemo – ali pa še nismo pripravljeni – premakniti, nanje nato zadevamo, se vanje projiciramo, so nam drage, a predstavljajo le estetski vidik. Te točke so statične, slikanje pa dinamičen proces, zato nas te točke ustavljajo, hočemo se jim izogniti, a proces ne more obstati. In ravno te točke so pomembna preizkušnja, prek njih in skozi njih moraš nekako iti naprej (vsaj jaz mislim tako), stvari premakniti, zastaviti drugače, se *zmotiti*, da lahko greš dalje. Navsezadnje gre prav za to, za *povezavo med procesi*. Ti procesi so tu prav za to, da v neki fazi poiščeš tisti člen, ki vse na sliki osmišlja.

Tudi če ima slika še tako močno »koncentracijsko« polje (polje zbranosti), je treba to premostiti, da bi prišli do tistega, kar se kaže v pol-jasnini, a čisto dovolj, da lahko preberemo. In tudi ko je slika končana, to delo velikokrat ni dejansko to, kar hočemo notranje izraziti. In ne glede na to, ali je izgotovljena slika slabša kakor prej(šnja), manj koncentrirana, moramo vedeti, do kam v njej lahko gremo, do kam v njej sega naše spoznavno polje, kolikšen

je njen razpon. In navsezadnje gre prav tu za poteg ustvarjanja naprej, prav tu prelomiš strah, skepticizem. In veš za drugič – iz izkušnje, da ni samo ena plast, v kateri se razkriva naše polje sposobnosti, zaznav, spoznanj, vedenja, ampak da je za to plastjo še ena, še druga in vsaka nekaj sporoča, vsaka nosi konotacijo, ki razkriva bolj in bolj jasno podobo.

In kadar hočemo neko stvar realizirati, tudi če je za to potrebnih 50 ali 30 skic, kaj potem. Če jih 20 zavržeš in ostane 10 dobrih, to ne bi smel biti problem, saj čež to prideš do točke svojih zmožnosti, prideš do rezultata, v katerem si razbremenjen dvomov. Tu prideš do točke, ki si jo pravzaprav vseskozi iskal, hotel izraziti.

Zato je vsaj zame pomembna tudi končna faza, kjer slika pridobi svoje lastno bivanje. In takrat se od nje odmakneš, ne nadaljuješ je v drugih slikah, jo na neki način odmisliš, a vse pridobljeno znanje, izkušnje, so plod nadgrajevanj, ki jih prenesemo v nadaljne delo. Ko slika ima, pridobi svojo lastno govorico, sporočilo, tu ničesar več ne moreš.

Slikarstvo – pa tudi druge umetnosti – vidim kot nekaj, kar te vodi naprej, česar ne poznaš in s pomočjo slikarstva – ali drugih umetnosti – raziskuješ. Gre za proces, ki je del življenja, inkorporiran je v življenje samo. Vse je kot nekakšen *procesni kontinuum*, kjer manjka pomemben člen, če znotraj te verige eno sliko odvzameš, vse se tako povezuje.

Na podoben način ne moremo preskočiti vmesnih faz, četudi nekaterih ne moremo takoj sprejeti. Če je bil za nekatere slike potreben daljši čas izgrajevanja, celo več let, je to delo vključeno, so spoznanja tega dela vključena v vse slike zatem. In slike preteklih časov in vseh naših dognanj, novih percepiranj, spoznanj, vseh izkušenj pri eksperimentiranju tehnik, načinov izraznih potez, tolikokrat umešanih barvnih tonov, lestvic se znajdejo v zadnjih slikah. In vsak detajl našega preteklega časa ima svojo vrednost, prav tako kot ima vsak najmanjši detajl v sliki svojo funkcijo.

In navsezadnje so slike res kot faze življenja, so kot okna skozi katera zremo, v vseh je neka življenjska pokrajina tistega časa, tiste sekvence trajanja. Slika, likovno delo izhaja iz procesa samega življenja, notri je vtakan naš trenutek sočasnosti bivanja, zato slika pripada določenemu času, čas je vključen v sliko.

Kritična refleksija in čas

Če je tvoje delo konsistentno, če je del notranje nuje, impulza, če delaš skozi spoznanja, ki jih pridobivaš, skozi lastno percepcijo videnega, če sprejemaš in doživljaš vtise in refleksije okolice, prostora, časa, družbe, se skozi delo vedno vzpostavlja neka notranja refleksija, notranji diskurz, dialog, ki ni abstrakten in tudi ne neoprijemljivo idejen, ampak nastaja skozi zaznavne, čutne izkušnje. Ta refleksija, če res obstaja, si vedno najde pot v govorico.

Gre za to, da se vseskozi, med delom in kasneje, utrinjajo misli, ki jih moraš zapisati, saj gre pri samem dejanju zapisovanja za povezovanje miselnih procesov. Ta spoznanja segajo v našo vednost in gre za uvid, odstiranje realnega, ki zamaje naše notranje temelje, a prav zato pridemo do postavljanja vprašanj, prav tu si želimo stvari razjasniti.

Da neko umetniško delo lahko reflektiramo ali od njega celo odstopimo, je pravzaprav najbolj pomemben čas. Skozi čas šele nastaja naša prava perspektiva do izrečenega, šele skozi čas lahko to *novost mišljenja* umestimo v vsa naša prej nastala dejanja in dela. Šele skozi čas pridemo do nekega realnega vrednotenja dela (slike); to se šele čež čas spusti na neko realno raven pogleda o umetnini, brez potenciranj, brez premajhne ali prevelike kritičnosti, na raven, ki delu v nekem smislu tudi »pripada«. Šele takrat lahko v delu (sliki) uvidimo kvalitete, šibkosti, zaznamo premike.

Pravzaprav v tej časovnosti *postopnega odstopanja od slike* oz. umetnine spodbijemo njeno vrednost, da se ta čež čas lahko ponovno vzpostavi. Hočem reči, da takrat nastopi notranja refleksija, ki to delo zmore zagovarjati, ga opredeliti, utemeljiti. In ne glede na to, da se kasneje človek kot umetnik tolikokrat razvrednoti, kritizira, vseeno ostaja neka notranja gotovost, neko osišče ali središče spoznanj, ki je ključno za definiranje smiselnosti njegovega dela. Gre za vzpostavljanje notranjih temeljev, neodtujljivih, nenehno se dograjujočih.

Ne vem, kako si lahko kritičen do svojega »dela«, če ne delaš iz sebe, iz svojih spoznanj, če se prilagajaš trendom, črpaš le iz njih oz. jih kasneje kopiraš? Tak umetnik nima v sebi nobene opore, saj nima središča spoznanj, ničesar utemeljenega. Ker je to zunaj njega, je odvisen le od zunanjih priznanj in trenutne likovne mode. Če ne delaš tistega, kar prihaja iz tebe, kar izvira iz notranje nuje *agensa* (človeka, ki deluje in je aktiven), iz njegove kreativne energije, kako lahko imaš dovolj moči, da to, kar delaš, tudi zagovarjaš, za kar se lahko oprimeš? Po mojem lahko samo tipaš, se dotikaš le površine, ki nima spoznanj, delaš tisto, kar delajo drugi, se prilagajaš; v končni fazi moraš okoli sebe zbrati ljudi, veliko ljudi, ki ti nadomeščajo odsotna spoznanja, ki tvojo umetnost zagovarjajo, podpirajo, kakor so: kritiki, mediji, mentorji, zunanji videzi, množenje podob. Zaradi vseh teh prilagajanj, neiskrenosti, lažne in inscenirane umetnosti, polne manipulacij, ne verjamem, da se lahko v tako zastavljenem in sklenjenem spektaklu vzpostavi nek pomemben in ključovalen (za površnost odporen?) diskurz, ki gradi na neki distanci, kritični refleksiji.

Mislím, da umetnik ali umetnica, ki morata izraziti *videno sveta*, v katerem bivata, tudi ne moreta odstopiti od svojega dela, ker sta v vse svoje ustvarjanje vložila toliko energij in vednosti. In vsakič, ko je zanju situacija težja, ker ni omogočeno ali je celo onemogočeno, da bi njuna umetnost pridobila pogoje za eksistenco – ko je namreč umetnina končana, niti malo več ne zadeva samo ustvarjalca in ustvarjalke, sta primorana braniti svojo avtonomnost, suverenost. S tem branita sebe, svojo ustvarjalnost, svoja spoznanja in svoje življenje, ki ga drugi včasih (predvsem mislim na kulturno-umetniško politiko v Sloveniji) skušajo zabrisati in narediti za nevredno. In tu ne dopustita nikomur in ničemu, da si prilasti, preobrne, preobrazi notranja stanja in spoznanja, zapisana v slikah, saj se znotraj njunih del za tiste, ki so usposobljeni za branje pomenov in sporočil, odkriva logika stvari, tam se razprejo povezave in veš, da moraš slikati, pisati, da to razjasniš, razkriješ tudi drugim, ker preprosto moraš, saj je spoznanje tako silno, da se vse tvoje bitje – tvoja intenca, dinamika, impulzivnost – zaradi zaznanega in videnega smisla hoče realizirati.

Ker je umetnikovo izražanje pogojeno z okoljem, v katerem živi, nujno posega ne samo v njegovo lastno angažiranje, ampak tudi v socialna in družbena razmerja, saj se reprezentacije, ki jih producira umetnost, morajo vključevati v družbo, tej so tudi namenjene in to tudi samo delo zahteva od umetnika. Govorim o tisti vrsti umetnin, ki umetnika silijo, da premika, da nagovarja, da spreminja tiste družbene situacije, razmerja ali okolje, ki mu ne dopuščajo razviti potencialov. Takrat se je – sebi in drugim – dolžan angažirati.

Od *Resne umetnosti*, ki zadeva celega človeka, vse investicije in vso odgovornost, ne moreš odstopiti, sili te dlje in bolj, ko te ljudje spodbijajo, bolj ko si nedostopen do širšega kroga ljudi, bolj želiš premestiti meje, ki te omejujejo.

Slovenski prostor

Največji problem slovenskega prostora je po mojem v tem, da zaradi utesnjenosti, nakopičenosti lažnih videzov, popartističnega prilagajanja, potenciranega in protežiranega podpiranja konceptualizmov (kjer gre v veliki meri le za golo eksploatacijo idej), preusmeritve poudarka s temeljnih umetniških prizadevanj na medije, galerijske promocije in odmevnost, iz polja opaženosti in na koncu tudi eksistence izriva tiste umetnike in umetnice, ki se ne prilagajajo tako lahkotno poenotenim kriterijem.

Ves umetniški napor se v takem prostoru, kjer delo in spoznanja niso cenjeni, zdi kot del fiktivnega prizadevanja, saj kot avtor »ne obstajaš«, tvoja spoznanja ne pridejo do občinstva, ker si neprestano zavračan, ne moreš se niti zares angažirati, saj celo to v javnosti zaradi popolne »zaprtosti« (likovnega in medijskega) polja ni omogočeno. Tako sicer lahko v tem prostoru bivaš, ustvarjaš in se trudiš, a ves ta napor gre popolnoma mimo tistega ozkosrčnega elitniškega predala ali predela, kjer je edino merilo prilagajanje trgu, galeristom in trendom.

Za razstavljanje so tako na voljo le prostori brez referenc. Problem tu je odsotnost publike in ogromno investicij, ni povratnega odziva.

Ljudje ne vedo zate, čeprav si v istem družbenem prostoru kakor drugi. Veš, da so tvoja dela rezultat prizadevanj, iskanj, spoznavanj, da so korektna, da imajo določeno kvaliteto, a so spričo drugih, razvpitih in modnih del nevidna. Pri nas gre za pozicioniranje avtorjev, ki iz svojega imena naredijo *famo* (ali pa jo naredijo mediji in drugi), a tu kvaliteta ni v ospredju, tudi ne avtorstvo niti pomenljiv spoznavni nivo. Problem je, da so prav ti avtorji osnova za vzporejanja in primerjave, klasifikacije z vsemi drugimi umetniki, ki jim zaradi originalnosti, svojskosti tako sploh ne znajo določiti vrednosti, pomena. Posledica tega je: brisanje mej med ločljivostjo in kvaliteto, pri reprezentiranju del umanjka pregled umetnikov in umetnic iste generacije, kar vpliva na preskoke in izločanje umetnikov, ki se ne prilagajajo, ne pristajajo na populizme.

Kako nekomu v Sloveniji pojasniti, kakšen prazen nič je *optika večine*, če pa je to *mnenje večine* že vzel, že ponotranjil kot svoj kriterij za prodajo? Kako kaj izreči, če galerist ali galeristka ravno *te motivirano plasirane* in *tako instantno »prepoznane«* umetnike in njihova dela, ki včasih nimajo nobenih spoznanj, uporablja kot normo za klasificiranje in primerjavo? Kakor da druga merila ne obstajajo? Kako v Sloveniji pojasniti nekomu, da gre pri *mnenju večine* pravzaprav samo za spontano in nezavedno absorbiranje konstantno ponavljajočih se imen v javnosti? Da tu ni nobenega pozornega opazovanja, nobenega oziranja na kvaliteto, da v Sloveniji tudi v zgodovini skoraj nikoli ni bilo *te kulture opazovanja, gledanja in spoznavanja*, da ljudje ne vidijo v sliko, ne vidijo, kaj se v njej dogaja, saj pri nas prav postavitev nekega umetnika na piedestal zamegljuje optiko dejanskega izluščevanja kvalitete.

V Sloveniji ljudje ne vidijo druge povezave z »realnostjo«, kakor je kapitalska, ne vidijo ozadij zgodb, ne zanima jih, na kaj se delo opira in iz česa je določeno videnje realnosti nastalo ali izhaja. In tudi tega ne vidijo, da je največkrat ta povezava z realnostjo tudi enkraten način za manipulacijo, ki se pri nas odraža v nenehnem promoviranju motivov, simbolov, ki se največkrat navezujejo na ruralno ali nacionalno kulturo.

V slikah elitne in promovirane produkcije ne gre za kritično refleksijo (ki je zame pravzaprav pogoj slikanja in ustvarjanja), saj gre za *rutinirano slikarstvo*, v katerem avtor ali avtorica ne iščeta nekaj »novega«, sploh ničesar ne raziskujeta. Tega momenta pri rutini ni. Ne trudita se spreminjati svojih in družbenih spoznanj, percepcij, odnosov. Bistvo jima je le doseči optimalno točko, skozi katero lahko množica, ki prinaša udobno življenje, »bere« in se naveže na njuno slikarstvo, nato pa kontinuirano slediti tej rutini dnevne prakse, saj sta, tako menita, že prišla do ključne faze *uspešnosti*, kjer lahko tržita svoje delo in je prodajani material poslej edino merilo. Taka ustvarjalca na neki način lahko obstojita le v procesu in v okolju stiliziranih form, nepremičnosti spoznanj in poenostavljenih vizij o umetnosti, ki niso prav nič zahtevne, so pavšalne, površinske. A tu ustvarjalca ukalupita samo ustvarjalnost in slikar se zaplete v lastno zanko nezmožnosti, da bi izrazil kaj novega, pri čemer ne more priti do premikov.

Benjamin Virč
**MOŽNOSTI EPISTEMOLOŠKE APLIKACIJE
BERGSONOVEGA KONCEPTA FILOZOFŠKE INTUICIJE
V ODNOSU DO RECEPCIJE UMETNIŠKEGA DELA**

Povzetek:

Članek se ukvarja z možnostmi epistemoloških aplikacij Bergsonovega koncepta intuicije v relaciji do umetniškega dela, pri čemer je v ospredje postavljena analogija razmerja med spoznanjem in resnico ter resnico in umetniškim delom znotraj Badioujevih inestetskih nastavkov razumevanja vozlišč med filozofijo in umetnostmi, kakršne so prikazane v konfiguraciji romantične, didaktične in klasične sheme. S poskusom razrešitve problema, ki je **zagotovilo prezentacije dokaza o spoznanju** znotraj intuitivnega spoznanja na področju umetnosti, avtor opozarja na možne epistemološke alternative, ki se navezujejo na dialektično napredovanje znanosti in ki ohranjajo intuicijo v polju relevantnega znanstvenega diskurza, prav tako pa so predstavljeni nekateri argumenti, ki zagovarjajo aplikativno in utilitarno težnjo spoznanj znotraj t. i. metafizičnih spekulacij, ki jih normativna znanost ni vedno pripravljena sprejeti kot relevanten tip na logosu temelječega diskurza.

Ključne besede:

intuicija, Bergson, epistemologija, metafizika, umetniško delo, Badiou, umetnostne sheme.

**LE POSSIBILITÀ DI APPLICAZIONE EPISTEMOLOGICA
DEL CONCETTO BERGSONIANO DI INTUIZIONE
FILOSOFICA IN RELAZIONE ALLA RICEZIONE
DELL'OPERA D'ARTE**

Sintesi:

L'articolo tratta le possibilità di applicazione epistemologica del concetto bergsoniano di intuizione in relazione all'opera d'arte, evidenziando in primo luogo l'analogia del rapporto tra la conoscenza e la verità e tra la verità e l'opera d'arte nel contesto dell'inaesthetica di Alain Badiou e della sua concezione delle interpenetrazioni tra la filosofia e le arti rappresentata dalla configurazione dei tre schemi: romantico, didattico e classico. Il tentativo di risolvere questo problema, finalizzato a presentare **le dimostrazioni della conoscenza** negli ambiti della conoscenza intuitiva nel campo dell'arte, permette all'autore dell'articolo di segnalare possibili alternative epistemologiche che si riallacciano al progresso dialettico della scienza e conservano il ruolo dell'intuizione all'interno del discorso scientifico di rilievo. Inoltre, vengono presentati alcuni argomenti che sostengono la tendenza applicativa e utilitaria delle conoscenze all'interno delle cosiddette speculazioni metafisiche che spesso non vengono accettate dalla scienza normativa come tipo di discorso rilevante basato sul logos.

Parole chiave:

intuizione, Bergson, epistemologia, metafisica, opera d'arte, Badiou, schemi dell'arte.

**POSSIBILITIES OF EPISTEMOLOGICAL APPLICATION
OF BERGSON'S CONCEPT OF PHILOSOPHIC INTUITION
REGARDING THE PERCEPTION OF THE WORK OF ART**

Abstract:

This article deals with several possibilities of applying Bergson's concept of intuition to the work of art, with special attention to the analogy of relationship between cognition and truth, as well as between the truth and the work of art, while using Badiou's inaesthetic understanding of juncture between philosophy and the art through the perspective of romantic, didactic and classic scheme. With the attempt to solve the problem of **presenting the proof of cognition** within the phenomenon of intuitive cognition, the author proposes certain epistemological alternatives which can be closely linked to dialectical advancement of sciences and therefore preserve intuition within the reach of the field of relevant scientific discourse. Finally, some arguments are presented which justify applicable and utilizable tendency within so-called metaphysical speculations that are usually being dismissed by the standard-setting sciences.

Keywords:

intuition, Bergson, epistemology, metaphysics, work of art, Badiou, art schemes.

Ko razpredamo o intuiciji v okviru vsakdanjega diskurza, ki je pogosto načrtan z neprepodljivo pomanjkljivostjo vednosti, se radi predajamo nekakšnim predsodkom in romantiziranim predstavam o tem, kaj naj bi ta pojem pravzaprav obsegal, pri čemer se večkrat spekulativno zaključuje, da gre v primeru intuicije za nekakšno paraepistemološko metodo, za nekakšen »šesti čut«, ki je v inherentni povezavi z manifestacijo razumu težko dostopne orakeljske slutnje. Najsibo splošno prepričanje o intuiciji med ljudmi res takšno, predvsem pa nejasno, pa lahko v več ozirih – v kolikor smo pač prisiljeni fiksirati svoj pogled v kontekstu tako analize kot končne a- in eksplikacije – zasledujemo pomembnost tega pojma, ki ima svoje korenine že v antiki, torej od same prezence oziroma samega udejanjanja filozofije sploh. Za intuicijo, kakršno uspemo prepoznati v sistemskem okviru epistemologije in deloma tudi v ontologiji, se tako zdi, da je v preteklosti zavze(ma)la različne podobe in bi(va)la v nekakšni senci ali vsaj v latentno inherentnem odnosu do nekaterih velikih filozofskih *terminusov*, kot na primer *epistémé*, *gnosis*, *aisthesis*, vse dokler se naposled ni pojmovno in idejno usidrala v podobi latinskega izraza *intuitio*, ki bi ga lahko opredelili kot nekakšno fluidno potenco spontanega vodenja mišljenja k resnici brez vnaprejšnje intervencije s strani *logosa*.¹

Najsibo način obravnavanja intuicije zaradi specifičnosti diskurza, ki je obsojen na svojevrstno spekulacijo, nekoliko otežen, vsaj kar se tiče vsakokratnega zagotovila po materialni dokazljivosti, vendarle ne moremo brez Descartesove in Kantove filozofske dediščine, ko gre za (re)konstruiranje in (re)konstituiranje pojma *znanosti*, pri čemer je potrebno opozoriti na temeljne razlike – začeniši z obema filozofoma – v pojmovanju tega, kar je postalo sčasoma utemeljeno najprej kot način zanesljivega spoznanja, nato pa kot metodološki habitus znanstvenega opazovanja in miselnega (ali dejanskega, empirično zasnovanega) eksperimenta, ki reprezentirata nekakšen epistemološki temelj novoveških znanosti, pri čemer poteka konfiguracija regulacije pravilnega spoznanja venomer znotraj običajnih pogojev spoznavnega procesa, tj. bodisi s strani razuma bodisi s strani čutnih zaznav. Problem, ki si ga zastavljam kot premislek odnosa med intuicijo in umetniškimi deli, se tako v širšem smislu navezuje na problem imanence in singularnosti resnice znotraj sfere umetnosti oziroma nekega poljubnega umetniškega dela,² v ožjem kontekstu pa zlasti na moment **možnosti prezentacije dokaza o spoznanju**, ki ga lahko intuicija še omogoči, in na »zunanje« pogoje, ki so za takšno prezentacijo potrebni. Predvidena struktura pričujočega sestavka je torej načrtana s historičnim uvajanjem v etimološko in semantično preizkušanje pojma *intuicija*, pri čemer bodo podani nekateri zgledi, sledi podrobnejša eksplikacija Bergsonovega koncepta o intuiciji, deloma v navezavi tudi na njegove druge koncepte, še posebej trajanje (*durée*), zavest (*connaissance*) in zagon (*elan vital*); zaključil pa bom s kritično refleksijo do Bergsonove obravnave kvalitete relacij med metafiziko, znanostjo in umetnostjo in možnimi izhodišči nadaljnje obravnave intuicije znotraj epistemologije.

- 1 Nikakor ne gre zanemariti etimologije besede, ki nam lahko odstre pomembne de- in konotacije same ideje o intuiciji, zajete v tem konkretnem izrazu, še posebej nakazovanje pojmov, kot so *uvajanje*, *vodenje* »v« ipd.
- 2 Prim. Badiou, A.: *Mali priručnik o inestetiki*, filozofska zbirka Aut, Ljubljana 2004, str. 20.

K eksplikaciji problema

Čeprav lahko upravičeno domnevamo, da je ideja o načinu zanesljivega spoznavanja ali zanesljive vednosti, ki bi ji bila prihranjena »muka« nujnosti predhodnega izkustva,³ bržkone obstajala že v antiki, ko se je kot pomemben problem izpostavila predvsem gotovost spoznanja – s čimer se je šele začela pertinenca filozofske odmaknitve od mitološkega, tj. predlogičnega načina mišljenja –, pa se zatakne pri nedvoumnem historičnem dokazu, ki bi takšno tezo lahko legitimno potrdil. Kljub temu pa je iz najrazličnejših ohranjenih Platonovih dialogov moč razbrati način spontane, polifone konfrontacije mišljenja in mnenj soudeležencev diskusije o določeni temi, ki razkriva diskrepanco med tokom *spontanega* in med tokom *izzvanega* mišljenja. Prvo se, kakopak, opira na svoj prvi izvor, tj. na subjekt, ki izreka o neki stvari svoje sodbe, drugo pa postane podvrženo temeljitejši refleksiji – tako s strani opozicije kot tudi subjekta samega –, ki se do neke mere udejanja že v sami formulaciji prvih sodb, pri čemer se odvija nekakšna dialektika logične retorike, v okviru katere zmagajo prepričljivejši argumenti, za katere *obstaja* možnost podanega dokaza. Pomislek, ki ga lahko apliciramo tudi v okviru takšnega erističnega diskurza, kjer lahko nadaljnjo zastrtost resnice (kot posledico njenega napačnega uvidevanja) pripišemo tako nespretnemu zagovorniku nje same kot tudi preveč premetenemu nasprotniku – sofistu –, ki mu pravičen uvid resnice ne predstavlja spoznavno vrednoto, za katero bi bilo vredno žrtvovati tudi stigma o lastni nezmotljivosti, lahko kaj hitro omilimo v primeru, če si v okviru diskurza postavimo nekoliko drugačne zahteve, ki zadevajo dokazljivost in verodostojnost samih dokazov. Ali če parafraziram Bergsonovo misel: dejstvo, da je izjava: »ta miza je bela« napačna, še ne določa celostne ugotovitve v zvezi s to mizo, ampak je zgolj ena od možnih enumeracij izreke, ki jo je zaradi eksplicitne negacije s strani *drugega* potrebno popraviti.⁴ Ta popravek je seveda možno izvesti na veliko načinov, vendar pa je resnično ustrezen le en sam, ki v celoti povzame *resnično stanje* te mize z ozirom na izpostavljeno okoliščino – v tem primeru njeno barvo. Seveda ne gre tukaj podcenjevati zunanjih pogojev opazovanja, kot sta na primer jakost osvetlitve ali akustičnost prostora, ki nam lahko kažejo objekt v različnih »odtenkih«, kar je še posebej očitno v slikarstvu, in sicer v barvnem spreminjanju v odvisnosti od svetlobe (ko se *de facto* bela miza ponoči dozdevno »spremeni« v modro, sinjo, sivo in še kakšno barvo), v glasbeni umetnosti pa se nekatera kompleksna sozvočja (v bolj akustičnih prostorih) občutijo še bolj disharmonično, kot v resnici so, kar je posredno razvidno tudi iz cele vrste primerov namernega retuširanja partitur, ki temelji na realno doživeti – torej ne zgolj (na)mišljeni – izkušnji fizikalnega obnašanja zvenov v prostoru.

- 3 Tukaj želim opozoriti na razliko med intuicijo v funkciji obravnave že znanega objekta in intuicijo, ki skuša zapopasti povsem nov objekt. V prvem primeru se zgodi nekakšno dograjevanje oziroma izpopolnjevanje predhodnih izkustev v zvezi z dotičnim predmetom, v drugem pa se subjekt prepušča nekakšni fascinaciji, ko ta novost sproži nekakšen proces (za)čudenja. Vendar pa, če realno predpostavimo, da se sčasoma (zaradi predhodnih izkustev) izpopolnjuje tudi naša intuicija, postane fenomen fascinacije praviloma krajši in manj pogost – in to tudi v primerih soočanj z novimi predmeti –, kajti vednost, ki nam jo intuicija dá, povzroči nekakšno kognitivno adaptacijo uvidenega, s čimer se status epistemološke problematičnosti (vsaj začasno) suspendira.
- 4 Bergson, H.: *Ustvarjalna evolucija*, zbirka Nobelovci, Cankarjeva založba, Ljubljana 1983, str. 235.

Kakšna je tukaj vloga intuicije, postane bolj jasno, če izpostavimo moment Bergsonove kritike Kantovega idealizma oziroma teze o končni meji umskega spoznanja. Kant, ki na neki specifičen način sprevača Platonov svet idej v funkcijo tiste abstrakcije, ki omogoča realno mišljenje v pojmih oziroma konstituira kognitivne operacije, trdi, da je možno spoznavati svet samo na specifičen način njegove manifestacije, ki nam je čutno in inteligibilno dostopna, in ne tako, kakršen v resnici je – s čimer je seveda zavrnil vsakršno možnost absolutnega spoznavanja stvari takšnih, kot v resnici so. Vsakršno ostalo spoznavanje, ki bi seveda anticipiralo kakršenkoli absolut, je torej že kategorično spekulativno, predvsem pa neznanstveno in zatorej nevzdržno z vidika preverljivosti oziroma dokazljivosti, ki jo lahko poda univerzalna matematika.⁵ Še več, vsakršna intuitivna spekulacija se po Kantu udejanja že takrat, ko zapustimo polje čutnih zaznav in razuma, čemur pa Bergson odločno nasprotuje. Argument, s katerim dokazuje Kantovo zmoto,⁶ se nanaša predvsem na primarno funkcijo intuicije, ki je predvsem simpatija do samega sebe ter umeščanje jaza v realnem trajanju, pri čemer je intuicija inherentna z zavestjo o posameznikovem bivanju. Posledice takšnega sklepa so jasne: kakršnokoli intuitivno spoznavanje je možno, v kolikor obstaja zavest o lastnem bivanju, kar pa prihaja v očitno kontradikcijo s Kantovo zahtevo po zapuščanju čutov in uma, kar naj bi anticipiralo metafizično spozna(va)nje *per se*.

Dejstvo, ki ga je Bergson želel bržkone izpostaviti, izraža neko *dopuščanje* absolutnega spoznavanja, ki je pravzaprav brezinteresno z ozirom na možnost aplikacije v okviru znanosti, čeprav utegne imeti svojevrstni pomen za posameznikovo zavest in nekakšno dialektično napredovanje duha (kar seveda takoj zvede predikat brezinteresnosti na intimno interesnost) – če sledimo Heglovi fenomenološki paradigmi znotraj umetnosti visoke romantike. Prav tako je mislec s takšno apologijo metafizike, ki naj bi postala ljudem tako bolj dostopna, želel razpreti pogoje, v katerih ima intuicija svojo etabliirano funkcijo kot metoda, ki modalno sovпада s habitusom metafizičnega, pri čemer velja omeniti Bergsonovo razširitev te analogije na relacijo med metodo analize in pojmom znanosti. Takšno konceptualno vozlišče, ki ga na tem mestu opažam kot izjemno pomembnega za postuliranje epistemoloških nastavkov znotraj umetnosti, je večplastno uporabno in razpira razmeroma veliko možnosti aplikacije tovrstnih spoznanj, čeprav je potrebno opozoriti na neko drugo zahtevo metafizike, ki jo po Bergsonu ta zahteva: gre namreč za opuščanje sveta simbolov in pojmov,⁷ s katerimi smo navajeni operirati v kontekstu znanstvene epistemologije, pri čemer obstaja nepremostljivo tveganje izgube transferja te vednosti, ki v relaciji do absolutnega ne more dobiti ustreznega korelata v interpretaciji oziroma v posredovani informaciji. Vprašanje, pred katerim se tukaj počutim izzvanega, je, kako preseči (ali vsaj kompenzirati) izgubo možnosti transferja metafizičnega spoznanja in ali je Bergsonova teza po nujnosti opuščanja sveta simbolov in pojmov v kontekstu metafizike sploh upravičena.

5 Izraz, s katerim je Kant označeval nekakšno temeljno referenčno znanost, ki zaradi svoje eksaktne abstraktnosti določa vse ostale (aplikativne) znanosti.

6 Bergson, H.: *Esej o smehu* (et al.), Slovenska matica, Ljubljana 1977, str. 144–145.

7 Bergson, H.: *Esej o smehu* (et al.), Slovenska matica, Ljubljana 1977, str. 153.

Preden se lotim razreševanja zastavljenih vprašanj, želim opozoriti še na podobnost oziroma analogijo med Bergsonovim pojmovanjem intuicije kot metode in estetsko teorijo vživljanja ruskega lingvистa Mikhaila Bahtina, ki je razstavil model estetske dejavnosti kot akta samoodtujitve⁸ Theodorja Lippsa na dva nasprotno gibajoča se procesa, in sicer *em-patijo* do predmeta, ki je usmerjena navzven z namenom, da se jaz prestavi v ciljni objekt, ter *obrat* k jazu, ki v zadrževanju »zunaj« vzpostavi identifikacijo do predmeta, po vrnitvi vase pa se dopolni vsebina takšnega vživljajočega doživetja. Bahtin na več mestih opozarja na dialoško naravo zavesti, ki se je je bržkone zavedal tudi Bergson, še posebej, ko je govora o trajanju in gibanju, od katerih je prvo izrazito človeško in zato subjektivno doživetje, slednje pa je ključnega pomena za naše dojetje t. i. navidezne statičnosti inertnih predmetov, za opazovanje katerih naj bi bila človeška inteligenca še posebej dovzetna in sposobna.⁹ Vendar pa je na tem mestu potrebno poudariti diskrepanco med analizo in intuicijo, izmed katerih je prva, bržkone zaradi lažje predstavljenosti, nagnjena k seciranju kontinuiranosti časa, ki vseskozi traja, pri čemer ustvarja nekakšne navidezne trenutke znotraj imaginarne časovne kapsule, v kateri poteka to opazovanje oziroma raziskovanje; po drugi strani pa je intuitivno opazovanje kontinuirano in zatorej podvrženo realnemu času. Podobno pomagalo je analiza skonstruirala na ravni gibanja, ki ga skuša v zamrznjenih časovnih točkah (trenutkih) popolnoma ustaviti (s povsem diametralno nasprotnim pristopom, tj. s predpostavko o nenehnem gibanju, Bergson rešuje in obenem dokazuje Zenonovo zmoto v aporiji, znani kot tekaški dvoboj med Ahilom in želvo), pri čemer dobimo t. i. »faze gibanja«. Vendar pa je takšen način gledanja nujno relativen, povrh vsega pa še nerealen, saj ne ustreza temu, kar se dejansko zgodi med opazovanjem.

Podobne primere poda Bergson tudi na področju psihoanalize, pri čemer izpostavlja introspekcijo kot nekakšno obliko začetne intuicije. Teze, ki jih je mislec podal, se tako navezujejo na različne oblike navzven opaznih psiholoških stanj, na katera so se fokusirali predvsem empiristi (in seveda psihoanaliza), pri čemer zavrača misel, da so ta opazljiva stanja nekakšni deli posameznikove osebnosti, *ergo* celote, ampak so zgolj nekakšne oscilacije oziroma »vrednosti« psihičnih stanj v določenih časovnih intervalih ali momentih, ki jih analiza jemlje iz kontinuiranega bivanja oziroma trajanja proučevanega posameznika. Lahko bi rekli, da je Bergsonovo pojmovanje osebnosti nekakšna vseskozi trajajoča in gibajoča se »monada«, v okviru katere dobiva zavest in z njo vednje veliko pojavnih različic enega in istega živega organizma; kar prav tako pomeni, da se intuicija lahko konstituira na več načinov, bodisi z domišljijским naporom, vživljanjem v neki objekt, introspekcijo – v tem primeru subjekt pade vase v nekakšno aktivno kontemplacijo –, bodisi z naporom po preobrnitvi ustaljenega toka mišljenja. Na kakšen način se lahko ustaljeni potek mišljenja radikalno

8 Theodor Lipps velja nekako za začetnika teorije vživetja, ki jo je dopolnil Wilhelm Worringer v delu *Abstraktion und Einfühlung* (1908). Tam je estetska dejavnost pojmovana kot akt samoodtujitve, v katerem se jaz izgubi v zunanji svet, pri čemer v objektivaciji tega izkustva proizvede umetnino: »Estetski užitek je objektivirani samoužitek. Uživati estetsko pomeni, da uživam samega sebe v čutnem predmetu, ki se od mene razlikuje, da se vanj vživim.« (Prim.: Worringer, W.: *Abstraktion und Einfühlung*, München 1918, str. 4.)

9 Bergson, H.: *Ustvarjalna evolucija*, zbirka Nobelovci, Cankarjeva založba, Ljubljana 1983, str. 11.

spremeni v okviru neke konkretne osebnosti, Bergson ne pojasni natančno, domnevamo pa lahko, da je filozofija, sploh pa metafizika, tista dejavnost, pri kateri bi se lahko kaj takšnega utegnilo zgoditi. Vnovični nabor vprašanj, ki jih bom, podobno kot prejšnja, reševal v nadaljevanju, se tako navezujejo na polje umetnosti, in sicer, kako lahko mislimo funkcionalnost intuicije v odnosu do umetnosti in še, kako razreševati problem resnice znotraj umetnosti? V namen doseganja večje sistematičnosti sem izhajal iz Badioujevih nastavkov, ki obravnavajo tovrstna stično-simptomatična mesta med filozofijo in umetnostjo v treh prevladujočih konfiguracijah, in sicer didaktični, romantični in klasični shemi,¹⁰ pri čemer bomo pustili sam problem resnice znotraj umetniške kreacije začasno ob strani in privzeli, da je v idealnih pogojih resnica imanentna realni umetniški podobi, ki je realno telo in ne nekakšen platonistični dozdev v relaciji do njene ideje ali same evolucije ustvarjalnega procesa.

Da bi naposled le razrešili eksponat nabranih pomislekov in vprašanj, si skušajmo torej zamisliti, na kakšen način bi potekala realna izkušnja intuitivnega spoznavanja umetniškega dela, kakršno predpostavlja Bergson. V vsakem primeru imamo v fazi pred konfrontacijo opraviti s »klasično« relacijo med subjektom in objektom, kakršno smo vajeni misliti od Descartesa naprej, s to razliko, da gre za nekakšno ponotranjenje *res extensa* v kontekst *res cogitans*, ki se mora razširiti zaradi namena novega spozna(va)nja – lahko rečemo, da gre preprosto za širjenje zavesti med procesom življenja v neki predmet estetskega motrenja –, vendar tako, da ostane izpolnjen pogoj o prisotnosti povezave med čuti in zavestjo. Bergson poda lasten primer, kako je na primer možno izkusiti neko literarno osebo v celoti na podlagi empatije in posledične spojivke,¹¹ kar bi si lahko predstavljali kot translacijo opazovalčevega duha v ciljno »telo« – omenjeni dualizem med duhom in telesom uporabljam zgolj v ilustrativne namene, s čimer želim poudariti, da materialna translacija telesa v drugo telo pač ni realno možna znotraj običajnih pogojev človeške intencionalnosti in voluntarizma –, ki v tem primeru ni zgolj mrtvi objekt, ampak živa oseba z vsemi pripadajočimi atributi bivajočega. Podoben primer je podan tudi na ravni »nežive« materije, in sicer na primeru tujčevega izkustva mesta Pariz, s to razliko, da se raziskujoči posameznik tokrat ne življa v sleherni objekt, ki ga sreča na svoji obhodni poti, ampak se v njem vtisne neko doživetje kvalitete prostora, ki ga obkroža. Lahko bi rekli, da se prepušča lastnemu trajanju *na* objektu, ki je dejansko veliko večji od njega samega; kar postavlja pod vprašaj nujnost pogoja, da se intuicija udejanja kot življenje v neki predmet, saj vemo tudi iz lastnih izkušenj, da je takorekoč nemogoče izkusiti mesto v vsej razsežnosti, ki se ponuja, kajti vedno bodo obstajali prostori, v katere ne bomo imeli možnosti dejanskega, tj. fizičnega vstopa.

Ali je potemtakem nepopolno spoznavanje nekega mesta ali prostora na splošno, s kakršnim imamo zvečine opraviti, vendarle dovolj, da se v nas vzpostavi neki občutek popolnega Pariza in ali lahko takšnemu izkustvu rečemo metafizično? Bergson poda v primeru spoznavanja živih »objektov«, tj. konkretnih oseb, aporetični argument, s katerim povezuje intuitivno spoznavanje, torej empatično spojitev z neko osebo z absolutnim, tega pa izenačuje

10 Prim.: Badiou, A.: *Mali priručnik o inestetiki*, filozofska zbirka Aut, Ljubljana 2004, str. 9–13.

11 Bergson, H.: *Esej o smehu (et al.)*, Slovenska matica, Ljubljana 1977, str. 150.

s popolnostjo.¹² Takšna vrsta razlage absolutnih spoznanj, ki naj bi jih zagotavljala intuicija, implicira tezo, da je intuicij glede na splošne okoliščine spoznavanja, še posebej glede kvalitete predmeta, več vrst; dodaten argument za to obstaja tudi v nekaterih predikatih, ki jih mislec uporablja v obliki besednih zvez – kot značilen primer atributa s časovno konotacijo naj izpostavim sintagmo *začetna intuicija*.¹³ Domnevamo lahko, da pripada takemu pojmu, ki bi mu lahko (glede na smisel) bržkone našli vsaj približek v Heideggerjevem *predsodku*, tudi kakšna kantovska antinomija v pojmu *končna intuicija* – čeprav se s tem Bergson najverjetneje ne bi strinjal, v kolikor privzamemo njegov pertinentni odpor do konstrukcije filozofskih sistemov (še posebej metafizike) na podlagi razvrščanja v antinomije kot apriorno zahtevo po ustreznejši rekonfiguraciji sistema med metafiziko in znanostjo.¹⁴ Svoje stališče razvije celo do te mere, da razume spor med različnimi filozofskimi šolami (vključno z metafiziko) in znanostjo kot nekakšno analogijo konflikta med intuicijo in analizo.

Če se povrnem k intuiciji, ki bi jo lahko aplicirali na umetniška dela, je potrebno začrtati nekaj okoliščin, ki bi pojasnile, s kakšno obliko (ali vrsto) intuicije imamo pravzaprav opravka. Tudi če predpostavimo, da je za umetniška dela značilna dokončna fiksiranost in da so realna telesa, sposobna upovedovanja neke (zunanje) resnice, ki zaradi te sposobnosti kakor tudi apriorne imanence resnice ta soudeleženo biva v oziroma *na* umetnini sami, se nam lahko porodi pomislek, kako je s to fiksiranostjo v primerih, ko je možnost končne recepcije umetnosti zreducirana na interpretacijo. Pomislimo samo na množstvo takorekoč neomejeno možnih pristopov, kako lahko reproduciramo zapis nekega glasbenega dela, ki ima seveda neko notranjo identiteto, ki jo prepozna tudi estetskemu izkustvu podvrženi subjekt, vendar pa je zvočna *podoba* tista, ki je vsakokrat različna (razen če imamo opraviti s ponovljivimi pogoji, kot je na primer vnovično poslušanje glasbenih posnetkov, pa še takrat se nam lahko kaj – bodisi zaradi predhodne izkušnje bodisi zaradi drugačne psihične dispozicije – dozdeva drugače). Ali nam intuicija lahko služi, še posebej v kontekstu Badioujeve romantične sheme, kot neki epistemološki pripomoček, da se zanesljivo dokopljemo do umetniškega izvirnika, pa čeprav imamo na voljo zgolj nepopolna čutna izkustva? Je intuicija tiste vrste domišljjski napor uma, ki ima svoje korenine v realnem in ki zaradi neke začetne simpatije (navsezadnje do subjekta samega) dopolnjuje čute tam, kjer se konstituira želja? Po tej poti, ki je izrazito psihoanalitična, lahko – upoštevajoč Bergsonove postulate o relativnih spoznanjih prek analize – zaidemo v *circulus vitiosus*, ko začnemo svoja doživetja, povezana s točno določenim predmetom estetskega izkustva, izenačevati z jasno razločevalnimi predikati taistega predmeta. V tem primeru lahko potrdimo Bergsonovemu argumentu, da se množina analiz vztrajno kopiči, v kolikor večamo število gledišč na neki predmet, pri čemer seveda ugotavljamo določene lastnosti, ki so lahko poleg spekulativnih atributov tudi povsem objektivno merljivega in preverljivega značaja, kot na primer fizične dimenzije ipd. Lahko bi rekli celo, da se vrsta analiz – naj si tukaj dovolim izpostaviti

12 Prav tam, str. 151.

13 Prav tam, str. 161.

14 Prav tam, str. 160.

analogijo s specifičnim matematičnim pojavom vsote vrst sodih racionalnih števil, manjših od 1 – v skladu z izrazom:

$$\sum_1^{\infty} \left(1 + \frac{1}{2n}\right) = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \dots \approx 2$$

asimptotično približuje »elitni« celostni dispoziciji intuicije – in s tem tudi (do)končnosti spoznanja –, ki je v tem primeru reprezentirana s številom 2. Vsekakor pa lahko oporekamo temu, da bi bila dejanska kvantiteta védenja kratkomalo premosorazmerna s številom analiz, kajti do enakih ugotovitev je možno priti po več poteh hkrati, ta enakost pa ne implicira kake bistvene razširitve v smislu vednosti – čeprav je seveda spet možno, da se kvaliteta spoznanega (s kvaliteto mislim na možnost superiornejše aplikacije spoznanja) spremeni, v kolikor imamo na voljo metodo, ki nam lahko omogoči večplasten in kompleksnejši pogled na proučevani predmet ali fenomen.

Nekakšen izhod v sili iz zagate, ki jo obeta vpetost v apriorno vztrajanje pri analizi, bi lahko bila tudi obravnava ostalih Bergsonovih konceptov, še posebej *trajanja* in *zagona*. Specifika Bergsonove metafizike, ki je v svojem bistvu pravzaprav teistična, določa tisto paradigmo sistema, ki predpostavlja nekakšno hierarhijo pojmov, ki skušajo nekako zapopasti fenomen vsega bivajočega, predvsem pa razložiti nekatere principe, ki bi jih lahko aplicirali predvsem pri obravnavi živih bitij. Na tem mestu si zastavljam vprašanje, ali potemtakem intuicija v svoji najbolj splošni obliki nemara ni nekakšna epistemološka paradigma zagona, tj. tiste težnje, ki nas nezadržno poganja naprej in ki omogoča nekakšno mišljenjsko evolucijo, ki skuša priti stvarjem do dna, in sicer s konkretnim področjem delovanja na večji natančnosti opazovanja in zato bolj popolnem spoznavanju? Vendar pa tudi v tem primeru naletim na pomislek, kako je potemtakem možno doseči neko popolno, tj. metafizično spoznanje, če je pot do tega tako dolga in prežeta s toliko ovirami? Do relevantnega odgovora pridemo nemara šele takrat, ko intuicijo soočimo s trajanjem, ki ji omogoči kontinuirano delovanje. Po tej konfrontaciji pa nehote zapademo v nekakšno epistemološko antinomijo med absolutnim in relativnim, saj se lahko zavestno odločimo, ali bomo za določen pojav – v kolikor obstaja neki aprioren interes ali kakšna druga okoliščina – izbrali analitični ali intuitivni pristop.¹⁵ Ne smemo pozabiti, da v primeru izbire slednjega tvegamo, da bomo nerazumljeni s strani tistih, ki nujno potrebujejo razlago s pomočjo pojmov in podob, vendar ker imamo znotraj umetnosti vseskozi opraviti s »podobami« v različnih medijih, ki so velikokrat tudi vizualno dostopne, je potrebno torej kompenzirati umanjkanje ubeseditve ali kakršnekoli pojmovne abstrakcije na ravni simbolov, kar pa je v okviru metafizike, ki zase trdi, da ne potrebuje referenc do sveta pojmov in podob, nemogoče.

15 Pomislek, ki se mi poraja, je tudi ta, ali gre resnično za »pravo« obliko izbire, torej take, ki izhaja iz posameznikove volje, ali pa gre nemara za spontan proces kognitivne adaptacije, ki je lahko odvisen od več zunanjih pogojev: stanja budnosti, zbranosti, nahanjenosti, vznemirjenosti in drugih osebnih okoliščin.

Končno evolucijsko stanje Bergsonove zamisli udejanjanja metafizike je torej telepatska, neverbalizirajoča in z intuitivnimi spoznanji prežeta človeška družba, ki doživlja vse bivajoče kot končni absolut, ki ga je nemogoče upovedati z operativnimi pojmi naše zavesti. Takšna situacija pa je za filozofijo in prav tako za umetnost nevzdržna, saj pravzaprav ovira možnost prezentacije dokaza (ne obstoja dokaza kot takega), ki je za dialektično napredovanje vseh ostalih zavesti poleg izrekajočega jaza neobhodno potrebna – vsaj v točki sporazumetja o isti stvari. Ravno v umanjkanju prezentacije dokaza, ki je kajpada lahko tudi napačna, se ustavi možnost prenosa nekega spoznanja na višjo instanco tretjega »nadaslovnika«,¹⁶ za katerega je participacija v živem dialogu zaradi časovne oddaljenosti nemogoča, čeprav ima po drugi strani privilegij historično-dialektične perspektive; tako se intuicija ponovno vrže v okvire nekakšne spekulacije, ki nima svoje eksterne refleksije (tj. s strani drugih) in zato tudi ni podvržena večjim naporom v smislu preobrnitve ustaljenega toka mišljenja. Le kako si lahko – vsaj v okviru običajnega načina javnega občevanja – zamislimo bolj učinkovito propedeutiko naše mišljenjske veščine, kot je oblika fokusiranega polifonega dialoga, kjer se mnenje zoperstavlja mnenju in védnost preizkuša v dokazovanju svoje resničnosti? Čeprav bi lahko kdo ugovarjal, da abstraktno mišljenje ni povsem ekvivalentno svoji emanaciji v obliki retorike, je vseeno jasno, da obstaja neka zelo očitna zveza med mišljenim in izrečenim v kategoriji resnice, ki (tako Platon) sestopa iz sveta idej v svet otipljive – v tem primeru slišne – materije.

Vrnitev k temeljnemu razločku med analizo in intuicijo, ki po Bergsonu bistveno začrta vse nadaljnje oblike védnosti, vpete bodisi v kontekst brezinteresne metafizike ali (v karseda širokem smislu) aplikativno uporabne znanosti, terja vnovični poudarek na subjektivno simpatetično združevanje z, denimo, umetniškim delom, do česar pride zaradi neke enkratne neizrazljivosti, ko se subjekt skuša prestaviti v razlagalca resnice, ki biva na umetnini. Najbrž je očitno, da Bergson implicitno favorizira Badioujevo romantično shemo, v okviru katere je objekt sam nekakšna resnica (v tem primeru ni pomembno, ali gre za notranjo ali zunanjo), neka edinstvena pozitivnost, ki jo je šele intuicija zmožna postaviti na svoje pravo mesto znotraj subjekta samega, na mesto, ki predpostavlja neko specifično vrednost, najsibo estetsko ali epistemološko. Kljub temu pa intuicije ne bi smeli jemati kot nekaj dokončnega oziroma epistemološko negibnega, kajti neprepodljivost pogoja trajanja (in gibanja) nas sili, da se zavestno razpremo tako *didaktičnosti* kot *klasičnosti* oziroma sestopanju ideje resnice v neko materijo in analizi konfiguracije naše želje. Paradoks Bergsonove teze, da je metafizika sama po sebi brezinteresna,¹⁷ se kaže v tem, da je intuicija razpeta med močjo negacije, kar je mislec ponazoril z delovanjem Sokratovega demona,¹⁸ in zagonom simpatetičnega življenja; oboje pa potrjuje ravno to, da takšna intuicija ne more biti povsem brez interesa in da je vpeta ravno med skrajni vrednostni točki, ki ta interes jaza nepreklicno določata.

16 Prim. obravnavo dialoščnosti v okviru diahronije znotraj literarne hermenevtike v: Jauss, Hans R.: *Estetsko izkustvo in literarna hermenevtika*, zbirka Labirinti, Ljubljana 1998, str. 410.

17 Bergson, H.: *Esej o smeju (et al.)*, Slovenska matica, Ljubljana 1977, str. 167–168, 180.

18 Prav tam, str. 127.

Na tem mestu se lahko povrnemo v stanje pred Platonovo ostrakistično obsodbo umetnosti,¹⁹ ko je ta imela podobno božansko funkcijo kot kasnejša konfiguracija romantičnega ideala, s takšnimi atributi pa je umetnost gotovo vredna vse simpatije, ki jo premore posameznik. Če izpostavimo intuicijo romantični shemi, dobimo tako navidezno popolni par: anticipirajočo vedoželjnost, ki si želi ponovne in absolutne združitve z objektom, na katerem bo konstruirala svojo védnost. In v kolikor bi prišlo do spoznanja, da je sam objekt nevreden takšne epistemološke adoracije, pridemo do vnovičnega ostrakizma, in tako naprej *ad infinitum*, pri čemer se vsa ta navideznost konstituira šele v času oziroma v Bergsonovem konceptu trajanja, ko se zgodi pravzaprav to, da mislec navkljub svojemu zatrjevanju in veri v metafizični absolut vseeno prikimava dialektičnemu napredovanju – ali nekakšni evoluciji – epistemološke potence človeka, s čimer postavlja pod vprašaj dokončnost intuicije v okviru nekega časovnega intervala; kajti ne glede na neskončnost trajanja realnega časa se jedro neke vednosti ali osnovne premise o nekem fenomenu vzpostavi znotraj nekega časovnega sosledja, ki obsega zaznavo in njeno nadaljevanje v refleksijo, ki se lahko z vsakim novim uvidom pogloblja in širi, s tem pa postane tudi tisti končni »absolut« spoznanja nekakšna vse bolj napihujoča se supernova, ki ne kaže intence po eksplozivnem samouničenju.²⁰

Vnovični premislek Kantove premise o končnosti oz. meji umskega spoznanja, ki jo je Bergsonova intuicija že zdavnaj prestopila, postane nujen, v kolikor lahko občutimo nestrinjanje z obema variantama »končnega« spoznanja (od katerih je absolutno zgolj tisto, ki se nahaja onkraj kantovske zanesljivosti), kajti tudi znotraj Bergsonovih predstav o intuiciji sami lahko najdemo moment neverjetnosti, ki sicer lahko obstaja, vendar je za njihov legitimen dokaz potreben velik umski napor, pri čemer je ironično predvsem to, da niti Bergson sam takšnega dokaza ne bi sprejel, saj bi ta – v kolikor bi šlo za konkretno eksplikacijo – temeljil na pojmi in predstavah. Zdi se, da postane Bergsonova intuicija pri realnih pogojih nekaj težko verjetnega, v kolikor (vsaj v okviru znanstvenega diskurza) izrecno vztrajamo na prezentaciji dokaza – čeprav ni apriorno nemogoča kot oblika celostnega spoznanja, kot je zatrjeval Kant. Naposled se zgodi to, da postane intuicija nekakšno »zagotovilo« za obstoj tako imanence kot singularnosti resnice v nekem umetniškem delu, ali bolje rečeno – postane edina oblika samozadostnega izkustva o resnici, ki se zadovolji s spoznanjem samim na sebi, pri čemer ne predpostavlja njegovega nadaljnega posredovanja drugim posameznikom, ker je to znotraj običajne konfiguracije diskurza nemogoče storiti na ustrezen način. V tem primeru dobimo nekakšno stanje epistemološkega snobizma, ki se v očeh *drugega* lahko povsem upravičeno udejanja kot nekaj spekulativnega in manipulativnega – navsezadnje tudi *drugi* poseduje sebi neodtujljivo intuicijo, s katero utegne natančno zaznati neupravičenost takšne segregacije znotraj epistemologije. Posledična konkurenčnost in množstvo intuicij pa navsezadnje aludira na tezo o resnici, ki jo Badiou razpre kot neskončno množvenost, kjer se neskončnost resnice realizira v odtegotvanju svoje identičnosti z obstoječimi védnostmi.²¹

19 Prim.: Badiou, A.: *Mali priročnik o inestetiki*, filozofska zbirka Aut, Ljubljana 2004, str. 7.

20 Istočasno pa se lahko pojavlja tudi obraten proces, izhajajoč iz refleksije, ki tovrstna spoznanja relativizira in jih zato posledično oži, pri čemer jih vedno znova podvrže preizkusu »praktičnega čuta«.

21 Prav tam, str. 20.

Zaključek

Možnosti epistemoloških aplikacij v odnosu do umetniškega dela je tako pod okriljem intuicije več vrst: v primeru romantične sheme imamo dejansko popoln komplement, ki ga tvorita metafizični, tj. celostni, celo omnipotentno hermenevtični način spoznanja in končni absolut neke resnice, ki postavlja spoznavajoči subjekt v stanje adoracije in (preroški) privrženosti tej (božanski) resnici; v primeru didaktične sheme gre za prevladujoči način intuicije-introspekcije, kjer se po vrnitvi vase ukvarjamo predvsem z neposrednimi (estetskimi) učinki odtujitve od *res extensa*; klasična shema pa v umetniškem objektu prepozna nekakšen izvor in simbol histerizirajoče potence, ki v nas sproža spoznavanja o osebnostni transformaciji in nekakšni identitetni koherenci oziroma o trajanju želje jaza. Lahko bi rekli, da se v omenjenih treh shematskih nastavkih udejanjajo neke specifične perspektive človeškega na umetnost, saj obsega vsaka od teh neko prevladujočo tendenco – če razumemo tendenco kot neko gibanje proti konkretnemu cilju –, pa naj bo to idolatrija in adoracija mita, ideologija ali aktivna zvrst kontemplativne psihoterapije. Vsaka od teh treh tendenc ima svojo osmišljeno ontološko funkcijo, ki se morda najočitneje manifestira v obliki dialektike posameznikovega duha, v kolikor pojmuje duh kot esenco posameznikove enkratnosti, pri čemer je od samega reda diskurza odvisno, kakšne dokaze lahko predložimo v ubranitev domnevno spoznane resnice.

Če se v okviru metafizičnega motrenja umetnosti uspemo zadovoljiti z vedno nepopolnimi pojmovnimi opredelitvami in opisi podob, ki naj bi jih intuicija uspela preseči, lahko takšno vrsto epistemološke metode obravnavamo kot nekakšno višjo obliko analize, ki je zmožna zagotoviti neusahljiv vir dejstev o nekem objektu, vključno z možnostjo preklapljanja raziskovalnih perspektiv – v nasprotnem primeru pa lahko brezpogojno vztrajamo na totalnem pluralizmu empirizma (če predpostavimo, da ima vsak posameznik svojo specifično obliko intuitivnega spoznavanja), saj dobimo množstvo spoznanih totalnih resnic (lahko tudi o eni in isti stvari), ki so nezmožne konfrontacije druga z drugo. Katero epistemološko obliko realno privzemamo in smo se z njo »prisiljeni« sprijazniti, je jasno: ne znanost ne filozofija ne bi veliko pridobili z zamolčanjem spoznanega, saj je navsezadnje tudi možno, da se lahko motimo v rečeh, ki jih prežema neki zasebni interes, takšen sofisticirani interes pa je potrebno preseči v korist občega. Tako se lahko po svojih najboljših močeh le trudimo, da bi presegli običajne zmožnosti svojega delovanja in spoznavanja, saj – če verjamemo Bergsonovim besedam, ko pravi, da je empirizem, ki je vreden svojega imena, le tisti, ki se za vsak novi predmet, ki ga proučuje, popolnoma na novo potrudijo²² – bomo le tako prišli do ustrežnejšega razumevanja vsega, kar nas obkroža in izziva s svojo prisotnostjo v svetu. In umetnost je s svojo stvariteljsko afiniteto do vsega novega nemara res povsem primeren izzivalec, ki bo najverjetneje sprožala še več premislekov v zvezi s konfiguracijo filozofskega sistema, začeni s metafiziko, še posebej v odnosu do znanosti. Navsezadnje le živimo

22 Bergson, H.: *Esej o smehu* (et al.), Slovenska matica, Ljubljana 1977, str. 165.

v času, ko se zdi, da se bo znanost izčrpala (podobno kot se je metafizika že večkrat v prejšnjih stoletjih), vrteč se v lastnem krogu, in da znanost bržkone ni tisti *bog*, ki bi ga ljudje spontano sprejeli za svojega – zloglasni ameriški spor med zagovorniki kreacionizma in pristaši Darwinove teorije o evoluciji je bržkone eklatantni primer za to –, v kolikor ne bo ponovno premislila o svojih temeljih in postavila pod drobnogled tisto, čemur bi lahko grobo rekli epistemološka doktrina. In tukaj se skriva nemara res neka gibljiva vez med metafiziko in znanostjo, ko lahko občutimo neadekvatnost podob in pojmov, s katerimi se lotevamo pojasniti največje »misterije« filozofije in znanosti, z namenom – če parafraziram Heglovo misel – pojasnitve principa, v katerem tiči interes *stvari*, in dognanja tistega resničnega, da bi lahko določili, kaj je *absolutni temelj vsega*,²³ kar se navsezadnje manifestira tudi v ideji celostne znanstvene teorije, ki naj bi pojasnila sleherni fenomen tega vesolja. Morda bo v nekem ugodnem trenutku v prihodnosti intuicija (kot metoda in kot filozofski koncept) postala praktično aktualna tako v znanosti kot analitični filozofiji, ko nam bo dostopna tudi eksternalno in instrumentalno, tj. s pomočjo tehnologije, še posebej takrat, ko bodo zamisli o hologramskem »skeniranju« miselnih procesov postale resničnost. Vprašanje je sicer, ali bo v tem primeru človek izgubil še tisto poslednjo epistemološko relacijo, ki bi (vsaj znotraj Bergsonovih zamisli) neposredno določala metafizično izkustvo kot tako, in ali bo takšen afirmativni povratek preko znanosti sploh zadovoljivo pojasnil fenomen intuicije – kakorkoli si ga že predstavljamo. Do takrat pa se lahko z gotovostjo zazremo le v anticipacijo udejanjenja teze, ki pravi, da se s širitvijo polja vednosti vselej oži sfera poprej neverjetnega, a nikakor ne apriorno nemogočega, pri čemer lahko izbrišemo še poslednje sledi paranoičnega strahu pred tem, da bi trdnost lastnih spoznanj naivno »prodali« za tuje špekulacije – kajti tudi intuicija slejkoprej postane samozadostni objekt refleksivne fascinacije oziroma tisti interesni moment samoizpolnitve, ki jo narekuje kritičnost holistične avtodidaktike.

Literatura in viri

- Badiou, A.:** *Mali priročnik o inestetiki*, filozofska zbirka Aut, Ljubljana 2004.
Bergson, H.: *Esej o smehu (et al.)*, Slovenska matica, Ljubljana 1977.
Bergson, H.: *Ustvarjalna evolucija*, zbirka Nobelovci, Cankarjeva založba, Ljubljana 1983.
Descartes, R.: *Razprava o metodi*, zbirka Philosophica, založba ZRC SAZU, Ljubljana 2007.
Hegel, G. W. F.: *Znanost logike I [1832]*, zbirka Analecta, Ljubljana 2001.
Kant, I.: *Kritika čistega uma*, zbirka Analecta, Ljubljana 2001.
Kant, I.: *Kritika razsodne moči*, zbirka Philosophica, založba ZRC SAZU, Ljubljana 1999.
Jauss, H. R.: *Estetsko izkustvo in literarna hermenevtika*, zbirka Labirinti, Ljubljana 1998.

²³ Hegel, G. W. F.: *Znanost logike I [1832]*, zbirka Analecta, Ljubljana 2001, str. 59.

Taja Kramberger

»MORJE SE ME OTRESE« (Intervju s kanadskim pesnikom Joëlom Pourbaixom)

S kratkim intervjujem, ki je bil narejen poleti 2006 in naj bi bil tedaj objavljen v *Primorskih novicah* (pa se to iz neznanih razlogov ni zgodilo), in z nekaj pesmimi predstavljamo **Joëla Pourbaixa**, frankofonega kanadskega pesnika iz Montréala v Québecu. Pesnik je junijske tedne leta 2006 preživel v Ljubljani, zadnji teden pa se je ustavil tudi v Kopru. V Sloveniji je bil na počitniško-delovnem oddihu; spoznaval je deželo, ljudi, predvsem pa pisal in urejal pesmi za svojo novo pesniško zbirko. S slovensko pesnico Tajo Kramberger, katere gost je bil, pripravljata dvojezično frankofono kanadsko-slovensko antologijo, ki naj bi v izšla v Kanadi pri založbi **Éditions Noroît** (<http://www.lenoroit.com/>), ki že četrto desetletje objavlja izključno poezijo.¹ Založbo vodi še en, prav tako zanimiv pesnik, a nič manj duhovit ter senzibilen človek **Paul Belanger**.



SLIKA 1: JOËL POURBAIX V LJUBLJANI (FOTO: T. K.)

Kako ste zašli v Slovenijo in kako se tukaj počutite?

Ne gre za naključje, zadaj je srečanje. Na mednarodnem pesniškem festivalu poezije v kanadskem mestecu Trois-Rivières v Québecu sem leta 2005 opazil kvaliteto poezije Taje Kramberger, ki je bila tedaj gostja festivala. Ohranila sva kontakt in ideja o obisku Slovenije se je dalje odvijala sama od sebe. Hotel sem tudi združiti razpoložljivi počitniški čas z intenzivnim delom na moji prihodnji pesniški zbirki. Iskal sem potrebno izoliranost za ustvarjanje in obenem odprtost proti svetu, ki je drugačen od mojega. Čudovit sprejem tukaj mi je dovolil, da sem to dvojno pozornost lahko izkoristil v kar največji meri.

¹ Na spletni strani založbe beremo: »Poezija je dejanje odpora zoper konfekcijsko mišljenje, zoper hrup neke družbe in njeno razstresenost, ki skrbi za to, da bolj uniformira in kvantificira kakor singularizira in kvalificira. Nedvomno bo treba ohraniti to stanje budnosti, da postavimo nasproti ta tako preprosti in nespakljivi predmet, kakršen je knjiga. [...] Pesem je dialog. Upamo, da bomo tisti vodniki, ki jo vodijo do vas.«

Menda pišete novo pesniško zbirko; kako vam gre in kaj vas pri tem, denimo v Kopru, navdihuje?

Ja, res sestavljam novo knjigo. V prvi etapi sem prebral vse svoje zapiske in beležke, ki so se nabrali v zadnjem letu. Šele nato je kakih 60 pesmi lahko ugledalo luč dneva! Ur, ki sem jih potreboval za koncentracijo, ni manjkalo. Pisal sem na različnih krajih, tako na javnih in obiskanih kakor na bolj samotnih in mirnih, kjer so se moje izkušnje lahko razgalile oz. kjer se je moj intimni imaginarij lahko odprl za zgodovinsko memorijo, pa tudi za nepredvidljivost trenutka. Tako sem, na primer, ujet v labirint uličic v Piranu začutil atmosfero in nekatere dogodke, ki bodo zagotovo prisotni v moji prihodnji pesniški zbirki.

Kako živi in diha pesniška scena v Montréalu?

Dva ali trije malo večji uredniki se še vedno (prej jih je bilo precej več) ukvarjajo zgolj s poezijo. Drugi poeziji namenjajo omejen prostor znotraj produkcije različnih žanrov. Res pa je, da se kljub univerzalnemu problemu težav s finančnimi sredstvi pojavljajo novi manjši in dinamični založniki. Vsako pomlad in jesen več pesniških festivalov dovoljuje poeziji, da zasede vidno – četudi navidez obrobno, toda vseeno permanentno – mesto v kulturnem življenju Montréala. Besedila v tem kontekstu pospešeno krožijo med različnimi kulturnimi centri, pisna produkcija in scenski nastopi pa pomenijo udejanjenje teh za duhovno življenje potrebnih menjav. Prevodi in javna branja tujih avtorjev in avtoric imajo vsaj v Kanadi zagotovljeno prihodnost; znotraj tega pa ne vidim ovir, zakaj ne bi bilo eno teh privilegiranih in kontinuiranih sodelovanj prav med Québecom in Slovenijo?

**Joël Pourbaix
PET PESMI**

1.

Plavž besed okoli bara
požrešnih za dobre občutke
slamnati možje v preži na dih
prekipevamo od iskrenosti brez prihodnosti
jaz je meh^{2*}
jetnik ledu ozračje seslja
ivje kozarca požira moje odtise
odsevi, modri, se pogrezajo v moje grlo
kaj naj damo, kadar ne vemo, komu dati

Iz zbirke: *On ne nait jamais chez soi* [Nikoli se ne rodimo doma], 1996

PREVOD: TAJA KRAMBERGER, 2006

2.

Zaman je imeti intuicije puščavnika in delati pregrado zoper ocean trenutkov. In to počnem. Vzamem pisalo, papir, škarje govorice in kamen memorije.

Večerni zrak, njegovo valovanje in pozibavanje.
Veter je govorica v hipu svojega prvega ljubkovanja.

Duh je šibek, toda meso je čvrsto, prav tisto *nezaželeno*,
ki pa se ga ni mogoče znebiti.

Iz zbirke: *Labyrinthe 5* [Labirint 5], 2003

PREVOD: TAJA KRAMBERGER, 2006

2 * Besedna igra je *est une outre* s parafrazo Rimbaudovega citata *je est un autre*, ki ga je Rimbaud navedel v pismu Paulu Demeneyu 15. maja 1871.

3.

Zapustil sem modro belo hišico,
vedoč komaj kaj več kakor nič.

Erozija ni posledica časa, ki teče,
ampak udejanjenje njegove govorice. Njegovo utelešenje.

Preteklost pripoveduje predvsem o nedokončanosti naših
življenj.

Še kaj bolj čudnega je, kakor biti preganjan od spomina:
telo, rojeno iz memorije, ki se vanjo noče vrniti.

Iz zbirke: *Les Morts de l'infini* [Mrtvi iz neskončnosti], 2005

PREVOD: **TAJA KRAMBERGER, 2006**

4.

Tam, pred obzorjem in njegovo reko, postanem tisti
eksotični delec, ki ga nič ne more obvladati,
ki ga bo obvladal nič.

Pokrajina realizira trenutek kraja. Utelešenje
nekega prehoda, učinek tujega telesa, ki se nastani
v votku.

Pokrajina je tlem to, kar je samota delu.

Iz zbirke: *Les Morts de l'infini* [Mrtvi iz neskončnosti], 2005

PREVOD: **TAJA KRAMBERGER, 2006**

5.

Epilog

Veliki hangar letališča v Dorvalu; dolge mize, zložljivi stoli,
Maria Callas v spremstvu svojega psička in dveh telesnih čuvajev
sede, da bi si odpočila, in naroči vročo kavo. V tranzitu čaka na
prihodnji let za Chicago; smo 17. januarja 1958.

Mlada ženska želi pozdraviti divo, bila je na krovu istega letala,
ki je prišlo iz Pariza. Hitro so ji namignili, naj se oddalji. Nada-
ljuje svojo pot proti izhodu in mrazu; to so njene prve minute
na ameriških, kanadskih, quebeških, montréalskih tleh, še prej
in predvsem pa na tleh *neznane*. Začne se njeno novo življenje,
mož se ji bo pridružil čez eno uro. Za trenutek si zaželi, da bi
se valjala po snegu.

Brunda si melodijo svojega otroštva, nemško popevko. Sama je,
skoraj sama, nekdo posluša njene mrmrajoče besede. Rodil sem
se 2. junija 1958 in neznano je moje bivališče.

Iz zbirke: *Les Morts de l'infini* [Mrtvi iz neskončnosti], 2005

PREVOD: **TAJA KRAMBERGER, 2006**

Taja Kramberger

»LA MER ME DÉMONTE« (Entretien avec le poète canadien Joël Pourbaix)

Par un bref entretien, fait en été 2006 pour être publié dans le journal de Koper *Primorske novice* (ce qui ne s'est pas produit pour des raisons inconnues), et quelques poèmes nous présentons **Joël Pourbaix**, poète francophone de Montréal à Québec. Le poète a passé les semaines de juin 2006 à Ljubljana, s'arrêtant la semaine dernière à Koper. Il est venu en Slovénie pour y passer un temps de vacances rempli de repos et de travail; il a fait la connaissance du pays, des gens, mais, en premier lieu, il a écrit de la poésie et préparé son nouveau livre de poésie. En collaboration avec la poétesse slovène **Taja Kramberger** don il fut le hôte, il prépare une anthologie bilingue de la poésie canadienne francophone et slovène qui devrait paraître au Canada chez les **Éditions Noroît** (<http://www.lenoroit.com/>) qui, pendant ces derniers quatre ans, ne publiait que la poésie.³ Cette Maison d'édition est codirigée par un autre poète, non moins intéressant, plein d'esprit et de sensibilité, **Paul Bélanger**. Dans la chaleur quasi tropique, on a trouvé de la boisson fraîche et une ombre pour pouvoir respirer un peu et échanger ces quelques mots.



FIGURE 1: BRACO ROTAR ET PAUL BÉLANGER À MONTRÉAL, OCTOBRE 2005 (FOTO: T. K.)

3 On lit sur la page web de l'éditeur : « La poésie est un acte de résistance contre le prêt-à-penser, contre le bruit d'une société de distractions soucieuse d'uniformiser et de quantifier, plutôt que de singulariser et de qualifier. Et sans doute faudra-t-il conserver cet état de vigilance pour opposer cet objet tout simple et dépouillé d'artifices qu'est le livre. [...] Le poème est dialogue. Nous espérons être ces passeurs qui le mènent jusqu'à vous. »

Comment il s'est produit que vous vous êtes égaré en Slovénie in comment vous vous sentent ici?

Le hasard n'existe pas, il n'y a que des rencontres. J'avais remarqué la qualité de la présence de Taja Kramberger au Festival International de la Poésie de Trois-Rivières (Canada) en 2005. Nous avons gardé contact et l'idée d'un séjour en Slovénie a fait son chemin! J'étais tenté de concilier le temps disponible de mes vacances avec un travail intensif d'écriture. Je cherchais à la fois l'isolement nécessaire à la création et une ouverture à un univers différent du mien. Le magnifique accueil reçu ici a permis de rendre possible cette double attente.

On nous a dit que vous soyez en train d'écrire un nouveau livre de poésie; est-ce que cela va bien; est-ce que vous trouviez par exemple à Koper des choses qui vous donnent de l'inspiration?

Oui! Dans une première étape, j'avais relu notes et fragments accumulés depuis l'année dernière. Ensuite, ici, une soixantaine de poèmes ont pu voir le jour! Les heures pour me concentrer à ce travail n'ont pas manqué. J'ai écrit en différents endroits, aussi bien publics et fréquentés que tranquilles et isolés, expériences où mon imaginaire intime pouvait s'ouvrir aux traces de la mémoire historique mais aussi à l'imprévisibilité des heures présentes. Ainsi, par exemple, j'ai capté dans le labyrinthe des ruelles de Piran une atmosphère et des événements qui ont formulé de nouvelles voies à mon prochain livre.

Comment vit et respire la poésie à Montréal?

Deux ou trois éditeurs se consacrent encore uniquement à la poésie. D'autres lui accordent un espace limité parmi les autres genres et de nouveaux petits éditeurs dynamiques émergent, le tout malgré le problème universel de la recherche de ressources financières... Au printemps et à l'automne plusieurs festivals et événements littéraires permettent à la poésie d'occuper une place (marginale mais constante) dans la vie culturelle de Montréal. Dans ce contexte, les textes circulent de plus en plus entre différentes cultures, les productions écrites et les performances sur scène incarnent ces échanges. Les traductions et les lectures publiques d'auteurs étrangers ont un avenir certain, pourquoi pas entre le Québec et la Slovénie?!

Joël Pourbaix
CINQ POÈMES

1.

Fournaise des mots autour du bar
goulus de bons sentiments
hommes de paille à l'affût d'un souffle
débordons d'une sincérité sans lendemain
je est une outre
prisonnier des glaces l'air chuinte
le givre du verre dérobe mes empreintes
bleus les reflets chavirent dans ma gorge
que donner quand on ne sait à qui donner

Du recueil: *On ne naît jamais chez soi*, 1996

2.

Il est inutile d'avoir des intuitions d'ermite et de faire
un barrage contre l'océan des instants. Et je le fais. Je prends
stylo, papier, les ciseaux du langage et la pierre de la mémoire.

L'air su soir, sa houle et son tangage. Le vent est un langage
au moment de sa première caresse.

L'esprit est faible mais la chair est ferme, elle, *l'indésirable*
dont on ne peut se débarrasser.

Du recueil: *Labyrinthe 5*, 2003

3.

J'ai quitté ma petite maison bleue et blanche en
sachant peu de choses plutôt que rien.

L'érosion n'est pas la conséquence du temps qui passe
mais la réalisation de son langage. Son incarnation.

Le passé raconte avant tout l'inachèvement de nos
vies.

Il y a plus étrange que d'être hanté par le souvenir:
un corps né de la mémoire et qui refuse d'y retourner.

Du recueil: *Les Morts de l'infini*, 2005

4.

Là, devant l'horizon et son fleuve, je deviens cette
particule exotique que rien ne peut contenir, qu'un
rien contiendra.

Le paysage réalise un moment du lieu. Incarnation
d'un passage, effet du corps étranger qui se loge
dans la trame.

Le paysage est au sol ce que la solitude est à l'œuvre.

Du recueil: *Les Morts de l'infini*, 2005

5.

Épilogue

Le vaste hangar de l'aéroport de Dorval ; longues tables, chaises pliantes, Maria Callas s'assoit en retrait et prend un café brûlant en compagnie de son petit chien et deux gardes du corps. En transit, elle attend le prochain vol pour Chicago, nous sommes le 17 janvier 1958.

Une jeune femme veut saluer la Diva, elle était à bord du même avion en provenance de Paris. On lui fait rapidement signe de s'éloigner. Elle continue son chemin vers la sortie et le froid, ses premières minutes sur le sol américain, canadien, québécois, montréalais, mais d'abord et avant tout un sol *inconnu*. Sa nouvelle vie commence, son mari viendra la rejoindre dans une heure. Pour l'instant elle n'a qu'une envie : se rouler dans la neige.

Elle fredonne un air de son enfance, une chansonnette allemande. Elle est seule, presque seule, quelqu'un entend ses mots chachoutés. Je suis né le 2 juin 1958 et l'inconnu est ma demeure.

Du recueil: *Les Morts de l'infini*, 2005

Življenjepis / Biographie

Joël Pourbaix se je rodil leta 1958 evropskima priseljencema v Kanadi, očetu iz Belgije in materi iz Luksemburga. Poleg intenzivnih imaginarnih pesniških potovanj, ki jih pesnik niza kakor intimno pesniško topografijo oz. topologijo, v kateri sledimo osebnim in – kolikor je osebno prepleteno z družbenim – tudi kolektivnim metamorfozam ter vzpostavljanju dialoških razmerij z Drugim, lahko v njegovi poetiki razbiramo tudi geografske premike (tu so drobci Mehike, Portugalske, Irske itn.), ki na kontemplativni ravni poetično dopolnjujejo imaginarne. Pesnik zna vsaditi vsakdanje v zahtevno simbolno govorico, bistveno določeno z epistemično prodornostjo in človeško ljubeznivostjo. Sodeloval je pri kolektivnem literarnem projektu popisovanja problematik in aberacij sodobnega sveta:

<http://www.resisteroudisparaitre.org/fr/signataires.html>

Živi in dela v Montréal.

Né en 1958 d'un père Belge et d'une mère Luxembourgeoise. Joël Pourbaix s'est adonné – à part des voyages poétiques imaginaires intenses qu'il enfile comme une topographie ou, mieux, une topologie poétique intime dans laquelle on suit les métamorphoses personnelles et, dans la mesure où le personnel est entrelacé avec le social, aussi les métamorphoses collectives ainsi que l'établissement des relations dialogiques aux autres – à des excursions géographiques (lui laissant les débris du Mexique, du Portugal, de l'Irlande, Mexique, Portugal, Bretagne, Irlande, etc.) qui, sur le plan de contemplation, complètent les voyages imaginaires. Le poète sait implanter le quotidien dans un langage symbolique exigeant essentiellement déterminé par la perspicacité épistémique et la gentillesse humaine. Il a participé à un projet littéraire collectif de l'écriture:

<http://www.resisteroudisparaitre.org/fr/signataires.html>

Joël Pourbaix vit et travaille à Montréal.

Knjige poezije / Livres de poésie

- Séquences initiales* [Začetne sekvence] (Éditions de l'Université de l'Ottawa, 1980)
Sous les débris du réel [Pod ostanki realnega] (Éditions Le Noroît, Montréal, 1985)
Vous oublierez de nous séduire [Pozabili nas boste zapeljati] (z Dominique Robert, »Dixit 01«, coll. Mémo, 1986)
Dans les plis de l'écriture, poésie-essai [V gubah pisave, poezija-esej] (Éditions Triptyque, Montréal, 1987)
Le simple geste d'exister [Preprosta gesta obstoja] (Éditions Le Noroît, Montréal, 1989)
Passage Mexicain [Mehiški prehod] (Éditions Triptyque, Montréal, 1989)
Voyages d'un ermite et autres révoltes [Potovanja nekega puščavnika in drugi upori] (Éditions Le Noroît, Ubacs, Montréal, 1992)
La survie des éblouissements [Preživetje zaslepitev] (Éditions Le Noroît, Montréal, 1994)
On ne naît jamais chez soi [Nikoli se ne rodimo doma] (Éditions Le Noroît, Montréal, 1996)
Les enfants de Mélusine [Meluzinini otroci] (Éditions Le Noroît, Montréal, 1999)
Disparaître n'est pas tout [Izginiti ni vse] (Éditions Le Noroît, Montréal, 2001)
Labyrinthe 5 [Labirint 5] (Éditions Le Noroît, Montréal, 2003)
Les morts de l'infini [Mrtvi iz neskončnosti] (Éditions Le Noroît, Montréal, 2005)
La dictature de la solitude [Diktatura samote] (Éditions Le Noroît, Montréal, 2008)

Hiromi Goto

ZGODBE IZ PRSI

**Izbrala, prevedla in opombo dodala
Taja Kramberger**

Vprašanja, ki si jih nikoli nismo zastavili, so lahko najpomembnejša. O tem ne premišlujete. Nikoli. Ko ste bili majhni, vam je mama povedala, da vas preveč spraševanja lahko spravi v težave. Zdaj ugotavljate, da ste zaradi premalo spraševanja pristali v istem čolnu, v isti usrani reki, a ne z istim veslom. Medkrajevno kličete mamu, da bi ji to povedali in ona odvrne: »Dobro, ljuba moja, dve napaki ne pridelata prave rešitve,« in vam da recept za slaščico, o kateri v septembrski številki revije *Royalty* pravijo, da jo ima princ Charles najraje.

Prvo potovanje vašega otroka, stran 173:

Vaš uspeh pri dojenju je v veliki meri odvisen od vaše želje, da bi dojili, kakor tudi od spodbude, ki jo prejimate od tistih, ki vas obdajajo.

»Ali kaj prihaja ven?« Radovedno si ogleduje otroško glavico, moje pokrite prsi.

»Ne vem, ne morem reči,« vztrepetam.

»Kaj misliš s tem, da ne moreš reči? Ali ni to tvoje telo? Mislim, nekaj vendar moraš občutiti,« se praska po glavi.

»Nak, le bolečino.«

»Ah.« Dvakrat pomežikne. »Oprosti. Saj veš, da sem zelo ponosen nate.«

Placenta zdrzne ven med nogami kakor največji strdek krvi v vašem življenju. Še vedno mokro dete je dovolj močno za dojenje, ne more pa se opotekaje postaviti na noge kakor srna ali žrebiček. Dolgo ga boste morali nositi v naročju. Tolažite se s tem, da k sreči niste slonica, ki bi bila noseča še domala eno leto. To je prvič in zadnjič v naslednjih dvanajstih urah, ko se bo dojenčica hranila na prsih.

»Sestra, bi mi jo lahko, prosim, pomagali zbuditi? Že pet ur ni jedla.«

Sestra ima znamenje, poraslo s kocinami. Ne morete si kaj, da je vsakokrat, ko s pogledom ošinete njen obraz, ne bi malce predolgo opazovali. Otročiča sleče, kapico pa pusti. Dete je rdeče in mencajoče in želite si, da vas ne bi obiskal kdo, ki bi vam rekel, da vam je podobno.

»Otroku je preprosto preveč udobno,« začebnja sestra. »In včasih so po porodu še posebej utrujeni. Veste, tudi zanje je to naporno delo!«

»Ja, najbrž imate prav.«

»Seveda. Oh, in ko greste v kopalnico, jaz ne bi puščala Otroka samega. Še zlasti ne, če so vrata odprta.« Sestra trdno povije otroka, da se začne zvijati, oči ima še vedno zaprte v neomajnem spancu.

»Kaj mislite s tem?«

»No, varovanje sicer imamo, ampak vsakdo bi lahko priplesal in odšel z Otrokom.« Sestra se smehlja, kakor da se šali.

»Mislite resno?«

»O, seveda. Prav tako ne bi smeli puščati stvari naokoli. Imeli smo probleme s krajami in vem, da imate ljudje dragocene kamere.«

Prestali ste dvanajst ur poroda in osemindvajset ur niste spali. Nimate energije, da bi sestri povedali o neprimernosti njenega komentarja. Dete se ne zbudi.

Obišče vas tašča z Japonske. Ostala bo mesec dni, da pomaga skrbeti za starejšega otroka. Strmi v spečega otroka, ki ga držite na prsih. Poveste ji, da se otrok ne hrani po predpisih in da postajate nekoliko zaskrbljeni.

»Tvoji bradavici sta preveč ploski in ona ni ravno dobra pri sesanju,« reče in solze jeze vam napolnijo oči.

»Ste iz Tibeta?« vpraša sestra.

Stran 174:

Mleko iz prsi je surovo in sveže.

Ste doma. Vprašali ste, ali bi lahko ostali dlje v porodnišnici, če bi plačali, pa so se le smejali in rekli ne. Tašča kuha kosilo zase in za prvorojenca, ne pa tudi za vas, saj ne ve, ali bi vam bila hrana všeč. Jeste oluščeno žito s sladilom Nutra in skušate znova dojiti.

Bolečina je surova in sveža.

Dojenčica se hrani redno na tri ure in ko ji podirate kupček, opazite rožnato peno v koticah ustnic, ki izgleda kakor jagodni milkshake. Ugotovite, da ima vaše mleko okus po krvi, in se sprašujete, če je dobro, da ga pije. Naskrivaj upate, da je zanjo slabo in da boste tako morali prekiniti z dojenjem. Ko pokličete prijateljico in ji poveste o bolečini in krvi in o vaši zaskrbljenosti za otrokovo zdravje, na vašo osuplost izveste, da mu kri ne bo škodila. Da je imela vaša prijateljica prav tako težave, da je imela celo krvave mehurje na prsnih bradavicah, pa je vseeno vseskozi dojila; zdravnik ji je pritrdil in, ohhhh, kri, bolečina, ko so mehurji počili, toda vseeno je nadaljevala z dojenjem vse do otrokovega četrtega leta.

Ko odložite slušalko, ste še bolj obupani. Ker kri ni problem in ker je vaša prijateljica trpela še bolj kakor vi zdaj. Niste prvi v tej tragični bradavični zgodbi. Niti blizu ne pridete.

»To ne gre prav dobro.« Skušam se nasmehnuti, toda opustim trud.

»Dopusti malo časa, stvari se bodo izboljšale.« Ugasne bralno lučko ob vzglavju postelje. Znova jo vključim.

»Mislim, da ne. Mislim, da se stvari sploh ne bodo izboljšale.«

»Ne bodi tako pesimistična,« se smehlja in se trudi, da me ne bi prizadel.

»Si prebral pamflet za očete doječih otrok?«

»Uhhhhm, ne. Ne še.« Skomigne z rameni in skuša znova doseči lučko. Z roko sežem po zraku in prestrežem njegovo zapestje.

»Preberi prekleto zadevo in potem boš morda imel kak pojem o tem, kar prestajam.«

»Ženske dojijo, odkar so ženske.«

»Kaj!«

»Saj veš, kaj mislim. To je naravno. Ženske dojijo, odkar obstajajo, odkar imajo otroke,« poučuje in bežno oplazi moje izmučene prsi.

»To ne pomeni, da so vse, odkar obstajajo in odkar so to počele, uživale v tem! Naravno ne pomeni istega kakor imeti rad ali biti dober v tem,« stisnem skozi zobe.

»Zakaj moraš biti tako komplicirana?«

»Zakaj se potem raje ne poročiš s katero, ki ni?«

»Sta lačna?« je zašepetala tašča z druge strani zaprtih vrat spalnice. »Če sta lačna, vama lahko kaj pripravim.«

Stran 183:

Goltanje

Naposled se dete hrani po več ur. O tem v priročniku ne piše. Pokličete številko za nujne primere v zvezi z dojenjem, ki so vam jo dali v porodnišnici. Profesionalci za dojenje vam povedo, da Otrok dela zgolj to, kar je naravno. Bolj ko bo sesal, več mleka boste proizvedli, kako ta oskrba deluje po sistemu povpraševanja in potrošnje in kako bo vse bolje, ko bo mleko dostavljeno. Sprašujete se, s kakšnim dostavnim vozilom.

Povedo vam, da če vas bolijo bradavice bradavice, pomeni, da Otrok ni pravilno prisesan. Kako mora biti prisesanost ravno pravšnja za pravilno dojenje. To vam ni všeč. Ni vam všeč, da beseda *prisesan* zveni, kakor da je nekaj pritrjeno in morda nikdar ne bo spet spuščeno. Pomislite na piškurjeve jegulje in pijavke. Opazite, da se vse začenja na »p«.

Ko je mleko dostavljeno, ga dostavijo s polpriklonnikom. Tu so celo marmorni skladi mleka v podkožju vaših pazduh, trdi kot steklo in boleči na dotik. Vaše prsi so kakor prave žoge in pritisk je tako velik, da so žile okoli bradavic nabrekle in otekle. Kakor materija grozljivk so vse nasršene, razvite do točke krvave brizgajoče eksplozije.

»Potipaj to, potipaj, kako trde so moje prsi,« sem rekla, škrtajoč z zobmi.

»O, moj bog!«

»Boli,« zašepetam.

»O, moj bog.« Zgrožen je. Ne zaradi mene, ampak nad menoj.

»Jih lahko nekoliko posešaš? Mleko ni slabega okusa. Je kakor sladkana voda.«

»Uhhh, mislim, da ne. To je tako ... incestuozno.«

»Saj sva poročena, za božjo voljo, ne pa v krvnem sorodstvu. Kako je lahko incestuozno? Ne bodi tako zadržan glede tega. Prosim! Zelo me boli.«

»Oprosti. Preprosto ne morem.« Ugasne luč in se obrne, da bi zaspal.

Stran 176:

Tudi za vas obstajajo prednosti, doječa mati ... brez diete boste zmogli izgubiti težo in hitreje znova pridobiti postavbo.

»Izgledaš, kakor da si še vedno noseča,« se šali. »Si prepričana, da ni notri še en otrok?«

»Odjebi, ti pravim!«

Vaš trebuh ima mlahavo kožno in maščobno gubo, ki preprečuje pogled na sramne dlake. Na spodnjem delu trebuha imate lepoto znamenje, ki ga niste videli že pet let. Sprašujete se, če bi bili imeli več možnosti, da shujšate, ko bi dojili prvega otroka. Temni madež teče vertikalno prek vašega trebuha od sramnega grička do popka skorajda vzporedno z dnom vaših prsi. Perverzno si domišljate, da je to znamenje za zdravnika, da bi vas prerezal, če bi se porod zapletel. Madež ne izgine, a to vas ne briga, saj ob vsej ohlapnosti to ne bi kaj prida spremenilo. Zaradi produciranja mleka ste neprestano lačni in jeste trikrat več kakor običajno, potemtakem se teže sploh ne morete znebiti.

»Jesti moraš, kolikor hočeš,« pravi tašča. Na krožnik vam poda še eno rezino jajčevca in tudi vaš partner preskoči dodatek. Otrok v spalnici začne stokati in tašča pohiti, da bi ga prestregla.

»Ne joči,« jo slišim tolažiti. »Materino mleko pride vsak hip.«

Po hodniku hočete zaklicati, da imate ime in da to ni materino mleko.

Pojeste jajčevce.

Stran 176:

Hormon prolaktin, ki povzroča izločanje mleka, vam pomaga, da se počutite »materinsko«.

Sprašujete se, koliko časa lahko traja bolečina. Je enajsti dan bradavičnega mučenja in materinskega pekla. Pokličete prijateljico in ji potožite o bolečinah, neskončnih bolečinah. Vaša prijateljica reče, da nekatere pri dojenju doživljajo tako ugodje, da imajo orgazme. Če bi bilo tako, odvrnete, bi doжил svojega otroka, dokler ne bi odšel od doma.

Polnočno hranjenje je najdaljši in najbolj boleč del doječega dneva. Traja od dveh do šestih ur. Alternirate od prsi do prsi – od ene ure na vsaki bradavici polagoma zmanjšujete doziranje na pol ure, petnajst minut, osem minut, dve minuti, eno minuto, ko so vaše bradavice tako vnete, da je nežen dotik otrokovega spalnega pajaca dovolj, da od bolečine spodvijete nožne prste in vam solze tečejo po licih. Poskusite misliti na orgazme, ko počasno tiktakanje podaljšuje vašo mizerijo. Poskusite misliti na S & M.^{4*} Bolečina je tako intenzivna, tako rezko realna, da je ne morete misliti kot vir ugodja. Spoznate, da niste mazohistka.

4 * Sado-mazo.

Stran 176:

Ker morate med dojenjem sedeti ali ležati, vam je omogočen počitek, ki ga po rojstvu potrebujete.

Pri dojenju ne morete več sedeti. Skušate se uleči, da bi dojili kakor psička, toda oblika vaših prsi ni primerna za to metodo. Dojenčico oprete na hrbet naslanjača in jo stojte dojite. Njene noge bingljajo, a zmore vleči vaše ranjene bradavice. Zamišljate si, da bi si na hrbet obesili izvesek: Mlečna stojnica.

Zadnjica vas ubija. Naredite si kopel, ki za nekaj časa pomaga, in v vodi se previdno dotikate delov telesa. Zatipljete vrsto novih mesnih izrastkov med vagino in rektumom in domišljavo upate, da vam poganja drugi, tretji, četrti klitoris. Ko obiščete zdravnika, izveste, da gre le za hemoroide.

»Ne grem se več. Sovražim to.«

»V tem si šele dva tedna. To je najhujši del in poslej bo šlo le še bolje,« me spodbuja. Nežno se smehlja in me skuša poljubiti na nos.

»Nehala bom, ti pravim. Če bom s tem nadaljevala, bom zasovražila otroka.«

»Samo nase misliš,« me obtoži in usmeri kazalec na moje prsi. »Dojenje je zanjo najboljši in ti se misliš kar tako vdati. Mislil sem, da si bolj vztrajna.«

»Ne drzni si me kriviti! Preklete, to je moje telo in sama se odločam, kaj bom z njim naredila in česa ne!«

»Vedno moraš narediti, kar je najbolje zate! Kaj pa moj vložek? Ali pri tem, kako vzgajava najinega otroka, nimam besede?« vzkligne g. Uvideven in Pogovoriva-se-o-tem-kakor-odrasla.

»Je vse v redu?« zašepeta njegova mati na drugi strani zaprtih vrat spalnice. »Je kdo lač...«

»Dobro sva! Pojdi v posteljo!« zavpije.

Otrok prisopiha in prikolca do neverjetnega tuljenja. Nosljajočega in obupanega.

»Poslušaj, jaz sem tista, ki jo hrani, ki vsaki dve uri vstaja, da bi imela bradavice razjede in izžete do krvavenja, medtem ko ti vse to preprosto presmrčiš. Niti enkrat nisi vstal sredi noči, da bi zamenjal preklete plenice kot jebeno simbolno znamenje podpore, in zato mi nikar ne govori, kaj naj storim s svojimi prsmi. S predpisi ni nič narobe. Vzgojena sem bila po predpisih. Ti si bil vzgojen po predpisih. Vsa najina generacija je bila vzgojena po predpisih in z nami je vse okej. Utihni torej glede tega. Kar utihni. Ker ne gre zate. Zame gre!«

»Če bi jaz lahko doжил, bi to prav rad storil!« sikne, odgrne odejo in gre s trdim korakom do otroške posteljice.

Jaz pa se smejim. Smejim se, ker je tepec naposled le prišel z besedo na dan.

3:27 zjutraj. Dete se je zbudilo. Prsi imate težke od mleka, a oskrbite ga po predpisih. 5:15. Znova ga oskrbite in vaše dojke so tako polne in napete, da ležijo kot marmor na vaših prsah. Pripravljene so.

Otroku zamenjate plenice in ga položite v posteljico. V nizkem siju otroškega žarenja lahko vidite, kako dete šobi ustnice okoli imaginarne bradavice. Celo sesa v spanju. Sedite na postelji ob vašem partnerju in odpenjate zaponke nedrčka za dojenje. Blazinici sta prepojeni in ko sta bradavici osvobojeni, brizgata sladko mleko. Koža okoli prsi je bolj napeta kakor boben, tako zelo, da bi bil potreben le majhen rez, pa bi se koža razparala. Kakor zadruga pod pritiskom se pod vašimi prsti para, povsod naokoli po površini vaših prsi, para se v popolnem krogu okoli celotne dojke.

Krvi ni.

Nekoliko se nagnete naprej in dojka nežno pade v napol stisnjene dlani. Meso je globoko rdeče in čudite se njegovi lepoti; kako meso postane hrana, ne da bi za to prosili ali to želeli. Dojko namestite v ovoj in se lotite mrcvarjenja druge dojke. Dve utripajoči krogli še kar brizgata mleko. Nežno potegnute odejo iz narahlo stisnjenih pesti vašega spečega partnerja, odprite gumbe njegove pižame in odmaknete dela pižame, da so njegove prsi odkrite. Poglejte njegovo kožo brez dlak, potem dvignete eno dojko, nato še drugo, da ležita na vrhu njegovih sploščenih skopih bradavic. Meso vaših prsi prodira v njegovo kožo, mehke šepet celic, ki se pridružujejo celicam, vaša koža njegovi, tkivo k tkivu, intimen spoj pred vašimi očmi, vaša usta oblikujejo »o« čudenja in očaranosti.

Neznana teža zamašenih prsi ga vznemiri, vznejevolji, mehko ječanje pride iz njegovih priprtih ustnic. Dojki nič več ne brizgata mleka, pač pa iz njiju enakomerno curljata potočka. Ohlajajoča se vlaga postaja neprijetna in njegove veke trznejo. Se odprejo. Zazre se v moj obraz, ki ga zviška opazuje, in hitro zamiži.

»Kaj je narobe?« vpraša s suhim, zaspanim glasom.

»Nič. Prav nič. Kako se počutiš?«

»Čudno,« zbehan odgovori. »Čudno mi je v prsah. Vse me boli. Morda se me kaj loteva. Moje prsi so vlažne! Krvavim!«

»Pssst. Zbudil boš otroka,« ga posvarim. Nežno pritisnem kazalec na njegove ustnice.

Bil je ves omamljen od spanja, zdaj pa je povsem buden. Usede se. Gleda navzdol svoje prsi, svoji zamašeni bradavici. Pogleda me v obraz. Nato zopet svoje prsi.

»O, moj bog,« zatuli.

»Dobro je,« mu pridigam. »Ne skrbi. Vse je okej. Naredi, kar se ti zdi naravno.«

Nenadoma dobi njegov obraz presunljiv pogled in z rokami panično seže med noge. Ko začuti, da je intakten, mu oči preleti olajšanje, ki hitro nadomesti osuplost.

Nasmehnem se. Zažarim v nejasnem soju luči. Obrnem se na svojo stran ter sladko in trdno zaspim.

Življenjepis in dela

Hiromi Goto se je rodila v kraju Chiba-ken pri Tokiu. Ko je bila stara tri leta, se je družina izselila v Kanado. Osem let so živeli na zahodni obali Britanske Kolumbije, nato pa so se preselili v Nanton v Alberti, kjer so se očetu izpolnile sanje in je lahko zasnoval farmo za gojenje gob. Hiromi Goto je obiskovala University of Calgary, kjer je leta 1989 diplomirala iz angleščine in umetnosti. Osemdesetletna babica in oče sta ji pripovedovala japonske pripovedke, ki so sooblikovale njen predstavní svet, tako je nekatere elemente iz japonske tradicije – denimo majhno kreaturo *kappa* z žabjim telesom, želvjim oklepom in z glavo v obliki posode, ki drži vodo – vključila v svoja literarna dela. Njena proza je prenicljiva in humorna, pisateljica v njej povzema prizore iz življenja v sodobnem svetu, v katerega vdirajo podobe japonskega predstavnega vesolja in kolektivne memorije. Za svoj prozni prvenec *Chorus of Mushrooms* (1994) je leta 1995 prejela nagrado Commonwealth Writers' Prize za karibsko in kanadsko regijo, obenem pa si je še z enim nagrajencem delila tudi nagrado Canada-Japan Book Award. V več revijah objavlja kratke zgodbe in poezijo. Njena objavljena knjižna dela obsegajo še *The Kappa Child* (2001), zbirko kratkih zgodb, ki je bila nominirana za nagrado Sunburst Award for Literature of the Fantastic in za nagrado Commonwealth Prize for Best Regional Book, prejela pa je nagrado James Tiptree Jr. Memorial Award, in knjigo za otroke *The Water of Possibility* (2001). Je aktivna članica kanadske literarne skupnosti in urednica literarnih publikacij. Z dvema otrokoma živi v Burnabyju, B.C.

Dionne Brand

PO ČEMER VSI HREPENIMO (odlomek iz romana^{1*})

Izbrala, prevedla in opombo dodala
Taja Kramberger

TO MESTO LEBDI nad triinštiridesetim vzporednikom; to je seveda iluzorno. Pri zimah pa v nasprotju s tem ni ničesar nedoločnega. Zime tu so neizogibne, včasih neodpustljive. Pred dvema letoma so morali poklicati vojsko, da je izkopala mesto izpod snega. Ulice so bile poledenele, električne žice krhke, telefoni neuporabni. Vse mesto je bilo negibno; drevesa še bolj kakor običajno. Avtomobili in cestišča so bili zapuščeni. Politiki so se spotikali drug ob drugega, da bi pojasnili, kaj se je zgodilo in kdo je kriv za to – kdo je privatiziral snežne pluge in zakaj mesto ni bilo pripravljeno. Resnica je, da se na kaj takega ne da pripraviti. To je usoda. Narava počne take stvari – odvrže na tisoče ton snega, samo da bi rekla: ne delajte preveč načrtov, ne prehitujte se. Letošnja pomad ni mogla priti prekmalu – in ni prišla. Vzela si je čas – topila se je v svojem lastnem ritmu, v preplavljenih, z ledom zamašenih odvodnih kanalih, z naraščanjem rek Humber in Don, ki sta se raztegnili v jezero. Zven mesta je bil pretakanje vode.

Ste kdaj povohali to mesto na začetku pomladi? Ko še kroži mrtva zima, diši po lakomnosti in po zadregi in – še bolj kakor po tem – po hrepenenju. Smeti, mesece pokopane pod snežnimi zameti, počasi vznikajo kakor stare navade – plastične vrečke, pločevinke –, sprehajališča so polna nagradenih steklenic, starih čevljev in zavrženih postelj. Ljudje so videti, kakor da se razpletajo. So na koncu z močmi. Nenadoma zahlepijo po človeškem dotiku. Nekateri bodo stopili do popolnih tujcev in jim povedali karkoli. Po sivih dneh

1 ^{*}*What We All Long For* (2005). Roman pripoveduje zgodbo o drugi generaciji vietnamskih, jamajških in drugih beguncev v multietničnem Torontu. V ospredju so Tuyen, lezbična avantgardna umetnica, katere starši si nikdar niso opomogli po izgubi sina Quya (Tuyeninega brata) v času ilegalne selitve iz Vietnama leta 1978, njena punca – športna kolesarka – Carla, Oku, pesnik in ljubitelj jazza, ki pusti univerzitetni študij in se nesmrtno zaljubi v črnko Jackie, ki vodi modno trgovino v Queen Westu. Štiri like spremljamo v zapletenih življenjskih situacijah, skozi dejanja medsebojne prijateljske pomoči, a tudi skozi družbene spopade in identitetne krize, predvsem pa so vseskozi položeni v kontekst živahnega mestnega utripa v Torontu. Vzporedno teče zgodba o izgubljenem sinu Quyu, ki je kot deček, ko se je družina emigrantov vkrcala na čoln, sledil napačnim nogam, za katere je menil, da so očetove. Quy je medtem postal kriminallec in nenavadno srečanje z družino po dolgih letih povzroči pretres za vse vpletene strani. Prevedeni sta prvi dve poglavji romana.

in obloženem nebu tega, kar je minilo, se bo neznan obraz nasmehnil in navrgel pripombo, kakor da bi komunikacija vseskozi potekala. Usoda vseh je znova odprta. Lahko se začnejo nova življenja ali pa je pomlad vsaj priložnost, zaradi katere se zdijo mogoča. Ne glede na to, kako puščoben je bil včerajšnji dan, se zdaj zdi, da vse zaplete in probleme, ki so dotlej ljudem zavezovali jezike, odnašajo tajajoče se ulice. Ali pa vsaj vedrina neba in nova sapa z jezera zapeljujeta ljudi, da tako mislijo.

Sreda je, zgodnja pomlad. Ura je osem zjutraj in podzemski vlak drdra prek mostu reke Humber. Ljudje v njem so tesno stisnjeni in se zdijo omamljeni, kakor da si skušajo opomoči po udarcu. Diši po parfumu in potu in mokrih laseh in meti, po kavi in toastu. Čutiti je napetost, ki zadržuje vse zvoke, ki jih zjutraj delajo telesa. Ljudje so večinoma tiho, razen če so mladi, kakor ti trije, ki so pravkar vstopili – ni jim treba ves dan trpeti nadležnega šefa. Oprimejo se zgornjih držal in ko vlak spelje, zadevajo drug ob drugega in se hihitajo. Njihov smeh odmeva po vozilu, nato pa se, ko zaznajo zategnjenost na vlaku, tega na videz ovejo in potihnejo, ker pa ne morejo ostati resni, znova izbruhnejo v smeh.

Eden od njih ima fotoaparati, dekle je, Azijka, nosi star plašč iz povoščenega platna in ker je na nenavaden način lepa, si jo želite gledati. Nima našobljene telesne lepote z reklamnega oglasa za šampon nad njeno glavo, ampak lepoto sokola: oprezno, operjeno, krempljasto in preiskujočo. Drugi je mlad črnc; v taborniški vreči nosi boben. Na tleh podzemске skuša zanj najti prostor in ljudje ga jezno pogledujejo. Izžareva zavirljivo sproščeno privlačnost. Na njegovem obrazu je nekajdnevna poraščenost in ko se nasmehne, se njegove obrvi, oči in ves njegov obraz ne morejo upreti zapeljivosti. Tretja je še ena ženska, lahko bi bila iz južne Italije. Pod bleščeče rumenim plastičnim jopičem je koščena kot bogomoljka, le njena usta in oči, katerih dolge trepalnice se zaradi teže povešajo, temu dodajajo poželjivost. Azijka nanjo nastavi fotoaparati, iz nje izvabi nasmeh in sproži bliskavico, pri čemer se Italijanka zdrzne. Očitno je, da so bili zunaj vso noč. Zdaj klepetajo o neki prijateljici, ki jo mladenič ljubi. A vse tri naposled obvladuje napeta tišina okoli njih, kakor da bi zapadli nekemu zakonu, ki so ga prekršili. Kdo si želi navsezgodaj poslušati o ljubezni?

Taka so jutra na podzemskih vlakih: potem ko ljudje zapustijo svoje hiše in stanovanja in sobe, da bi vstopili na mestna križišča, sprva ne dopustijo, da se jih mesto dotakne, vztrajajo na mršavi zasebnosti trimilijonskega mesta. Toda naposled se to prekine. Anonimnost je velika mestna laž. Sploh niste anonimni. Ste običajni, dejansko, običajni kakor toliko okroglega kamenja, toliko umazanih madežev, toliko snovnih atomov.

Zdaj, ko je pogovor stopil v glave vseh potnikov in jih bo spremljal na delo, bodo ves dan skušali razvozlati preostanek zgodbe. Zdaj se bodo spraševali, kje so ti trije bili prejšnje noči, in nekdo bo pomislil: Zakaj moje življenje ni tako? Svobodno kakor pri mladih ljudeh. Nekdo se bo prepustil domišljjskemu poletu, kje naj bi bili – morda na železniških tirih, morda v High parku, morda so pokadili kak džojnt na žuru, pili pivo in plesali. Zagotovo plesali. In kak tretji zavistni jezdec bo pomislil: Ta peščica nakladačev! Niti dneva v življenju niso delali! Ne skrbite, nekoč jim bo življenje že pokazalo tudi trdo plat.

Ukleščen v sedež vozila je tudi mož, ki komajda razume angleško, vendar sliši zven smeha prav v trenutku, ko se spoprijema z usodo: kako se je znašel tu, kakšna bo njegova naslednja poteza in kako se mu gabi majhna panika, ki se ga loteva. Drami se iz premlevanja detajlov svojega življenja, v glavi jih ponavlja, kakor bi jih naslavljal na žensko, ki poleg bere časopis. Smeh prodre do njega in pomisli, da nikdar ni slišal tako čistega smeha, in to je njegov prvi teden v mestu. Le ko je bil majhen, zelo majhen – deček –, tedaj ga je slišal, se spominja.

V tem mestu sta italijanska in vietnamska sosesa, tudi kitajska in ukrajinska in pakistanska in korejska in afriška. Imenuj regijo na planetu in tu boš našel nekoga od tam. Vsi pa živijo na zemlji ljudstva Ojibwa, a malokdo od njih to ve ali pa ga ne zanima, saj je genealogija namerno neizsledljiva, razen v imenu mesta samega. Lahko bi le pogledali, pomislili, a mogoče jih že to, kar vedo, preveč boli, kaj bo šele, če odkrijejo še kaj bolj pretresljivega? To so ljudje, ki so vajeni, da se tla pod njimi menjajo, vsi pa si želijo, da bi se ustavila – in če to pomeni, da se morajo delati, da nič ne vedo, tudi prav, potem je to žrtev, ki so jo pripravljani vzeti nase.

Toda, kakor na slehernem križišču, tudi tu so permutacije obstoja. Ljudje se obračajo k drugim ljudem nezaznavno, nezavedno, prav tu na godrnjavem vlakcu. In na pločnikih, potem ko priplavajo iz podzemskih postaj, potem ko so odrgnjeni od prerivanja in ravsanja, ki ga povzroča mesto, kakršno je to; vsa življenja, ki so jih nakopičili, vse duhove, ki so jih nosili, vse preobrate, ki so jih naredili zaradi zaščite, vse rane in ocene in spričevala za priznanje – vsa ta heterogena prtljaga prihaja na dan z vsakim korakom, ki ga naredijo na pločniku. Toliko razlitega materiala.

V mestu so bolgarski mehaniki, eritrejski računovodje, kolumbijski lastniki kavarn, latvijski založniki, valeški krovci, afganistanski plesalci, iranski matematiki, tamilski kuharji v tajskih restavracijah, kalabreški fantje z jamajskim naglasom, fušejski didžeji, filipinsko-savdske kozmetičarke, ruski zdravniki, ki menjavajo obleke, tu so romunski zbiralci računov, trgovci z ribami iz Cape Crokerja, japonski grosistični uradniki, francoski odčitovalci plinomerov, nemški peki, taksisti iz Haitija in Bengalije z irskimi razpečevalci.

Življenja v mestu so podvojena, potrjena, spojena – ženske in moški se trudijo, da bi rokovali s svojimi lastnimi verigami dogodkov, da bi ohranili urejeno zgodbo v svojih glavah. Včasih se zalotijo pri senzacionalnih lažeh, sem ter tja pri olepševanju nespodobnih skrivnosti ali izogibanju le-tem, pri izkrivljanju vzročnih povezav; in še preden se zaveš, je nemogoče ločiti eno nit od druge. V tem mestu, kakor kjerkoli, ljudje delajo, se hranijo, pijejo, imajo spolne odnose, vendar pa se tu le težko zbudite brez gotovosti, da gre za nesporazum.

Quy

Quy. Pomeni, no dobro, pomeni »dragocen« in ljudje me zaradi imena kar naprej podcenjujejo. Kako naj začnem pripovedovati, kdo sem? Moj oče, Loc Tuc, je imel navado reči, da se pri govorjenju vselej ušteješ.

Tedaj sem bil deček. Bila je noč. Take stvari se zgodijo zaradi noči. Bil sem s starši in sestrami. Zapustili smo kraj, kjer smo živeli, in potovali po cesti. Na tej cesti nas je pobral

tovornjak. V roki sem držal limeto, ki mi jo je dala mama, da bi jo stisnil in vohal, če bi mi bilo slabo. S tovornjakom smo potovali pol dneva in prispeli do kraja ob vodi, do zaliva, kjer smo čakali na čoln. Ta čoln ni prišel. Čakali smo dva tedna v zadnjih sobah hiše. V tej hiši je čakalo še veliko drugih ljudi. Moj oče je doplačal, da smo dobili mleko, ki sem ga imel rad. Starši so me imeli radi. Sestre so me imele rade. Bil sem ljubljen. Nekega dne nam je oče rekel, da bomo v dveh nočeh odrinili. Starši so pripravili stvari. Sestre so bile prestrašene, jaz pa sem bil le majhen deček; nič me ni prestrašilo. Prestrašen bi bil, če tam ne bi bilo mame in očeta. Moje edine nočne more so zmerom bile, da ne vidim družine.

Nihče ne bi posumil, da sem imel v opasju diamante. To so bili domala vsi prihranki mojih staršev. Imel sem hlačni pas in moja mati je v obrobo všila diamante.

V pristanišču je bilo veliko ljudi. Nekateri so že tedne čakali. Prispela sta le dva čolna. Ni bilo zadosti prostora. Nekateri stvari in nekateri ljudje bi tako morali ostati na kopnem. Moje sestre so hodile v majhni gruči in se držale za roke, mama je držala mene, oče me je držal, od časa do časa sta si me podala. Eden od njiju me je postavil na tla. Ne bom povedal, kdo. Voda je bila mrzla, pljuskala je ob pomol. Ljudje so se prerivali. Bila sta tista tiha borba in prerivanje, ki ju ljudje uporabljajo, ko je nevarno delati hrup. Potegnili so me za seboj, moja stopala so postajala mokra. Bilo je temno. Kajpak, saj je bila noč. Morje je bilo vlažno. Ozračje je bilo vlažno. Skakal sem gor in dol in iskal starše. Odkril sem očetove noge. Sledil sem mu. Nekdo me je dvignil v čoln. Sedel sem ob očetovih nogah. Ničesar nisem rekel. K nosu sem prislonil limeto. Čoln je odplul in jaz sem zaspal. Bilo je mrzlo. Občasno je deževalo.

Bili smo sredi tega, kar sem kasneje izvedel, da se imenuje Južnokitajsko morje, ko sem doumel, da sem sam. Ker sem bil majhen deček, sem zajokal. Morje je bilo neskončno, bilo je, kakor da potujemo v sonce. Pil sem morsko vodo in bolet me je trebuh, razpokale so mi ustnice. Limeta v mojih rokah je otrdela. Bilo je osem dni, preden je čoln priplul v Pulau Bidong, toda jaz nisem pripadal nikomur na krovu. Sledil sem nogam, ki sem jih napačno imel za očetove.

Imel sem srečo, sem izvedel kasneje, da me drugi niso vrgli iz čolna. Četudi so z menoj ravnali grdo in me odrinili, ko sem se stegnil, da bi prišel do vode, ali ko sem prosil za hrano. No, dobro, nemara bo koga presenetilo, menim, da so ljudje, ki se zatečejo v demokracijo, tega sposobni. Zakaj? Lahko bi mislili, da sem postal boljši, kakršen v resnici sem. Nisem postal.

Tako sem izgubil diamante. Četrtega dne na tem grdem morju so nas napadli tajvanski pirati. Šest jih je bilo. Imeli so tri puške in več nožev. Bili so ogabni. Ločili so moške od žensk in nekaj jih je ženske posililo, medtem ko so nas drugi preiskali. Našli so moj pas in ga potegnili iz opasja. Moj ubogi oče in mama nista vedela, da je to znano skrivališče. Pirati so me preiskali v hipu kakor cunjo. Eden od njih je rekel, da me bodo vzeli s seboj in iz mene naredili vlačugo. Tedaj nisem vedel, kaj pomeni vlačuga. Odločili so se, da bodo vzeli tudi nekaj žensk in deklic. Kaj sem pa vedel o teh stvareh? Vedel sem le, da sem se rešil s tem, da sem enega od njih ugriznil in nato padel v nezavest. Ko sem se prebudil, sem bil še vedno na poti v kraj, za katerega še nisem vedel, da se imenuje Pulau Bidong.

Ko so pirati odšli, je bil čoln prizadet kraj. Vsa hrana je pošla in ljudje so bili še bolj depresivni, tako sem bil jaz še hujša obveza. Zdaj naj bi nastopila človeška prijaznost in tudi je, a ni bila človeška, zgolj naključje. Dospeli smo do kraja, imenovanega Pulau Bidong. Poslej so me obravnavali z mešanico dobrote – nekateri bi ji rekli nezanimanje, toda tedaj se mi je zdelo, da gre za dobroto – in brutalnosti. Nikdar nisem vedel, kaj mi bo kdo prinesel.

Ko gledate fotografije ljudi v Pulau Bidongu, vidite praznino. Nemara pa so naši obrazi, kakor ponekod pravijo, neberljivi. Vem, kako si pridobiš tak obraz. Bil sem ohromljen, ko smo se usuli oz. ko se je, kar je od nas ostalo, usulo na obrežje Bidonga. Počutil sem se, kakor da bi imel sončarico. Bil sem izsušen, čeprav otrok seveda ne pozna teh besed, vendar pa ne gojite do mene kake simpatije, ker sem bil otrok. Odrasel sem. Preživel. Videl sem fotografije. Izgledamo kakor en obraz – nobenih posebnih osebnih aspektov, nobene individualne ambicije. Vsi eno. Lahko bi bili člani iste družine. Smo bili mi ali je bil fotograf tisti, ki ni znal razlikovati med ljudmi, ki jih ni poznal? Nezmožen nas narediti človeške. Nezmožen pomagati svojemu občinstvu, da bi nas videlo, z drugimi besedami, v posamičnih hišicah na predmestnih ulicah, podobnih tistim, s katerih smo prihajali. Če bi to naredil, bi s tem skrajšal moj čas v Bidongu?

Na eni fotografiji me lahko vidite, kako sem se prihulil vlečki oblačila neke ženske, ki bi lahko bila moja mama. Imela je dva sinova in na fotografiji izgledam kakor tretji sin. Ko smo tedaj skupaj strmeli v fotografske leče, smo nemara vedeli, da smo za zmerom spremenjeni v berače. Jaz zagotovo nisem imel ničesar takega, kar imenujemo značaj. Pulau Bidong je bil taborišče beguncev. Kraj, kjer je bila identiteta razvodenela, primerna za grabežljivce. Politični begunci, ekonomski begunci – kakšna je razlika? Tedaj sem bil, hvala bogu, premlad za verjetja in prepričanja. Samo na prvi pogled sem izgledal namenjen ljubezni, dobroti in zaščiti. Zatem pa sem živel po enem pravilu: Jesti. Jesti, kolikor moreš. Dandanes skušam imeti čim manj pravil. Verjetno mislite, da bi bil, če ne bi izgubil mame in očeta, če onadva ne bi izgubila mene, boljša oseba. Ne bodite sentimentalni. Ne pripisujte dobrih namenov. Kdo ste, da bi presojali?

Sedem let sem preživel v Pulau Bidongu kot sirota in želel sem si, da bi me bili pirati vzeli s seboj. Tako bi imel neko poslanstvo in drugo usodo. Bilo pa je tako, da so me skoraj zmerom fotografirali, ko je prispel kak časopisni poročevalec ali begunski uradnik. Morda sem upal, da me bosta tako našla oče ali mati ali moje prestrašene sestre. Kako so izpadle fotografije? Sem prepoznaven? Jaz sem tisti, ki se vse manj in manj sijoče smehlja in ki to vse bolj opušča. Mislim, da se tega na fotografijah ne vidi. Bidong je postal moj dom.

Nekoč sem v Bidongu srečal še enega podobnega fanta. Bilo nas je več takih. Vprašal me je, če se sme igrati s kovinsko igračo, ki sem jo naredil, zadnjim znamenjem moje nedolžnosti. Osorno sem ga zavrnil. Vprašal me je, če vem za njegovo mamo in za njegovega očeta. Rekel sem: »Zakaj pa naj bi?« Vprašal me je, če je lahko moj prijatelj. Rekel sem: »Poberi se.« Ne vem, kaj je bilo z njim.

In kaj se je zgodilo potem? Kar se je zgodilo, se je zgodilo. To je ena od stvari, ki me jih je naučil Pulau Bidong – zapri gobec.

Življenjepis

Dionne Brand, pesnica, prozaistka, aktivistka, filozofinja in producentka dokumentarnih filmov, se je rodila leta 1953 na Trinidadu. Študirala je filozofijo in filozofijo pedagogike na University of Toronto, kjer je zagovarjala tudi doktorsko tezo iz filozofije. Njena literarna govornica je tenkočuten splet angažiranih in vsakdanjih tematik, pri čemer se večkrat kritično posveča spolni in rasni politiki. Prejela je več kanadskih nagrad za svojo poezijo, pa tudi za svoje eseje in prozo. Njena neliterarna dela obsegajo vrsto esejev z naslovom *Bread Out Of Stone* in meditacijo na temo »črncev« in »črnosti« v diaspori – *A Map to the Door of No Return*. Pred kratkim je bila častna gostujoča profesorica na St. Lawrence University v New Yorku, na več univerzah po Kanadi pa je poučevala kreativno pisanje. Bila je nosilka katedre Ruth Wynn Woodward Chair v programu Women's Studies na Simon Fraser University. Živi in ustvarja v Torontu, kjer je zaposlena na University of Guelph kot profesorica in kot predstojnica University Research Chair.

Takole pa Dionne Brand konstruira elemente za svojo biografijo (v knjigi *A Caribbean Dozen*): »Rodila sem se južno od Trinidada v vasi, imenovani Guayguayare. Naša hiša je bila tako blizu oceana, da so bili podporni koli iz dreves, na katerih je hiša stala, domala vsi prekriti z morsko peno. Ko mi je bilo štiri leta ali tam okoli, se je moja babica, ki me je vzgajala, preselila v San Fernando, a za počitnice smo se vračali v Guayo, kjer je živel moj dedek. To je kraj, ki se ga spominjam in ga imam najraje. Zdaj živim v Torontu v Kanadi. A vselej, ko se vračam na Trinidad, grem do Guayguayare, samo da bi videla ocean, da bi vdihavala vonj sušenja koper;^{2*} gorečega lesa in ribjega cvrtja. V šestdesetih letih [20. st., op. prev.], ko sem bila v osnovni in srednji šoli, ni bila nobena od knjig, ki smo jih preučevali, o črnih življenjih; vse so bile o Evropejcih, predvsem o Britancih. Cutila pa sem, da so izkušnje črncev prav tako pomembne in vredne in da jih je treba zapisati in jih prebirati. Zato sem postala pisateljica. V San Fernandu sem hodila v deklško šolo, kjer so me učili, da dekleta lahko uporabijo svoj intelekt, da bi živela polna življenja. Učiteljice in prijatelji so mi pomagali spoznati, da bi morale ženske uživati enake pravice in svoboščine kakor moški. Ko sem se leta 1970 preselila v Kanado, sem se pridružila gibanju za državljanske pravice, feminizmu in socialistom. Že pri sedemnajstih sem vedela, da se bom morala, če naj živim svobodno v svetu kot črnka, vplesti v politično akcijo in pisanje.«

DELA

Poezija

Fore Day Morning [Pred jutrom dneva] (1978)

Earth Magic [Zemeljska magija] (1979)

Primitive Offensive [Prvotna ofenziva] (1982)

Winter Epigrams & Epigrams to Ernesto Cardenal in defense of Claudia [Zimski epigrami & epigrama za Ernesta Cardenala v obrambo Claudie] (1983)

2 *Kopra – posušeno jedro kokosovega oreha.

Chronicles of the Hostile Sun [Zapisi o sovražnem soncu] (1984)
No Language is Neutral [Noben jezik ni nevtralen] (1990) (nominacija za nagrado Governor General's Award for poetry, 1990)
Land to Light On [Dežela, na kateri pristanemo] (1997) (nagrada Governor General's Award for poetry, 1997)
thirsty [žejna] (2002) (v ožjem izboru za nagrado Canadian Griffin Poetry Prize)
Inventory [Inventar] (2005) (nominacija za nagrado Governor General's Award for poetry, 2006, v ožjem izboru za nagradi Pat Lowther Award in Trillium Book Award, 2007)

Romani

In Another Place, Not Here [Drugje, ne tu] (1996)
At the Full and Change of the Moon [Ob polni luni in luminih menah] (1999)
What We All Long For [Po čemer vsi hrepenimo] (2004) (nagrada City of Toronto Book Award, 2006)

Kratke zgodbe

Sans Souci and Other Stories [Sans Souci in druge zgodbe] (1988)

Eseji in druga neliterarna dela

Rivers Have Sources, Trees Have Roots: Speaking of Racism [Reke imajo izvire, drevesa korenine: govoriti o rasizmu] (1986)
A conceptual analysis of how gender roles are racially constructed: Black women (MA Thesis) [Kako so spolne vloge rasno konstruirane – konceptualna analiza črnskih žensk] (magistrska teza) University of Toronto (1988)
No Burden to Carry: Narratives of Black Working Women in Ontario, 1920s – 1950s [Nobene teže za prenašati: Pripovedi črnskih delavk v Ontariu med 20. in 50. leti 20. stoletja] (1991)
Imagination, Representation, and Culture [Imaginacija, reprezentacija in kultura] (1994)
Bread Out of Stone: recollections sex, recognitions race, dreaming politics [Kruh iz kamna: spominjanja spola, prepoznavanja rase, sanjati politiko] (1994) (revidirano 1998)
A Map to the Door of No Return: Notes to Belonging [Zemljevid do vrat brez vrnitve: Zapisi o pripadnosti] (2001)

Filmi

Older, stronger, wiser [videorecording] (1989)
Montréal: National Film Board, Studio D, 1 VHS videokaseta (28 min.). Režija: Claire Prieto; so režija: Dionne Brand; scenarij: Dionne Brand; producent: Ginny Stikeman.
Sisters in the struggle [videorecording] (1991)
Montréal: National Film Board of Canada, Studio D, 1 VHS videokaseta (49 min.). Režija: Dionne Brand, Ginny Stikeman; producent: Ginny Stikeman. Drugi del trilogije »Women at the well«.
Long time comin' [videorecording]. (1991)
Montréal: National Film Board of Canada, Studio D, 1 VHS videokaseta (52 min.). Tretji del trilogije »Women at the Well«, ki vključuje tudi: »Older, stronger, wiser« in »Sisters in the struggle«. V sodelovanju s Faith Nolan in Grace Channer.
Listening for something [videorecording]: *Adrienne Rich and Dionne Brand in conversation* (1996)
Montréal: National Film Board of Canada, Studio D, 1 VHS videokaseta (56 min.)

Iztok Osojnik IN DUBIO PRO REO¹

V imenu vseh živih Slovencev se vsem opravičujem za krivice in zločine naših prednikov.
Naj žrtve počivajo v miru!

Prekinitev počitnic ali iz razmišljanj o zgodovini zla

V Istro, kjer sem trenutno na počitnicah (če lahko temu tako rečem), me je po telefonu poklical urednik in me povabil, naj napišem uvodnik za naslednjo številko. »Naj bo,« je rekel, »polemičen, v duhu Osojnika, kot ga poznamo, vendar se prosim izogibaj imen.« V zadnjem mesecu sem moral zaradi obveznosti v okviru podiplomskega študija napisati esej o religiji v Srednji in Vzhodni Evropi po padcu komunističnih režimov. Poglobil sem se, kot se je pokazalo po temeljitem študiju, v zapletene medsebojne odnose in raznoliko problematiko religij, cerkva in novo oblikovanih demokracij. V mislih sem bil torej daleč od slovenskih kulturnih in literarnih scen, o katerih naj bi pisal v uvodniku. Presenetljivo pa je, koliko skupnega imajo vse post-komunistične družbe (in države) v odnosu do Cerkve, ki je po padcu Berlinskega zidu zaslutila svoj trenutek in poskuša iztržiti čim več, vsekakor več, kot je imela pred oblastjo komunistične avantgarde. Družbeno življenje si na vso moč ponovno prizadeva podrediti svoji vprašljivi moralni avtoriteti. Katoliška Cerkev, ki je recimo najmočnejše na Poljskem, Hrvaškem in Slovaškem zagnala pravo kampanjo proti sekularizmu in civilnemu redu, nekje bolj, drugje manj uspešno uveljavlja svoje misijonske, prav nič apostolske interese. Papež Bendikt XVI. je pred kratkim na svetovnem srečanju mladih katolikov v Avstraliji odkrito blagoslovil posebej izbrane »bojevnike Križa«. Ko sem začel pisati uvodnik, sem se torej ukvarjal z odnosi med Cerkvijo in sodobno družbo. Po krajšem premisleku sem ugotovil, da pravzaprav niti nisem bil tako daleč od realnosti, ki naj bi se je dotaknil. Odnosi med Cerkvijo in državo v Sloveniji niso nič obrobnege, ampak posegajo v samo substanco javnega družbenega življenja in na posreden, strukturen način močno vplivajo na vse, kar se odvija pri nas. Vključno z poskusi vplivanja na politiko, kar se kaže na primer v angažmaju Cerkve ob vsakokratnih volitvah (razen doslej v Franciji, pa bo Sarkozy že poskrbel tudi za to). To je značilno za vse katoliške dežele. Širše, študijsko gledano, je zanimivo spremljati prenos mehanizmov ideološkega manipuliranja s socialistične avantgarde na katoliško retrogarde. Opazovati oportuniste in konvertite, ki so še pred kratkim

1 Tekst je bil napisan za uvodnik v septembrsko številko revije *Sodobnost*. Žal je bil v obliki, ki jo ima bralec pred očmi, zavržen, sodelavka revije pa je izvirni tekst s pomočjo »uredniškega noža« uspešno omilila tako, da ni več izzvenel kakor »predvsem preveč osebno, preveč prizadeto posplošeno šinfanje, udiranje levo in desno, ne pa kot trezen, umirjen, dosledno argumentiran razmislek o temi, ki je nakazana zgolj v obrisih.« Dejstvo, da je tu objavljen v celoti, omogoči primerjavo s tistim, objavljenim v *Sodobnosti*, in neposredno ponuja uvid v njegov simptomatičen značaj ter pomen za razumevanje razmer na slovenski literarni in družbeni sceni v drugi polovici leta 2008.

vodili partijske sestanke na fakultetah ali sodelovali na partijskih šolah, zdaj pa so goreči borci za krščansko moralo in materialno posest Cerkev. Posledice poudarjenega političnega udejstvovanja Cerkev in njenega poseganja v civilno življenje v državi pomenijo močan vpliv na družbeno stanje, na preinterpretiranje nekoč že vzpostavljenih etičnih pravil in spoštovanje osnovnih človekovih pravic, nove ideologizacije javne simbolne sfere in sprevačanja vrednostnih sistemov, deklarativno sicer prikazanih kot krščanskih, toda v praksi izrazito klerikalnih. Tu morda ni mesto, da bi se globlje spustil v to razpravo, toda žal vrednot oblastne državne religije iz časov Rimskega cesarstva ali iz krščanskega oziroma kristjanskega (kot so mu takrat rekli) srednjega veka danes ni mogoče razumeti kot afirmativen vrednostni sistem v duhu evangelijev (*brez človeških dodatkov*, kot zapiše Trubar), ki naj bi kultiviral ali civiliziral družbeno podstat na zahodu Evrope (za razliko od Vzhodne Evrope, ki je razvila drugačno socialno in politično organizacijo družbe), saj je zgrajen na vrednotah in načelih vodenja in upravljanja Cerkev, ki pomeni širjenje oblastnih teženj in misijonarsko polasčanje časnega kraljestva. Mislim npr. na »Kristusove vojščake« (*militia christi* v 11. stol.), »post-cistercijsko karitativnost« kot substitut (ki nadomešča siromaštvo kot živo apostolsko *praxis*), poseganje po politični avtoriteti in (tuji) materialni lastnini, vztrajanje Cerkevne hierarhije, da uveljavi moralno avtoriteto kot zahtevo po posvetni suverenosti, poskus nadzora civilnega šolskega sistema, »demokratičnost« s katoliško (klerikalno) vsebino, nauk o krščanski pokori (*humilitas*) kot alternativni svobodni ustvarjalnosti, apel k obrambi življenja kot orodja za obremenjevanje tega življenja z revščino in nerešljivimi življenjskimi zagatami ter uveljavljanja oblasti nad življenjem in smrtjo, kreacionizem kot alternativo znanosti, Božjo *oikonomio* kot čisto izvajanje oblasti brez Boga, lokalno (narodno) duhovno ubogost ljudstva, podrejenega interesom transnacionalne, iz Rima vodene Cerkev namesto visoko izobražene in artikulirane, samostojne ustvarjalne svobodomiselnosti. To velja, kot rečeno, za nekatere post-socialistične države bolj (npr. Poljsko, Hrvaško ali Slovaško), za druge manj, vendar ne izključuje delovanja Cerkev v Sloveniji.

Je to dovolj polemično? Predvsem je na žalost resnično. Prav nič me ne veseli stopiti iz enega krivičnega socialnega sistema v drugega, oboroženega z novo (staro) sprevrženo zgodbo o pravičnosti. Na prvi pogled se zdi, da uvodnik v literarno revijo nima ničesar skupnega na primer z vračanjem lastninsko problematičnih nepremičnin, ki jih je kakšno desetletje manj kot pred sto leti Cerkev enkrat že prodala državi, a jih je pred začetkom druge svetovne vojne z dekretom ministra, ki je ob napadu na državo pobegnil v tujino, pridobila nazaj. Vendar ni tako. Vprašanje o Bogu in oblasti v Cerkvi je tudi pomemben literaren problem. Spomnimo se pogovora, ki sta ga pred cerkvijo v Sevilli v znameniti »Legendi o Velikem Inkvizitorju« iz *Bratov Karamazovih* vodila Kristus, ki se je vrnil na zemljo, in Veliki Inkvizitor. »Zakaj si se vrnil, da nas motiš. Saj veš, da nas motiš,« pravi Inkvizitor. Kristusova živa, resnična prisotnost pomeni nevarno motnjo. »Že jutri te bom obsodil in te dal sežgati na grmadi,« nadaljuje. »Ali veš to? Da, ti morda to veš,« je dodal po globokem premisleku, a svojega zapornika ni niti za trenutek izpustil iz oči. »Tu se postavlja vprašanje o pogumnem govoru, *parrhesii* (gr. *parrhêsia*), o kateri sem imel pred kratkim predavanje na festivalu Sanje v Zvezda parku. Toda vrnimo se

k literaturi. Saj to naj bi bil namen tega prispevka, mar ne? Položaj literature v sodobnosti, ali sodobnost, videna iz literarnega vidika. Je ta prispevek Dostojevskega k svetovni etični debati mogoče imeti za literarni vidik in literaturo? Tudi sodoben? Nedvomno. Toliko bolj, ker praznujemo štiristoletnico Primoža Trubarja (ki se je drugače podpisoval s Philopatrus Illyricus), ki je izoblikoval knjižni jezik, v katerem se je oglasil živi Bog, stvarnik vesolja. S tem so tisti, ki jih pojmuje danes kot svoje nacionalne prednike, s tem pa tudi mi Slovenci dobili jezik kot uspešnico, popoln literaren *agregat* kozmičnega obstoja.² Ob tem se spomnim tudi na lucidno razmišljanje Renéja Girarda, ki je zelo točno ugotovil, da evangelijsko sporočilo pomeni prelom s poganskimi mitičnimi verstvi v točki, ko Bog s strani v nasilju izoblikovane skupnosti prestopi na stran žrtev tega nasilja. Človek, nad katerim se znese določena skupnost in ga ubije v kolektivnem umoru (kot drhal z linčem), je žrtveno jagnje (božje, ki odjemlje grehe sveta) ali grešni kozel (kozel v antičnih besedilih ni nič manj ugleden kakor jagnje, sumljiv je postal v poznem srednjem veku zaradi asimilicije z zlodejem, ki skupnosti omogoči, da se z njegovo likvidacijo vzpostavi in konsolidira). Vsi negativni predsodki in spotike v določeni skupnosti, ki jih skupnost kolektivno projicira v »žrtev« in jo nato zato ubije, jo pri takem skupinskem umoru povežejo v enotno družbo, ki se kot kolektiv razglasi za pravično. »To je [tudi] najsvetejše in najbolj mitično dejanje obredja: izbris grehov iz knjige spomina na veliki spravi dan« (Haas). S Kristusom pride do obrata: Bog prestopi na stran žrtve, še več, sebe, lastnega sina pošlje med ljudi, da lahko izvede ta obrat v dojemanju pravičnosti, ubijalski kolektiv obsodi za zločinskega, obsodi njegove predsodke (grehe, zločine) in se postavi na stran nepravično preganjanih. Nemški filozof Walter Benjamin to družbeno ravnanje radikalizira in na pravo pokaže kot na primarno, uradno uveljavljeno nasilje, italijanski filozof Giorgio Agamben pa opozori na pošastne vzvode suverene oblasti, ki se konstituira z ubijanjem ljudi ali celih grup, in sicer tako, da jim najprej odvzame njihove legitimne pravice, jih zreducira na gola telesa in potem ubije. Tako si vzame oblast nad življenjem in smrtjo državljanov, podanikov ali vernikov, ter se prav z njihovo »eksterminacijo« vzpostavi kot suverena. Ne gre samo za »smrtno kazen« posameznih »zločincev, teroristov«, ampak za eksterminacijo (genocid) celih ljudstev. Ker Božje zapovedi prepovedujejo ubijanje, je Cerkev (Inkvizicija) posameznike ali cela ljudstva samo (moralno) obsodila in jih »zgolj« zapirala, eksekucijo pa je prepustila posvetnim oblastem. Da se vseh pravic in privilegijev oropani zaporniki iz inkvizicijskih zaporov ne bi mogli vrniti na svobodo, je bilo potrebno izumiti načine likvidacije brez konkretne

2 Izraz *agregat* je za literaturo prvi uporabil Gilles Deleuze, ki o literarnem tekstu govori kot *estetskem agregatu*, stroju kot ustroju izjavljanja ali izraza, da sam oblikuje ta abstraktni stroj kot polje želje. Sam sem pojem agregata uporabil v zoženem pomenu *antološkega stroja* kot literarnega ustvarjanja, pri katerem je subjekt izjavljanja sam ta stroj kot produkcija (produkta kot produkcije, ustvarjanja kot takega), ki poganja polje eksistence, obstoja. Ustvarjalnega jezika se namreč drži *performativ obstajanja* v več pogledih: kot izdelka, ki obstane (ne zatone v pozabo in neobstoj), ter u-dejstvovanja, ki ohranja bitno razsežnost kot tako, generira *obstoj* kot *dejstvo obstajanja*, kot sam čudež obstoja. Kot tretja funkcija literarnega stroja pa se kaže njegova zmožnost, da to obstojnost *de facto* proizvaja, jo u-stvarja kot družbeno dejstvo, torej obstoj kot socialen organizem, ki ga u-stroji določeno razmerje, kar se tudi kaže v literaturi. V zvezi z izhodišči tega pogleda, ki ga tu inicira pojem ontološkega agregata, glej »Kaj je ustroj«, v Gilles Deleuze in Félix Guattari, *Kafka*, prevedla Vera Troha, Labirinti, Lud Literatura, Ljubljana 1995, str. 107–115.

fizičnega ubijanja.³ Cerkev je že v srednjem veku zasnovala tako imenovano »dosmrtno ječo« za tak poseben način »ubijanja«, pri katerem si kristjan ni neposredno umazal rok in duše za naglavnim grehom uboja. Zadostovalo je, da so zapornika nehali hraniti. Vemo, da so Angleži, izumitelji prvih taborišč za eksterminacijo (v Južni Afriki v času burskih vojn), ta princip izpopolnili za množično iztrebljanje: internirane ženske in otroke upornih Burov so pobili s stradežem in boleznijo. Ti primeri izdajajo namen »dosmrtno ječe«. Ubijanje in suverenost gresta z roko v roki. V luči omenjenega izuma inkvizicije je zanimivo pod drobnogled vzeti na novo sprejeti kazenski zakonik, ki ponovno vpeljuje »dosmrtno ječo« in smo ga pod vodstvom Lovra Šturma, za nov zakon zadolženega ministra za pravosodje (tudi člana militantnega meniškega reda, te skrajno kontroverzne »kristjanske vojske«), dobili v Sloveniji. Žal mi kot laiku ni znano, kakšno pravo uveljavlja. To, kar je problematično za družbeno in politično življenje, se globoko dotakne tudi kulture in literature. Ne glede na relativen molk, ki pod vodstvom navidezno dobrodušnega dušnega pastirja vlada v sedanjem mandatu, se v ozadju, tako rekoč skoraj nevidno, dogajajo za slovensko knjigo usodne reči. Ne samo, da ne le o usodi knjige na splošno, ampak tako rekoč o objavi vsake posamezne knjige odločajo na vladni ravni (Nihil obstat – imprimatur, se pravi, ni zadržkov za tisk, primerno za subvencijo), še huje je to, da je osrednja distribucijska mreža v rokah lastnika, ki mu interesi Cerkve niso tuji. Komu zvoni? Upam, da se motim. Vem za primer, ko so knjigo, ki je bila po vsebini neprijetna za dogmatski nauk katoliške konstitucije, odkupili in enostavno pospravili v bunker. Gre za popularno delo dveh tujih, svetovno uspešnih avtorjev. Nobenih imen, je prosil urednik. Ampak ker je ta del uvodnika že zavrnil in bo objavljen na drugem mestu, lahko omenimo to pogrošno uspešnico Simche Jacobicija in Charlesa Pellegrina z naslovom *Jezusova družinska grobnica!* Seveda bi bilo nepošteno, da bi omenjeno držo pripisali samo cerkveni organizaciji, ki sicer slovi po svojih totalitarnih aspiracijah, kot bi temu rekli v nekem drugem »režimu vednosti«. Kot vemo, je vsak režim posledica določenega konsenza. Zato lahko sovpadanje korozije socialnih standardov in padca družbenih vrednot, ki jih v Sloveniji prakticiramo, ter močan, čeprav zadnje čase pritajen vpliv Cerkve, opišemo kot dva obraza iste stvarnosti.

3 Pri inkviziciji ne smemo prezreti, da gre za dva aspekta, ki vzpostavljata odmik, sicer je naš pogled striktno notranje katoliški: obstaja temeljna pravna in statusna razlika med *heretiki* (sprva tisti, ki debatirajo, nato odpadniki od religije, ki ne prenaša dvomov in debar), ki so krščeni in s tem sodni podložniki rimske stolice, in *neverniki*, ki to niso, so pa tako ali drugače podvrženi od boga pooblaščenim monarhiji. Npr. z Judi in Mavri so imele opraviti posvetne oblasti španske katoliške monarhije, RKC pa zgolj prek svetovanj (Jude je sicer bilo mogoče sežgati, češ da so bili obsojeni pred posvetnim sodiščem, ni pa to bil *auto da fe* – dejanje vere), zato pa so bili *marani* stalno sumljivi zaradi potencialne ali dejanske herezije (in izpostavljeni inkviziciji, njihov javni sežig pa je bil dejanje vere – očiščevalni ogenj pa je skrb za vernike in dostop do blaženosti v večnosti (bivanje v Purgatoriju bo pač krajše, če je del pokore opravljen že na tem svetu); nekdo je bil sežgan od sekularne roke po navodilu Cerkve zaradi skrbeče dobrote te institucije. Ortodoksní (grški) kristjani so za rimsko kurijo še zmeraj heretiki, notranji odpadniki, in je dialog RKC z njimi težavnejši kakor z neverniki. Z neverniki, pogani, brezverci, brezbožci ipd. je bilo drugače: bili so sovražniki katoliške države, v poštev pride le sveta vojna, *džihad* po katoliško. *Hitlerjunge* na papeškem prestolu se v svoji krščanski ljubezni poigrava s to slavno zgodovino institucije, ki jo vodi. (Gl. Jean Delumeau / Žan Delimo, *Greš i strah: stvaranje osećanja krivice na Zapadu od XIV do XVIII veka* (pr. Zoran Stojanović), Impresum Novi Sad: Književna zajednica Novoga Sada – Dnevnik, 1986 (fr. izvirnik 1983); pokojni Delumeau je bil veren kristjan, ki je svojo vero reševal z neizprosno zgodovino institucije, ki naj bi jo zlorabljala, tako da res nima zadržkov. Cf. tudi Jacques Le Goff, *Zgodovina Purgatorija* (izšlo bo na začetku 2009 pri SH). Za te zadnje sugestije v opombi se zahvaljujem Dragu B. Rotarju.

Zdi se vprašljivo, da se urejanje civilnih zadev iz sodne sfere (prava) seli v moralno (in politično), ki je precej megljena in dovoljuje številne mahinacije. Ta stvarnost pisatelja in intelektualca ne more veseliti. Dobro ve, da gre za strukturne prvine, podobne številnim »posegom« v socialno in civilno tkivo družbe, ki jih v fundusu kolektivne memorije ocenjujemo kot najtemnejše strani v knjigi Zahodne zgodovine. Obdobja, ko vladajo politično nasilje, zloraba oblasti, nelegitimnost ali celo nelegalnost, aroganca, brezsravno laganje, izsiljevanje oblastne klike in mobilizacija mobbinga (vse to s konsenzom večine), ne moremo imeti za vrh Zahodne civilizacije, razen izjemoma, če civilizacijo razumemo kot triumf zlobnega pragmatizma. Toda če se vrnem k Dostojevskemu, je prav dekonstrukcija zla in njegovih mehanizmov močan agregat literarnega ustvarjanja. Kljub temu, da to ni ravno ustrezno mesto za razvoj te problematike, pa bi vseeno navedel vsaj še dve literarni deli, ki se posvečata temu težkemu vprašanju. Prvo govori o nasilju prava kot nujnosti Ustanove. »Ne smemo imeti vsega za resnično, to moramo imeti samo za nujno,« pravi duhovnik v poglavju »V katedrali« iz Kafkovega romana *Proces*. »Žalostna misel,« je rekel K. »S tem postane laž svetovni red.« K.-jeva krivda je v tem, da ne sprejema te nujnosti. Zato je bil na koncu likvidiran »kot pes«. Toda ta obrat od resničnosti k nujnosti, ki se je danes iztekel v totalitarizem amoralne (kot oblike morale) politike, ima vmesno fazo, ki jo najbolj pretresljivo prikaže Danilo Kiš v zbirki novel *Grobnica za Borisa Davidoviča*, ko je Ustanova kot instrumentalizirano pravo samo še čisto, golo nasilje Oblasti. V totalitarnem stroju je človek kriv preprosto zato, ker se ne ukloni. »Zlomiti Novskega je bilo za Fedjukina vprašanje časti ... kajti on je v svoji dolgi karieri preiskovalca vse do sedaj uspeval ... zlomiti voljo najbolj trdoglavih ...« Zahteva po pokornosti je tudi osrednje sporočilo iz Janezovega Razodetja. Kako se ta bistvena »evropska« vprašanja v literaturi pojavljajo danes v navidezno breztemeljni družbi potrošniškega spektakla, terorja pridobitništva in neskrupulozne politike kot čiste igre nasilja? Ne zanima nas namreč opisovanje prazne reciklaže v tok trendov (z vsem srcem) vdanega posameznika, ki hlasta za vedno novimi potrošniškimi temami, ampak soočenje s to breztemeljnostjo, ki seveda pomeni sodobno formo nasilja kot izigravanja prava in lažnivega »uveljavljanja« splošnih človekovih pravic. RKC se, kadar tako kažejo razmere, razglašča tudi za civilnodružbeno gibanje in s tem spodjeda zares državljanska gibanja, katerih prostor zasede v poneumljajočih medijih in med provincialnimi »intelektualci«. Ali se je sodobna slovenska literatura sposobna ustvarjalno soočiti z globljo nujnostjo te pojavnosti? Ali je kdo od slovenskih literatov še sposoben ta pojav sploh zagledati? Konec socializma in vplivni povratek zahteve Cerkve po moralni avtoriteti teh pojavov ne odpravljajo, ampak jih na novo ostrijo. Blagoslavljanje »Kristusovih vojščakov« opozarja na pošastno vlogo, ki jo je pri nastajanju Evrope (in pri uničevanju antičnega sveta, saj Evropa ni nastala v praznini) odigrala Cerkev. Ne gre toliko za samo Cerkev, ampak za strukturna vprašanja nasilja kot »brezpravnosti« civilne družbe, ki jo konstituira suverena oblast (oziroma moralna avtoriteta). Vprašanje zadeva jedro literarnega agregata in ustvarjalne poteze, prebijajoče fasado postsocialističnega spektakla (ki ga neupravičeno enačimo s postmodernimi paradigmi). Torej nekaj, kar je za pretekle čase naredil Edvard Kocbek: »predreti zemeljsko mejo med jezikom in resničnostjo, da bi jezikovno dal obliko nečemu, ki je v resničnosti nikoli nima in se

zato izmika jeziku« (cf. Kessler). Kljub obljudi, da se bom izogibal imenom, pa tu moram omeniti izvrstno knjigo našega koroškega rojaka, pesnika in sodnika Janka Ferka *Pravo je »Proces«*, ki ob branju Kafkovega romana poglobljeno razmišlja o presečni točki med literaturo in pravom. Zgornji citat je iz omenjene knjige.

Parrhêsia ali težave socialno občutljivega in etiki zavezanega literata

Kaj pomeni literatura v časih, ko je pesniško ustvarjanje deležno pritajenega, ali celo javnega družbenega prezira? »Je to zato, ker pomeni molk o tolikih zlih delih?« Čeprav živimo v hudobnih časih, pa ti trenutno zaradi elementarne blaginje v Sloveniji gotovo niso tako grozljivi, kot so bili tisti v preteklosti, in bi bili smešni, ko ne bi bilo naraščajoče draginje in »demokratskega prezira«. Ampak širše gledano, stvari niso prav nič smešne. Gre za kopico resnih zadev: od instrumentaliziranega planetarnega nasilja in nepravilnosti, preziranja splošnih človekovih pravic, zapiranja mej, problema beguncev, lakote, trpljenja, demografskih premikov in globalne socialne krize, do usodnih planetarnih sprememb okolja. Dogajanje v Sloveniji meji na grotesko, saj se odvija kot uničevanje javnega sektorja in družbene infrastrukture. Govoričenje o tem, kako briljantno nam gre, so končno ustavile mednarodne finančne (ali protikorupcijske) ustanove, ki te podivjane »privatizacije« in uspešne rasti gospodarstva niso več hotele zalagati s krediti. Ne zaupajo ji več. Hudi padci vrednosti delnic na Ljubljanski borzi so dodobra pretresli menedžerske prevzemnike, ki so se močno zadolžili na osnovi več deset odstotkov višje vrednosti delnic. Protekcionistično ali revanšistično obnašanje oblasti je prestrašilo finančnike in zreduciralo kapitalsko vlaganje. Kapital potrebuje jamstva. Navidezni spopad politike in privatnega sektorja je prikril padeč splošnih standardov. Priložnosti za ustvarjalno delo je vedno manj, kvaliteta in blaginja življenja strmo padata, kupna moč kopni, inflacija divja navzgor, nelikvidnost (tudi na področju knjige) je porazna, pravna država je povsem odpovedala. Država in vlada, ki naj bi jo upravljala v dobro vseh, si vsak dan na novo privoščijo brezsravno razmetavanje javnih sredstev, izigravanje kompetenc in odgovornosti ter malverzacije in škandale na vseh resornih ravneh, zaradi česar bi morala že zdavnaj odstopiti. Uvedba »kvantitativnih meril kakovosti in uspešnosti« v institucionalizirano znanstveno dejavnost (npr. objave »znanstvenih« besedil v »uglednih znanstvenih revijah«, največkrat v ZDA, ki jih plačujejo avtorji ali njihove institucije, da bi dosegle točke za pridobivanje projektov, katerih vsebine ne ocenjuje nihče in sploh ni potrebna). O postopkih za prikrojeno računovodsko prikazovanje uspešnosti (kot piše ameriški Nobelovec Joseph Stiglitz), s pomočjo katerih državni uradniki ločeno prikazujejo prihodke in odhodke (finančne obveznosti), spominja na klasično *by pass* firmo, ki je značilnost post-socialističnih ekonomij. Skupina, ki vodi državno firmo, vzporedno ustanovi privatno podjetje, na katerega nakazuje plačila za storitve državne firme. Račune, tudi svoje, pa nakazuje na državno firmo. In jo tako pogreza vedno globlje v dolgove, sama pa se bogati s poplačili za njene storitve. Ko firma zaradi neplačevanja bankrotira, se njeni nekdanji vodje pojavijo kot odrešeniki in s kapitalom, ki izvira iz prekanaliziranih prihodkov, kupijo razvrednoteno firmo po ceni, ki drugače ne bi zadostovala niti za nakup zemljišča, na katerem

stoji. Na nivoju države se temu postopku najbrž reče javni dolg. Govori se o rasti zaposlenosti, ampak koliko ljudi je zaposlenih za nedoločen čas! Nepotizem, klientelizem in favoritizem cvetijo kot še nikoli doslej. Tudi na drugih ravneh se zadeve zaostrejejo. Vprašanje, ki nakazuje zelo nevarno področje, je vprašanje o nadzoru, varnosti in zaščiti osebnih podatkov. S pretvezo, da naj bi šlo za učinkovito pobiranje cestnin, načrtujejo celo satelitski nadzorni sistem, ki bo olajšal zlorabljanje osebnih podatkov in polaganje »kompromatov« na mize. Že tako je vsak vogal v državi pokrit z budnimi očmi kamer. Tudi pri nakupih oklepnikov Patria je mogoče zaslutiti razmišljanje, ki nas mora skrbeti. Ne govorim samo o podkupninah, ampak o dejstvu, da so »oklepniki s takšno opremo po mnenju strokovnjakov še najboljši za razganjanje množic« (Švajger, *Dnevnik*, 21. 8. 2008). Prav tako spektakularno javno vklepanje osumljencev v aferi SCT spominja na metode iz totalitarističnih režimov. Državljanje je treba navaditi na prizore vklenjenih ljudi, ki jih policija sredi belega dne v množici trpa v marice. Tudi vztrajno ponavljanje vladnih funkcionarjev, da je Slovenija »gospodarski vunderkind«, pomeni metanje peska v oči, s katerim si klientela kupuje čas, da lahko čim več javnih sredstev pretoči v privatne žepce. Na to opozarja razpadanje javnega sektorja. To velja tako za stare kot povsem nove bolnišnice, cestno infrastrukturo, sodstvo, finančni sektor, torej javni sektor tako rekoč v celoti, celo za borzo. *Strop* se nam dobesedno podira na glavo. Že s pičlim odstotkom sredstev, ki jih požirajo malverzacije pri javnih delih, bi lahko krepko podprli zdravstvo, kulturo in izobraževanje. Videti je, da se je apologija neobzdranega privatiziranja javnega sektorja, ki jo je na široko propagiral znan neoliberalen ekonomist in propagandist, uresničila, vendar na glavo obrnjena, predvsem kot izvrsten sistem korupcije in nelegitimnih privatnih dobičkov. Zgodba »mnogoterih modernosti«, ki jo doživljamo, spada v rubriko, ki jo je vpeljal nekdanji tednik *Tovariš*, za njim pa povzel zabavnik *Kib*: »Saj ni res, pa je ...« Ampak, kaj naj počne v tem paradizu uspešnosti književnik? Tepec, ki se muči za skrajno smešne honorarje, seveda, če ne sedi pri vladnem koritu. Kako razumeti post-frankfurtskega filozofa, ki v svojih konstitutivnih letih zaradi takratne odsotnosti lokalne buržuazije ali zaradi sodelovanja s takratno oblastno elito v njih ni mogel prepoznati svojega »teoretičnega objekta«, t. j. razrednega sovražnika, in zato skonstruiral mitski lik razrednega sovražnika-pisatelja ter ga v post-balkanskem projektu dekonstruiral v figuro množičnega moralca. Kljub površnosti njegovega modela mu je uspelo pravilno prepoznati družben karakter precejšnjega števila »pisateljev«. Ti kljub zaigranemu ogorčenju dobro vedo, da ima prav. Vsaj v načelu. Drobne umazanije, ki jih počnejo, in poteze, ki jih ti pisatelji vlečejo, sicer niso pripeljale do »balkanalijske« ex-Yu tipa, so pa po strukturi identične. Cinično nasilje in nesramna, militantna oholost se v bistvu ne razlikujeta od početja natopiranih balkanskih poveljnikov na rakiji ali kokainu. Kaj naj stori v teh skrb vzbujajočih časih slovenski pisatelj? Ali naj se umakne v slonokoščeni stolp državnega umetnika ali mednarodnega rezidenta in od daleč opazuje gomazanje pod sabo, kot mi je to nekoč predlagal naš vodilni pesnik? Bruselj, New York, Tokio, Portorož. Molči, piši o sanjah, bodi abstrakten, duhoven! In si misli: »Medtem, ko nekateri čakajo na pesem, jaz čakam na honorar.« Ali pa se priključi falangi in pridno izkoriščaj podarjene priložnosti. Mar ni to znak katarze postmodernizma, ki se je otresel zoprnega modernističnega bremena socialne angažiranosti.

Tu bi rad opozoril na še eno razlikovanje, ki cepi področje »literarnega dela«. Ločevati je namreč treba med resnim ustvarjanjem in pisanjem kot formo uveljavljanja. Literarnozgodovinsko razumevanje literarnega dela seveda danes (vsaj v Sloveniji) nima več kaj povedati o literaturi. Pač pa literarno delo na zakrit način vzpostavlja kot formo javnega uveljavljanja, literaturo kot literarni kanon. Temeljna pretresenost avtorja ni usmerjena v eksistencialno jedro literature kot vprašljivosti usode, ampak v tisto dejavnost, ki ga bo kot avtorja pripeljala v literarno zgodovino, v nacionalno, v današnjem svetu pa tudi že mednarodno »antologijo«. Na koncu te karijerne krivulje se kot veliki bog uveljavljanja svetlikata bodisi Prešernova ali celo Nobelova nagrada. Ta linija z literarnostjo literature nima nič; ta zadnja pomeni predvsem zahtevo izstopa in tveganja, se pravi izstop iz dominantne paradigme, kar je natančno nasprotno. Uveljavitev od avtorja zahteva sočasno prepoznavnost in dopadljivost. Ustvarjalnost pa se na to ne ozira, ampak se odziva na notranje zahteve literature. Gre torej za dva popolnoma ločena principa, ki prečita področje literarnega udejstvovanja. Na to opozarjam, ker to dvojje v »našem prostoru« pogosto neupravičeno mešamo. Čevlji in knjige, vsi na isti stojnici. Uveljavljen avtor, četudi nagradjen z nacionalnimi ali celo mednarodnimi nagradami, nikakor ni nujno uresničen književnik. Pogosto je uspešen zgolj njegov videz, dopadljiv surogat, ki ga funkcionalizirajo vzpostavljena družbena (družabna) razmerja. Literarni kanon je zgolj ropotarnica odpisanih veljakov in dolgočasnih borcev za njihovo dediščino. Resna literatura si vsekakor zasluži precej sposobnejše in modernejše interpretativno orodje, kot je analitična duhovno-zgodovinska metoda (lociranje literarnih generacij in njihovih neprebavljivih kolektivnih identitet).

Prepričan sem, da je sodobna umetnost globoko politična. Vsaka zapisana beseda pomeni »socialno-političen boj«. Ojoj, kakšne grozne besede v veselju post-kulturoloških raziskav, v kozmopolitskem raju postmodernih paradigem, postkolonialnih literatur, politične teologije in neoliberalističnega, postfukuyamovskega novoreka! Globalno ropanje se teoretično prikazuje kot spopad civilizacij. V »sodobni slovenski literaturi« se učinki tega spektakla kažejo v globalnem povratku v razmehčan, postsocialističen realizem ali v umetelnokovaško neoromantiko post-devetnajstega stoletja, ki kuje rime, kot bi se v zadnjih sto letih nič ne zgodilo. Za razliko od potrošniških literarnih trendov je jezik resne literature ontološki agregat, ki človeka sooči z lastno pozicijo kot realno pozicijo v svetu. Besede v literarnem ustvarjanju od človeka zahtevajo dejavno odločanje. Ne glede na to, kaj je pisec po strankarski opredelitvi ali kako se javno deklarira, ustvarjalni jezik deluje kot luknjač, ki človeka etično označi. Vdano služenje spektaklu nima nič z ustvarjalnostjo. Etična drža ni nič opisljivega ali racionalnega, ampak čisti performativ, jezik kot oder, na katerem se v živo odvija vznik biti, obličje točke nič v človeku, ki polno in angažirano biva v svetu. Soočenje na življenje in smrt. Tako razločen človek je jasno politično strukturiran v mediju ustvarjalnosti, ki ga oblikuje in uresničuje. Ne glede na to, kam ga žene njegov interes, ga tu prebija nekaj, kar je več od njega, in jezik kaže kot tok, ki zahteva ozemljen stavek, novo misel, nepričakovano besedo. Človek izreče reči, ki bi jih bilo včasih morda modro zamolčati, če ne bi hotel imeti problemov. A nekaj v njem govori, nekaj politično nekompromisnega. Nekaj, česar se človek navadi. Živeti na odprtem ni najslabše, kar se ti lahko pripeti. Biti ves čas odprt, gojiti v sebi divjino, ki jo brzdajo izkušnje in kultivirata



SLIKA 1: IZTOK OSOJNIK (DESN) NA LITERARNEM VEČERU Z MICHELEJEM OBITOM (LEVO) V OKVIRU COLLEGIUM ATRIUM (MODERATORICA: TAJA KRAMBERGER, NA SREDI; FOTO: D. B. R.)

spretnost in radost jezika, ni najslabše, v kar človek na tem svetu zre kot v tista neobstoječa vrata, pred katerimi je nekoč stal japonski menih Mummon (ali na drugi strani istih vrat mož z dežele iz Kafkovega romana *Proces*). »Ta vrata so bila samo zate,« pravi vratar, »zdaj grem in jih zaprem.« Človek nima ničesar presežnega, vsak nov trenutek je na izviren način prav tako prvi kot oni pred njim, obstaja pa možnost za pogum to vzdržati in izreči v vsakem trenutku, ta nori pogum filozofov, ki so jim od nekdaj grozili z grmadami, z napitki iz bele omele in s smrtno kaznijo, pogum, ki na poseben način osvetli filozofovo lastno resničnost. Zdaj, ko vemo, da se vsaka suverena oblast hrani z živimi ljudmi, da se absolutna oblast kot čisto nasilje brez temelja v biti hrani z golim življenjem ljudi, oropanih vseh legalnih pravic in ubitih, razumemo strašno privlačnost čiste *poiesis* (agregata biti), na katero preži oblast v svoji strahotni lakoti, ne po smislu, ampak po obstoju, loveč ravnotežje visoko na spektakelskem valu moči, ki se ruši v prepad. Političnost literature vznikna v tej točki, na križišču veččin, ki jih omogoča kolektivna memorija, univerzum simbolne ekonomije in jezikovnih strategij, deroči tok jezika, temačno udarjanje realnega, starodavni zaveznik strasti in počen lesk praznine, ki iz sebe bruha minevajočo obstojnost sveta. Pesnik se giblje po drugačnih prehodih, gnezdi v zemlji, v zapuščenih ali še ne postavljenih krajih, v anonimnem vrvežu velemest, v labirintih praznine, v brezobzirni, mojstrsko obvladani ignoranci do prometnih predpisov lokalnih svetov. Giblje se kot svetla senca, skoraj neviden, zgolj blisk, ali neprijetna motnja, kot naval slabe

vesti. V njem se koti starodavna modrost ščurkov, za katerimi se podijo copati Boga. Neslišen zdrzne mimo okna kot dih. Pozablja. Se pozablja. Kot v svetlem transu pred navalom božjasti otrpne v sveti katatoniji, zlomi njen prekleti pečat, skoči na vzporedni tir in po črvu med dvema črnima luknjama izplava v sedanost z nekakšno senco na čelu, zamišljen, poln vlage in moči. Politika etike pomeni tveganje v nevarnosti kot odsotnosti, ki visi nad človekom kot Damoklejev meč. *Parrhesia*, govor brez strahu v obličju nevarnosti, pomeni potovati po notranjih hodnikih sveta. Misel, ki se vleče kot slutnja za njim, ki hodi po neosvetljeni predmestni ulici ali med maskami v salonih visoke družbe: za vsako od njih se skrivata moč in zločin; zakaj bi morali opozarjati na to ali groziti. Zunaj čaka nevidna senca, kot bi v temi pod napuščem stal nekdo, ki ti je blizu, bližje ...

Manj pozoren bralec bi se utegnil vprašati, zakaj je bilo potrebno seči daleč v preteklost, ko pa naj bi se v članku ukvarjal s pojavi in tendencami v današnjem času. Vrsta avtorjev že iz davnine sem ugotavlja, da so misli izraz družbenih razmer. Toda te razmere niso zgolj rezultat trenutnega ustroja družbe, ampak celovitih procesov, začetki katerih segajo globoko v preteklost. To, kar se dogaja danes, je mogoče razumeti šele na ozadju zgodovinskega razvoja vseh dejavnikov, ki sooblikujejo sodobnost. Učinki oblasti in nadzora, ki ne oblikujejo zgolj trenutnega dogajanja v svetu in njegovega razumevanja, določajo tudi našo zgodovinsko zavest in naš spomin, na ozadju katerega lahko razvijemo ne le globlje dojetje preteklosti, ampak na njenem ozadju prav naše aktualne sedanosti in vloge posameznih akterjev, ki jo sooblikujejo. Nadzor oblasti, ki uveljavlja svojo moč, nadzoruje tudi naše globlje razumevanje preteklosti, ki pomeni pogoj za jasno razčlenjevanje potez, ki jih vlečejo trenutni nosilci moči ali njihove žrtve. Oblast si prizadeva, da bi vsi problematični vidiki njej podobnih pojavov v preteklosti poniknili v kolektivni amneziji ali pa v prirajeni interpretaciji preteklih dogodkov in zločinov, ki zakrivajo realno jedro in resnico sodobnih zločinov in družbene nepravilnosti. Prav pisatelji so tisti družbeni dejavniki, ki mora razkriti potlačene in zamegljene razsežnosti osebnih usod in družbenih resnic z usmerjanjem pozornosti na podrobnosti, ki se na prvi pogled zdijo nedolžne, nevredne premisleka in na splošno razumljene kot zanemarljive moteče stalnice v vseh časih. Pisatelji in pesniki naj bi se posvečali lepoti in estetiki, globokim skrivnostim duše in obče veljavnim nadčasovnim modrostim. Seveda pa ravno te kot izraz vsakokratnih družbenih razmer, kot vrh ledene gore kažejo na problematično in globoko jedro kolektivnega zločina in nasilnih oblastnih struktur, ki pogojuje tudi take neangažirane (in nepretresljive) estetike in poetike.

Od moči obalne tramontane do nemoči celinske literarne kritike

Sedim pod drevesom in pišem. Od daleč prihajajo glasovi kopalcev, listje šelesti v rahlem maestralu. Pri sosedih so zakričali na ves glas, metalec kladiiva Kozmos je ravnokar dobil zlato kolajno v Pekingu. Zdi se mi, kot bi njegovo kladiivo priletelo nekemu v zobe. Kakšna idila po preteklih nočeh, ko so nas druga za drugo obiskale tramontane. Ko jih človek zvečer z obale opazuje od daleč, so videti kot velikanski ognjemet nad Benetkami. Bliski in strele obarvajo nebo s paleto ognjenih pozlat. Tudi za nekoga, ki se mu naturističen

spektakel ne zdi eksistencialno pretresljiv, predstava silovite moči, ki jo uprizarja, vzbuja spoštovanje. Nevihetni oblak, velikanska črna gmota, kot z ravnilom odsekan, pritiska na morsko gladino. Ogromna, na glavo obrnjena galeja. Grozeče zasidrana sredi neba, bruha žveplo in kri. Tramontane so pridivjale nad nas okoli druge ali tretje uri zjutraj, nas stresle iz spanja, kot bi odsekal, in klestile po nas z divjimi sunki vetra, toče in treskanja do belega. Udarjanje strel in sunki vetra so lomili veje ali vrhove dreves kot šibice. Običajno je prvemu udaru, ki je bil močnejši, čez nekaj ur sledil drugi in nas preplaval s hudourniki vode. Saj ne, da jih ne bi bil vajen. Tramontane so bile od nekdaj zveste ustrahovalke avgustovskih noči na severnem Jadranu. Od nekdaj spominjajoč na podivjane, v počrnele pelerine ogrnjene jezdece Apokalipse ali na mračno konjenico grofa Drakule, ki ima v Kringi, kraju, ki ni daleč stran od tu, ohranjen spomin na Juro Granda, daljnega prednika krvoločne dinastije vampirjev. O njem je sploh kot o prvem vampirju na svetu pisal prav Valvasor. Vendar me je zaskrbelo, ali niso morda v zadnjem času zaradi toplogrednih učinkov tramontane presegle običajno moč. Če bi se kaj takega zgodilo, bi vse letelo v zrak. Drevesa in streha. Kot par kilometrov južno in par kilometrov severno od nas. Na srečo se letos ni nič spremenilo. Zdaj pa taka idila. Lani sem pod tem istim drevesom prevajal *Vampirja*, roman hrvaškega pisatelja Borisa Perića (po letu dni še vedno čakam, da mi izplačajo honorar za opravljeno delo). To poletje, kot že rečeno, sem dokončal študijo o religiji po koncu komunizma. Zato sem moral preštudirati skoraj dva tisoč strani ustrezne literature. Le kaj mi je tega treba pri teh letih! Ampak meni je všeč. Rad naporno premišlujem in v študiju osvajam nove svetove. Natančno to sem potreboval, potem ko sem obrnil hrbet DSP. Poleg pisanja za doktorat me letos razveseljuje tudi prevajanje *Izbranega dela* Noama Chomskega. Po dvomesečnem odmoru sem spet pisal pesmi. Muči me problem, kako pesem tako osvoboditi, da bo zavila na mestih, kjer se prime, v popolnoma nepričakovano smer. Vendar nočem besed kar tako metati eno čez drugo. Pri nepričakovanih obratih gre za živo nit. V najzapletenejših stavkih se razkriva zelo jasna, eruptivna zgodba. Neposredna do golega. Pravzaprav kar ta neposrednost sama. Zaradi stalne osredotočenosti v to eksistencialno točko vse doživljam potopljeno v posebno intenzivnost, ki jo lahko samo izrečem, ne pa tudi opišem.

Ko sem razmišljal, o čem pisati, sem pomislil na več stvari. Problem je v tem, da bo vsak zapis o kateri koli od zadev razumljen kot sovražni napad in povod za povračilne udarce. Pred kratkim sem v časopisu prebral prispevek o sodobni slovenski literarni kritiki. Zakaj medijski prispevki vedno prinašajo samo mnenja tistih, ki niso poklicani, da o njih beremo v časopisih? Morda zato, ker gre za prijatelje urednika. Menim, da v časopisnem članku nagovorjenih kritikov (nobenih imen!) ni mogoče imeti za mero, na podlagi katere bi sodil kritiko pri nas. Kljub njihovem zelo avtoritativnem nastopu. Spominjajo me na vzvišene slovenske športne komentatorje, ki imajo toliko povedati o športnikih, na primer teh, ki so se udeležili olimpijade v Pekingu, a jim ne sežejo niti do gležnjev, pa si jih vendar upajo celo ocenjevati. Vsakdo, ki se je udeležil te športne manifestacije, je s tem že dosegel vrhunski rezultat. Novinarji jim že pred začetkom tekmovanja podelijo kolajne, potem pa, ko jih ne dosežejo, po njih pljuvajo in jih kritizirajo. Če pa bi bili sami ocenjeni s podobnimi kriteriji,

se niti eden od novinarjev s svojim amaterskim čvekanjem in bednim mlatenjem prazne slame ne bi uvrstil niti med prvih deset tisoč na svetu, kaj šele da bi se povzpel blizu mestom, ki jih dosegajo najslabši med udeleženi slovenski športniki. Omenjeni kritiki so jim povsem podobni. Tudi sami niso sposobni spraviti skupaj niti ene poštene knjige, a o knjigah drugih imajo toliko povedati. Dejstvo, da so nekateri izmed njih morda napaberkovali skupaj knjižico, polno splošnih mest in militantne agresivnosti, jih še ne približa umetnikom, o katerih si upajo trositi tako vehementna mnenja. Dejstvo, da je splošna intelektualna raven uradne javnosti pri nas tako nizka, da njihove pamflete objavljajo osrednji mediji in jih celo nagrajujejo za njihove popadljive prismodarije, jih še ne kvalificira za kvalitetne strokovnjake. Pač pa prej pove vse o tem, v kakšnem kotlu živimo. Za razliko od njih imamo v Sloveniji kar nekaj izvrstnih kritikov, ki so sposobni stopiti v dialog s tekstom, toda ti, ki so časopisni članek popestrili s svojimi mnenji, kot rečeno, gotovo ne spadajo mednje. Nizanje splošnih krilatic, puhlih fraz, pisanje obnov ali novinarskih zapiskov nima nič opraviti s kvalitetno kritiko, ki naj bi bila predvsem dialog enakovrednih umov, ne pa pogovor dojenčka ali naduteža, ki misli, da je bog, z ustvarjalcem, ki je vložil v svoje delo veliko več kot le par dni diagonalnega prelistavanja recenzentskega izvoda knjige, in navrgel nekaj splošnih izjav, s katerimi oznani mnenje klientelnega kroga, ki ga predstavlja in v katerem se vzpostavlja. Kvaliteta kritike teh fantov in deklet, ki se sicer sklicujejo na kilometrino, je vredna enako kot nauk, ki so ga spoznali v letih, ko so obiskovali lokalno fakulteto. Nekaterim od njih je, še preden jih je slovenska mainstrimovska birokracija lansirala na ustrezna uradniška mesta, študij uspelo celo končati. Njihova kritika ni nič drugega kot izživiljanje oblastnih preferenc in javno in večinoma povsem nezasluzeno povzdigovanje člana »našega« ali žigosanje »sovražnega« avtorja. Ni slučaj, da so povabili le kritike iz krogov (založb) po kulturniškem ključu, ne pa po kvaliteti produkcije, pojmovane kot osrednje. Uredniku sem obljubil, da ne bom navajal imen. Škoda. Z veseljem bi naštel vse, ki jih cenim. Slabe bi preskočil, ker jih ni vredno imenovati. Dober kritik knjigo zares bere in v branje ne vloži le kilometrino, ampak tudi potrebno eksistencialno in hermenevitično usposobljenost za dialog, ki ni ocenjevalno naravn, temveč pomeni javen pogovor dveh duhovitih, omikanih in pronicljivih umov, ki sta podkavana v tem, o čemer teče beseda. Tudi ko ne vedo vsega. Ker se posveti literaturi in se izogiba lustracijski vlogi, tak kritik ni ustrezno nagrajen s kakšno klientelniško nagrado. Nagrade so tako ali tako vprašanje zase. A o tem drugič. Prispevki na kulturnih straneh osrednjih slovenskih medijev, kot dokazuje tudi zadnji, ki sem ga prebral, večinoma zvesto ohranjajo pri življenju stoletno »kopitarjevsko« (ali še starejšo) tradicijo, na katero med drugim opozarja npr. tudi plaketa, pred Rotovžem vzdana v tlak na Mestnem trgu (z datumom 13. december 1600, dogodek, ki se je zgodil v istem letu kot sežig Giordana Bruna na grmadi na Campo de' Fiori). Le zakaj bi moralo biti danes drugače kot nekdanj.

Aktivno življenje med anahronizmi ali sklepna meditacija o družbenem mestu in »potrebnosti« okostenelih institucij

Bliža se september, mesec literarnih delavnic, srečanj in festivalov. Letos bomo že 6. pesniško–prevajalsko delavnico prvič izvedli tudi s podporo Ministrstva za kulturo. Drugi programi, projekti in prireditve, kot vsa leta prej, niso bili deležni podpore. V zadnjih letih se je pojavila vrsta zanimivih in zelo uspešnih »literarnih srečanj« po vsej Sloveniji. Od Kozjanskega do Kopra. Očitno gre na eni strani za posledico slabega dela osrednjih stanovskih ustanov, po drugi pa za decentralizacijo njihove nekdanje privilegirane vloge, pojav, ki ga lahko opazimo v vseh naslednicah nekdanje Jugoslavije ali drugih postkomunističnih državah. Le da se v Sloveniji za razliko od teh ob starem stanovskem društvu ni pojavilo tudi novo, ampak namesto njega cela vrsta društev, ki precej uspešneje organizirajo živo literarno dogajanje kot stanovski okostnjak. Staro društvo je relikv preživele preteklosti in se ni znalo prilagoditi novim razmeram. Z izjemami paravladnega servisa za klientelno razdeljevanje stipendij iz naslova knjižničnega nadomestila, ki je bilo vsaj v prvih letih »svetlobe« izrazito vprašljivo, in rutinsko nadzorovanega literarnega festivala (da se ne bi slučajno preveč razvil na škodo konkurence) ali knjižnega sejma društvo nima ničesar opraviti s stanom, ki naj bi ga zastopalo. Razen če »stanu« ne identificiramo z omejeno družbico, ki v stanovskem imenu financira svoje socialno telo. Za resno literaturo za odrasle je ostal drobiž. Noben slučaj ne more biti, da je posledično tudi v širšem prostoru resna literatura izgubila svoj pomen in se utopila v zahtevah po lahkotni, zabavni, berljivi plaži. Saj so tak odnos do nje izoblikovali prav v jedru, v stanovskem društvu. Tudi škoda, ki jo je povzročilo pomanjkanje resnega civilnega angažmaja društva, je precejšnja. Vprašanje je, ali tako društvo sploh še potrebujemo, saj v njegovem okviru ni mogoče veliko storiti. Njegova klientelistična organizacija skriva past, ki se ji reče upravni odbor. Upravni odbor je stroj za neučinkovitost, počasnost delovanja in onemogočanje kakršnih koli ponudb, ki niso po godu klientelnemu krogu, ki ga tak lažno demokratičen organ zastopa. Obstaja milijon trikov, kako na upravnem odboru onemogočiti konstruktiven program. Ali potisniti skozi vprašljive klientelne nagrade ali projekte. Od skrajno nasilnih, podlih, nelegalnih in ciničnih do pretkano prijaznih. Žal je nasilje kot načelo, kot »funkcionalna doktrina«, ki so jo tri mandate nazaj uveljavili na DSP, ki bi se moralo boriti za temeljne ustvarjalne in človekove pravice, iz tega nekdanj uglednega foruma pljusnilo na ulice in postalo dominantna sodobnih družbenih odnosov. Nismo opazili, da bi se novo vodstvo uradno distanciralo od omenjene doktrine. Kot rečeno, tovrstno profilirane, zgolj nase osredotočene klientelne združbe so anahronizmi. Danes potrebujemo sodobno, prožno organizacijo, ki se hitro in učinkovito, predvsem pa jasno, etično, odgovorno in javno odziva na številne izzive sodobnosti. Ali celo sproža pobude in opozarja na problematične pojave doma in po svetu. Slavni Svetovni Pen Kongres na Bledu, na katerega se tako radi sklicujejo in ob tem na vso moč hvalijo Miro Mihelič (ki so ji celo postavili spomenik), pozablja pa omeniti Mateja Bora, ki je posredoval na najvišji ravni in kongres

sploh omogočil, je skupaj z železno zaveso že zdavnaj potonil v anale zgodovine. Omenjene organizacije trošijo razmeroma velika sredstva za razmeroma skromno produkcijo in vključijo razmeroma ozek krog ljudi. Vse te organizacije bi bilo potrebno posodobiti, jih spremeniti v žive literarne hiše s celovito ponudbo, ki bi ustvarjalcem omogočila odmevno delati doma in v mednarodnem prostoru ter uveljavljati ustvarjalnost kot eno od najpomembnejših prvin družbenega življenja in njeno temeljno vrednoto. Mednarodno predstavljanje literature na »komisarski«, delegatski način je jalov posel. Res pa ima že dolgo tradicijo in pomeni priljubljen način »literarnega turizma«, kot je temu rekel Walter Benjamin. Da bi lahko tako posodobitev oz. modernizacijo ustrezno izpeljali, bi seveda morali te ustanove odrešiti lažne stanovske ideologije, ki je krinka za uveljavljanje interesov zelo omejenega kroga in ohranjanje utečenega stanja. In jih preoblikovati v ustvarjalna jedra, hiše literature, ter se posvetiti njihovi primarni dejavnosti, literaturi, zaščiti in uveljavljanju temeljnih in splošnih človekovih pravic in osvetljevanju ključnih problemov, ki strukturirajo današnji svet, iz literarnega zornega kota. Temeljne svoboščine, na katerih temelji sodobno pojmovanje pravičnosti, delimo v: politično svobodo ter svobodo govora in združevanja; svobodo vesti in mišljenja (in izražanja); osebno svobodo, *h kateri spada varstvo pred psihološkim zatiranjem ter telesnim trpinčenjem in pohabljenjem* (sic!); pravico do osebne lastnine in varstvo pred samovoljnim prijetjem in zaporom; te pravice morajo biti enake za vse (John Rawls). Ker že govorim o literarni sceni, je treba na tem mestu vsekakor omeniti tudi družbeno neučinkovit postsocialističen sistem dodeljevanja subvencij založnikom, ki omogoča, da ti kar lepo živijo na račun avtorjevega dela, s katerim sklepajo groteskne pogodbe, s pomočjo katerih za skrajno mizerne honorarje odkupujejo njihove materialne avtorske pravice. Nujno bi bilo treba avtorske honorarje za knjige nakazati neposredno avtorjem, ki živijo revno in skromno, ne pa založnikom, ki si na njihov račun kupujejo avte, zidajo hiše in izplačujejo visoke, redne plače (posredno ali neposredno). Upam, da bo novonastala Agencija za knjigo odpravila to nepravilno in neproduktivno razmerje ter vzpostavila še kaj drugega kot zgolj klientelističen paradržavni urad za razdeljevanje javnih sredstev privilegiranim favoritom.

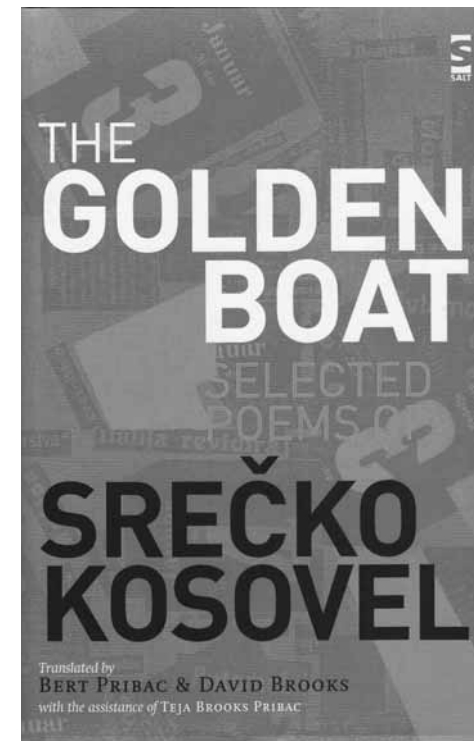
Zamislite si res živ, svetovno vpliven dialog med ustvarjalci, ki jim ni vseeno, kaj se dogaja na svetu, predvsem pa jih ne zanima »intelektualni« turizem, gostinske usluge in posplošeno govoričenje (»oblastna zgovornost«, kot je temu rekel Hobbes). Je kaj takega mogoče?

Seveda je, vendar bi bilo potrebno otrestiti se neambicioznega zadovoljstva s tipiziranimi vsebinami. Literarne ustanove v državi, ki na osrednji Univerzi v Ljubljani (za razliko od drugih umetnosti) nima niti akademije za literarno ustvarjalnost, ne smejo biti odlagališča lažnega prestiža, ampak vrelišča pobud, idej, ambicij, vizij in njihovega uresničevanja. Na javna sredstva bi bilo potrebno gledati kot na investicijo, ne pa kot na pokojnino, torej kot na vložek za pogon ustvarjalnosti, ne pa kot na priboljšek za mehanike družabnih privilegijev. Namenoma ne omenjam konkretnih zamisli, ker za njihovo uresničevanje ni dovolj povzeti tuje ideje za pridobivanje sredstev za formalno recikliranje programov, ki so zrasli na tujem zeljniku. To pa je že druga zgodba.

DRUGI ZAPISI

Pri Založbi Salt Publishing v Cambridge so letos izšli novi angleški prevodi izbranih pesmi Srečka Kosovela (1904–1926), ki sta jih skupaj – ob asistenci Teje Brooks Pribac – pripravila istrski pesnik, esejist in prevajalec Bert Pribac in avstralski pesnik, prozaist, esejist in urednik David Brooks. Knjiga ima naslov *The Golden Boat. Selected Poems of Srečko Kosovel*. Razdeljena je v tri dele: v prvem so predstavljene Kosovelove zgodnje pesmi iz *Zlatega čolna*, v drugem poezija *Integralov* (prva dva dela sledita Ocvirkovi razporeditvi pesmi), v tretjem, nenaslovljenem, pa je še nekaj pesmi, ki so bile prvič objavljene bodisi v Kosovelovem *Zbranem delu* (1974) bodisi v izboru v knjigi *Ikarjev sen* (2004). David Brooks, med drugim tudi predavatelj na Univerzi v Sydneyu, v spremni besedi »Srečko Kosovel: Life and Poetry« pesnika na senzibilen način – skozi kratek oris zgodovinskega konteksta in literarnega omrežja na Primorskem in v Trstu v zgodnjem 20. stoletju (omemba delovanja Joycea v Trstu, Rilkeja v Devinu, pa Ungarettija idr.), katerega povezave in interakcije še vedno niso zadovoljivo raziskane, pa tudi skozi sorodnosti in razlikovanja z Rimbaudom in skozi elemente gibanj ekspresionizma, konstruktivizma in zenitizma – vpenja v širši evropski literarni prostor, ne da bi to integracijo pačila optika sklenjenega etnocentrizma in neutemeljenega povzdigovanja, kar je pomemben in dragocen aspekt spremne študije. Prevodi nagovarjajo občinstvo, kolikor sem lahko izluščila ob nekoliko hitrem branju, z jasno in neohlapno pesniško govorico, prevajalca sta – to se vidi iz nekaterih izbir besed – večkrat konzultirala izvirnik in pilila svoj izdelek; če bi hoteli povedati več, pa bi se bilo potrebno prevajalskega dela lotiti na drugačen, tj. bolj analitičen način.

(TAJA KRAMBERGER)





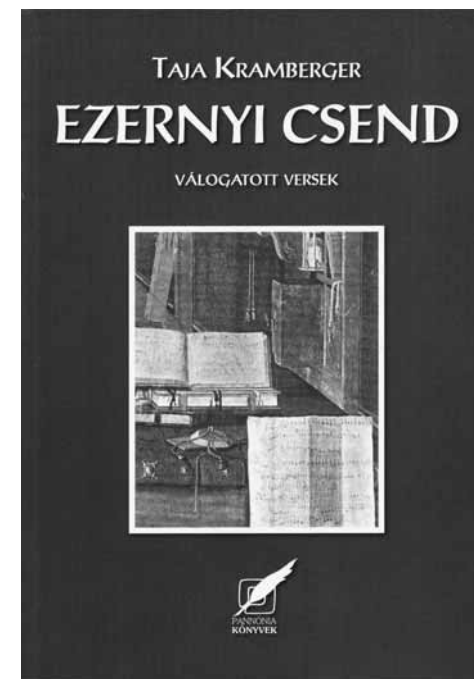
Izšla je tudi nova zbirka **Iztoka Osojnika** z naslovom *Globalni sistem za pozicioniranje* (LUD Literatura, Ljubljana). Naslov zbirke je v povezavi s sistemom GPS; v tem virtualno-pesniškem vesolju je pesnik svoj kraj (pesniškega) izjavljanja opredelil kot »točko, kjer človek je, a ta točka ni niti center sveta niti ni izven sveta, pač pa je del sveta, ki je globalen«. Iztok Osojnik, pesnik, ki je dejansko *drugačen* v svoji pesniški *drugosti*, v več aspektih močno izstopa iz poetskih govoric in literarnih drž v slovenskem literarnem prostoru. Ne le da se je uspel izviti iz različnih pasti in se izogniti oviram, ki jih agensi, prilepljeni na pozicije v literarnem polju v Sloveniji, nastavljajo sleherniku in slehernici, ki se odločita suvereno in

angažirano *trošiti* svoj (zanikrno plačani ali neplačani) čas za literaturo, ampak mu je značilna literarna pohlevnost, ki je eden od vstopnih pogojev v tako »polje« in z njim v etno-literarni kanon v Sloveniji, popolnoma tuja. Vrh tega je tu še nepregledna vrsta kategorij, ki bi jih lahko naštevati kot pesnikove odlike (redki smisel za humor, spojen s prodornim razsuvanjem občin mest, zmožnost mišljenja v razmerjih, jasno in etično pozicioniranje v razmerju do družbenih ideologij in doks, zmožnost artikulacije kritičnega družbenega habitusa, ki ni zgolj videz, neizključevalnost na simbolni in imaginarni ravni, brezbržnost do klasifikacijskih sistemov, ki so zgrajeni kot diskurzi gospodarja itn.). Osojnikova nova pesniška knjiga je živ katalog teh (za sleherni ustvarjanje) temeljnih kategorij, v njej pesnik grmadi zgodovinske podatke kakor kontejnerje odpadnih artefaktov na deponiji – toda pozor, tega ne počne kar tako brez reda ali zgolj zato, da bi si krajšal čas, ampak zato, da bi jih prerazporedil in v njih poiskal resničnejše vezi, investicije, sledove realnih družbenih angažmajev, zastavke ljubezni, zavez, bojov, da bi našel lateralne pomene, ki jih je ideološka zgodovina potlačila. Tudi, če se sprva nasmehnemo ob osrednjem »ščurkovem ciklu« (in ta nasmeh je zdravilen), to ni razlog, da ne bi opazili kvalitet globljih plasti pesniške govorice; v tem ciklu – kakor tudi v vsej zbirki – namreč mrgoli za človekov obstoj temeljnih in prenicljivih tem, ki jih v poeziji teh krajev sploh ne poznamo. Načini, kako se jih pesnik loteva in kako jih razgrinja, Osojnika dejansko pozicionirajo v horizont, ki v slovenski literaturi domala ni poseljen (če tam koga ni, zagotovo ni pesnikov, ki jih Slovenija pošilja na tuje sejme kot svoje *paradne kornje*, ne vidi pa – in tega v okviru Slovenije izobraženi kritiki tudi ne morejo biti sposobni videti –, da so ti bolj neosedlani osli; kajpak z vsem spoštovanjem do osličkov – živali). Kot pribito pa drži tole: samo in zgolj če se uspeš prebiti do tega zahtevnega in zavezujočega epistemičnega pasu (ki je spoznaven in ne lukrativen), lahko dejansko na enakovredni ravni srečuješ močne svetovne pesnike in pesnice. *Vam je vseeno, kaj se dogaja? Iztoku, ščurku, ni!*

(TAJA KRAMBERGER)

Pri madžarski založbi Pro Pannonia je letos izšel izbor poezije iz šestih zbirk poezije **Taje Kramberger** v madžarskem prevodu Zsolta Lukácsa. Antologija nosi naslov *Ezernyi Csend* (*Tisočera tišina*). Szirtes Gábor v spremni besedi poudarja velike intelektualne in poetične odlike te poezije, ki se mu zdi obenem zahtevna in kompleksna, a na popolnoma izviren način tudi ljudem dostopna in senzibilna, kar – tako meni pisec – ni pogost spoj v širšem pesniškem merilu. Krajša študija prevajalca, ki je poeziji priložena, opozarja na to, kar je skušala strniti že utemeljitev komisije za Veronikino nagrado, ki jo je avtorica prejela leta 2007: da gre tako v pesniških postopkih, kakor v izbiri ter aktualizaciji tematik, pa tudi v samem pesniškem jeziku in njegovi kompoziciji v pesničinih delih za »pomembne novosti, ki tej poeziji udarijo pečat svetovne aktualnosti«.

(L. Z.)





VEČER KUBANSKE GLASBE

NASTOPATA:
Branko Žličar (piano),
Marja Kovanda (vokal)

SREDA 19.3.2008 OB 20.00 - FORESTERIJA

V sredo zvečer boste v Foresteriji lahko prisluhnili izboru kubanske glasbe, ki jo bo za vas izbral in na piano odigral Branko Žličar. V pomoč mu bo tudi Marja Kovanda, ki ga bo vokalno spremljala pri nekaterih pesmih.

SLIKA 1: PLAKAT ZA VEČER KUBANSKE GLASBE
(PRIPRAVIL: SAMUEL FRIŠKIČ)

**Vabljeni vsi, ki imate radi
kubansko glasbo.**

Nina Turčin

COLLEGIUM ARTIUM: KOLEGIJ KULTURNIH PRIREDITEV NA UP FHŠ

V članku v Primorskih novicah je *Collegium artium* (CA) predstavljen kot »vez med okoljem in univerzo« in prav ta vez ter vez med predavateljicami, predavatelji in študentkami, študenti Fakultete za humanistične študije Koper (FHŠ) sta tisti, ki sta stkali *Collegium artium* – kolegij, ki skrbi za občudijske dejavnosti na omenjeni fakulteti.

Kot je zapisala Taja Kramberger, predsednica programskega odbora *Collegium artium* (UP FHŠ), z imenom kolegija »na eni strani evociramo živahno delovanje koprskih akademij v 18. stoletju, ki so na dinamičen način združevale umetniške in znanstvene prakse, obenem pa s svojimi srečanji vzdrževale ter pomagale gojiti določeno intelektualno raven, potrebno za sinergijo intelektualnih in umetniških energij. Prepričani smo, da taka sinergija šele omogoča odločilen korak, se pravi kulturni transfer intelektualnih in umetniških spoznanj na širše občinstvo. Vrh tega se ime odlično ujema s humanističnim poslanstvom FHŠ Koper (svobodne umetnosti, artes liberales v univerzitetni tradiciji), ki je krovna institucija tega kolegija.«

Pred CA je za občudijsko dejavnost Fakultete za humanistične študije skrbelo Društvo Hum, ki s svojim predsednikom Samuelom Friškičem predstavlja vitalni del letos nastalega kolegija, ki je prostor za izvajanje svoje dejavnosti našel v palači Foresterija.



SLIKA 2: PONEDELJKOV FILMSKI ŠTUDIJSKI KROŽEK POD VODSTVOM POLONE TRATNIK (FOTO: T. K.)



SLIKA 3: GLEDALIŠKA PREDSTAVA »KAJ SE NA RIBI GODI?« V REŽIJI ŠTUDENTKE ELE ŠEGINA (FOTO: MINA BULIĆ)



SLIKA 4: PREDAVANJE RASTKA MOČNIKA IN DRAGA B. ROTARJA IN DISKUSIJA NA TEMO »MEMENTO '68« (FOTO: NINA TURČIN)



SLIKA 6: OTVORITEV RAZSTAVE DIGITALNIH GRAFITOV DOMINIK STANKOVIČA
(FOTO: BARBARA ZOREC)



SLIKA 7: KONCERT SKUPINE SEDEF SEVDAH
(FOTO: MINA BULIĆ)



SLIKA 8: »TOMIZZA PRED TOMIZZO«: POGOVOR Z VODILNIMI OSEBAMI KULTURNEGA IN LITERARNEGA SREČANJA FORUM TOMIZZA
(FOTO: BARBARA ZOREC)

Kolegij predstavlja sodelovanje med predavatelji, predavateljicami in študentkami ter študenti, ki skupaj delujejo v devetih interdisciplinarnih sekcijah. V sekciji *Diskusije, okrogle mize in tiskovne konference* smo v tem študijskem letu med drugim pripravili zgodovinsko debato *Odzivi na izzive, diskusijo in ogled dokumentarca ob peti obletnici smrti Zorana Đinđića, okrogli mizi o Luce Irigaray s Paulo Zupanc, sodelovali pri tiskovni konferenci Foruma Tomizze ter gostili Rastka Močnika in Draga Rotarja na diskusiji ob štirideseti obletnici študentskih uporov v Parizu. Filmski večeri* so zaživeli s ponedeljkovim študijskim filmskim krožkom Polone Tratnik, ki je bil posvečen obravnavi avtorskega filma, in s filmsko projekcijo *Portreta Petra Zobca*, ki je nastala v sodelovanju s Klubom študentov občine Koper. Sekcija *glasbenih prireditev*, ki se je otvorila z izvrstnim večerom kubanske glasbe, je s koncerti *Sedef sevdah*, *Dubzille*, *Damirja Avdiča* in *Jaja the cat, The Others, Katalene* (slednji skupini sta nastopili na Humanističnem maratonu), tematskima večeroma o skupinah *The Doors* in *Pink Floyd* ter še mnogimi drugimi izvrstnimi dogodki, poskrbela za izredno obiskanost s strani študentk in študentov ter širše javnosti. Sekcija *gledaliških prireditev* je poskrbela za obisk študentskega improvizacijskega gledališča *ImprObala* ter pomagala pri postavitvi gledališke igre »Kaj se na ribi godi?«, ki so jo pripravili študenti in študentke FHŠ v režiji Ele Šegina. *Literarni večeri* so postregli z odličnimi gosti: *Suzano Tratnik*, *Borisom A. Novakom*, *Janjo Vidmar*, *Michelejem Obitom*, *Iztokom Osojnikom*, *Karlom Hmeljakom*, *Marcellom Potoccom*, *Jonatanom Vinklerjem...*; v njihovem okviru smo

gostili organizatorje Foruma Tomizza in KUD Apokalipsa. V sekciji *predavanj Collegium artium* smo gostili *Saša Sedlačka*, *Miomira Kneževića*, *Marijo Stanonik*, *Particka Seriota*, kitajskega umetnika *Mu Yuminga* ter mnoge druge. Na hodnikih Fakultete za humanistične študije je sekcija za *razstave* poskrbela za razstavo digitalnih grafitov *Dominika Stankoviča* ter fotografsko razstavo na temo medkulturnega dialoga, v *Foresteriji* pa z razstavo o življenju in delu *Antona Ocvirka*. *Ekologija na humanistiki* je gostila *Lučko Kajfež Bogataj* in *Tomaža Ogrina* ter, skupaj z literarno sekcijo, *Iztoka Geistra*. Sekcija *kulturnih projektov* pa se je angažirala pri pripravi Humanističnega maratona, ki je nastajal s pomočjo Društva prijateljev zmerne napredka in Kluba študentov občine Koper.

Prireditve CA presegajo že tako široka področja poučevanja na FHŠ, na neformalen način celo dopolnjujejo že pridobljeno znanje študentk in študentov in jih spodbujajo k ustvarjanju, kontemplaciji ter akciji.¹

Collegium artium predstavlja sproščeno intelektualno vzdušje in pretok energije med študenti, študentkami in predavatelji ter predavateljicami in gradi humanistični duh Univerze na Primorskem.

¹ O prvi sezoni delovanja *Collegium artium* smo pripravili obsežno poročilo, ki je na voljo v knjižnici UP FHŠ, v kratkem pa bo na voljo tudi na fakultetnih spletnih straneh.

»GOVORITI ŠE DRUGE GOVORICE POLEG GOVORICE ZNANOSTI«^{1*}

POGOVOR Z GÉRARDOM NOIRIELOM

Izbral in prevedel:
Drago Braco Rotar

V času, ko sta priseljevanje in nacionalna identiteta uradno združena kot sestavini nekega problema, se zgodovinar Gérard Noiriel v pogovoru za spletno publikacijo *lavedesidees.fr* vrača k znanstvenim in političnim zastavkom, ki jih ta dva pojma pokrivata.

Gérard Noiriel, zgodovinar mednarodnega slovesa in raziskovalec, angažiran v državljanskih debatah. Že od 70. let 20. stoletja raziskuje delavce, tujce in priseljence in se pri tem sprašuje o odnosu med družbenimi znanostmi in javnim prostorom.

Izšel je iz skromnega okolja na vzhodu Francije, bil militant v Uniji komunističnih študentov na začetku 70. let, leta 1982 je zagovarjal doktorsko tezo o delavcih v metalurškem bazenu Longwy. Nato je bil eden izmed začetnikov zgodovine priseljevanj v Francijo v obdobju, ko je nacionalna pripoved povsem zakrivala delež zaporednih priseljevanj v konstrukciji francoske družbe. Prispeval je k prenovi razumevanja nacionalne države (*État-nation*) in ob strani sociologov in politologov, združenih v reviji *Genèses*, razvil »sociozgodovinski« pristop k oblastnim razmerjem, pri čemer je nanj vplivala zlasti sociologija Maxa Webra in Norberta Elias.

Gérard Noiriel je tudi eden redkih zgodovinarjev, ki so premišljevali o stanju in evolicijah zgodovinske discipline v obdobju, ko so vednosti težile k fragmentaciji, raziskovalci pa k temu, da se izgubijo v hiperspecializaciji. Nedavno odprtje *Cité nationale de l'histoire de l'immigration* se zdi nekakšna posvetitev za raziskovalca, ki se je zmeraj bojeval zoper »tiranijo nacionalnega«. Maja 2007 pa so Noiriel in sedmero njegovih kolegov kljub temu izstopili iz znanstvenega odbora *Cité* v znamenje protesta zoper ustanovitev »Ministrstva za imigracijo in nacionalno identiteto«.

V trenutku, ko se država bojuje tako zoper delinkvenco kakor zoper »priseljevanje, ki se dogaja«, Gérard Noiriel za *lavedesidees.fr* omenja sredstva, ki jih imajo na voljo raziskovalci, da se vzpostavijo kot »kolektivni intelektualci« in pritisnejo na javno debato.

LA VIE DES IDÉES (ŽIVLJENJE IDEJ): V spremni besedi h knjigi *Penser avec, penser contre* (Misliti z, misliti proti) omenjate svoje otroštvo v četrti socialnih stanovanj v Vogezih in nato v mestecu v Alzaciji, nasilje svojega očeta, pomoč, ki jo

1 * Pogovor z Gérardom Noirielom v spletni publikaciji *La vie des idées*. Zapisala sta ga Nicolas Delalande & Ivan Jablonka v sodelovanju s Florence Brigant [08. 01. 2008]. Za bibliografijo Gérarda Noirielja glej prilogo ob koncu prispevka Draga B. Rotarja »Čemu rabi nacionalna identiteta in kako je integrirana v zgodovino oblasti« v pričujoči številki *Monitorja ZSA*.

je vaša družina prejela od dam, ki so bile zavetnice kraja. Obe veji vaše družine — kmetje-delavci na eni strani, vojaški in petainovski ded na drugi strani — sta utelešali »dva načina, kako si lahko poražen od zgodovine«. Kako ste doživljali vstop v velike pariške institucije?

GÉRARD NOIRIEL: Svoje rekrutiranje na *École normale supérieure* (ENS) sem doživel — bil sem PRAG [professeur agrégé répétiteur] — kot priložnost. Tezo sem zago-varjal leta 1982 in poučeval na srednji šoli; iskal sem službo na vseh koncih in kandidiral po malem povsod. Najeli so me, da sem ob Jeanu-Claudiu Chamboredonu animiral DEA (*Diplômes d'études approfondies*) iz družbenih znanosti, ki so bile skupne diplome ENS in EHESS (*École des hautes études en sciences sociales*). Kljub temu ta izkušnja ni bil travma-tična. Nisem zares občutil trpljenja »prebežnika«, ki ga omenja Pierre Bourdieu v zvezi z učenci velikih šol (Grandes écoles), ki so izšli iz skromnih okolij. Morebiti sem bil zavarovan, ker sem bil starejši (imel sem petintrideset let) in ker sem že objavil več knjig. Sprejem v laboratorij družbenih znanosti, v njegovo malo rokodelsko ekipo, je veliko pomenil. Vodja dela je bil tam Jean-Claude Chamboredon, s katerim sem navezal zelo krepke vezi in ki je bil zame kakor »veliki brat«.

Problemi so prišli pozneje. Ker zaradi svojega izvora nisem ničesar vedel o družbenih realnostih univerzitetnega okolja, sem imel o znanosti pojmovanje, pridobljeno iz knjig. Prebral sem vse, kar so napisali ljudje, ki sem jih vabil k debatam ali k seminarjem. Njihov svet mi je bil potemtakem zelo znan na papirju; toda seznanjal sem se z realnimi bitji, ne več zgolj s »papirnatimi« avtorji. Tedaj sem odkril aspekte učenega sveta, o katerih nisem ničesar vedel, denimo o rivalskosti med institucijami, konkurenčnih bojih, kariernih strategijah itn. Ta izkušnja je bilo zame pomembna. Sicer pa sem se z njo okoristil v svojih raziskavah. Vse analize, ki sem jih nato razvil o vprašanju »razmerij na daljavo«, izhajajo iz te doživete izkušnje.

Moj ideal znanosti, ki je bil svoboda kritike, je bil soočen z vso družbeno, tj. antropološko dimenzijo okolja. Kakor mi je bilo lahko kritizirati avtorje, ki jih nisem poznal, tako mi je postalo težko ohranjati ta kritični ideal — ki ga po Jürgenju Habermasu imenujem »etika diskusije« — v zvezi s osebami, ki sem jih neposredno poznal. Potemtakem sem bolje razumel, zakaj je v Franciji tako malo pravih debat. Mislim, da učinkovanje pariške centralizacije velikih institucij generira paralizo. Ni možnega prostora za prostodušno kritiko: debate pri priči postanejo družinski prepiri. Na tej ravni je bil moj surovi vstop v pariško sfero problematičen.

Dolgo me je mučilo (in me še zmeraj) vprašanje, kako je mogoče ostati zvest svojemu izvirnemu okolju in se pri tem družbeno vzpenjati. Tega vprašanja se velikokrat lotimo v zvezi s priseljivanjem. Toda v resnici je veliko širše, čeprav ga močneje občutimo, kadar je dodana migracijska razsežnost. To je vprašanje družbenih prebežnikov. Če smo v okolju, kjer se vsi bratje in sestre razvijajo na enak način, je ta pojav nemara manj boleč. Toda jaz sem starejši sin družine s sedmimi otroki in dva moja brata sta še zmeraj delavca. Tega očitno ne morem pozabiti že zato, ker pri družinskih sestankih znova naletim na ta spontani

diskurz ljudskih razredov v zvezi z intelektualci, »plačanimi, da nič ne delajo«. To pojasnjuje, zakaj sem se moral spraševati o koristnosti znanosti. V svojih očeh sem moral upravičiti določeno število privilegijev, za katere sem menil, da jih imam, v primerjavi z okoljem, od koder sem prišel.

LA VIE DES IDÉES: V vseh vaših knjigah najdemo določeno empatijo v zvezi z delavci, ki jih mrcvari kapitalizem, v zvezi z izkoriščanimi in preziranimi priseljenci. V *Vivre et lutter à Longwy* (1980) sprašujete mladega delavca iz longwyjskega bazena, ki je bil prezposeln brez upanja, da se bo tega rešil. Bi danes vzpostavili vzporednico z izkušnjo mestne mladine, o kateri priča, denimo, Younes Amrani v *Deželi nesreče!*, ki jo je napisal skupaj s Stéphanom Beaudom?

GÉRARD NOIRIEL: Res obstajajo skupne točke. *Vivre et lutter à Longwy* (*Živeti in bojevati se v Longwyju*) je moja prva knjiga; napisal sem jo z Benaceurjem Azzaunijem, delavcem maroškega rodu, ki je bil militant lokalne CGT (*Confédération générale du travail*). Toda ta knjiga ni znanstveno delo, uvrščam jo med svoje militantne knjige. To je točka, ki mi je pri srcu. Mislim, da intelektualac lahko poseže v vse sektorje javnega življenja, da pa mora vselej dobro ločiti tipe diskurza, ki jih producira, da ne bi legitimiral svojih političnih preferenc v imenu znanosti. Ne smemo se predstavljati kot učenjaki, kadar interveniramo kot militanti. *Vivre et lutter à Longwy* je militantna intervencija, mladostno delo (malone delo žalovanja, ker sem zapustil PCF /*Parti communiste français*/ prav po izidu te knjige). Ta delavski boj je bil zame zelo pomemben, saj je bil odločen v nadaljevanju moje poti.

Longwy je v tistem času simboliziral dramatične posledice globalizacije kapitalizma. Bourdieu je, da bi napisal uvodno poglavje v *La Misère du monde* (*Beda sveta*), prišel v regijo, našel je ljudi, s katerimi sem živel. Okvir, ki ga opisuje, po mojem mnenju v preveč mizerabilističnem jeziku, je okvir ZUP (*Zone à urbaniser en priorité*) v Mont-Saint-Martinu, kjer sem stanoval, ko sem bil profesor na kolegiju. Ti kraji so enako kakor sever in nekateri konci pariške regije »dežele nesreče« z ljudmi, ki se otepajo z neskončnimi ekonomskimi in socialnimi problemi in z razmerami brezposelnosti, ki se včasih prenašajo iz generacije v generacijo.

Mislim, da je ena izmed državljskih funkcij družbenih znanosti ta, da daje javno vidnost temu socialnemu trpljenju. Obenem je treba paziti, da ne »pretiravamo«, saj bi to utegnilo prispevati k stigmatizaciji oseb, v imenu katerih mislimo, da govorimo. Poskusiti moramo skovati orodja, da bi poražencem zgodovine omogočili, da se sami branijo pred izključitvami, ki jih prestajajo. Močno obžalujem sedanjo tendenco k viktimizaciji. Ljudem ne pomagamo, če jih zapiramo v status žrtve. Prav zato, ker se nikoli nisem imel za žrtev, sem lahko našel energijo in samozavest, ki sta potrebni za premagovanje ovir, ki jih republika neprenehoma postavlja na vašo pot, da bi vam onemogočila, da bi izstopili iz svojega družbenega stanu. Tako danes kakor včeraj je glavni zastavek dati ljudem možnosti, da se udeležijo na ta ali oni način. Jaz sem vlagal, in to preveč, v zgodovinsko raziskovanje, v znanost:

obstaja pa še precej drugih oblik za udejanjanje samega sebe. Žal smo v razmerah, v katerih je upanje v primerjavi z mojim obdobjem zaradi krize precej opešalo. Bil sem otrok slavnih tridesetih let,² v obdobju, ko je obstajala dejanska družbena dinamika. Danes ne obstaja le cela vrsta objektivnih težav, ki blokirajo družbeno mobilnost, temveč povrhu tudi misel, da se ne bodo mogli izvleči, pritiska možgane številnih mladih kakor svinčen ovoj.

LA VIE DES IDÉES: Dvajset let po *Le Creuset français* (Francoska talilnica), ki vas je proslavila pri širokem občinstvu, priseljevanje ni postalo le predmet zgodovine, temveč kraj memorije. Vas dinamičnost tega polja zadovoljuje? Ali pa, narobe, mislite, da prizadevanje ni dovolj opaženo, če ga primerjamo, denimo, z navdušenjem za kolonialne in postkolonialistične študije?

GÉRARD NOIRIEL: Igral sem določeno vlogo pri nastajanju zgodovine priseljevanja kot avtonomne domene, ne smemo pa pozabiti, da je bilo to gibanje tudi kolektivno delovanje. Kolektivna razsežnost akcije in razmišljanja je zame zelo pomembna. Je del svetovnega nazora, ki sem ga interioriziral že v otroštvu, saj smo se bratje in sestre morali spopadati z različnimi grožnjami, ki so pritiskale na nas. S časom pa sem se ovedel, da je ta pripravljenost za kolektivno akcijo deloma v protislovju z drugo globoko interiorizirano dispozicijo: kritično držo, skrbjo za resnico, razumljeno tudi kot iskrenost.

Ko sem začel z raziskavami o priseljevanju, najprej v Loreni, nato s posploševanjem na vso Francijo, je šlo za predmet, ki nikakor ni bil legitimen na akademski ravni. Tedaj so mi ljudje govorili: »S tezo o priseljevanju ne boš naredil kariere«. Tako zame kakor za Nancy Green, ki je delala svojo tezo v istem času kakor jaz, je veliko zadovoljstvo videti, da je danes zgodovina priseljevanja postala avtonomna in živa znanstvena domena, ki jo poganja zelo dinamična nova generacija raziskovalcev. Četudi zame še ni prišel predvečer upokojitve, si lahko rečem: »Prav, lahko miren odidem«. V našem poklicu je to pomembno. Vidim veliko čudovitih kolegov, ki so naredili zelo učene reči, so pa zelo osamljeni.

Že ob svojih prvih raziskovanjih o zgodovini priseljevanja sem poskušal diferencirati to domeno od kolonialne zgodovine, saj so se tedaj le skrajno levičarski sociologi zanimali za priseljevanje, zanje pa se je vse začelo z alžirsko vojno. Danes obstaja presek med obema domenama, sta pa dobro diferencirani. Ena izmed reči, s katerimi sem najbolj zadovoljen, je ta, da sem prispeval k nastanku majhne znanstvene skupnosti, katere člani so zmožni delovati skupaj. To okolje je veliko spokojnejše od okolja kolonialne zgodovine. Zato smo lahko kolektivno izstopili iz znanstvenega sveta *Cité de l'immigration*. Seveda imamo različne senzibilnosti ali pristope (včasih celo divergentne), soglašamo pa o bistvenem. Rad bi, da bi se po našem zgledu ravnali drugi intelektualci. Drama generacije pred nami je bila, da se nikoli ni mogla konstituirati v kolektivnega intelektualca, saj so spopadi med *jazi* [izv. ego] vselej prevladali. Tudi kolonialna zgodovina je minirana zaradi svojih notranjih delitev.

2 *Trente Glorieuses* je obdobje krepke gospodarske rasti, ki ga je med letoma 1945 in 1974 doživela večina razvitih dežel.

Te sicer napihujejo mediji, ki dajejo prednost tistim, ki jim pravim »maherji« (»*faiseurs*«), ljudem, ki na stroške pravih raziskovalcev glasno govorijo in delajo škandale, ne da bi imeli kaj povedati. To je področje, na katerem memorialne polemike (in to, kar je Marc Bloch imenoval »manija razsojanja«) še posebej penalizirajo znanstveno delo.

LA VIE DES IDÉES: Konstrukcija nacionalne države (*État-nation*) je v središču vašega »sociozgodovinskega« postopka. Že nekaj let več zgodovinopisnih tokov (*world history, subaltern studies* itn.) kritizira fokalizacijo raziskovanja na nacionalno dejstvo in v tem vidi obliko odvisnosti zgodovinarjev od intelektualnih in političnih konstrukcij XIX. stoletja. Se strinjate s to ugotovitvijo ali pa mislite, da ostaja nacionalni prostor kot kraj izražanja politične suverenosti in izvajanja logik oblasti predmet, s katerim se morajo družbene znanosti še naprej ukvarjati, da bi obnovile njegovo razumevanje?

GÉRARD NOIRIEL: Ta kritika fokalizacije na nacionalni predmet ni nova. Pravzaprav sem se z njo srečeval ves čas od 70. let 20. stoletja. To so argumenti, ki jih je izdelala skrajna levica po maju '68 in so postali miselne rutine. Navzlic vsemu občudovanju, ki sem ga občutil do sociologa Abdelmaleka Sayada, se z njim nisem nikoli strinjal, ko je trdil, da mora imeti sleherno proučevanje priseljevanja etnocentristično razsežnost. Mislim, da gre za mešanje realnosti z analizo realnosti. Lahko imate nacionalističen pristop h globalizaciji in lahko imate univerzalističen pristop k nacionalnemu dejstvu. Potemtakem je treba dobro ločevati dve stvari, predmet proučevanja in način, kako dojemamo predmet proučevanja. Vendar so v taki debati polemični nameni tako močni, da ne omogočajo resničnih razpravljanj. Isto lahko rečemo o tistih, ki trdijo, da je »socialna zgodovina presežena«. V svoji knjigi *Sur la « crise » de l'histoire* (O »krizi« zgodovine) sem analiziral argumente, ki jih akterji, z univerzitetniki vred, ponujajo, da bi upravičili to, kar počnejo, in pokazal sem, da je fasciniranost zgodovinarjev s filozofijo od 70. let naprej izhajala iz dejstva, da jim je dala orožje, ki so ga iskali, da bi »potolkli« tekmece.

Mislim, da ni mogoče racionalno in znanstveno dokazati ideje, da je predmet »nacionalna država« (*État-nation*) danes »presežen« ali da je to »reakcionaren«, »nacionalističen« predmet proučevanja itn. Vse to je polemični ništrc. Sprva sem mislil nanjo odgovoriti. Toda ugotovil sem, da to ne bi rabilo ničemur. Lahko predložite vse argumente na svetu, pa ne boste prepričali ljudi, ki nimajo interesa, da bi jih prepričali. Čedalje bolj mislim—in zato sem evoluiral proti pragmatizmu na epistemološki ravni—da je prostor, ki je na voljo za pravo diskusijo, zelo omejen, tudi v našem poklicu. Strinjati se je treba že o veliko stvareh, da se lahko lotimo resnične diskusije. Sicer tratimo čas s sterilnimi polemikami po zgledu mehanika in kirurga, ki sta se prepirala o tem, ali je bolje uporabiti kresilo ali skalpel. Glede na predmete proučevanja, ki jih imate, lahko uporabljate različna orodja. Poleg povedanega obstaja še druga, veliko resnejša debata. Poteka v zvezi z vprašanjem, ali lahko proučujemo zgodovino nacionalne države (*État-nation*) ali priseljevanja, ne da bi upoštevali

internacionalizacijo družbenih odnosov. Ne verjamem. V več knjigah sem pokazal, da se nastop nacionalne države v XIX. stoletju ni zgodil pred internacionalizacijo družbenih odnosov, temveč da je v njej prej treba videti posledico (protekcioniistični zavoj v 80. letih XIX. stoletja – pojasnjuje pojavitev sodobne pravice do nacionalnosti itn.). To so sicer pokazala že dela Norberta Eliasa.

LA VIE DES IDÉES: V svojem sociozgodovinskem postopku trdite, da je treba koncepte »prijemati s pincetami«. Zelo zgodaj ste se distancirali od pojma »identiteta« in raje ste se zanimali za procese in mehanizme »identifikacije«. Kaj pokriva ta razloček in kakšni so njegovi zastavki ?

GÉRARD NOIRIEL: Tudi tukaj sem se uvrstil v globalno gibanje. V uvodu v zbornik *L'Identification* sem spomnil na to, kako se je izdelala ta problematika. Bilo je obdobje, ki je ustrezalo strukturalističnemu obdobju, ko je dominirala analiza v terminih identitete; tako pri Lévi-Straussu. Kritizirali so jo Foucault, Derrida in za nas nemara najpomembnejši antropolog Jack Goody. Hkrati je pojem identiteta začel odmevati na političnem priporočilu.

V tem trenutku je Nacionalna fronta lansirala svoj diskurz o nacionalni identiteti. Čeprav seveda ni mogoče dolžiti Fernanda Braudela, da je odobril ta novi diskurz, me je njegova knjiga *L'Identité de la France (Identiteta Francije)* zelo prizadela. Obravnaval ni ne kolonizacije ne priseljevanja. To je bila docela sporna in presežena vizija sodobne zgodovine Francije. Napisal sem *Le Creuset français (Francosko talilnico)* prav kot reakcijo zoper *L'Identité de la France*.

Prehod od identitete k identifikaciji je omogočil, da smo odprli celo vrsto raziskovalnih poti. Zame je dober koncept tisti, ki vam omogoči delati dobre empirične raziskave. Koncept identifikacija pri priči postavi sociozgodovinarja v osrčje družbenih razmerij in oblik dominacije, ki jih nosijo. Tako utre pot k novemu pristopu k državi, s tem da se je loti kot procesa etatizacije. Ko sem obdeloval priseljevanje, sem se zelo kmalu srečal s temi vprašanji identifikacije, zlasti prek dokumentov o identiteti, medtem ko je bil dominantni diskurz bolj kulturalističnega tipa (mislim na *topos* o priseljencu, ki izgubi identiteto, ko prestopi mejo). Lotiti se nacionalne identitete na podlagi identifikacije omogoča prikazovanje procesov sposojanja, menjave, modificiranja in vztrajanje pri dejstvu, da danes sleherni individuum kombinira veliko število identitet, da pa gre za »latentne identitete«, se pravi, za identitetne elemente, ki jih imajo ljudje v sebi, a so v ozadju vse dotlej, dokler jih ne reaktivirajo tisti, ki jih imenujemo »profesionalci javne besede«.

LA VIE DES IDÉES: Zmerom ste trdili, da zgodovinar zaseda hkrati učenjaško funkcijo in državljansko vlogo in da je eno izmed njegovih poslanstev to, da razume probleme sedanjosti. V *Le Creuset français (Francoski talilnici)* ste obžalovali, da je priseljevanje

»ne-kraj³ memorije«. Sodelovali ste pri ustanavljanju *Cité nationale de l'histoire de l'immigration (CNHI)*, nato ste maja 2007 s sedmimi kolegi odstopili, da bi protestirali zoper prve ukrepe Nicolasa Sarkozyja. Kako vidite pustolovščino CNHI?

GÉRARD NOIRIEL: Tako je, zmeraj sem poskušal vzdrževati koherenco med tem, kar pravim, in tem, kar počnem. Vsa ta vprašanja, ki zadevajo *Cité de l'immigration* so potemtakem zvezana z mojim državljskim angažmajem. Vendar še enkrat, prizadevam si, da bi dobro diferenciral svoje dejavnosti. Zame znanost zgodovine ne rabi ničemur na politični ravni. Da bi bila uporabna na državljski ravni, je potrebno prevajalsko delo in delo pri poseganju v javni prostor. Veliko naših kolegov ne verjame v to funkcijo, je ne izvaja in ostaja v svojem »slonovinstem stolpu«. To je povsem legitimno, saj glede tega ni norm, ki bi veljale za vse. Zaradi razlogov, ki sem jih pravkar omenil, sem vselej občutil potrebo, da posegam v javni prostor in si tako naložim funkcijo »intelektualca«, saj je to sama opredelitev tega izraza. V knjigi, ki sem jo o tem napisal, sem vztrajal pri dejstvu, da obstaja več načinov za izvajanje te funkcije intelektualca in da so v demokraciji vsi legitimni, četudi ima vsak svoje meje in svoja protislovja.

Kar zadeva mene, sem bil vselej bliže kritičnemu polu kakor izvedenskemu polu, čeprav sem od časa do časa opravljal izvedenske funkcije, zlasti tedaj, ko sem sodeloval pri misijah Nacionalne vzgoje (*Éducation nationale*) pri ugotavljanju, kakšno mesto naj bo dodeljeno priseljevanju v poučevanju zgodovine. Moje angažiranje v prid kraja memorije, posvečenega priseljevanju, se je začelo v letih 1988–1989, v času, ko je bila glavna skrb ljudi komemoriranja dvestote obletnice francoske revolucije. Moja motivacija, ko sem se angažiral v tem boju, je bila značilna za »specifičnega intelektualca«. Šlo je za to, da najdemo kraj za razširjanje spoznanj, ki smo jih o zgodovini priseljevanja sproducirali, tako da bi državljanom, ki ne berejo zgodovinskih knjig, omogočili, da si jih prisvojijo in si skujejo svojo sodbo o tej temi ob vsem poznavanju stvari. Za svojo tezo sem posnel veliko življenjskih zgodb. Veliko delavcev mi je reklo, da nikakor ne marajo postavljati v ospredje svojega priseljskega izvora. Mislim, da moramo to izbiro enako spoštovati kakor nasprotno. Ni na nas, zgodovinarjih, da odločimo o teh vprašanjih: dati moramo orodja, ljudje pa bodo z njimi storili, kar hočejo. Zame pravi namen *Cité de l'immigration* ni slaviti »naše prednike priseljence«, temveč dati vsem državljanom te dežele več znanj o temi, ki jo mediji neprenehoma karikirajo.

Druga razsežnost, ki je zapisana v statut *Cité*, je spreminjanje pogleda na priseljevanje. Naneslo je, da je Francija ena tistih dežel na svetu, kjer je podoba priseljevanja najbolj negativna. Namembnost tega kraja pa se je znašla v protislovju z volilnim diskurzom tistega, ki je postal predsednik republike. Nismo mogli sprejeti njegove odločitve o ustanovitvi »Ministrstva za priseljevanje in nacionalno identiteto«. Povezava med priseljevanjem in nacionalno identiteto je v francoskem primeru vselej nosila negativne reprezentacije tujcev.

3 Non-lieu – odločitev, s katerim preiskovalno pravosodje, opiraje se na pravno utemeljitev ali na pomanjkanje dokazov, pravi, da ni smiselno nadaljevati postopek, ki naj bi preiskovano osebo privedel pred razsojevalno pravosodje (po Le Petit Robert). Noiriel uporabi dobesedni pomen, ne da bi pozabil rabo v pravnem žargonu.

Morali smo vzeti nase svoje odgovornosti: torej smo se odločili za odstop. Vendar še naprej delamo s sodelavci CNHI, da bi projekti, ki smo jih začeli, napredovali. Tega kraja, takega, kakršen deluje danes, nismo morali močno kritizirati. Toda če bi ostali v njegovih znanstvenih instancah, z odgovornostmi v nedrih te institucije, bi s tem podprli ustanovitev tega ministrstva.

LA VIE DES IDÉES: Po koncu 70. let 20. stoletja so vaša raziskovanja težila k historiziranju vprašanja, ki so v središču javnega prostora (zaton delavskega gibanja, priseljevanje, ksenofobija itn.). Danes so izglasovani zakoni, ki izražajo lepenizacijo duhov, priseljevanje pa je na vrhu države predstavljeno kot hud problem. Ali te razmere pomenijo neuspeh določenega intelektualnega militantizma?

GÉRARD NOIRIEL: Mislim, da je treba imeti pogum in odgovoriti na to vprašanje z »da«. Jaz, ki sem začel tako, da sem se investiral v boje zoper rasizem in ksenofobijo, ko Nacionalna fronta (*Front national*) ni predstavljala niti 1 % volilnega telesa, bi bolj težko dejal, da je bilo vse, kar smo naredili, velikanski uspeh.

Mislim, da mora biti resničen intelektuallec zmožen znova postaviti pod vprašaj svoje lastne analize in svoja lastna investiranja, ne da bi se odpovedal svojemu idealu. To sem bil prisiljen storiti v svojih zadnjih delih o rasizmu. Toda prepričan sem, da še nismo skovali orodij, ki bi nam omogočala razumeti konzervativne politične strategije v dobi medijev. To dobro vidimo ob nedavnem govoru Nicolasa Sarkozyja v Alžiriji. Medtem ko je med volilno kampanjo stigmatiziral tiste, ki so kritizirali kolonizacijo, kot slabe Francoze, ki ne ljubijo svoje dežele, se je v Alžiru sam zgražal nad »grozovitimi zločini« kolonizacije. Kako si je mogoče nasprotovati do take mere, ne da bi se diskreditiral? To je mogoče razložiti, mislim, z dejstvom, da smo danes v diskurzu trenutka, ki je vselej prilagojen določenemu občinstvu, ki meri na punktualne smotre in neposredne cilje. Neposredni cilji volilne kampanje so bili vzeti glasove Nacionalni fronti. Neposredni cilji sedanje konjunktore pa so spraviti se z Alžirijo zaradi gospodarskih razlogov. To je nekakšen do skrajnosti prignan pragmatizem.

Te mutacije politično-medijskega prostora so za nas intelektualce, ki še verjamemo v argumentacijo in razum, strašne. Smo v zelo težavnem kontekstu. Da bi spodbudil kolektivni odpor spričo teh zastranitev in se bojeval zoper instrumentalizacijo zgodovine, sem skupaj z določenim številom kolegov ustanovil Odbor za budnost v zvezi z javnimi uporabami zgodovine (*Comité de vigilance face aux usages publics de l'histoire* – CVUH). Vendar moramo še izostriti svoja orodja, da bi razumeli, kako deluje ta politično-medijski svet. Poskušam prispevati k temu kolektivnemu prizadevanju, s tem da se čedalje bolj zanimam za zgodovino nacionalistične retorike od konca XIX. stoletja naprej, to se pravi, umetnosti prepričevanja. V knjigi o *Priseljevanju, antisemitizmu in rasizmu (Immigration, antisémitisme et racisme)* sem predstavil dejstvo, da je Édouard Drumont izdelal moderni antisemitski diskurz, pri tem pa neprenehoma mobiliziral sedanost, se pravi, občič čut v politiki. Iz Drumonta so hoteli narediti teoretika antisemitizma, vulgarizatorja rasne

antropologije itn. Ko pa od bliže preberemo *Judovsko Francijo (La France juive)*, opazimo, da je uganjal predvsem aktualno časnikarstvo.

Mislim, da smo danes kljub vsemu prispeli do skrajnega stadija v rabi retorike za politične namene. Nacionalne fronte ne smemo videti kot ekstremistično stranko, identično strankam iz 30. let 20. stoletja. Nosi tisto, kar imenujem »soft nacionalizem«, nacionalizem, ki ne grozi, da bo izničil institucije, in ki ga mediji zelo radi vidijo. To povzroča, da je boj zoper to, kar imenujemo »lepenizacija duhov«, še težji. Podobne logike opazamo v Švici, v Belgiji ali na Nizozemskem.

LA VIE DES IDÉES: Ta bilanca je strašno pesimistična. Tistim, ki iščejo resnico, se ni posrečilo, manipulatorji pa so slavili zmago. Ali ne bi morali o tem razmisliti sociozgodovinarji in raziskovalci v družbenih znanostih? Znajo iskati resnico in jo najti, ne obvladajo pa prepričevalne umetnosti kakor politiki. Ukvarjate se z vprašanjem »linguistic turn« in retoričnih strategij, ki jih zgodovinarji včasih nevede uporabljajo. Kako vidite prepričevanje v zgodovini?

GÉRARD NOIRIEL: Sploh ne poznamo obdobja, ko bi se učenjakom posrečilo doseči, da bi zmagal njihov zorni kot. Hkrati pa ne moremo reči, da rezultatov naših raziskovanj tisti, ki vodijo državo, ali mnenje, niso nikoli upoštevali. Če, denimo, preiskujemo zgodovino rasizma, ne moremo zanikati, da je bilo veliko bojev, ki so jih vodili naši predhodniki, dobljenih. Čeprav to pravim, ni mogoče zanikati niti tega, da je med 80. leti 20. stoletja in današnjim dnem prišlo do regresije.

Kar zadeva našo lastno retoriko, mislim, da morajo biti zgodovinarji zmožni diferencirati svoje govorice. Marc Bloch je govoril, da je treba z istim glasom govoriti učenjaku in navadnemu državljanu. Jaz v nasprotju s tem mislim, da moramo izumiti nove oblike »prevajanja«. Ko izvršujemo učena dela, moramo govoriti učeno govorico. Če pa hočemo, da bi rezultati naših raziskav našli širše občinstvo – med politiki, združbami in širokim občinstvom – moramo skovati razumljivejše govorice. Prav to prepričanje me je spodbujalo, naj se investiram v *Cité de l'immigration*, v projekt, ki povezuje zgodovinarje in profesionalce živega spektakla. Zgodovinar ne sme spustiti ščitnika ali se odpovedati zahtevam, ki so lastne njegovemu poklicu, vendar to ni ovira, da ne bi delal z drugimi okolji.

Ta tip ravnanja lahko omogoči prevrednotenje zgodovinarjeve kritične funkcije. Sicer bodo ljudje naposled mislili, da je edini način, kako si koristen družbi, izvedenstvo. Ne obsojam ekspertize same na sebi. Čeprav sem večkrat pisal, da zaseda preveč prostora v javni debati, mislim, da je v demokraciji potrebo imeti eksperte. Vendar je treba ekspertizo uravnovesiti s tem, da ohranjamo pri življenju kritično funkcijo, ki je druga družbena funkcija, ki jo lahko v naši družbi opravlja raziskovalec. A za to, da bi imel ta kritični diskurz vpliv zunaj okolij, ki so vnaprej prepričana, je potrebno, da tisti, ki ga prakticirajo, znajo govoriti še druge govorice poleg znanstvene.

SELITEV MAISON DE SCIENCES DE L'HOMME (MSH): IZRIVANJE DRUŽBENIH IN HUMANISTIČNIH ZNANOSTI IZ MESTA

V nadaljevanju objavljamo štiri besedila (uvodnik D. B. Rotarja, ki mu sledijo tri besedila M. Aymarda, H. Qinghuana in E. Wallersteina), posvečena pereči problematiki, ki so jo v zadnjem času zaostri stopnjevani pritiski na institucije, se pravi na delovna okolja ljudi, ki se ukvarjajo s produkcijo in transmisijo znanstvenih spoznanj. Tokrat je poudarek na dogajanju v Franciji, ki se razvija v konflikt med avtonomnimi intelektualci in intelektualkami in od neoliberalcev okupirano državo. Besedila objavljamo v slovenščini tudi zato, da bi jih prebrali tisti, ki verjamejo v en sam sistem vrednotenja (ali še slabše: v tehnokratska točkovanja in aplikativno tržno »znanost«), in to v tistega, ki ga ponuja trenutna administracija (najsibo na nacionalni ali na mednarodni ravni, še zlasti na iniciativo nekaterih anglofonih okolij, ki še zdaleč niso vsa okolja nekega intelektualnega prostora in tudi ne najpomembnejša za znanost), in obenem menijo, da ta sistem izčrpa sleherno možnost za drugačnost in rezistenco. V znanosti kajpada ni enega vrednostnega sistema (razen spoznavnega, ki pa se udejanja v številnih pristopih in metodologijah, ki jim je skupno le to, da se jim točkovanje ne zmore niti približati, kaj šele meriti njihov spoznavni doseg), ni lahkovernega pristajanja na eno samo pomembno lestvico, ni hitrega »štancanja« jalovih člankov niti »znanstvene učinkovitosti«, ki je običajno krajša od menjave režima (tu se zdi, kakor da zagovorniki indeksov ne poznajo zgodovine, s katero se včasih celo sami »ukvarjajo«), ni akomodacije brez jasnega in načelnega upora zoper poskuse eliminiranja institucij ali degradacije njihovih temeljnih sodelavcev in sodelavk, ki upoštevajo eno ključnih sestavin znanosti, namreč, da razvoj misli in subtilizacija znanstvenih spoznanj zahtevata čas in mir za zbrano delo.

Drago B. Rotar

V NEOLIBERALNI, POPULISTIČNI IN OBSKURANTISTIČNI PODOBI SVETA NI PROSTORA ZA DRUŽBENE IN HUMANISTIČNE ZNANOSTI

Že lani septembra so intelektualna okolja po svetu – seveda tam, kjer taka okolja zares so – osupnili najprej govornice, nato načrti in sklepi francoske vlade in nato precej enoglasen odpor teh okolij zoper načrte, sklepe, uradno interpretacijo in izvedbo vladnih sklepov v zvezi s preselitvijo treh visokošolskih in raziskovalnih institucij (*École Pratique des Hautes Études* – EPHE, *Fondation Maison des Sciences de l'Homme* – FMSH, *École des Hautes Études en Sciences Sociales* – EHESS) v t. i. severni kampus v kraju Aubervilliers na saint-deniški planoti. Pri tej preselitvi ne gre za katerekoli univerzitetne institucije, ideja ne zajema, denimo, nobene izmed variant Sorbone, prav tako (še) ne *École Normale Supérieure* (ENS) na rue d'Ulm, ki je tam, kjer je že od francoske revolucije, se pravi, od konca 18. stoletja. Naskočena nista niti *Collège de France* (CDF) iz časa Sončnega kralja in *Institut français* (IF), najbrž zato, ker njuna dejavnost ni iste vrste, kakor pri s strani trenutnih francoskih oblasti napadenih institucijah (ne bi bilo res, če bi dejali, da je ta dejavnost manj intenzivna ali manj kakovostna: o nasprotnem nas prepriča že pogled na njune agende na spletnih straneh, ne angažira pa enake populacije raziskovalcev in slušateljev). Vendar ti dve instituciji (CDF in IF) navzlic drznim in pomembnim vsebinam svojih dejavnosti in izpolnjevanju svoje podedovane vloge ne sodita med tiste, ki radikalno posegajo v družbena razmerja med znanstvenim spoznavanjem, raziskovanjem, izobraževanjem in družbo. Prav za Francijo specifične posebnosti v tem institucionalnem četverkotniku (ENS, EPHE, EHESS, FMSH) pa so bile *znanstvene oz. spoznavne inovacije*, se pravi tisto, kar so danes napadene in ogrožene institucije prispevale k svetovnemu intelektualnemu življenju. Te univerzalno pomembne francoske institucije so v prvih vrsticah omenjene: *École Pratique des Hautes Études* (EPHE), *Fondation Maison des Sciences de l'Homme* (FMSH), *École des Hautes Études en Sciences Sociales* (EHESS); vse tri zaenkrat še v Latinski četrti v Parizu. Celo francoski mediji so reagirali na dogajanje z objavami kritik, protestnih izjav in peticij.

V primerjavi s slovenskimi so pariški mediji po vsem videzu v evolucijskem zaostanku (seveda, če imamo *delirij* po Hayeku za *evolucijo*, ne pa za *involucijo*): pri njih profesionalizacija (še) ne pomeni tega, da intelektualci ne morejo objavljati svojih besedil v dnevnikih in tednikih z veliko naklado oz. da morajo ta besedila izročiti neukim in na pol pismenim časnikarjem (celo doktorat je očitno »pri nas« mogoče pridobiti kljub *neukosti* ali celo zaradi nje), da jim s svojim nerazumevanjem teme (primer je razpaseno medijsko blejanje

o »zgodovinskem spominu«, slabim jezikom in pogrošno retoriko pokvarijo vsebine in se podnje sami podpišejo (ko pa bo, bo kakor že dogajajoče se izjedanje intelektualnih institucij od znotraj, tako da ostanejo zgolj lupine z naslovi, za nas že *déjà-vu*): to jih še čaka, če bo šel razvoj v »pravi« smeri (uvodni takti v za vladajočo desnico primeren medijski zakon so že odigrani). Zato je bilo v vodilnih francoskih časnikih mogoče brati, na TV in radiju pa gledati (dlje kakor 3 minute) in poslušati proteste in analitične prispevke prizadetih in jeznih, zraven pa spremljati še vabila k podpisovanju peticij.

Konzervativna revolucija, ki se je po svetu razširila z Dunaja prek pretežno anglosaških »ekonomistov« in »politikov« (ki sicer ne ustrezajo pojmom, so pa na oblasti), multinacionalnalk, finančnih gremijev, borz in sploh špekulantov, v svojem globalizacijskem stampeu tam še ni pometla z intelektualci in njihovo solidarnostjo, čeprav jih je naskočila z vseh strani, z mediji pa tudi ni opravila povsem. Glavna in univerzalna orožja te revolucije so povsod neobzirna grabežljivost, neizobraženost in nekultiviranost (tudi nosilcev najvišjih stopenj v znanosti), prepotentnost in nekompetentnost na napadenih področjih (del naskoka sestoji iz zapolnjevanja polj s »pravimi ljudmi« in šele naknadnega pridobivanja znanj in kompetenc na teh poljih, ki včasih do konca življenj agensov ne privede do tiste širine obzorja, ki bi jo sicer nudilo obiskovanje običajne klasične gimnazije; na Kranjskem sicer je ta papernost izobraževanja že dolgo znana, zato se tudi lepo prekriva z novo neoliberalno strategijo). Najbolj napadena je, denimo, prav tista institucija, ki je žarišče mednarodnega povezovanja humanističnih in družbenih znanosti in je s tem kazala možnost za neštacunarsko, nešpekulantsko in nezatiralsko globalizacijo, *Fondation Maison des Sciences de l'Homme* (FMSH), ki so jo za nekaj časa celo uspeli ločiti od drugih prizadetih, ker pač ni šola.

Tako je npr. *Le Monde* 27. oktobra 2007, v soboto, ko so časniki bolj brani, objavil »tribuno«, ki so se je udeležili številni francoski in tuji raziskovalci (nobenega ni bilo iz Slovenije, bolj malo iz Srednje Evrope), z naslovom »Preselitev v Aubervilliers leta 2008 je podobna uničenju«, ki jo takole povzemam:

So mar javne oblasti sovražne do erudicije, do humanističnih znanosti in do družbenih znanosti? Nikakor namreč ne zbuja občutka, da bi rade ohranile pogoje za njihovo izvajanje na ravni, ki je več kakor stoletja omogočala pomembnost Francije na svetovnem intelektualnem prizorišču. O tem danes priča usoda, namenjena dvema izmed najbolj prestižnih francoskih institucij: École Pratique des Hautes Études (EPHE), ustanovljena 1868, in École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), ki je leta 1975 nastala iz VI. sekcije EPHE.

Obe instituciji sta omogočili razcvet intelektualno močnih in izvirnih del (na EPHE in EHESS so delali F. de Saussure, E. Benveniste, A. Meillet, S. Lévi, L. Massignon, H. Corbin, G. Dumézil, M. Mauss, Cl. Lévi-Strauss, L. Dumont,

G. Monod, L. Febvre, H.-J. Martin, Ch. Morazé, F. Furet, J.-P. Grmek, E. Leroi-Ladurie, J. Le Goff, R. Barthes, P. Bourdieu, S. Moscovici, G. Paris, J. Irigoin, J. Derrida, Cl. Lefort, C. Castoriadis, J. Lacan, J. Rouch in še veliko drugih. Izobrazili so generacije raziskovalcev na visoki ravni in z mednarodno reputacijo, ki so s svojim delom prispevali k temu, da je ostala v veljavi zahtevna opredelitev erudicije, humanističnih znanosti in družbenih znanosti.

Zaradi del za doseg standardov varnosti v stavbi Sorbone na eni strani in zaradi razazbestenja stavbe na bulvarju Raspail 54 na drugi strani sta EPHE in EHESS postali žrtvi odločitve o njuni preselitvi septembra 2008 v komuno Aubervilliers severovzhodno od Pariza *intra muros*, ki so jo »javne oblasti« (brez posvetovanja s prizadetimi ali z nevtralnimi strokovnjaki za ta znanstvena področja) na precej zaseben način sprejele avgusta 2007 (sredi šolskih počitnic). No, preselitev se še ni zgodila.

Tam, v Aubervilliersu je župan sicer prijazen mož, ki pa se mu ne sanja o delovanju in družbeni vlogi raziskovalnih in univerzitetnih institucij, pričakuje pa *za svoj kraj* koristne in potrebne spremembe, četudi ni na tej lokaliteti ničesar, kamor bi se lahko ti dve instituciji fizično preselili, če ne štejemo povsem neprimerne stavbe s pisarnami v gradnji, ki jo ponuja država za to improvizirano in vratolomno preselitev. Okrog te stavbe ni ničesar razen razdrapanih skladišč, zlasti pa bi postale nedostopne knjižnice, ki so na dosedanjih lokacijah dosegljive peš, poleg tega večina študentov EPHE in EHESS že od nekdaj obiskuje velike univerze v središču Pariza, študentje teh univerz pa EPHE in EHESS, kar bo s preselitvijo onemogočeno (nova lokacija je kako uro vožnje oddaljena od Latinske četrti, če se ujamejo vsa prestopanja v javnem prometu, za tiste, ki stanujejo v *banlieux*, pa dvakrat toliko zaradi posebnosti pariškega omrežja javnega transporta). To intelektualno kroženje, ta pluralnost učenj in urjenj sta bila doslej »tovarniška« znamka izobraževanja v Parizu, zaradi katere je bil Pariz svetovno intelektualno središče prve vrste še tedaj, ko so se drugi aspekti francoske hegemonije razblinili v dim. Zdaj bo po zaslugi krdela nekultiviranih častilcev »ekonomije«, pohlepnih politikov in finančnih špekulantov, ki jih nezadržno privlači višina zemljiške rente v središču metropole (dokler je metropola, kaj bo s to rento, ko bo Pariz eno samo sejmišče, pa bomo šele videli), ki bi se vsi zaradi svojih razlogov radi znebili intelektualcev in študentov, knjigarn in knjižnic, kritičnega duha in ustvarjalnosti nasploh, še posebej pa v mestnem središču, čeprav so bistven del svetovnega slovesa Pariza (kar špekulantom z zemljiško rento, turističnim agencijam in hollywoodski filmski industriji v dirki za takojšnjimi zaslužki ne pomeni prav veliko), Pariz zares prenehal biti svetovno intelektualno, znanstveno in kulturno središče.

Govoričenje o kampusih v centru, na jugu in severu Pariza je zgolj slepilo: v Latinski četrti je vse, kar vsebuje ameriški kampus, in še veliko več. V njej je skoncentriranih veliko najbolj kvalitetnih in najbolj opremljenih (ne zgolj z žicami in tehnološkimi hokuspokusi, ampak s knjižnicami, arhivi, knjigarnami, specializiranimi antikvariati in drugim intelektualnim materialom) visokošolskih institucij (*École Normale Supérieure, Institut des Sciences Politiques, Collège de France, Sorbonne, École des Chartes, École du Louvre, École des Mines* itn.) in vrsta knjižnic, samostojnih in pri teh ustanovah, da o muzejih in o bližini arhivov in drugih ustanov v sosednjih okrožjih sploh ne govorimo. Te okoliščine omogočajo strnjeno integracijo intelektualnega življenja v socialno, politično, kulturno in ekonomsko pomembnem prostoru velike evropske metropole. Ker je ta produktivna in živa kombinacija za neokonservativne oblastnike motnja, je bržkone prav to pravi razlog za trenutno akcijo javnih oblasti ne le v Franciji, ampak povsod, kjer podirajo intelektualne in javne izobraževalne institucije. Če se bo načrt udejanjil, bo to uvod v intelektualno provincializacijo vse Francije. Spet enkrat je državna »skrb za varnost«, sicer hvalevredna in zapoznela, predvsem izgovor za prikrito uničevalno dejavnost. Javne oblasti bi seveda lahko ponudile druge rešitve in se o njih odločale na podlagi konzultacij s prizadetimi, pa tega niso storile.

Pod izvirno besedilo so podpisani: Philippe Descola, Claude Hagège, Françoise Héritier, Michel Tardieu, vrsta profesorjev in profesorice s *Collège de France*; Jean-Christophe Attias, Esther Benbassa, Alain-Erlande-Brandenburg, Jean-Michel Leniaud, Charles Malamoud, Brigitte Mondrain, Hedwige Rouillard-Bonraisin z *EPHE*; Alain Blum, Luc Boltanski, André Burguière, Robert Descimon, Vincent Descombes, Pierre Encrevé, Maurice Godelier, François Hartog, Jean Malaurie, Yan Thomas, Alain Tourraine, Michel Wieviorca, Cyril Lemieux z *EHESS*.

V dnevniku *Le Figaro* je bilo 15. novembra 2008 objavljeno mednarodno protestno pismo z naslovom »**Humanistične in družbene znanosti: Francija dela napako**«, ki ga tudi povzemam:

Podpisniki so z nejevero in žalostjo izvedeli, da sta dve francoski raziskovalni instituciji, ki sta jim dragi, *École Pratique des Hautes Études* (*EPHE*) in *École des Hautes Études en Sciences Sociales* (*EHESS*), na tem, da bosta izrinjeni iz Pariza in premeščeni na kraj, ki ga po vsem videzu ni bilo mogoče predvideti za to, da bi ju sprejel. O srednjeročnih posledicah tega prenosa ni nikakršnega dvoma: brez hrane, ki jo je za obe šoli pomenilo urbano tkivo, v katerem sta se razvili, bogato z intelektualnimi stiki in knjižnicami, bosta opešali na mednarodni ravni in nedvomno izgubili nekatere izmed svojih najbolj briljantnih predstavnikov v prid univerz zunaj Francije.

Tudi kisik, ki so ga jima prinašale intenzivne mednarodne izmenjave in sprejem številnih tujih raziskovalcev – med katerimi so bili tudi podpisniki – se bo razredčil. O tem si lahko mislimo, kar hočemo, dejstvo pa je tole: ko ti dve ustanovi ne bosta več v srcu Pariza, bosta izgubili privlačnost in prestiž za univerzitetnike vsega sveta. In to še tem bolj, ker materialni in organizacijski pogoji za njihovo ustvarjalnost ne bodo več zagotovljeni.

V neusmiljenem tekmovanju, kakršno je danes vsaj med mednarodnimi raziskovalnimi institucijami, se ne sme pustiti v nemar nič, s čimer bi lahko pritegnili najboljše raziskovalce in najboljše študente: seveda so to znanstvene zmožnosti in kakovost poučevanja, a tudi mezde, koncentracija virov, neovirano premikanje, prijaznost krajev. *EPHE* in *EHESS* imata glede tega precej adutov. Koliko jih bo ostalo jutri?

Velike evropske metropole danes revidirajo svojo politiko nameščanja velikih raziskovalnih institucij na periferije mest; prizadevajo si, da bi repatriirale univerzitetne kampuse v središča mest, saj so dojele, kaj vse lahko te institucije prispevajo k dinamičnosti mest in narobe. Nenavadno je, da gre načrtovana premestitev v nasprotno smer.

Kdo bo dejal, da to ni stvar podpisnikov, ker niso francoski davkoplačevalci? Oni pa prav narobe mislijo, da to, kar nameravajo narediti *EPHE* in *EHESS* in, širše, francoskim raziskovalnim in visokošolskim institucijam, **zadeva nas vse**. Navsezadnje je na svetu zelo malo dežel, ki se jim je posrečilo razviti ambiciozne politike za družbene in humanistične znanosti. Francija pa je od 19. stoletja uspevala na tem področju in se pri tem držala daleč od modela ameriškega kampusa. Kar se ji je posrečilo zgraditi s tem, da je izumila svoj lastni razvojni sistem, je svetovno priznana intelektualna dediščina. *EPHE* in *EHESS* sta bleščeča zgleda zanjo: **globoko izvirna, svobodna in plodna dela, ki so se v njima razvijala več desetletij**, še zmeraj stimulirajo razmišljanje podpisnikov in mišljenje tisočih raziskovalcev in študentov po svetu. [In seveda tudi mišljenje v Sloveniji, če smo navzlic endemični frankofobiji le prišli v stik z njimi – op. avt.]

Negotovost in antiintelektualizem sta sicer danes na pohodu tudi v Franciji. Ali je to razlog za to, da ta dežela polomi orodja, ki jih je potrpežljivo in inteligentno zasnovala in zaradi katerih ima svetovni vpliv? Za raziskovalce vsega sveta je potrebno, da so francoske raziskovalne in izobraževalne institucije na področju družbenih in humanističnih znanosti deležne vseh sredstev za nadaljevanje svojega dela.

(Tudi tu sledijo podpisi številnih pomembnih znanstvenikov in znanstvenic.)

Gre potemtakem za institucije svetovnega slovesa in s svetovno vlogo. Zaradi njih so raziskovalci na področjih družbenih in humanističnih znanosti prihajali v Pariz, Francija pa je imela ugled najbolj produktivnega intelektualnega prostora na teh znanstvenih področjih in še kje zunaj njih. To se bo po malone vseh napovedih z napovedano preselitvijo, če bo do nje zares prišlo, radikalno spremenilo: nekatere utečene dejavnosti in povezave bo selitev presekal, nekatere ključne dejavnosti tudi ustavila, samo področje z raziskovalci vred pa je v očeh javnosti že degradirano zaradi enostranskih, surovih in samovoljnih posegov vanj (v očeh vladajočih tako ali tako nima nikakršne vrednosti, ker ga ni mogoče kapitalizirati na način, ki ga politične in podjetniške marionete razumejo, ni ga mogoče vpreči v procese konvertiranja družbe v blagajno; prav narobe, s spoznanji, ki jih producira, posega tja, kjer ti sami izvajajo svoja slepila: v preteklost, kulturo, družbo, politiko). **Glavna tarča niso same institucije, ampak avtonomno intelektualno življenje**, ki ni osovraženo le pri režimsko neodpornih »lastnikih »znanstvenih« polj« znotraj »znanosti« same, marveč tudi zunaj »znanosti« pri vrsti drugih ideoloških skupin, podvrženih populističnim floskulam, propagandnim geslom in dolgemu priučevanju mračnjaškimi stereotipom, ki iščejo krivca za svojo naraščajočo bedo na napačnem naslovu in ga nadomeščajo z grešnim kozlom.

V okviru te vladne antiintelektualne kampanje (stopnjevala se je in dala določeno obliko in veljavo tradicionalnim tendencam različnih tehnik, zlasti socialnih, a tudi drugih, da bi s svojo servilno mentaliteto in vulgarnim utilitarizmom nadomestile svobodno raziskovanje, kakršno je znanstveno raziskovanje po svoji naravi) politične sile evropskega desnega in skrajno desnega bloka intervenirajo v naravo in prakse posameznih področij družbenega življenja ter jih komercialno-ideološko homogenizirajo s tem, da jim pripisujejo vrednost, ki jo je mogoče izraziti v vsotah denarja.

Vlada naj bi že leta 2006 sklenila, da bo iz varnostnih razlogov prenovila stavbe Sorbone in razazbestila poslopje na številki 54 na bulvarju Raspail. Sprva je kazalo, da gre za vsebinsko nevtralna in razumna dejanja, potrebna za nadaljevanje in razvoj dejavnosti v rekonstruiranih prostorih. Avgusta leta 2007 so se oblasti odločile za preselitev dveh institucij, EPHE in EHESS, v mestce Aubervilliers severovzhodno od Pariza, v že omenjeni na novo načrtovani »severni kampus«. Kmalu je načrt dobil (tržni) »pospešek« (*grmadenje* vselej novih zadolžitev, opravkov in odvečnih del ter *pospeševanje* objavljanja, raziskovanja ipd. – vse to spada v sistemski del neoliberalnega delirija in psevd-znanstvenega menežeriranja, v katerem ni časa za premislek, kritično analizo, ampak le za hitro kopičenje polizdelkov in za hitre obrate psevd-znanstvenih špekulacij): preselitev naj bi se izvršila septembra 2008, začasno v (na novo zgrajeno) poslopje s pisarnami, nato, leta 2012 za stalno v nove stavbe »severnega kampusa«, kjer naj bi **v getu nastalo velikansko humanistično in družboslovno središče, seveda po merilih, uvoženih iz ZDA**. Vodstva prizadetih institucij so vladne načrte sprejela različno, nekatera so za dolg hip celo imela idejo o tem, da bi se okoristila z nesrečo drugih. Bolj homogena so reagirali raziskovalci in univerzitetni učitelji, skratka znanstveniki, v Franciji in po vsem svetu (naša dežela je na svet pripeta, enako kakor v času afere Dreyfus na koncu 19. stoletja, zgolj s petimi podpisi pod peticijo FMSH – v

njej tako rekoč ni intelektualcev in znanstvenikov, temveč pa špekulantskih rokomavhov, ki lomastijo po intelektualnem in znanstvenem polju). Ti znanstveniki so napisali več protestnih pisem s številnimi podpisi (dve sta prikazani v tem besedilu).

Na kratko bom predstavil še vse tri prizadete institucije, ki so se znašle v primežu nepremičninskih manipulacij in vladnega reševanja edinega »intelektualnega« problema, ki je dosegljiv neoliberalni formi mentis: bliskovitega kapitaliziranja mestne zemljiške rente. Za ta posvečeni cilj naj bi bilo treba pomendrat ustanove, ki so se gradile stoletja in delovale odlično, jih degradirati, razvrednotiti ljudi, ki jim je malo enakih na svetu, še zlasti, ker s svojimi intelektualnimi zmožnostmi ovirajo novo ideološko homogenizacijo. Eden izmed paradoksov te zgodbe je cinično in hkrati topoumno zanikanje realnosti: **ljudje, ki so vir sedanje ekonomske in socialne zagate, rešujejo to zagato s stopnjevanjem razlogov zanj in z uničevanjem tega, kar bi jo lahko pomagalo premagati; z izganjanjem kvalificiranega mišljenja in njegovih nosilcev, kakor da bi bili tisti, ki zadevo vidijo in jo imenujejo, krivi za to, da se je zgodila. Tisti pa, ki so slepi zanj in tako njeni spontani nosilci in prenašalci, si samopripisujejo bistrroumnost in uspešnost, ki sta dejansko le oblastna lakomnost in akomodacija na nov ideološki režim.**

Podpisniki protestov in peticij in drugi nezadovoljneži z izobraževalno politiko francoske vlade in z njenim – tudi sicer v družbo sistematično podtikanim – militantnim antiintelektualizmom (seveda ne stališča ne postopki niso monopol ne te vlade in ne te dežele) so vsaj v komentarjih na internetu deležni vsakršnega zmerjanja, s katerim jih obkladajo osebe, ki bi rade veljale za francosko »javno mnenje« ali vsaj za njegov pomemben del. Ta spletna obrekovanja, ki kažejo predvsem popolno nevednost svojih avtorjev (nemara podpisani niso pravi avtorji, temveč gre za akcije, ki so jih naročili in jih spodbujajo sami nosilci te »politike«) so po svoje zanimiva: njihova glavna sestavina so vsakršne osebne in socialne frustracije in socialni revanšizmi, naslovljeni, kakor vselej pri populističnih manipulacijah, na napačne osebe, kažejo pa **nespregledljiva znamenja populistične levice (izbruhi »razrednih« predsodkov zoper intelektualce) in enako populistične desnice (napačno identificirane pridobitve in iskanje krivcev za zaton imperialistične Francije)**, ki so postala nedistinktivna:

za te »komentatorje« intelektualno delo (tisto, ki ni namenjeno povečevanju profitov v bankah in pri borznih in drugih – npr. raznih indeksnih in točkovnih – špekulantih ter dobičkom naftnih in drugih multinacionalk, tisto, ki je v resnici edino zares intelektualno delo) **sploh ni delo** (zanje poleg tistih, ki nekaj spajkajo, stružijo, zabijajo itn., delajo tudi tisti, ki na veliko prekupčujejo z delnicami, zoper te zmerjalci ne nastopajo, to so vendar gospodarstveniki, pa čeprav so edini znani izdelki njihovega gospodarstva stopnjevanje revščine, kopičenje bogastva pri majhni skupini »vsemogočnih« in sedanja finančna kriza);

v njihovih očeh **nasprotovanje preselitvi vrhunskih znanstvenih središč iz prestolnice na obrobje ne izhaja iz ovir pri delu** (ki zanje ni delo), temveč iz privilegijev in razvajenosti »blagorodij«, samo teoretsko in znanstveno mišljenje je predstavljeno kot nekoristno in nedopustno razkošje; podpisniki in njihovi podporniki **po njihovem nimajo občutka za obči interes**, so egoisti, ki bi se radi za javna sredstva šli svoje odvečne igrice, upirajo se zaradi posegov v njihovo domnevno udobje, ne pa zaradi dejansko izvajane destrukcije svojega delovnega področja in institucij; kar ti znanstveni »nezadovoljneži« počnejo, je za anonimne ali podpisane obrekovalce »žalitev brezdomcev in ljudi brez dokumentov in drugih brezposelnih«, **medtem ko je projekt preselitve v Aubervilliers** – za neoliberalne adeptne – **»socialen« projekt, malone projekt prevzgoje intelektualnih brezdelnežev v duhu maoistične kulturne revolucije** (povzroča pa potratu časa predvsem za osebje in onemogoča študij zlasti študentom iz primestij in iz province, sicer pa je to zadnje eden izmed na pol priznanih ciljev neoliberalne politike v izobraževanju: *izobraževalna segregacija*).

Najstarejša izmed ogroženih institucij je *École Pratique des Hautes Études* (EPHE). Ustanovljena je bila leta 1868 s cesarskim dekretom in na pobudo Victorja Duruya, tedanjega ministra za javno izobraževanje, z namenom, da v francosko univerzitetno okolje uvede raziskovanje. Šola je to novost pri priči spremenila v privilegirano orodje najzahtevnejšega izobraževanja. EPHE so sprva sestavljale štiri sekcije: 1) matematika, 2) fizika in kemija, 3) naravne znanosti in fiziologija, 4) zgodovinske in filološke znanosti. Že kmalu po ustanovitvi so oblasti predlagale ustanovitev pete sekcije za ekonomske znanosti, ki pa je nikoli niso ustanovili, vsaj ne v tedaj zamišljeni obliki.

Posebej zanimivo je bilo izbiranje učiteljev in študentov: **merilo za učitelje je bilo to, koliko so predani znanosti in kako sposobni in izvirni so, meritokratske in birokratske stopnje – danes tako zaželeno – pri kadrovanju niso imele nekakršne vloge**. Med učitelji so bili (po abecednem redu priimkov) Émile Benveniste, Claude Bernard, Marcelin Berthelot, Michel Bréal, Paul Broca, Jean-Baptiste Charcot, Georges Dumézil, Lucien Febvre, Joseph Halévy, Bernard Halpern, Alexandre Koyré, Claude Lévi-Strauss, Sylvain Lévy, Alfred Loisy, Pierre Lognon, Gaston Maspero, Louis Massignon, Marcel Mauss, Gaston Paris, Lucie Randoïn, Jean Rouch, Émile Roux, Ferdinand de Saussure, Teilhard de Chardin, William Henry Waddington, ki so vsi delali v sekcijah, ki še danes obstajajo. Njihovi nasledniki, izbrani po opisanem kriteriju, so znanstveniki enakega kova in slovesa (številni brez formalnega doktorata).

Enako je veljalo za študente: za vpis niso potrebovali diplom in povprečij ocen, ni bilo določene starosti ali nacionalnosti, zahtevali so le staž, da so se prepričali o potrebnih zmožnostih in poklicnosti. Študentov je bilo malo (in jih je še), toda šola je bila in je še

v intelektualnem pomenu elitna, iz nje so prihajali vrhunski znanstveniki, znani po vsem svetu. Leta 1886 so ustanovili peto sekcijo: religiozne znanosti, po 2. svetovni vojni, leta 1947, pa na pobudo Luciena Febvra še šesto sekcijo: ekonomske in družbene znanosti, ki se je leta 1975 na pobudo Fernanda Braudela transformirala v *École des Hautes Études en Sciences Sociales* (EHESS).

Leta 1870 je prehodni režim, ki se je iztekel v III. republiko namesto v obnovo bourbonske monarhije, kakor je sprva kazalo, poskušal šolo zapreti, po letu 1968 so jo hoteli pridružiti drugim visokošolskim zavodom in odpraviti njen posebni študijski režim, a se to ni zgodilo. Leta 1980 pa je dobila poseben status (javna ustanova z administrativnim karakterjem), ki jo je varoval pred naskoki vulgarnega utilitarizma in birokratskega urejanja vse do vzpona »konservativnih revolucionarjev« (*neoccons*) na oblast.

Poseben je bil tudi izobraževalni proces: eksperimentirali so z izvirnimi načini pri pridobivanju in prenašanju vednosti, med učitelje in študente so sprejemali posameznike in (žal redkeje) posameznice, katerih intelektualni itinerarij je bil drugačen od običajnih akademskih karier, in jim omogočali, da se oblikujejo v znanstvene osebnosti na zelo visoki ravni (kar trenutno, v času agresivnega antiintelektualizma, ovenčanega z ddr-ji in podobnim, na oblasti ne šteje posebno veliko).

Danes EPHE sestavljajo tri sekcije: 1) znanosti o življenju in zemlji (naravoslovje), 2) zgodovinske in filološke znanosti in 3) religiozne znanosti, ob tem pa je tu še »Evropski inštitut za religiozne znanosti« in 35 naravoslovnih laboratorijev. EPHE je, kakor vse univerzitetne ustanove v Evropski uniji, reformirana po bolonjskih načelih, kljub temu se svojim temeljnim načelom ni odrekla: ob bolonjskih potrdilih se ni odrekla temeljnemu resursu znanja in vednosti in tako podeljuje še – seveda ob dodatnem študiju, ki kompenzira bolonjske izgube – diplome EPHE in postdoktorske diplome EPHE. (Kdaj bomo v Sloveniji uspeli uvesti standarde, ki se ne bodo pustili podrediti čisto vsakemu antiintelektualnemu pišu in ki ne bodo konformni slehernemu novemu režimu, je za obstoj tukajšnjega znanstvenega polja ključno vprašanje!) Razlogi za birokratsko torpediranje te šole kar bodejo v oči: predvsem je to *avtonomija*, ki dokazuje, da hiperkontrola ne koristi ne znanstvenemu delu ne študiju.

Druga izmed izganjanih institucij je *Fondation Maison des Sciences de l'Homme* (FMSH). FMSH ni šola, ampak fundacija in raziskovalna institucija na področju družbenih in humanističnih znanosti z množico raziskovalnih entot in pomembno založbo, s službami pomoči za tuje raziskovalce in podoktorske študente in za podporo družboslovnim in humanističnim institucijam v manj razvitem svetu. Je središče omrežja MSH in *Instituts des études avancées* v Franciji, ki sodelujejo pri izvajanju njenih mednarodnih programov, prireja mednarodne znanstvene sestanke in izvaja pilotske programe na svojem delovnem področju. Na pobudo **Fernanda Braudela** jo je v 60. letih 20. stoletja zasnoval **Gaston Berger** (ustanovnih članov je bilo devet: André Aymard, Marcel Bataillon, Fernand Braudel, Julien Cain, Jacques Chapsal, Gabriel Le Bras, Charles Morazé, Pierre Renouvin, Jean Sarrailh).

Po Lucienu Febvru je Gaston Berger prevzel vodstvo šeste sekcije EPHE. Na Braudelovo pobudo je sklical odgovorne osebe velikih francoskih (humanističnih in družboslovnih) znanstvenih institucij, da bi v sodelovanju ustvarili kraj, namenjen razvoju in podpiranju humanističnih in družbenih znanosti, kjer bi različne institucije lahko vzpostavile svoje raziskovalne centre. Narediti so hoteli – in naredili so – zelo prožen institucionalni okvir, ki bi sleherniku omogočal ohraniti intelektualno neodvisnost, kar je pač pogoj za sleherni intelektualno ustvarjalnost. Zbliževanje med disciplinami in ustanovami je postalo pogoj za dialog med raziskovalci – specialisti za različne discipline in za različna kulturna območja. Ustanova je dobila status *institution d'utilité publique*, kar ji danes ni ravno v veliko pomoč.

Za ta namen so potrebovali izviren status, ki je kombiniral prožnost delovanja v dogovoru in sodelovanju z ministrstvom za nacionalno izobraževanje (delovali so proti administrativni uniformiranosti znanstvenih področij, ki nastaja zaradi neukosti, ravnodušnosti, koristi in komoditete birokratov, uveljavljala pa se je stopnjevano, z zvijačo in prisilo, v zadnjih nekaj desetletjih po vsej Evropski uniji).

Združenje (po zakonu iz leta 1901), ki so ga ustanovni člani ustanovili leta 1962, se je hitro spremenilo (dekret 4. 1. 1963, modifikacije 1966 in 1973) v fundacijo, ki ji je bila priznana javna koristnost, se pravi enak status, kakor ga ima npr. *Fondation nationale des sciences politiques*, ki je bila po svoje zgled pri ustanavljanju FMSH. Od leta 1964 je FMSH nastanjena v stavbi, imenovani MSH, na številki 54 boulevard Raspail, na mestu nekdanjega vojaškega zapora Cherche-Midi. Stavba je bila zgrajena za FMSH in v skladu z njenimi zahtevami, ki so pomenile precejšnje inovacije v zidavi izobraževalnih in institutskih prostorov. Pozneje je v isti stavbi dobila prostor še EHESS.

Do leta 1985 (ko je umrl) jo je vodil **Fernand Braudel**, za njim **Clemens Heller** (1985–1992), nato **Maurice Aymard** (1992–2005), Braudelov učenec in sodelavec ter *directeur d'études* na EHESS. Maurice Aymard se je še posebej posvetil mednarodni dejavnosti FMSH, ki je pod njegovim vodstvom postala mednarodno intelektualno in znanstveno žarišče: območja, s katerimi je sodelovala, so Severna Amerika, Latinska Amerika, južna obala Mediterana, Subsaharska Afrika, Azija (zlasti Indija, Kitajska in Japonska), Srednja in Vzhodna Evropa. Danes je administrator FMSH **Alain d'Iribarne**.

FMSH je pod Aymardovim vodstvom postala zelo izvorna institucija, unikum v svetovnem merilu, o čemer poleg dejavnosti pričajo tudi reakcije na njeno ogroženost z vseh koncev sveta, dve smo uvrstili v dosje v pričujoči številki *Monitorja ZSA* (v nadaljevanju). Zaradi statusa, ki so ji ga dali ustanovitelji, je njena glavna vloga na področju, na katerem deluje, inoviranje in povezovanje, postala je svetovno srečevališče in kraj neposrednih intelektualnih izmenjav, v katerih državna birokracija nima nikakršne vloge razen oviranja. FMSH sprejema, uveljavlja in razvija nove problematike na področju humanističnih in družbenih znanosti, ki jih še ni na bolj konservativnih univerzah in raziskovalnih institucijah, ter daje zavetje raziskovalcem iz dežel, kjer je to področje deklasirano ali podvrženo ideološkemu nadzoru (pred propadom sovjetskega bloka, denimo, so v njenem okrilju delali raziskovalci iz

Poljske, Rusije, Madžarske, Češkoslovaške in od drugod), ves čas je materialno – z literaturo in z gostovanji – podpirala družboslovne in humanistične institucije ne glede na to, kje so, vzpostavljala povezave med francoskimi in tujimi raziskovalci (s štipendijami, bivanjem in omogočanjem gostovanj na francoskih univerzah in raziskovalnih centrih) in institucijami za univerzitetno, zlasti podoktorsko izobraževanje, s CNRS, z EHESS, EPHE, École normale supérieure (ENS), s katerimi je v partnerstvu, in z drugimi.

Najmlajša izmed treh ogroženih institucij je *École des Hautes Études en Sciences Sociales* (EHESS). Kakor sem že zapisal, je leta 1975 z vladnim dekretom nastala iz šeste sekcije EPHE, šesta sekcija pa je bila ustanovljena leta 1947 s pomočjo Foundation Rockefeller v okviru pomoči ZDA pri povojni obnovi Francije, ki jo je vodila želja, da bi se v Franciji razvili nemarksistični družboslovni študiji (česar se ne sekcija ne EHESS nista ravno slepo držali). Pobuda za ustanovitev EHESS kot samostojne institucije je bila Braudelova, zamisel pa je bila kolektivna. Z ustanovitvijo EHESS je veliko vrhunskih učiteljev EPHE svoj sedež predstavilo na novo institucijo, ki je ohranila glavne odlike EPHE in dodala svoje specifičnosti: neposredno sodelovanje med družboslovnimi in humanističnimi disciplinami je ena izmed najpomembnejših. V ospredju je ostala povezava med izobraževanjem in raziskovanjem in specifično številčno razmerje med učitelji – raziskovalci in študenti. Zastopane so naslednje discipline: sociologija, zgodovina, antropologija, demografija, arheologija, geografija, psihologija, filozofija, pravo, ekonomija, matematika, lingvistika, kombinirane glede na kulturna območja in problematike. Uvrščena je – kakor EPHE – v kategorijo *grandes écoles* in *grands établissements*. Kakor EPHE ima univerzitetni status in pravico izdajati javno veljavne diplome. Na njej je množica raziskovalnih centrov, ustanovljenih skupaj s *Centre National de la Recherche Scientifique* (CNRS), sodelavci nekaterih tudi po številu presegajo totalno populacijo raziskovalcev na svojem področju v celi vrsti dežel s Slovenijo vred.

Jedro grupiranja družboslovnih in humanističnih disciplin so zgodovina okrog revije *Annales, nouvelle histoire* in *anthropologie historique* (F. Braudel, E. Le Roy Ladurie, J. Le Goff, P. Nora, A. Burguière, L. Valensi, C. Klapisch-Zuber, M. Perrot in drugi), strukturne (socialne) antropologije (Cl. Lévi-Strauss, M. Augé, S. Gruzinski) in sociologije (P. Bourdieu, L. Boltanski, R. Castel, A. Touraine). Učiteljsko-raziskovalske sestave EHESS nima smisla naštevati, povejmo še, da je med učitelji in študenti veliko Nefrancozov, da kakor **v vseh francoskih javnih visokih šolah šolnine ni**, da ima EHESS svojo založbo, ki izdaja najkvalitetnejšo literaturo z njenih področij.

Tega, kar se ravnokar dogaja s temi institucijami v Franciji (marsikje pa se je vse že zgodilo), ni mogoče razumeti, če ohranimo načelno podmeno o dobronamernosti režima, katerega napake so posledica nepoučenosti. **Po vsej kampanji zoper kritične institucije in znanstvenike ter znanstvenice bi namreč moralo biti tudi najbolj zabitemu oblastniku jasno, da dela škodo tistim, ki naj bi jim služil. Potrebno je spremeniti perspektivo: kar se dogaja, je natanko tisto, kar oblasti hočejo, in to, kar hočejo, nikakor ni blaginja in svoboda državljanov, razvijanje njihovih intelektualnih zmožnosti in ne javni blagor.**

Maurice Aymard^{1*}

KDO ODLOČA O USODI MSH?

Drage kolegice, dragi kolegi,

Enkrat še ni navada: resnost sedanjih razmer, skozi katere gresta EHESS (*École des Hautes Études en Sciences Sociales*) in MSH (*Maison des Sciences de L'Homme*) me je privela do tega, da sem zahteval besedo takoj po začetnem ekspoziciji predsednice med Skupščino učiteljev zadnjega 17. novembra (2007) in da sem posegel vmes, sklicujoč se na svoji dve izkušnji vodje študijev (*directeur d'études*) na EHESS in nekdanjega pomožnega administratorja MSH (1976–1992) in administratorja² MSH (1992–2005). To je bilo prvič v tridesetih letih. Ker vsi učitelji niso mogli biti navzoči na tej skupščini zaradi stavk ali angažiranosti drugje, sem se odločil, da zapišem to intervencijo, da bi se z njo lahko seznanili vsi, da se javno zavežem pred vami in da zaznamujem datum za prihodnost.

Položaj, ki ga preživljamo sedaj, je res katastrofičen in je za jutri poln nevarnosti, ki jih ne obvladujemo.

Tak je za EHESS. Prisiljena se je preseliti na datum, ki si ga je ministrstvo izvolilo vnaprej določiti za september 2008, in se nastaniti v začasnih prostorih, v zvezi s katerimi ste upravičeno vznemirjeni zaradi možnosti ureditve in dostopa. Nima pa nobenega realnega zagotovila v zvezi z dokončno preselitvijo v prostore, ki naj bi bili zanj zgrajeni v daljšem roku. Mora torej zapustiti, kar je imela in kar je navzlic pomanjkljivostim imelo to dobro plat, da je obstajalo, v zameno za zgolj obljube. Te obljube pa po slavni formulaciji Giulia Andreottija obvezujejo »zgolj tiste, ki jim verjamejo«.

Toda položaj je nedvomno bolj katastrofičen za MSH, ki je tudi prisiljena oditi, vendar v radikalno drugačnih razmerah. Njen odhod v resnici ni vključen v noben projekt za namestitev, o katerem bi odločala sama, o katerem bi razpravljali z njenimi osebji, ki bi bil predložen njenemu svetu direktorjev in potrjen od instance, v kateri so zbrane vse oblasti te fundacije: od administrativnega sveta. Odhod ji je vsiljen z odločitvami, ki so jih sprejeli drugi, ki so odločili o njeni usodi in jo postavili pred izvršeno dejstvo: to je njen administrator pravkar potrdil v pismu, ki je bilo poslano vsem njenim osebjem v petek

1 * Profesor na EHESS in nekdanji administrator (vodja) FMSH (Fondation Maison des sciences de l'homme). Gre za prevod govora na skupščini učiteljev EHESS (17. novembra 2007).

2 Funkcija »administratorja« je seveda najvišja funkcija na tej instituciji, ustreza poziciji direktorja ustanove.

18. novembra ob 17. uri. Srednjeročno je zgubila sleherno gotovost, da se bo po razazbeštenju vrnila v stavbo, ki jo je zgradila sama in zase in ki je slej ko prej povsem prilagojena njenim poslanstvom in njeni znanstveni politiki, čedalje bolj odprti v mednarodnost, sprejemanje postdoktorantov in raziskovalcev z vsega sveta ter za zahtevno raziskovanje. V nasprotju s svojo večkrat izraženo voljo je zdaj odrezana od svoje knjižnice, ki je bila njeno srce, kakor je hotel Fernand Braudel, ki mu je bil tudi na tej ravni kakor na toliko drugih v oporo Clemens Heller, o katerem vsi, ki so ga poznali, vedo, da je bil po svoji duši tudi izjemen bibliotekar.

Po najboljši izmed hipotez bo MSH razdeljena med dve različni in med seboj zelo oddaljeni implantaciji, medtem ko sta bili njena moč in učinkovitost institucije majhnih razsežnosti z osebjem 150 agensov zvezani prav z njeno razporeditvijo na istem kraju, kar je agansom omogočilo, da so bili neprenehoma in brez slehernega kloazoniranja v največji prid potrebam in v neposredni povezavi z znanstvenim vodstvom. Tridesetletna izkušnja mi omogoča, da rečem, da bo MSH zaradi tega trajno in nedvomno dokončno skažena. Vsi, ki ji bodo, kakor sem ji jaz, desetletja posvečali vso svojo energijo, jo bodo ohranili v spominu kot čudovito izkušnjo in kot bedasto zavoženo priložnost.

Prav za zavoženost tudi gre. In izvor te zavoženosti je zvezan z dejstvom, da se je predsedstvo EHESS že od vsega začetka svojega načrta za predstavitev odločilo, da bo samotni jezdec. Nikoli ni obvestilo administratorja MSH, nikoli ni z njim razpravljalo ne o modalnostih ne o posledicah ne o kronologiji odhoda EHESS s številke 54 na bulvarju Raspail. Ne da bi se z njim pogovorilo, celo ne da bi za trenutek pomislilo, da utegne taka ponudba destabilizirati MSH, je ponudilo ministrstvu, da mu vrne prostore (8000 m² od 20000), ki so bili EHESS dodeljeni leta 1975. Volku so se, ne da bi sploh zahteval, na široko odprla vrata v stajo: neogibno je bilo, da jih je še bolj odrinil. Ni pojedel ovac, le odločil se je, da bo stajo izpraznil, da bo nas, ovce, povabil, naj se gremo past drugam, tja, kjer bo trava gotovo bolj zelena in redilna.

Dogodki so si posled sledili s popolno in neusmiljeno logiko. Blokiranje del, ki so bila s soglasjem ministrstva predvidena v zasedenem poslopju. Izvedenska misija, ki naj bi izmerila morebitno tveganost takih del. Prvo poročilo je bilo negativno (toda, kakor je dejal neki nekdanji direktor tehnologije, »kadar hočejo potopiti kak projekt, imenujejo izvedence«).

Nasprotni predlog MSH (same, saj se je EHESS odločila, da je ne bo podprla) je bil, naj se dela opravijo v dveh stopnjah (najprej v veliki, nato pa v mali stavbi), da bi ji bilo mogoče še naprej delovati na tem mestu. Nove zavrnitve ministrstva brez prave tehnične utemeljitve. Končna odločitev, da se dela opravijo v stavbi, v kateri ne bo tistih, ki zdaj v njej delajo. Napoved, da bodo del stavbe prodali, da bi financirali dela pri implantaciji EHESS v Aubervilliersu. Pismo Ministrstva za raziskovanje administratorju MSH junija 2007,

ki mu zagotavlja, da bo MSH po končanih delih objavljena, naj se vrne v svoje prostore. Poleti odločitev, da se določi datum izselitve za september 2008.

Pogajanja v naglici in pod pritiskom v zvezi z namestitvijo v začasnih prostorih (ki so danes predmet naše razprave). Krepki pritiski predsedstva EHESS, podprti od ministrstva, da bi knjižnico MSH že prihodnje leto nastanili v začasnih prostorih, medtem ko čaka na vključitev v dokumentarno celoto velikega visokošolskega mesta, napovedane na neznan datum v prihodnosti. Negotovosti, da ne rečem več, v zvezi z vrnitvijo MSH v poslopje na številki 54 (navzlic ministrovemu pismu junija 2007). Priznajmo: tako nastavljena mreža je izvrstno delovala.

Rezultat je porazen. Kaže, k čemu neogibno vodi razpršeno pogajanje. Predsedstvo EHESS ima nedvomno občutek, da je delovalo v interesu institucije, za katero je zadolženo. Nemara tudi misli, da je dobilo bitko zoper MSH, s tem, da jo je prek naših pokroviteljev prisililo, da gre za njo v Aubervilliers. Klavrna zmaga na vseh ravneh, in to zaradi več razlogov:

Ta zmaga je zelo verjetno brez prihodnosti in za današnje obljube je zelo mo- goče, da ne bodo uresničene ali pa bo uresničen le majhen del.

Ta zmaga, ki še zdaleč ne krepki raziskovanja v družbenih znanostih, ki ga je simboliziralo sodelovanje med našima institucijama na podlagi vzajemnega spoštovanja, je zgolj utvara in bo to raziskovanje v resnici trajno oslabilo.

Ta zmaga nad MSH je bila dobljena s preziranjem vseh pravil, ki bi morala voditi odnose med dvema institucijama, in brez kakršnegakoli posvetovanja in obvestila: karte nikoli niso bile jasno položene na mizo. Oslabitev MSH ne krepki EHESS, prav narobe, nič bolj, kakor bi oslabitev EHESS okrepila MSH. Naši instituciji sta hkrati neodvisni in solidarni, ker sta komplemen- tarni.

Ta zmaga je bila dobljena na stroške osebja MSH, katerega izjemno preda- nost bi rad poudaril in katerega zvestobo izvorni instituciji v vseh točkah in navezanost nanjo sem imel velikokrat priložnost oceniti po njuni pravi vre- dnosti. Zelo velika večina izmed zaposlenih živi v primestju, včasih v zelo oddaljenem primestju, kakor mnogi izmed nas.

In ni jim treba tam delati, da bi se »seznanili s primestjem«, kakor ironizirajo vsi tisti, ki – ob tem da sami živijo v lepih četrtih – danes smešijo odpor zoper perspektivo selitve, ki se izraža čedalje močneje. Znašli smo se pred očitnostjo, ki jo vsi poznamo: transport v pariški regiji je urejen tako, da so potovanja iz primestja proti središču in v nasprotni smeri relativno hitra, kakšno uro, včasih manj, redko veliko več; in da so poti od primestja do primestja neskončno daljše ter da bo to pri začasni namestitvi, a tudi pri dokončni namestitvi, če

bo postala realnost, pomenilo najmanj trideset do petinštirideset dodatnih minut zjutraj in zvečer, saj bo moralo to osebje v nasprotju z mnogimi raziskovalci to pot opraviti vsak dan. Mnogi bodo skušali izrabiti možnost za drugo zaposlitev, kar bo težko v tako kratkem času, njihov odhod pa nas bo prikrajšal za velik del naših ekip, ne da bi imeli čas pripraviti njihovo nadome- stitev. To bo še oslabilo naši instituciji.

Obžalujem potemtakem, da se je predsedstvo EHESS najprej odločilo, da bo ignoriralo, nato pa postavilo pod vprašaj neodvisnost MSH. In da je tako brezčutno sprejelo ali se odločilo v imenu slabo premišljenega »svetega egoizma«, da pokvari njene [od MSH] naj- izvirnejše dinamike. Še bolj mi je žal, da se je lotilo, seveda ne da bi na to pomislilo, njenega osebja. To ima pravico do našega spoštovanja, ki ga želim, kar zadeva mene, javno potrditi.

Fernand Braudel je rad rekel, da se ne sme »mrcvariti institucij«: prav zato, ker se je tega zavedal, je lahko bil graditelj. Če jih hočemo mrcvariti, da bi bolje dosegli svoje cilje, imamo vse možnosti, da jih bomo uničili in povzročili nepopravljivo, ne da bi zato zgradili kaj trajnega. Naši instituciji pa sta bili tokrat stlačeni v kolibe na način, ki je tako surov, kakor je samovoljen.

To je pomen moje intervencije, ki je klic k razumu. Prišel je trenutek, da razgrnemo dosje v celoti in začnemo z resničnim dogovarjanjem med našima institucijama: edino to sredstvo imamo na voljo, da preobrnemo tendenco. Nikoli ni prepozno, da storimo, kar bi morali že pred veliko časa, pravzaprav že na začetku.

P. S.: Ker se je predsednica odločila, da odgovori na mojo intervencijo, jaz pa nato nisem spet zahteval besede, se bom v postskriptumu zadovoljil z dvema pojasniloma in enim vprašanjem. Vse troje zadeva knjižnico.

Prvo pojasnilo: Vsi doktoranti EHESS so imeli in imajo dostop v knjižnico MSH na podlagi predstavitve svojega vodje teze. Vodstvo MSH si je vselej na vso moč prizade- valo, da študentje, vpisani na DEA (danes *Master 1*), ki to zares potrebujejo, lahko pridejo vanjo ob določenih urah, in s CRH je poskušala v 4. nadstropju odpreti posebno čitalnico za študente CRH (*Centre de recherches historiques*), kamor so knjige prihajale s knjižnim dvigalom, nadzor pa je opravljal CRH, kar je nato EHESS ustavila. Ta dostop tako prvih kakor drugih je bil zmerom povsem brezplačen, medtem ko je EHESS pobirala denar za pravico do knjižnice od svojih vpisanih študentov.

Drugo pojasnilo: Knjižnica MSH je bila že od vsega začetka zasnovana kot razi- skovalna knjižnica, komplementarna drugim knjižnicam v središču Pariza, in je delala v tesni povezavi s knjižnicami raziskovalnih centrov, nastanjenih v stavbi 54 na bulvarju Raspail. To razloži izbire pri politiki nakupovanja knjig in naročanja periodik; pomen, dan

publikacijam v tujih jezikih; prednost pri razvoju nekaterih specializiranih fondov, ki so ustrezali realnim potrebam (denimo lingvistika), medtem ko so bili drugi disciplinski sektorji prepuščeni drugim knjižnicam, ki so na svojih področjih opravile potrebne investicije. Podvojiti knjižnico političnih znanosti, ki je v soseščini, bi bilo povsem nesmiselno. Glede na sedanje stanje fondov knjižnica MSH zelo slabo ustreza potrebam celote študentov EHESS. In raziskovalci zunaj EHESS in v naraščajočem deležu tujci sestavljajo dve tretjini bralcev te knjižnice.

Vprašanje z dvema možnima odgovoroma: Ali je knjižnica, ki jo je predsednica napovedala pred skupščino marca 2005 in ki bi morala biti eden izmed središčnih elementov novega dispozitiva, načrtovanega v okviru predstavitve, že bila knjižnica MSH? Če ni bilo tako, zakaj in kdaj je bil ta projekt za ustanovitev knjižnice, prilagojene potrebam EHESS, opuščen in zakaj predsednica ni obvestila administratorja MSH, da je svoje namene preusmerila h knjižnici Maison? Če pa je bilo tako, kako je lahko prikrivala ta namen dve leti in pol pri sebi, ne da bi o tem kdaj obvestila MSH?

PREVOD: DRAGO BRACO ROTAR

Huang Qinghua^{1*}

KOMENTAR K RAVNANJU S FMSH OB PETICIJI, KI JO JE SPROŽILA FMSH (21. 08. 08)

Začuden in razžaloščen sem, ker sem zvedel, da utegne biti prihodnost »Maison des Sciences de l'Homme« ogrožena. Vsi vemo, da je ta fundacija za raziskovanje neprimerljiva in eminentna francoska institucija zaradi storitev z zelo visoko znanstveno in človeško kakovostjo, ki jih nudi vsem institucijam in vsem francoskim in svetovnim raziskovalcem. To je že desetletja tudi po svojem prispevku k »internacionalizaciji družbenih znanosti« in k razumevanju sveta.

Meni osebno kot kitajskemu zgodovinarju, čigar raziskovalno delo, lahko si mislite, zaradi nepoznavanja francoskega raziskovalnega tkiva ni bilo vselej lahko, je z vso simpatijo omogočila, da sem se orientiral, da sem sklenil znanstva, pa ne le na akademski ravni, ampak tudi s francoskimi institucijami, z ekipami, z osebami, ki so nujno potrebne za nadaljevanje mojih raziskav. Kot tujci smo potrebovali velikodušno, odprto Francijo, brez apriorizma, ki bi nas bila zmožna voditi v našem pristopu k raziskovanju vaše dežele, nam omogočiti, da smo navezali dobre stike na univerzah, v raziskovalnih centrih, javnih in zasebnih, ne glede na to, ali so francoski, evropski ali mednarodni; da smo lahko z njeno podporo načrtovali nova sodelovanja, ki so sicer zaradi obsoječih naravnih cepitev težavna.

Rad bi vam povedal, kako zelo žalosten bi bil, če bi bile težave z obstojem vaše fundacije v deželi, ki ima tako dolgo zgodovino raziskovanja v družbenih in humanističnih znanostih. Kot kitajski raziskovalec, ki sem lahko užival njene visoko kakovostne usluge, imam občutek, da mora MSH ne le nujno obstajati naprej, temveč da si zasluži, da jo okrepijo in podprejo.

Če to sporočilo lahko doseže osebe, ki so odgovorne za njeno usodo, bi jim rad rekel: »Prosim vas, ne vzemite nam te 'inkubatorke projektov', te 'izdelovalke vednosti', Maison des Sciences de l'Homme, ki je za nas, raziskovalce z drugega konca vašega sveta, tudi nekoliko 'naša' hiša (*maison*), naša družina in dom raziskovanja.«

PREVOD: DRAGO BRACO ROTAR

1 ^{*} Raziskovalec Akademije družbenih znanosti Kitajske.

Immanuel Wallerstein^{1*}

NE RAZSUJTE MAISON DES SCIENCES DE L'HOMME

Kot ameriški univerzitetnik sem imel srečo, da sem povezan z življenjem francoskih institucij za družbene znanosti že skoraj štirideset let. Tukaj interveniram zato, da razkrinkam lahkotnost, s katero so se nekateri – politiki, visoki uradniki in univerzitetniki – lotili rušenja francoske dragotine, *Maison des Sciences de l'Homme* (MSH) v Parizu, ker ne razumejo ne njenega pomena ne njene izvornosti in ne njene nenadomestljivosti.

MSH je bila ustanovljena na začetku 60. let na predlog Fernanda Braudela, ki je bil njen prvi administrator in je to ostal do svoje smrti leta 1985. Od leta 1968 je bila nastanjena na številki 54, boulevard Raspail, v stavbi, ki je bila zgrajena posebej zanjo na mestu nekdanjega vojaškega zapora Cherche-Midi, *École des Hautes Études en Sciences Sociales* (EHESS) se je priselila in delila stavbo z MSH.

V zadnjih tridesetih letih so me kolegi v ZDA in drugod velikokrat spraševali: kaj je torej ta MSH, ki ji pripisujete tolikšen pomen? Odgovarjal sem jim, da nikjer na svetu ni ničesar, kar bi lahko z njo primerjali. Dejal sem jim, da jo imam za ministrstvo za mednarodne odnose francoskih humanističnih in družbenih znanosti. To funkcijo je udeleževala z izmenjavami francoskih in tujih raziskovalcev, ki jih je organizirala, s številnimi mednarodnimi kolokvijami, ki jim je dajala zavetje v Parizu in v najbolj oddaljenih koncih sveta, in s publikacijami (tudi s prevodi v angleščino in nemščino), ki jih je izdajala.

Je pa še nekaj, nekaj pomembnejšega. To je način, kako je sprejemala tuje raziskovalce, to ni bil formalen sprejem, ki sodi zgolj k akademski oliki, temveč sprejem v globino. Precej bi bil v škripcu, če bi hotel reči, koliko Indijcev, Kitajcev, Rusov, Brazilcev – a tudi raziskovalcev iz Kazahstana, Irana, Kenije, Urugvaja in od drugod – je lahko spoznalo francoske raziskovalce, francoska znanja zaradi povabil MSH in bivanja v njenem okrilju. Ko so ti raziskovalci prišli v Pariz, so zanje pripravili osebni program, prilagojen njihovim potrebam. Zvedeli so, kar intelektualno ponuja Francija. Prinesli so nove ideje, vključili so se v omrežja intelektualnega sodelovanja, odprta k ostalemu svetu in k vsem velikim problemom naših družb. Francija jim je dajala vse, kar jim je lahko dala, vendar je v zameno prejela enako, če ne več: mednarodno odprtost brez precedensa in priznana vloga pola srečevanja med raziskovalci, ki so prihajali iz različnih delov planeta.

1 ^{*}Sociolog in direktor Centra Fernand Braudel na Univerzi v Binghamtonu, leta 1993 tudi vodja Gulbenkianove komisije za restrukturiranje družbenih znanosti. Gl. njegovo delo *Kako odpreti družbene vede (poročilo Gulbenkianove komisije o restrukturiranju družboslovja)* v slovenskem prevodu Zoje Skušek, Založba *cf., Ljubljana, 2000.

Da bi izpolnili, pravzaprav izumili tak program za dva tedna, mesec, tri mesece, ki so jih preživeli v Parizu, niso potrebovali le letalske vozovnice, temveč tudi orientacijsko točko, ki so jo lahko redno obiskovali, da bi govorili z nekom, ki bi jim lahko uredil dodatna srečanja, izšla iz prejšnjih srečanj, katerih pomena pa niso zaznali ob prihodu. *Maison* je bila njihov dom.

Če danes francoske družbene in humanistične znanosti slovijo zunaj svojega doma ali celo zunaj meja frankofonega prostora, je tako v precejšnji meri zaradi dela MSH. V letih hladne vojne je MSH vzdrževala stike zlasti s Poljsko in Madžarsko, vendar v mejah možnega tudi z drugimi socialističnimi deželami. To ji je omogočilo, da je polno izrabila odločilne politične spremembe, ki so nastopile po letu 1989: znala je uporabiti časovno prednost.

Kakšno težavo ima torej danes? Stavbo, v kateri je, je treba razazbestiti in zahteve varnosti vodijo oblasti k temu, da imajo raje dela v izpraznjeni stavbi kakor rešitev, za katero so se sprva odločili, tj. za dela v zasedeni stavbi. Institucije, ki so tam nastanjene, raziskovalci, ki tam delajo, službe pomoči za raziskovanje, ki jih uporabljajo, so se torej prisiljeni začasno izseliti. Nekateri so hoteli izrabiti to prehodno nujnost in prisiliti MSH, da bi dokončno zapustila stavbo, ki je bila zgrajena zanjo in ki po velikosti in lokaciji izvrstno ustreza njenim poslanstvom in dejavnostim. Obenem bi ji odvzeli knjižnico, katere zbirke je sama ustvarila v štiridesetih letih in iz nje naredila element širšega omrežja: dopolnilno knjižnico *Bibliothèque Nationale de France* (BNF), knjižnic *Sciences-Po* (*Institut des sciences politiques*) in Sorbone, knjižnice na ulici Cujas, ENS na ulici Ulm (*École Normale Supérieure, rue d'Ulm*) in drugih, ki so vse postavljene v središče Pariza. Naposled naj bi bila, kar je še slabše, »naslonjena« na druge univerzitetne institucije: kakor da ne bi od nastanka naprej dokazovala, da je njena neodvisnost pogoj za njeno učinkovitost, da je vselej delala – sicer ne za to in to institucijo, temveč – za celoto francoskega in mednarodnega raziskovanja.

Taka odločitev bi pomenila konec »ministrstva za mednarodne odnose francoskih humanističnih in družbenih znanosti«. Prestavitev iz središča mesta je v Parizu kakor v precejšnjem številu mest po svetu nemara rešitev za univerze. Toda ta rešitev Parizu ne bo nikoli omogočala, da bi obdržal vlogo kraja srečevanja svetovnih humanističnih in družbenih znanosti. MSH tega ne bo preživela in z njo ne bo preživela vloga, ki jo je znala in mogla igrati štirideset let in ki je iz nje naredila nenadomestljivo institucijo. Ostati mora tam, kjer je, na kraju, ki ji popolnoma ustreza in ki nam je omogočil, da se z njo identificiramo. Ostati mora naša *Maison*. Fernand Braudel je dejal, da se ne sme »mrcvariti institucij«. Tako lahkomišelnost početi to z tako dragotino bi bilo intelektualno hudodelstvo. Francija si zasluži bolje.

Objavljeno v *Libération*, 30. maja 2008

PREVOD: DRAGO BRACO ROTAR

APEL K REORGANIZACIJI HUMANISTIČNIH, EKONOMSKIH IN DRUŽBENIH ZNANOSTI O POLITIČNEM^{1*}

Prevod: Drago B. Rotar in Taja Kramberger

Besedilo tega apela ni končni rezultat dokončane debate niti ni besedilo intelektualne platforme za zbiranje. Je izhodišče za diskusijo, odprto za vse podpisnike. S tem namenom bomo stopili z njimi v stik in jim predlagali vpis v seznam diskusij, da bi skupaj razmislili, morebiti v formaliziranem okviru (kolektiv, združenje itn.), o aktualnih dogodkih in o prihodnosti humanističnih znanosti. Apel smo namenoma pustili v stanju preliminarne seznama idej in provizoričnih formulacij, da bi zaznamovali njegov status začetnega besedila in odprti značaj prihodnje diskusije.

Da bi podprli to dejanje, se pridružili skupini ali bili informirani o nadaljevanju, podpišite apel tukaj: <http://www.shesp.lautre.net/spip.php?article1>

Apel k reorganizaciji humanističnih, ekonomskih in družbenih znanosti o političnem

V kontekstu surovega kvarjenja delovnih razmer zaradi ponavljajočih se vladnih napadov (odpravljanje izobrazb, kreditov, delovnih mest; razvrščanje znanstvenih revij; vrnitev k diferenciacijam / kategorijskim hierarhizacijam osebij ...) sodelovanje pri dispozitivu, s katerimi se udejanja ta politika, vkopavanje politične znanosti na eni ali dveh pariških ustanovah, molk univerzitetnih združenj vpricho vladnih napadov, reaktiviranje poklicnih hierarhij, ki vodijo več kakor petdeset let nazaj, odsotnost povezave med mobilizacijami, ki se dogajajo na licejih, in mobilizacijami, do katerih prihaja na univerzah, niso primerni odgovori. Treba je najti nove organizacijske modalnosti in nove akcijske oblike, ki bodo omogočile obrambo avtonomije raziskovanja in poučevanja na področju humanističnih, ekonomskih in družbenih znanosti o političnem.

V kontekstu, v katerem so naše snovi napadene hkrati v programih licejev in v znanstvenih in univerzitetnih institucijah, apeliramo na obe skupnosti, srednješolsko in visokošolsko, naj se združita tako z navzkrižnim pridruževanjem med različnimi združenji na

1 * Gre za prevod besedila, ki sicer zadeva francosko znanstveno polje, vendar pa v marsičem zadeva tudi škodljive učinke neoliberalne politike v okvirih slovenskega znanstvenega polja, kjer takega apela oz. upora preprosto ni. Uredništvo že dlje časa spremlja francosko in mednarodno diskusijo v zvezi z nevarnimi in škodljivimi ideološkimi intervencijami v polja različnih znanosti in bo tudi v nadaljevanju opozarjalo na sorodnosti med slovenskimi doksičnimi praksami in uničevalnimi učinkih v širšem evropskem kontekstu.

tem področju kakor s tem, da v slehernem izmed teh združenj vzamejo nase globalnost aktualnih zastavkov: braniti hkrati navzočnost teh snovi v liceju in na univerzi razvijati pluridisciplinska izobraževanja po modelu ekonomskih in družbenih znanosti na liceju in v kontinuiteti z njimi; spodbujati tudi univerzitetne in znanstvene kariere po tem modelu; najti nove modalnosti za boljšo povezavo obeh skupnosti.

V kontekstu, kjer redukcija intelektualne pluralnosti prizadeva celoto humanističnih, ekonomskih in družbenih znanosti, apeliramo na kolege, ki delajo v sociologiji in v politični antropologiji, v politični filozofiji in filozofiji prava, v politični ekonomiji socio-zgodovini političnega, v pravnih znanostih ..., naj se združijo za obrambo raznolikosti znanosti o političnem v izobraževalnih sistemih, hkrati pa v nasprotju z aktualnimi tendencami še naprej uveljavljajo pristope, ki so distancirani od političnih in ekonomskih oblasti.

V kontekstu, ki ga je ustvarila neka politika in ki pritiska na intelektualne vsebine in prizadeva delovne razmere ter tako krepi vzajemno odvisnost med povsem znanstvenimi zastavki in zastavki, ki sodijo k organizaciji poklica, apeliramo na disciplinska znanstvena združenja, na znanstvena združenja, specifična za sleherni disciplino, in sindikate, ki so navzoči v teh disciplinah, naj usklajeno delajo za njihovo obrambo.

V kontekstu vladne strategije, ki skuša razdeliti poklic s tem, da med kategoriji raziskovalcev in učiteljev raziskovalcev, med revije, med laboratorije in univerze vnaša konkurenco in škodljivo nasprotje, apeliramo k združitvi skupnosti raziskovalcev in učiteljev-raziskovalcev z mnogoterimi in različnimi statusi, ne da bi indeksirali živahnost znanstvenih izmenjav na podlagi institucionalnih prerogativov, ki jih podeljujejo nekateri statusi ali nekatere privilegirane stopnje, ali tudi navezave na institucije, ki so jih okrepile reforme, ki so v teku.

Apeliramo na obstoječa združenja, naj znova premislijo svojo organizacijo in organizacijo domene humanističnih, ekonomskih in družbenih znanosti o političnem na naslednjih podlagah:

ODPRTOST IN REPREZENTATIVNOST:

1. Povezana obramba avtonomije raziskovanja in neodvisnosti poučevanja.
2. Odprtost za celoto disciplin, ki posegajo v raziskovalno domeno (politična znanost, sociologija, filozofija, ekonomija, zgodovina, psihologija, lingvistika ...).
3. Združitev univerza/licej; obramba ekonomskih in družbenih znanosti v liceju; povezava ekonomskih in družbenih znanosti o političnem v liceju in na univerzi; izmenjave za študente in učitelje med licejem in univerzo.

4. Reprezentativnost poklicnih instanc upošteva raznolikost statusov (PU, MDC, DR, CR, PrLycées-Ag, PrLycées-Cert, Doct., Dr, professionnels ...) ²*, geografskih lokalizacij, ustanov in družbene neenakosti, ki jih je mogoče opaziti v poklicu.
5. Znižanje tarif na dosledno simbolično raven in odprtost za kolektivna vključevanja (revij, učenih družb, raziskovalnih ekip, drugih združenj, laboratorijev ...).

NEODVISNOST ORGANIZACIJ IN ETIČNE ZAHTEVE

6. Zavračanje slehernega neposrednega in institucionaliziranega sodelovanja reprezentativnih združenj poklica v vladnih in administrativnih instancah nadzora in evalvacije; kontinuirana dejavnost nadziranja in problematiziranja dela teh instanc.
7. Obramba rekrutiranja in napredovanja na podlagi ocene del, ki jo dajejo kolegi + odprava zunanjih agregacij v visokem šolstvu v prid drugih oblik rekrutiranja in napredovanja + oblikovanje enotnega korpusa visokošolskih profesorjev + ohranitev specifičnosti karier raziskovalcev s polnim delovnim časom + upoštevanje raziskovalnih del v službah in karierah licejskih profesorjev +.....
8. Sprejeti forum ANCMSP (Association nationale des Candidats aux Métiers de la Science Politique; če bo urad tega združenja soglašal in določil pogoje) kot normalen okvir za javne diskusije z namenom, da bi čim bolj integrirali doktorante in doktorje v razmišljanja, ki zadevajo prihodnost poklica.

PODPORA AVTONOMIJI POUČEVANJA IN RAZISKOVANJA

9. Razširjanje in uveljavljanje humanističnih, ekonomskih in družbenih znanosti o političnem pri organizmih za ljudsko vzgojo in uveljavljanje različnih oblik odprtih univerz in ljudskih univerz.
10. Uveljavitev neplačljivih transdisciplinskih elektronskih (spletnih, *en ligne, on line*) revij, katerih uredništvo je neposredno izvolil občni zbor združenja, ki revijo izdaja, člani uredniškega odbora pa nimajo pravice objavljati v reviji [to seveda zadeva specifično francoskega revijalnega sistema]; katerih selekcijski postopek je transparenten (odbor bralcev, v celoti objavljen *ex-ante*, normiran postopek odločanja, odločitev s tajnim glasovanjem v velikih odborih); ki so odprte za vse interpretacijske paradigme in sisteme z znanstvenim dosegom (z ne-nevtralističnimi vred); ki privilegirajo pristope, ki so neodvisni od ekonomskih in političnih oblasti ...;
11. Izenačenje administrativnih služb, ki upravljajo s fondi za raziskovanje, in teženje k spodbujanju njihove avtonomije glede na ekonomske in politične oblasti.

2 * Neprevedljivo; francoska birokratsčina, ki označuje različne kategorije licejskih in univerzitetnih učiteljev in raziskovalcev.

Alenka Koderman

Ljubljana, februar 2007

KDO BO REŠEVAL SLIKARSTVO?

Je slikarstvo pozabljen medij in umetniki prepuščeni posmehu in neobstajanju v tem prostoru in času? Galerijski prostori so prazni in nikoli tako polni kakor nekoč, še v abstraktni umetnosti slikarstvo ni bilo tako oddaljeno od ljudi, človeka, kakor je zdaj.

Kakor da bi v tej poplavi medijev pozabili, da je kdaj obstajalo slikarstvo, primarni barvni medij je sedaj del sistematike, platno ne obstaja več, je le bel pano, na katerem se projicira sodobna videoslika.

Se res nihče ne vpraša, kaj smo pri vsem tem prepustili ignoranci?

Prepustili smo osnovne temelje človekovega izražanja mehničnemu nadzoru. Čuti ne delujejo več, izkušnja ni potrebna, ideja obvisi v zraku in ta je največkrat podprta, samo da nekaj formalno je ...

Kam potem lahko stlačimo naše senzibilno zaznavne izkušnje, toliko natančnega vedenja o barvah, toliko memoriranja, toliko natančnih zapisov oblik, čutenja narave, svetlobe? Kako naj slikarsko delujemo prek kamere, če so naše roke direktni transferji energije, življenja, senzibilnosti?

Umetnost je potrebno gledati, videti skozi vsa časovna obdobja, ne moremo se ji izogniti na način, da živimo samo v enem času. Ne moremo pozabiti preteklosti, vpisana je v kožo, gene, duha. Kot da bi se ljudje bali svojega lastnega izražanja, bežijo stran, ne poznajo svojih notranjih občutkov in jih brišejo, delo podkrepijo z idejo, miselno, in ne z izkušnjo.

Gre za reflektiranje stvari videne, branje pokrajine, ki ni samo to, gre za natančno spoznavno vednost, ki se dogaja skozi percepcijo pogleda in prakso, katere premiki se dogajajo sproti, v samem procesu slikanja.

Gre za to, da ne moreš mimo tistega, kar ti je dano, ne moreš mimo notranje nuje izraziti videno na list, slikarsko platno, z risbo, barvo, svetlobo, senco.

Vendar, kdo še v tem času bere slikarsko govorico, ljudje so se naučili brati le skozi kritiko in znake, umetnost je v kalupih, predalčkih in cenovnih vrednostih. Gledalec lastni presoji in občutenju ne zaupa več.

REŠEVANJE STATUSA SAMOZAPOSELENE(GA) V KULTURI

Ker menimo, da je vsak glas, ki skuša uveljavljati svoje temeljne pravice in ki se ne sprijazni z danim stanjem (zlasti še, če je to popolnoma absurdno), dragocen in pomemben, saj oblikuje majhen segment državljanskega prostora in odpira možnost za drugačne družbene vezi in solidarnost, objavljamo dve pritožbi, ki jih je napisala slikarka Alenka Koderman, po tem ko je od Ministrstva za kulturo prejela sklep o eliminaciji statusa samozaposlene v kulturi, ki ga je imela dotlej.

Alenka Koderman
Akademska slikarka
Za partizanskim domom 5
1231 Črnuče

Ministrstvo za kulturo
Maistrova ulica 10
1000 Ljubljana

PRITOŽBA

Ne morem se izogniti temu, da postavim vprašanje: Čistke na čigav račun? Že res, da za status umetnika v tujini ni tako poskrbljeno, vendar je tam trg in so društva, ki stojijo za dejanji umetnika. Umetniki so močno povezani med sabo, pri nas pa je vsak zase poln zavisti in nevoščljivosti. Društva že dolgo ne rešujejo več problemov posameznika ali umetnosti, ampak lastni obstoj, povezave s tujim trgom ni.

Zakaj ostati v tej državi, kam z vsemi umetnostnimi deli? Naj odidemo v tujino, kjer je realen trg in umetnost živa in pretočna? Kako se pri nas rešuje izguba statusa prek zavoda za zaposlovanje? Za vas je problem s tem očitno rešen, v resnici pa je preložen na drugo ustanovo; finančno je umetnik slej ko prej spet problem države in status kulturnega delavca je dosegljiv le prek plačila.

Res je, nimam veliko referenc ali vsaj ne »pravil«, a naj se zato udinjam tistim kustosom, galeristom, ki imajo že sedaj monopol v državi? In ne razumem, zakaj slikarki ali slikarju ni dovoljeno opravljati kakšno drugo delo, denimo lutke, ilustracijo, portrete, narejene

za objavo v knjigi, vodenje otroških delavnic, grafiko ...? Slikarstvo je vendar samo osnova in umetnik mora imeti široko polje izražanja.

Zanima me tudi, kdo bo pri nas reševal slikarstvo? Kdo je sposoben objektivno videti slikarstvo pri nas? Kritiki vsak v svojem ozkem krogu ne dopuščajo možnosti širšega vpogleda, galeristi ne zmorejo umestiti v svoj krog dela nekoga, ki se ne prilagaja trenutnim smernicam.

Galerijski prostori so brez obiskovalcev in nikoli tako polni kakor pred časom; so bila že kdaj dela ustvarjalcev tako oddaljena od ljudi, človeka, kakor zdaj? Je slikarstvo pozabljen medij, umetniki pa prepuščeni posmehu in neobstajanju v tem prostoru in času? Zakaj podpirate institucije brez obiskovalcev in zakaj je prav v tistih prostorih, kamor bi ljudje hodili, potrebno plačevati vstopnino?

Kot da bi v tej poplavi medijske plehkosti pozabili, da je kdaj obstajalo slikarstvo, primarni barvni medij je del sistematike, platna ni več, je le bel pano, na katerem so projekcije: sodobne videoslike.

Se res nihče ne vpraša, kaj smo pri vsem tem zapravili?

Temelji človekovega izražanja so prepuščeni mehničnemu nadzoru. Čuti ne delujejo več, izkušnja ni potrebna, ideja obvisi v zraku in ta je največkrat podprta, le da nekaj formalno je ...

Kam potem še lahko stlačimo svoje čutno zaznavne izkušnje, toliko natančnega vedenja o barvah, toliko memoriranja, toliko natančnih zapisov oblik, čutenja narave, svetlobe.

Kako naj slikarsko delujemo preko kamere, če so naše roke direktni prenosniki energije, življenja, senzibilnosti?

Umetnost je potrebno gledati, videti skozi vsa časovna obdobja, ne moremo se ji izogniti na način, da živimo samo v enem času. Ne moremo pozabiti preteklosti, vpisana je v kožo, gene, duha. Ljudje, kakor da bi se bali svojega lastnega izražanja, bežijo stran, ne poznajo svojih notranjih občutkov in jih brišejo, delo podkrepijo s formalizmom in ne z izkušnjo.

Gre za reflektiranje stvari, videnega, branja pokrajine, ki ni samo to, gre za natančno spoznavno vedenje, ki se dogaja skozi percepcijo pogleda, in za prakso o tem, kateri premiki se dogajajo sproti, v samem procesu slikanja.

Gre za to, da ne moreš mimo tistega, kar ti je dano, ne moreš mimo notranje nuje izraziti videno na list, slikarsko platno, z risbo, barvo, svetlobo, senco.

Kdo še v tem času bere slikarsko govorico? Ljudje so se naučili brati le skozi kritiko in znake, umetnost je v kalupih, predalčkih in cenovnih vrednostih.

Umetnost je cenena, spogledljiva in prilagojena trenutnemu času.

Avtentično slikarstvo, predanost delu nista pomembna, štejejo samo reference?

A vendar prave kritike ni, kot ni pregleda v celotni likovni umetnosti.

V Ljubljani, 26. 01. 2007

Alenka Koderman

Alenka Koderman

Akademsko slikarka

Za partizanskim domom 5

1231, Črnuče, Ljubljana

Ministrstvo za kulturo

Maistrova ulica 10

1000 Ljubljana

Spoštovani g. minister Vasko Simoniti

Globoko sem razočarana nad državo, ki človeka pripelje do skrajnega roba obupa, finančne stiske, kjer ni prostora za toleranco, dostojanstvo in humanost.

Kako se naj v njej razvija kultura?

Samo pod nadzorom?

Ne, tu se kreacija neha. Ne samo, da so nam pristrižena vsa krila, imamo sploh možnost, da naredimo korak?

Kako vendar lahko obstaja v njej kulturna institucija brez umetnikov?

Zanima me, kako lahko v situaciji, ko sam nimaš nikakršnih dohodkov in moraš pristati na Zavodu za zaposlovanje, institucija od tebe zahteva, da plačaš z denarno vsoto za nekaj, kar nikakor ni bilo po tvoji krivdi?

V moji situaciji se je razreševanje vloge za pridobitev statusa kulturne delavke zavleklo veliko dlje od pričakovanega. V vmesnem postopku razreševanja pritožbe sem prejela po internetni pošti obvestilo, kar ni nič uradnega in potrjenega, naj si v tem še nerešenem obdobju plačujem prispevke za zavarovanje sama.

Zanima me, mar ni pravna pravica vsakega posameznika, da ima možnost odgovoriti na zavrnjeno, negativno mnenje komisije s pritožbo?

Kako naj bi sicer v tej finančni stiski, ko veš, da ne moreš plačevati teh prispevkov, postopal drugače kot z izjavo, da izstopaš iz registra samozaposlenih v kulturi, na koncu pa je vse to prikazano, kakor da si krivec za negativni odgovor navsezadnje ti sam, ki si se izpisal?

NE, prispevkov ne mislim plačevati sama, vem, da je to ne samo kršitev proti mojim pravicam, ampak presega tudi vse meje človeške etike.

V Ljubljani, 25. 4. 2007

Alenka Koderman

Mina Bulić

DESET GODINA OD NATO BOMBARDOVANJA SRBIJE. O PODRUMIMA, POKERU I UKRADENOM KOŠARKAŠKOM IGRALIŠTU

Često mi se dešava da kada negde putujem i upoznajem ljude iz drugih zemalja, neko me pita da li mi je neko poginuo u NATO bombardovanju 1999. Nije, nikoga direktno nisam izgubila tada. Ali izgubila sam nešto drugo... Ono što me je uvek najviše bolelo kad pomislim na to vreme je da zbog bombardovanja nisam mogla provesti svoja poslednja 3 meseca osnovne škole, sedeći u klupi sa svojim prijateljima i slušajući kako učitelji govore o nekim tako »nebitnim« stvarima.

Moje je odeljenje je bilo, pretežno, pankersko. Neka od dece bila su samnom u grupi još u vrtiću, tako da smo se poznavali praktično od rođenja. Iako smo stalno imali one pubertetske svađe, bili smo nekako najkompaktnije odeljenje u školi. Stalno smo menjali razredne starešine, bili smo jako nemirni i učitelji nas nisu baš želeli. U osmom razredu, po 4. put dobili smo novog starešinu: fizičara Zdravka. To su bili doživljaji: Zdravko je davao petice iz fizike ako si uspeo da otepaš neku pesmu Bube Miranović ili odgovoriš na pitanje : »Mama ti je napravila tortu, tetka ti je napravila tortu, baka ti je napravila tortu. Koja je torta najbolja?« Imao je takođe uvek i neku flašu rakije sakrivenu u svom kabinetu, to je bio trofej za sve dečake iz odeljenja. Kada smo bežali sa časova (obično u kompletu, celo odeljenje, zbog degustacija voćnih jogurta u obližnjem C-marketu) morali smo da mu pišemo «izveštaje». Svako ponaosob morao je napisati zašto je, kad i kako pobjegao sa časa. A onda bi to on sakupljao i imao plan da na kraju godine podeli roditeljima. Voleli smo mi tog našeg Zdravka, ćelavog i neobrijanog. Nije on imao pojma o fizici, ali nas je beskrajno nasmejao. Volela sam ja i svoje odeljenje. U klupi sam sedela sa Markom, najgorim učenikom u razredu. Ja-sve petice, on-sve jedinice. Uglavnom smo se svađali i švrljali jedno drugome po sveskama. Sa dečacima sam se družila zbog muzike. Tada smo već svi slušali neki Pank, i bili ofarbani u crveno, zeleno ili plavo. Sa devojkama sam pravila panoe i nosila mamama torte za svaki 8. mart. Vikende smo takođe provodili zajedno, lutajući po Kalemegdanskoj tvrđavi i uvlačeći se u kojekakve prolaze i tunele. Ali ipak školsko dvorište je bilo naše carstvo. Tamo smo provodili dane i noći. To je bio centar sveta. Ljuljaške, košarka i penjalice. Na penjalicama se pušila trava, na ljuljaškama su se gledale simpatije, a košarka... Pa košarka je ipak bila najpopularnija.

Već od početka 8. razreda, pričali su da će biti nekog bombardovanja. Stalno su nešto odlagali, pa više nismo ni reagovali na to. O tom iščekivanju govori i jedan lep beogradski grafit »bombardujte već jednom, il da krećim!« A onda je došlo proleće i taj mart 1999. NATO je izjavio kako pokreće akciju, »naši« su proglasili neko vandredno stranje. Sećam

se da smo se toga dana pojavili u školi i da nam je bilo rečeno da časova nema više i da idemo kući. Pitali smo kada ćemo krenuti opet u školu, rekli su kad prestane bombardovanje. Pa, i nismo bili nešto veseli što smo konačno gubili časove. Dobro se sećam da niko od dece iz razreda nije otišao kući. Sedeli smo ceo dan na školskom igralištu, bilo je sunčano, pravo prolećno vreme. Pričajući viceve, pevajući, igrajući neke glupe dečije igrice. To je bilo zadnje pravo dečije školsko popodne za moju generaciju.

Dogovorili smo se da se uveče nađemo na jednom od naših omiljenih mesta: Gradjevini. Bila je to nedovršena zgrada, sa koje se lepo video ceo grad. Tamo se dalo popeti na krov i tamo smo često sedeli. Kada je pao mrak, gledajući u daljine, neko je povikao »šta je ono tamo?« Sećam se da je horizont bio crvene boje, kao da nešto gori. A čuli su se i neki strašni zvuci. Bili smo sto posto ubeđeni da nije počelo bombardovanje. Nagadali smo: ma jok, to je Pančevo, možda nešto gori tamo. Ma ne, to gromovi udaraju pa nam se čini. A onda smo sišli sa zgrade i krenuli prema prodavnici Joca. Tamo su uvek sedeli lokalni klošari i pili pivo, a nekad i mi sa njima. A onda smo videli ljude kako trče ka kućama. Mi smo i dalje stajali na ulici i uporno pokušavali da se dogovorimo oćemo li nešto da popijemo ili ne, sutra ipak nema škole. A onda su se čule sirene za uzbunu. To je jedna od stvari kojih se najživahnije sećam. U celoj Evropi takve sirene možete čuti jednom mesečno, obično subotom u 12, kako vežbaju za »ne daj Bože«. Uvek se sledim. Tada smo zaista mislili da je to samo vežba. Nas nekoliko je jedno drugima ponavljalo, ma jok nije bombardovanje, nije, nije, nije. Vežba je. Nismo trčali kao drugi ljudi. Za svaki slučaj, da proverimo stvar, svratili smo do Veljine kuće, on je bio najbliži. Njegova mama nije imala pojma o čemu se radi i nije joj bilo jasno jel to vežba ili nije. Ipak je Velja ostao kući. Ostatak društva krenuo je ka kući od Nedine mame. Kada smo stigli, situacija se već pogoršavala. Pozvala sam telefonom svoju mamu, uporno pokušavajući jedni druge da ubedimo da to nije to što izgleda i da možemo još malo da ostanemo napolju, da se igramo. Jok. Počelo je i svako je morao svojoj kući.

Taj dan računam kao kraj svojeg detinjstva. Svoje društvo sam viđala narednih meseci dok je trajalo bombardovanje ali iz dana u dan manje. Na početku smo pokušali da se viđamo svaki dan: nalazili smo se u školskom dvorištu ili u nekom od parkova. Valjda smo hteli da se igramo, kao pre. Naravno, svaku igru je uvek prekinula sirena i trčanje u skloništa ili podrume. Neki su morali da idu u skloništa, ona sa velikim blindiranim vratima i metalnim krevetima jer su im roditelji to naredili. Tamo je bilo najgore. Previše ljudi, uglavnom starih, koji nisu dozvoljavali nikakav smeh, igru ili pesmu. Roditelji i nisu dolazili u skloništa jer nije bilo dovoljno mesta. Dovoljno je bilo da znaju da su im deca tamo. Ja sam morala da odlazim tamo samo na početku. Naravno, niko od nas čiji roditelji nisu bili na licu mesta, nije provodio vreme unutra. Sedeli bismo ispred ulaza u sklonište, pričajući viceve ili gledajući avione na nebu i pokušavajući da pogodimo čiji su. Ako sam odlazila u sklonište u glavnom sam bila tamo sa Markom, onim probisvetom iz razreda. Pričali bismo cele noći a onda rano ujutro kad bi sirena pištala za prestanak opasnosti, odlazili smo kućama, govoreći roditeljima kako smo bili celu noć u velikom skloništu. Posle nekog vremena prestali smo da idemo tamo i krili smo se po podrumima.

Ti podrumi bili su odvratna stvar. Podrum u našoj zgradi bio je pun vlage i miševa i nije bilo dovoljno mesta za sve. A i smrdelo je. Unutra su negde bile samo neke drvene pregrade, neke šipke koje označavaju koji je deo čiji. Nisi imao nikakvu privatnost, što je značilo da kada si hteo malo da se našališ, ili razgovaraš, nisi smeo. Bilo nas je oko desetero dece unutra i uvek smo pravili šale na račun svega, nismo bili uplašeni. Ali stariji ljudi, penzioneri, uvek su nas mrko gledali. Nije vreme za smejanje, govorili su. To nas je strašno nerviralo. Moja majka je bila drugačija. Ona je svako veče okupljala svu malu decu iz zgrade i sa njima se igrala u jednoj prostoriji koja je ukopana u zemlju. Donosila je razne društvene igre, Lego kocke i izmišljala milion nekih igara, samo da klincima ne bi bilo dosadno. Moj brat je tada imao 7 godina i uvek govori da je vreme bombardovanja bio najlepší deo njegovog života, da su se po ceo dan igrali i da se ni ne sećaju šta se to tačno dešavalo.

Ostali roditelji bili su na ivici nervnog sloma. Neki su vrištali kad bi se zgrada zatresla, na šta bi ja onda vrištala na njih da ne prave paniku, da nije ništa strašno. Jednom prilikom pokušali smo da oraspoložimo ukućane u zgradi, postavivši veliki kasetofon u ulaz, gde smo pustili neku veselu muziku. Jedna gospođa je odmah istrčala iz svog stana i isekla nam kablove za struju. Nije vreme za muziku. Da smo slušali starije u to vreme, poludeli bi. Iako smo imali po 14 godina, mislim da smo bili svesni toga da ako budemo kao oni, kad porastemo bićemo, pa barem, ludi. Zato smo recimo igrali poker. U sve. U stolice, stare pare, u mame i tate, u kuhinjske šerpe i knjige. Poker više ne igram ali se sećam da smo se tih sati smejali kako se ne smejem više. Ako je bombardovanje bilo preglasno, stavljali bismo slušalice od vokmena i pojačavali do kraja. To je bio jedini način da zaspeš kao normalan čovek, slušajući jako glasnu muziku. Srećom, pank je ionako takav da ne razlikuješ jel neko svira ili se ruši obližnja bolnica.

Svoje odeljenje sam viđala sve manje i manje. Neki su pobegli kod baka i deda na selo, neki u inostranstvo. Ono malo što nas je ostalo i dalje je preko dana provodilo vreme u školskom dvorištu. Igrao se tu i neki bejzbol ali uvek ta košarka. A onda su nam zabranili da ulazimo u školsko dvorište. Vojska nije imala gde da spava jer su kasarne bile porušene i smestili su ih po školama. Moja osnovna škola postala je vojnička baza. Oko fudbalskog i košarkaškog igrališta stajali su vojnici i čuvali da neko dete ne uđe unutra. Bili smo jako ljuti. Pa to je bilo jedino normalno košarkaško igralište u kraju! I sada više nismo mogli tamo. Kroz prozore škole videli smo kako vojnici spavaju po hodnicima, sa svojim puškama i opremom. Vremenom smo se navikli na to, čak smo se i sprijateljili sa njima. U glavnom su to bili mladi momci i kod njih si jedino i mogao dobiti neku cigaretu u to vreme. U prodavnicama ih nije bilo. Koliko god da su oni bili ljubazni mi ih ipak nismo voleli. To je bilo naše školsko dvorište, to je bila naša škola, naša tvrđava. Plašili smo se i da će da bombarduju školu zbog toga jer je vojska unutra. Bilo bi šteta zbog grafita, posebno onog sa jednim srcem u kojem je pisalo neko ime ili onog gde je bio nacrtan direktor u obliku kurca koji nosi poslovnu torbicu. Školu nam nisu srušili ali mi više nikada nismo provodili vreme tamo. Tri dana pre kraja bombardovanja otišla sam u Rusiju. Moja majka i brat ostali su u Beogradu. Nismo znali kada će se završiti rat i ja sam otišla ne znajući kad ću ponovo videti

svoju porodicu. Tog rastanka se i ne sećam, verovatno mi je teže padalo što dugo vremena neću videti svog prvog dečka.

Da, za vreme bombardovanja imala sam i svog prvog ozbiljnijeg dečka. Bio je to jedan lokalac, 4 godine stariji od mene, živeo je baš između vojnog štaba i Belog dvora. Onoga dana kada su bombardovali štab njegova kuća bila je skoro da srušena. Ipak, dane smo proizvodili eto tako šetajući se po kraju, ništa drugo nisi mogao da radiš. Bilo kakav izlazak je odpaao, ne smeš da odeš daleko od svog kraja, ako se čuju sirene. Imali smo posebne trenutke romantike: sedeli smo na malom amfiteatru ponekad uveče i gledali u nebo, malo pre nego što se čula sirena. Tamo si video zvezde i video si male svetleće tačkice koje se pomeraju jako brzo, avione. U ulici gde je on stanovao nije bilo struje. U mojoj je bilo struje ali nije bilo vode, tako da smo nosili vodu iz njegove kuće i grejali je na šporetu kod mene, za tuširanje. Tih par dana pre odlaska u Rusiju, tata od njegovog druga setio se kako da nam malo prekrati vreme. Naprasno je odlučio da mora da izgradi teren za stoni tenis u svom dvorištu. Mislim da poenta nije bila u tom tenisu nego u tome da nam nađe nešto da radimo, da ne poludimo od dosade. Tako smo nas nekoliko, sami klinci, iščupali svo drveće iz tog velikog dvorišta što nije bilo lako. Betonirali ga i ugradili sto. Mislim da niko od nas taj tenis nikada nije ni igrao, mislim da uopšte nije više ni bio bitan posle onoga momenta kada smo ga napravili. Posle neodigranog tenisa usledio je moj odlazak u Rusiju.

Trećeg dana boravka u Moskvi, prilikom čekanja u redu za cirkus, neko je javio da je bombardovanje prekinuto. Rat se završio. Znam da taj rat nije bio poput drugih ratova: niko nije pucao u nas snajperima; nije bilo kopnenih trupa. Ipak bombe su padale, više od 70 dana; zgrade su rušene; ljudi su ginuli i ja nisam išla u svoju školu. Pre i posle tog dana doživela sam mnogo srećnih momenata u svom životu ali ništa nikada nije bilo ni blizu tom osećaju kada je gospodja, koja je pazila na nas decu koja smo pobegla iz Srbije rekla: »Gotovo je!«. Sećam se da smo se grlili tamo na ulici iako se nismo baš ni poznavali i da smo želeli da odemo kući što pre.

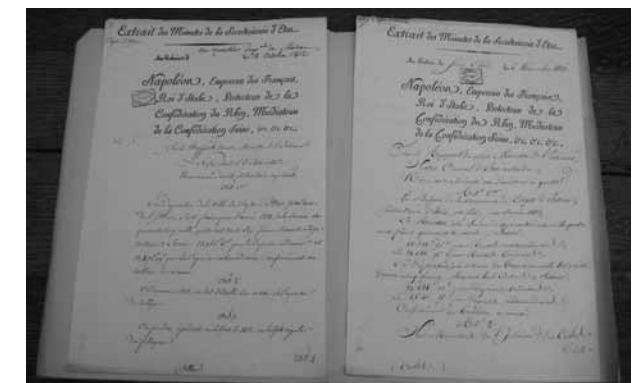
Život u Srbiji se polako vratio u normalu. Evo u martu će deset godina od tada. Mada, što sam starija, sve veće probleme imam sa suočavanjem sa tim danima. Često mislim na svoje drugove iz škole i kako smo iščekivali te zadnje dane druženja i kako nam je to bilo oduzeto. Svaki put kada čujem avion prestanem da reagujem racionalno, i svaki put kad čujem nekakvo »bum«. Svake godine sve teže i teže ostajem prisebna. Svoje prijatelje iz osnovne škole ne vidjam. Sa nekima od njih sam bila u razredu u srednjoj školi, neke nisam više ni vidjela, nekima se više ni imena ne sećam. Od toga dana, toga marta, više se nismo nikada igrali u parku školskog dvorišta i nikada više nismo bili deca. To je ono što sam ja izgubila u bombardovanju Srbije 1999.

S ŠTUDENTI IN ŠTUDENTKAMI V PARIZU

Aprila 2008 se je avtobus študentov in študentk, z nekaj predavatelji in eno predavateljico, odpravil na izlet v Pariz. Poleg drugih znamenitosti smo si ogledali podiplomsko šolo ÉHESS (École des hautes études en sciences sociales), pariški Nacionalni arhiv (*Archives nationales*), Panthéon, več muzejev, Luksemburški park in seveda knjigarne, *in vivo* pa smo doživeli tudi precej obsežno in dobro organizirano manifestacijo dijakov na Bd. St. Michel, o kateri mediji v Sloveniji (in verjetno še kje) seveda niso poročali. (D. B. R.)



SLIKA 1: MLAJŠI IN STAREJŠI KOLEGI IN KOLEGICE UP FHŠ PRED PARIŠKO ÉHESS – ÉCOLE DES HAUTES ÉTUDES EN SCIENCES SOCIALES (FOTO: MINA BULIĆ)



SLIKA 2: NA OBISKU V ARCHIVES NATIONALES;
LEVO: NOTRANJNOST ARHIVA, DESNO: DOKUMENT O NAPOLEONU (FOTO: MARKO GAVRILOSKI)

MEDNARODNA KONFERENCA FRANKOFONIJE »ZGODOVINA POZABE / L'HISTOIRE DE L'OUBLI« IN RAZSTAVA O AFERI DREYFUS

Med 23. in 26. oktobrom 2008 je na UP FHŠ potekala mednarodna konferenca frankofonije, katere ključna tema je bila pozaba, tako tudi njene različne pojavne oblike ter modulacije in njeni mehanizmi. Konferenca je bila v Kopru na pobudo **dr. Paule Zupanc**, ki je aktivna članica organizacije AUF (Agence universitaire de la Francophonie), potekala pa je v sodelovanju z UP FHŠ in UP ZRS. Povzetki referatov konference so objavljeni v Glasniku UP ZRS, letnik 13, št. 7, 2008, v kratkem pa naj bi izšel tudi zbornik dopolnjenih člankov udeležencev.



SLIKA 3: SLOVESNA OTVORITEV MEDNARODNE KONFERENCE FRANKOFONIJE;
GOVOR DEKANJE DR. VESNE MIKOLIČ (FOTO: MINA BULIČ)



SLIKA 4 IN 5: LEVO: GOVOR DR. LUCIJE ČOK, V OZADJU MODERATOR DR. JACEK KOZAK, DESNO: RAZREZ
TORTE V OBLIKI DEKLARACIJE O PRAVICAH ČLOVEKA IN DRŽAVLJANA IZ 1789 (NA SKRAJNI DESNI:
VELEPOSLANICA REPUBLIKE FRANCIJE CHANTAL DE BOURMONT) (FOTO: MINA BULIČ)



SLIKA 6, 7 IN 8: PODOBE Z OTVORITVE RAZSTAVE O AFERI DREYFUS V KOPRU,
SPODAJ: FOTOGRAFIJA Z OTVORITVE RAZSTAVE V TRSTU (VSE FOTO: MINA BULIČ)

Z otvoritvijo kongresa frankofonije je sovpadla še otvoritev razstave »AFERA DREYFUS (1894–1906)«, ki smo jo pripravili s študentkami in študenti 3. in 4. letnika UP FHŠ v študijskem letu 2007/2008 pri predmetih »Elementi zgodovinske antropologije« in »Imaginariji, mentalitete, izključevalne ideologije« (pri predavateljih in mentorjih Dragu Bracu Rotarju in Taji Kramberger). Razstava je obsegala dva večja sklopa, v prvem z naslovom »Nastop kritičnega intelektualca in vloga medijev pri oblikovanju družbenih reprezentacij antisemitizma« (s 27 plakati) smo predstavili širše ozadje afere in njen evropski ter francoski kontekst, v drugem, »'Odmevi v gluhi lozi': reprezentacije afere Dreyfus na ozemlju današnje Slovenije in v Trstu« (s 14 plakati) pa odmeve na afero

v lokalnem družbenem prostoru današnje Slovenije in Trsta. Ob razstavi smo ponudili tudi vrsto prevodov pomembnih udeleženk in udeležencev v aferi, podoba o aferi pa so dopolnjevali tudi avdio posnetki z besedili dreyfusarjev in antidreyfusarjev in video posnetki, povezani z afero Dreyfus, ter nekaj kratkih filmov francoskega filmskega klasika Georgesa Mélièsa (skupno ok. 10 minut).

Razstava je medtem (med 24. januarjem in 14. februarjem 2009) uspešno gostovala tudi v **Trstu**, in sicer na **Liceju France Prešeren**, za kar se moramo zahvaliti kolegu **Aleksiju Kalcu** in predvsem prof. **Marti Ivašič**, kmalu pa jo bomo znova postavili v prostorih sežanske knjižnice. Jeseni in v drugem letu bomo razstavo ponudili še nekaterim pomembnejšim galerijam in prostorom, saj smo s pomočjo študentke **Maje Tašner** uspeli pridobiti solidna sponzorska sredstva Elektro Eles, ki nam omogočajo, da plakate tiskamo na trdnjše in bolj odporne nosilce.

(T. K.)

OBLETNICI ROJSTVA SIMONE DE BEAUVOIR IN CLAUDA LÉVI-STRAUSSA

SIMONE DE BEAUVOIR se je rodila 9. januarja 1908 v Parizu, umrla pa je 14. aprila 1986 prav tako v Parizu. Najprej je obiskovala šolo za dekleta iz dobrih družin. Družina je obubožala po prvi svetovni vojni in zdrsnila po družbeno-družabni lestvici navzdol. Otroci so odraščali v vzdušju deklasiranosti in pobožnosti (ki se je Simone uprla pri 14. letih), poleg tega Simone navzlic inteligentnosti ni ustrezala očetovi želji, da bi imel sina, ki bi študiral na politehniko, hkrati pa je bil zanj najboljši poklic pisatelj. Starša sta spodbujala izobraževanje hčera, vendar se je Simone bolj kakor pri njima počutila doma na dedovem posestvu v Saint-Ybardu (omenja ga v *Mémoires d'une jeune fille rangée*, 1958).

Pri 15. letih se je odločila, da bo pisateljica, vendar je pred literarno kariero nabrala kup različnih diplom, privlačila jo je filozofija, ki jo je poglobila na *Faculté des lettres* tedaj še enotne pariške univerze. Tam se je srečala z vrsto bodočih intelektualcev, tudi z J.-P. Sartrom, s katerim je za vse življenje navezala posebne čustvene odnose in sklenila pogodbo o svobodi pri »naključnih ljubeznih«. Kot druga je bila sprejeta na agregacijo iz filozofije (1929). V istem letu je umrla njena intimna prijateljica Zaza, kar jo je potrla.

Po agregaciji je dobila službo na liceju v Marseillu, Sartre pa v Le Havru, zaradi česar se je počutila zgubljeno, leto pozneje je dobila mesto v Rouenu, kjer je sklenila nova znanstva in izkusila homoseksualne odnose. Nastala je »mala družina« spolno in drugače povezanih prijateljev, ki se je ohranila vse do smrti članov.

Po drugi svetovni vojni sta se s Sartrom preselila v Pariz, Simone so založniki zavrnila prvi roman *Primaute du spirituel* (preimenovan v *Quand prime le spirituel*, nato v *Anne ou quand prime le spirituel*, izšel 1979). Uspešen je bil roman *L'invitée* (1943), ki je posredno govoril o razmerju med Sartrom, Olgo Kosakiewitcz in avtorico, zato je bila suspendirana kot profesorica na liceju, kamor se je vrnila z osvoboditvijo.

Skupaj s Sartrom, Raymondom Aronom, Michelom Leirisom, Mauriceom Merleau-Pontyjem, Borisom Vianom in še nekaj levičarskimi intelektualci je ustanovila revijo *Les temps modernes*, znano kot oporišče eksistencializma v filozofiji in leposlovju. Simone revija ni povsem absorbirala, pisala je eseje in se zavzemala za komunizem, ateizem in eksistencializem in postala finančno neodvisna pisateljica. Veliko je potovala, se seznanila z revolucionarnimi voditelji, emocionalno pomembna je bila njena zveza z ameriškim pisateljem Nelsonom Algrenom.

Leta 1949 je izdala *Le Deuxième sexe*, ki je bil uspešnica, izzval škandal in bil uvrščen na vatikanski indeks prepovedanih knjig. Odtlej je bil v ospredju njen feministični angažma. Leta 1954 je za roman *Mandarins* prejela nagrado Goncourt. Nato je napisala obsežno in dolgo nastajajočo avtobiografijo; v delu, kjer opisuje materijo smrt (*Une mort très douce*, 1964) – in ki naj bi bilo po Sartrovem mnenju najboljša – se je lotila tudi evtanazije. Med žalovanjem za materjo se je navezala na Sylvie Le Bon, jo posvojila in ji zapustila svoj literarni opus.

Angažirala se tudi med alžirsko vojno (skupaj z Gisèle Halimi in Elisabeth Badinter) na strani mučenih žensk, dala je pobudo za Manifest 343, z G. Halimi sta ustanovili gibanje Choisir (Izbirati) za legaliziranje splava. Po Sartrovi smrti leta 1980 je objavila *La Cérémonie des adieux* in *Entretiens avec Jean-Paul Sartre*, posnete v Rimu 1974.

CLAUDE LÉVI-STRAUSS je popolnoma prenovil entologijo skozi paradigmatško prizmo lingvistike in pri tem ustanovil strukturalno antropologijo.

Je francoski antropolog, začetnik strukturalne antropologije. Rodil se je 28. novembra 1908 v Belgiji kot sin umetnika in kot član pomembne francosko-judovske intelektualne družine. Študiral je filozofijo v Parizu, saj mu je, kakor je povedal leta 1972 v intervjuju z Jean-Joséjem Marchandom (za Arte France, na Lévi-Straussovem posestvu na Côte d'Or, film Pierra Beuchota), ta študij omogočal nenehno ohranjanje stika z vsem, kar je ljubil in kar ga je zanimalo: od slikarstva, glasbe pa do antičnih študij. Tedaj, vse do odhoda v Brazilijo, ga je zanimal tudi socializem kot politični angažma in tudi kot plodno intelektualno gibanje. Istočasno je eno od velikih intelektualnih odkritij zanj pomenil Freud, ki ga je spoznal prek kolegice in je zanj menil, da »pouvait dissimuler une rationalité secrète«. Paul Nizan ga je seznanil z entografijo (etnologije tedaj v Franciji ni bilo veliko) in takoj se mu je zdelo, da je to smer oz. orientacija, v katero se želi napotiti.

Med letoma 1935 in 1939 je bil profesor v Sao Paulu in v tem času je naredil več ekspedicij v osrednjo Brazilijo. Med letoma 1942 in 1945 je bil profesor na New School for Social Research v New Yorku. V letih bivanja v New Yorku je v New York Public Library od jutra do večera prebiral etnološka dela. Roman Jakobson, ki ga je srečal kot profesorja v ZDA, mu je bil blizu. Leta 1950 je postal predsednik École Pratique des Hautes Études (EPHE) in leta 1959 je zasedel stolico za Socialno antropologijo na Collège de France. Med knjigami je treba omeniti: *Mitologike* (4 vol.), *Divjo misel*, *Strukturalno antropologijo* (2 vol.), *Totemizem danes*, *Oddaljeni pogled* in *Dane besede*.

Med razlogi za njegovo popularnost so tudi njegovo zavračanje tedanjega pojmovanja zgodovine in humanizma, pa tudi to, da je zavračal prepričanje o privilegiranosti in enkratnosti Zahodne civilizacije. Lévi-Strauss se je zelo zanimal za klasično in sodobno glasbo, bil je ljubitelj opere. Tri področja intelektualnega življenja so bila zanj pomembna: marksizem, psihoanaliza in geologija, toda antropologija mu je odprla priložnost, da je prišel v stik z različnimi kulturami. Več kakor 59 let svojega življenja je posvetil študiju severno in južnoameriških domorodcev (Bororo, Nambikwara, Chaduevo, Mundé, Tupi-Kawahib, idr.). Metoda, ki jo je ob tem razvil, se imenuje strukturalizem. Sam pravi, da je to »iskanje nedvomnih harmonij«.

Strukturalizem je izpeljal iz lingvistične šole, katere fokus ni bil pomen besed, ampak pomensko senzitivni vzorci, ki jih oblikujejo besede. Strukturalizem v prehodu iz narave v kulturo vidi človekovo ravnanje po zakonih, ki je vtisnjeno v mentalno sliko. Človeka ni videl kot privilegiranega prebivalca planeta, ampak kot bežno vrsto, ki bo zapustila le nekaj sledov.

Razvil je tudi teorijo binarnih opozicij, za katere meni, da jih najdemo povsod po svetu in predstavljajo močno obliko organizacije človeške misli in kulture. Nekatere so del vsakdanjih praks, npr. kulinarčne; mednje sodi par *presno–kuhano*. Nekatere pa so uporabljane tako, da eden od terminov reprezentira privilegij in s tem ustvarja hierarhijo, drugi pa njegovo nasprotje. Črno vs. belo: črno lahko zastopa nekaj slabega, negativnega, mračnega, temnega, demonskega, hudičevega itn., belo pa velja za simbol čistosti, nedložnosti, nebeškosti itn.

Lévi-Strauss je bil večkrat nagrajen. Prejel je Wenner-Gren Foundation's Viking Fund Medal (1966), Erasmus Prize (1975), obenem je dobil več častnih nazivov na odmevnih univerzah (Oxford, Yale, Harvard, Columbia). Je član številnih pomembnih mednarodnih organizacij.

(D. B. R.)

NAGRADE IN DOKTORATI



NAGRADE UP FHŠ ZA IZJEMNE DOSEŽKE NA RAZLIČNIH PODOČRJIH SO LETA 2008 PREJELI: GAŠPER MITHANS, DR. POLONA TRATNIK IN SAMUEL FRIŠKIČ, VSI TRIJE ČLANI UREDNIŠTVA REVIJE MONITOR ZSA. ČESTITAMO! (T. K.) (FOTO: MINA BULIĆ)

DOKTORSKO TEZO Z NASLOVOM
»GRANDIOZNI NARCIZEM.
PRIMER: JOSIP BROZ TITO«
JE V LETU 2008
(NA ISH V LJUBLJANI)
USPEŠNO ZAGOVARJAL
MARKO VIDNJEVIČ,
KI ZA POMLAD 2009
V SODELOVANJU
S COLLEGIUM ARTIUM
UP FHŠ PRIPRAVLJA
ORGANIZACIJO MEDNARODNE
KONFERENCE »TITO PO TITU:
PRISPEVEK K ELABORACIJI
VEDNOSTI O OSEBNOSTI IN
DRUŽBENIH RAZSEŽNOSTIH
JOSIPA BROZA TITA«.
(FOTO: D. B. R.)



ZANIMIVE NOVOSTI, IZMENJAVA KAZAL IN NOVE KNJIGE ZALOŽBE ANNALES UP ZRS



IZ VSEBINE ČASOPISA ZA KRITIKO ZNANOSTI (ČKZ)

LETN. XXXV, ŠT. 228, 2007:
ZGODBA NEKEGA IZBRISA
ŠTEVILKA JE IZŠLA TUDI V ANGLEŠČINI:
ONCE UPON AN ERASURE:
FROM CITIZENS TO ILLEGAL RESIDENTS
IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA

UVODNIK

- 7 Barbara Bezneč: Zgodba nekega boja
11 Jelka Zorn in Uršula Lipovec Čebtron: Zakaj se ukvarjati z izbrisom?

IZBRISTM

- 17 Jelka Zorn: »Mi, etno-državljeni etno-demokracije«, - nastajanje slovenskega državljanstva
34 Barbara Bezneč: Nemogoče je mogoče. Intervju z Aleksandrom Todorovičem
46 Roberto Pignoni: Zgodba Velimirja Dabetiča
48 Borut Mekina: Spomenik izbrisanim
55 Roberto Pignoni: Dvojni izbris Alija Beriša

DIAGNOZA: IZBRIS

- 59 Uršula Lipovec Čebtron: Metastaze izbrisa
76 Uršula Lipovec Čebtron: Brez zdravstvene kartice nisi nihče. Intervju z Aleksandrom Dopliharjem

IZRIS

- 81 Marta Gregorčič: Fantomska neodgovornost ali fašizem v preobledah
98 Uršula Lipovec Čebtron: Iznajdba »notranjega sovražnika« po odcepitvi od Jugoslavije. Pogovor s pesnikom Borisom A. Novakom
101 Vlasta Jalušič: Organizirana nedolžnost in izključevanje. Nacionalne države in državljanstvo po vojni in kolektivnih zločinih
122 Andrej Kurnik: Izbrisani gredo v nebesa
132 Jelka Zorn: Izbrisimo taborišča, ne ljudi. Intervju z Robertom Pignonijem
139 Imma Tuccillo Castaldo: Imobilizirana državljanstva
148 Marta Stojčič: Izbris: od liminalnosti do metafore

PREBRIS

- 157 Igor Mekina: Izbris izbrisa
171 Svetlana Vasović: Izgon v smrt
177 Neža Kogovšek: Izbrisani. Predlog ustavnega zakona kot negacija pravne države
194 Boris Vežjak: Argumentacija in retorika v primeru izbrisanih

KRONOLOGIJA

- 204 Sara Pistotnik: Kronologija izbrisa 1990–2007

RECENZIJE

- 241 Mitja Velikonja: Z ironijo nad diskriminacijo, Izbrisani d.o.o. Franca Slaka
242 Mirt Komel: Zradirani, dokumentarni film Dimitarja Anakieva
243 Mirt Komel: Karavana izbrisanih, dokumentarni film Dražena Perić
245 Jadranka Ljubičić: O razstavah »Danes so dovoljene sanje« v galeriji Alkatraz (2003) in »Jara kača nestrpnosti« (2004) v Etnografskem muzeju
246 Luka Hrovat: Izbrisani odpori, razstava fotografij (2007) Infotočka – Metelkova

POVZETKI

DVD priloga: dokumentarna filma
Dimitar Anakiev (2004) Zradirani
Dražena Perić (2007) Karavana izbrisanih

Vsebina |

IZ VSEBINE REVIJE BOREC

LETN. LX, ŠT. 648–651, 2008:
ODDOGODENJE ZGODOVINE:
PRIMER JUGOSLAVIJE
PRISPEVKI Z MEDNARODNE KONFERENCE
(UREDILI LEV CENTRIH, JERNEJ KOSI,
PRIMOŽ KRAŠOVEC IN LIDIJA RADOJEVIČ)
NAPOSLED JE TU NEKAJ BESEDIL, KI VZPOSTAVLJA-
JO DISTANCE DO NEVZDRŽNE ETNOCENTRIČNE IN
HOMOGENIZACIJSKE ZGODOVINE, KI JE ŠIROKO
RAZPASENA V SLOVENIJI IN KI NE ZDRŽI OSTREGA
POGLEDA, KAJ ŠELE RESNE KRITIKE.
SORODNO KRITIČNO REFLEKSIJO IN EPISTEMIČNE
ZASTAVKE ZA DRUGAČNO DELANJE ZGODOVINE
VSEBUJE TUDI SKLOP »HUMANISTIKA IN DRUŽBO-
SLOVJE NA PERIFERIJ« V LETOŠNJEM ČKZ, LETN.
XXXVI, ŠT. 233, 2008 (GLEJ SPODAJ).



ZGODOVINOPISJE NA ORIENT EKSPRESU

- JÓZSEF BOROČZ
163 Beljenje zgodovin
CATHERINE SAMARY
181 »Polpretekla zgodovina« v družbenoekonomskih analizah Jugoslavije v obdobju hladnih vojn
GEOFFROY PASCAL GERAUD
199 Protitotalitarizem brez totalitarizma: francoski »javni intelektualci« o Jugoslaviji na začetku devetdesetih let
225 AVTORSKI IZVLEČKI IN POVZETKI/
AUTHOR'S ABSTRACTS AND SUMMARIES
247 KRATKA PREDSTAVITEV AVTORJEV
PRISPEVKOV
250 NAVODILA AVTORJEM

KAZALO

PRIMOŽ KRAŠOVEC

- 11 Oddogodenje po dogodku: spremna beseda komaj preživelega člana Pečadije in priče rojstva koncepta

KAJ POČETI Z ZGODOVINO? INTERVENCIJE V SODOBNO ZGODOVINOPISJE IN JAVNO RABO ZGODOVINE

- MATEJJA RATEJ
19 Relativizacija avtorja (zgodovinarja) v slovenskem zgodovinopisju po letu 2000
RASTKO MOČNIK
39 Zgodovinopisje kot identiteta vednost: trije slovenski zgodovinarji o razbitju jugoslovanske federacije
LEV CENTRIH
61 O pomenu Komunistične partije Slovenije med drugo svetovno vojno in po njej
ALBERTO TOSCANO
83 Emblemi in rezi: filozofija v zgodovini in proti njej

SPREMINJANJE REVIZIONIZMA V ZGODOVINO

- OZREN PUPOVAC
111 Ničesar ni bilo – razen kraja, kjer je bilo: Đindić in Jugoslavija
SLOBODAN KARAMANIĆ
139 »Resnica in sprava« kot zgodovinski revizionizem: primer dediščine vojn in nasilja v postjugoslovanskem kontekstu
NEROJŠA JOVANOVIĆ
151 Protifašizem med dvema smrtna: intelektualna elita v Bosni in Hercegovini ter njen civilno-liberalni revizionizem

6 ★ BOREC 648-651
REVIJA ZA ZGODOVINO, ANTHROPOLOGIJO IN KNJIŽEVNOST



IZ VSEBINE ROMUNSKJE REVIJE
ECHÍNOX

LETN. XV, ŠT. 15, 2008:
MÉMOIRES DE PRISON /
PRISON MEMORIES

Volume 15

Coordonateur
Ruxandra Cesereanu



Mémoires de prison / Prison Memoirs

Sommaire

Corin Braga	5	<i>Introduction. La mémoire de la souffrance</i>
Ruxandra Cesereanu	7	<i>The Gaze Reflected in the Romanian Detention Memoirs</i>
Doina Jela	16	<i>La mémoire trompeuse</i>
Sidonia Grama	23	<i>The Other Side of Memory: The Faces of Silence and Oblivion in Oral History</i>
Ioan Clușea & Stăncuța Todea	32	<i>Répression, système et régime pénitencier en Roumanie, 1947-1964</i>
Ioana Both	68	<i>Des mots et des nombres...</i>
Mihaela Ursă	78	<i>Women Imprisoned – History and (Her)story</i>
Silvia Mitricioaei	94	<i>Bodies and Human Beings. Women in Communist Prisons</i>
Sanda Cordoș	103	<i>La grande expérimentation de la pédagogie communiste: la rééducation à Pitesti</i>
Alin Mureșan	110	<i>Expressing the Inexpressible</i>
Doru Pop	115	<i>„Our suffering as a testimony for future generations”</i>
Cristina Miloș	122	<i>With God in the Inferno</i>
Dinu Gherman	126	<i>The Avowal and Testimony of Fear in the Romanian Concentration System (1948-1965): Notes on Detention Memoirs</i>
Luiza Vasiliu	133	<i>Les Académies de la mort et de l'espoir</i>
Raul Boșta	142	<i>Paul Goma et l'expression de la résistance</i>
Ela Valimăreanu	149	<i>Primo Levi, Jean Améry et Anne Frank: Trois témoignages de l'estuaire de la mort</i>
Cristina-Eva Șandru	161	<i>Memorialising Totalitarian Terror: The 'Overcoded Fictions' of East-Central Europe</i>
Ioan Mușlea	177	<i>Alexander Soljenitsyne – in memoriam</i>
	181	Compte-rendus
	221	Abstracts



IZ VSEBINE REVIJE DELTA

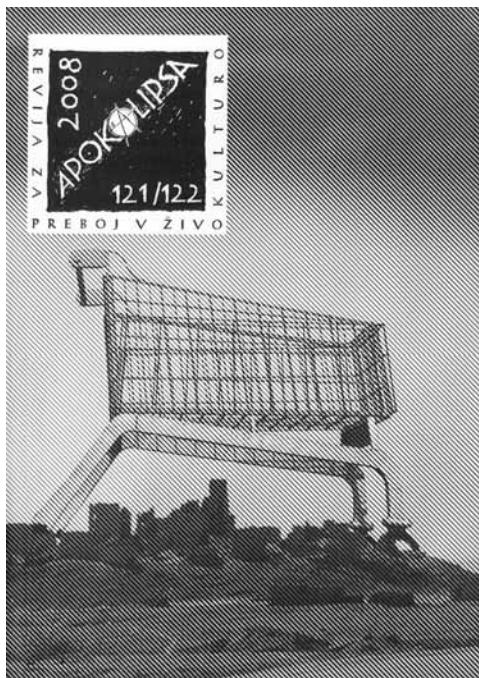
LETN. XIII, ŠT. 3-4, 2007:
EPISTEMOLOŠKO BRANJE FREUDA
LEZBIČNI FILM

its

ZGODOVINOPISJE NA ORIENT EKSPRESU JÓZSEF BORÓCZ	163	Beljenje zgodovin CATHERINE SAMARY
»Polpretekle zgodovina« v družbenoekonomskih analizah Jugoslavije v obdobju hladnih vojn GEOFFROY PASCAL GERAUD	181	Protitotalitarizem brez totalitarizma: francoski »javni intelektualci« o Jugoslaviji na začetku devetdesetih let
225 AVTORSKI IZVLEČKI IN POVZETKI/ AUTHOR'S ABSTRACTS AND SUMMARIES	247	KRATKA PREDSTAVITEV AVTORJEV PRISPEVKOV
250 NAVODILA AVTORJEM	105	KATARINA MAJERHOLD – Challenges and Dilemmas of Lesbian Film
		FEMINISM AND PSYCHOANALYSIS
	113	DARINKA LUKIN – Freud's Women and the Emergence of Psychoanalysis Beyond the Personal and the Conceptual
	141	ABSTRACTS
	145	BACK ISSUES

contents

		EDITORIAL
5	Fighting Stupidity	
		AN ANGEL AT HER TABLE
9	PETRA MIKULAN – Mothers, Take Care That Your Daughters Do Not Become Passionate Readers!	
29	JAKOB DIMENIK – Women Who Read Obscene Novels	
37	ELVIRA DOJČINAR – Are Our Women Really as Described by Our Male Writers?	
		EPISTEMOLOGICAL READING OF FREUD
41	SIGMUND FREUD – Reality Testing in Neurosis and Psychosis	
47	ANDRAZ VALČL – Testing Freud's Reality Testing Exercises in Epistemological Readings of Freud	
		POLITICS / ETHICS OF THE BODY
105	KATARINA MAJERHOLD – Challenges and Dilemmas of Lesbian Film	
		FEMINISM AND PSYCHOANALYSIS
113	DARINKA LUKIN – Freud's Women and the Emergence of Psychoanalysis Beyond the Personal and the Conceptual	
		113 DARINKA LUKIN – Freud's Women and the Emergence of Psychoanalysis Beyond the Personal and the Conceptual
		141 ABSTRACTS
		145 BACK ISSUES



IZ VSEBINE REVIJE
APOKALIPSA

Št. 121/122, 2008:
SLOVANSKI MOST – ETELA FARKAŠOVA
POLEMOS – GORAN STARČEVIČ
CIKEL BESEDIL O MONTAIGNU
• NASTJA SKRUŠNY
• MERLEAU-PONTY
• JEAN-LUC MORION

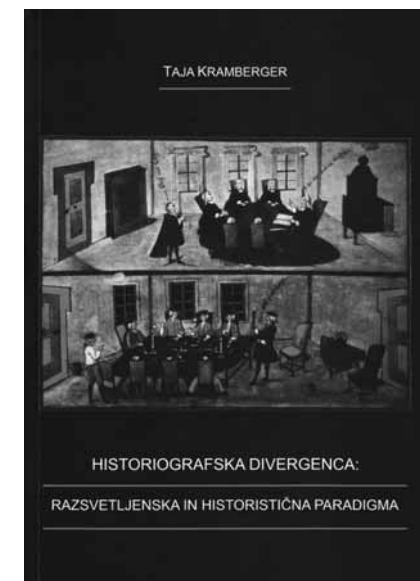
Št. 123, 2008:
HAIKU NATEČAJ
(HAIKUJI, TANKE, HAIGE,
HAIBUNI, HAIKU STRIP)

Št. 126/127/128, 2008:
PREVAJALSKA DELAVNICA
(V ALŽIRU, BRANE MOZETIČ)
TRANSCEDENCA IN FEMINILNO
• IVA JEVTIČ
• PRIMOŽ REPAR

REVIJA V REVIJI
DNEVNIK – FIONA SAMPSON



IZ KNJIŽNE PRODUKCIJE ZALOŽBE
ANNALES, UP ZRS KOPER
2007–2008: URER IRILIT AUGUE COMMODO LORTIE DIT
ADIGNIM NULLA FEUM IRILISC ILIQUISIT, QUIS NO





**PORTFOLIO
MINA BULIČ**

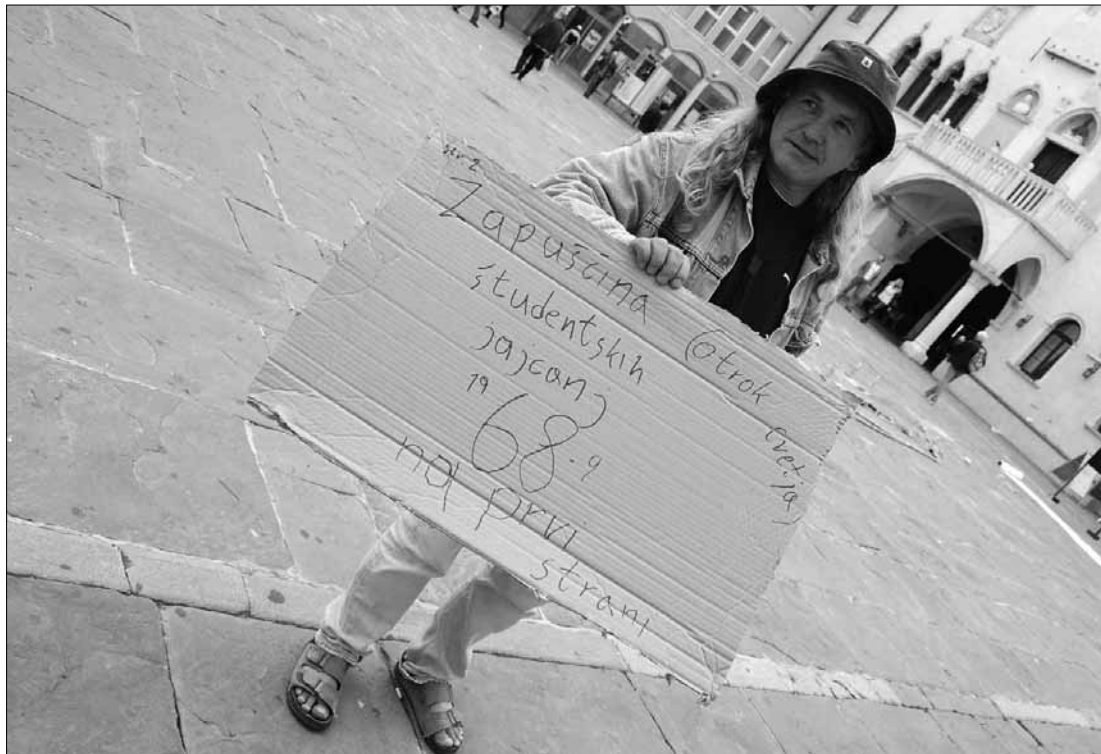
**Protest »Univerza ni naprodaj!«
7. 10. 2008 Titov trg Koper
Prvi študentski protest v zgodovini UP**

1. NEZNANI GOSPOD NAM JE PRED PROTESTOM PRINESEL SVOJ TRANSPARENT IN ODŠEL BREZ BESED...
2. IZDELOVANJE FORESTERIJ IZ "DAS MASE" »KUPIS? PRODAM!« NEPREMIČNINSKA DRAŽBA
3. NEUBOGLJIVCI
4. PODPISOVANJE PETICIJE
5. KOMILITONI
6. PROTEST
7. ERIK BOŽIČ, ŠTUDENSKI SVET FHŠ
8. PODPORNICE

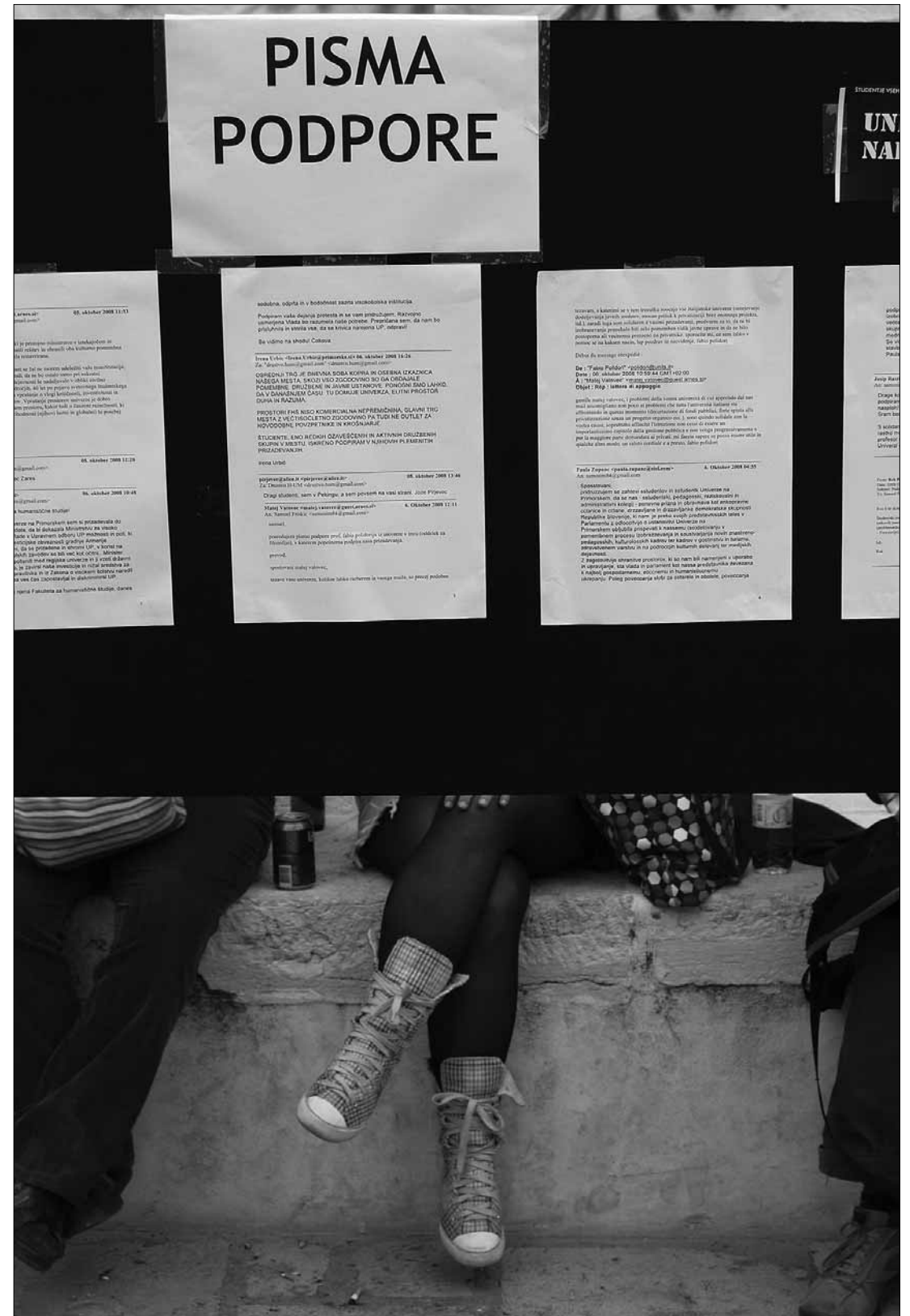
**Protest "Univerza ni naprodaj!"
Ljubljana, 14. 10. 2008 Park Zvezda in sprehod do vlade RS**

9. NAPISI V RAZLIČNIH JEZIKIH
10. ŠTUDENTI SMO UNIVERZA!
11. POHOD PARLAMENT-VLADA
12. GLASNI SMO
13. DELOŽIRANI HUMANISTI, BODOČI TERORISTI
14. ZAINTERESIRANA JAVNOST
15. PRED VLADNO UTRDBO
16. NISMO NAPRODAJ!

**Basta! so rekli tudi v Italiji.
Protest proti reformi šolstva, Trst 25. 10. 2008**

























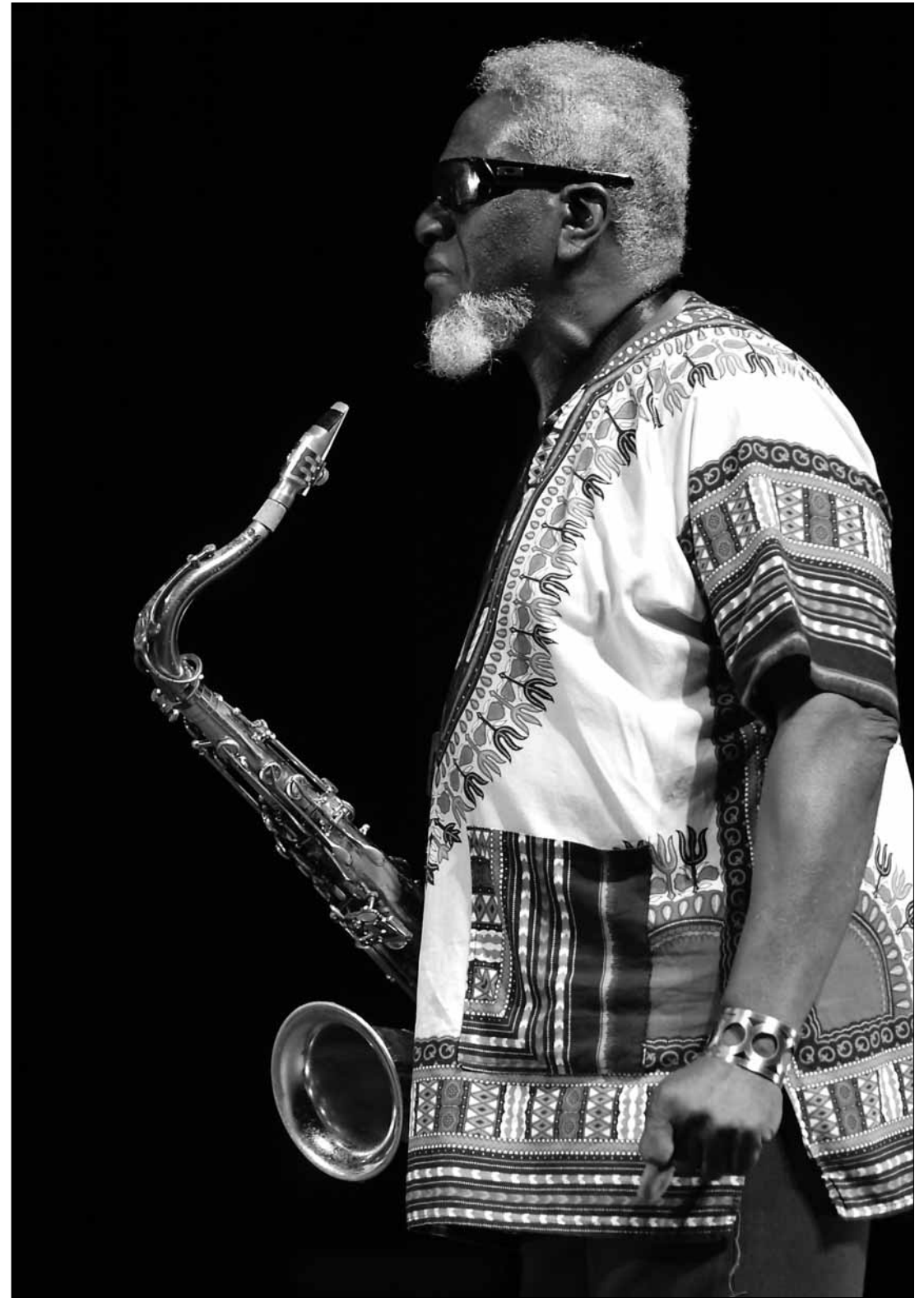
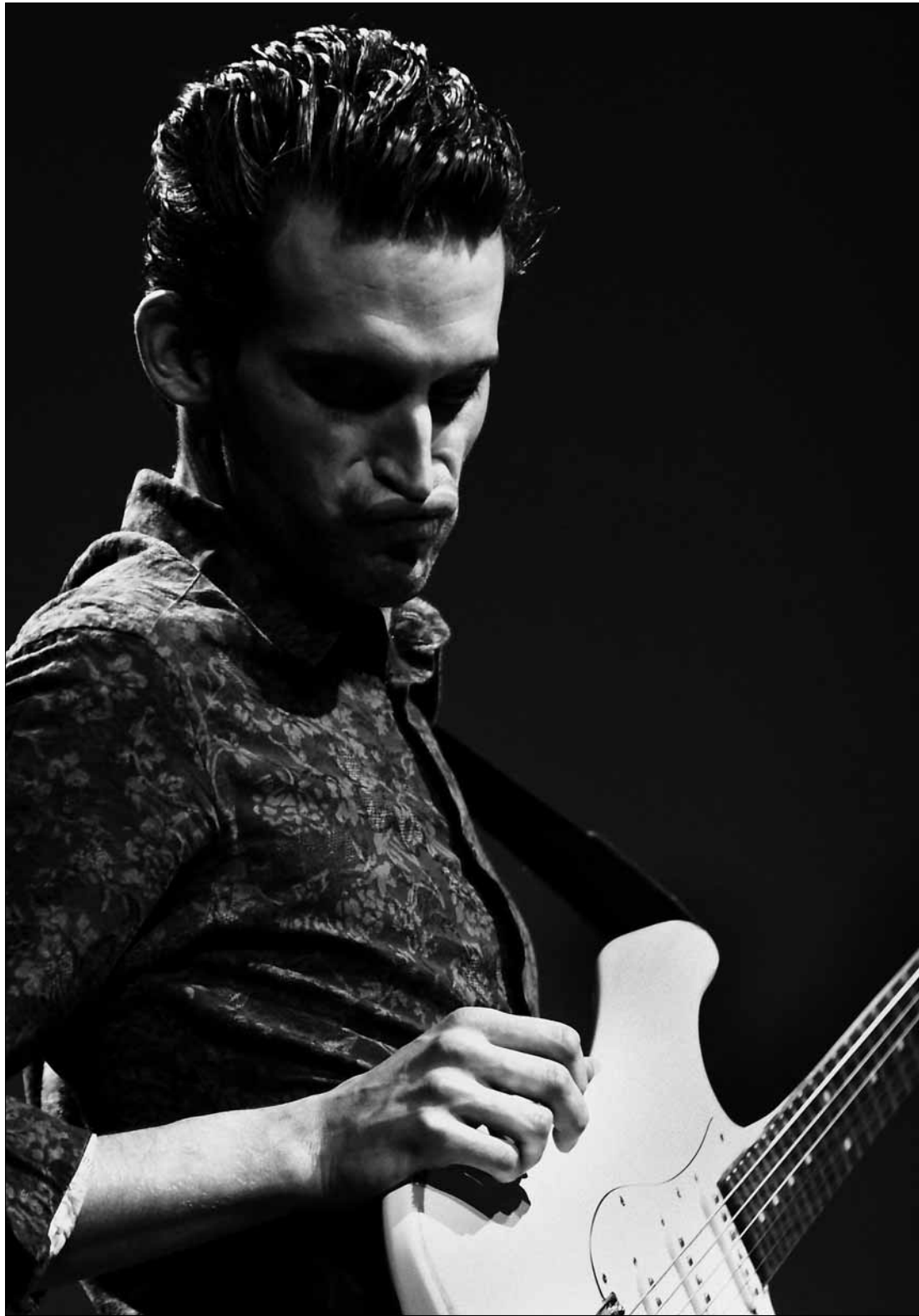
PORTFOLIO
JOŽE POŽRL

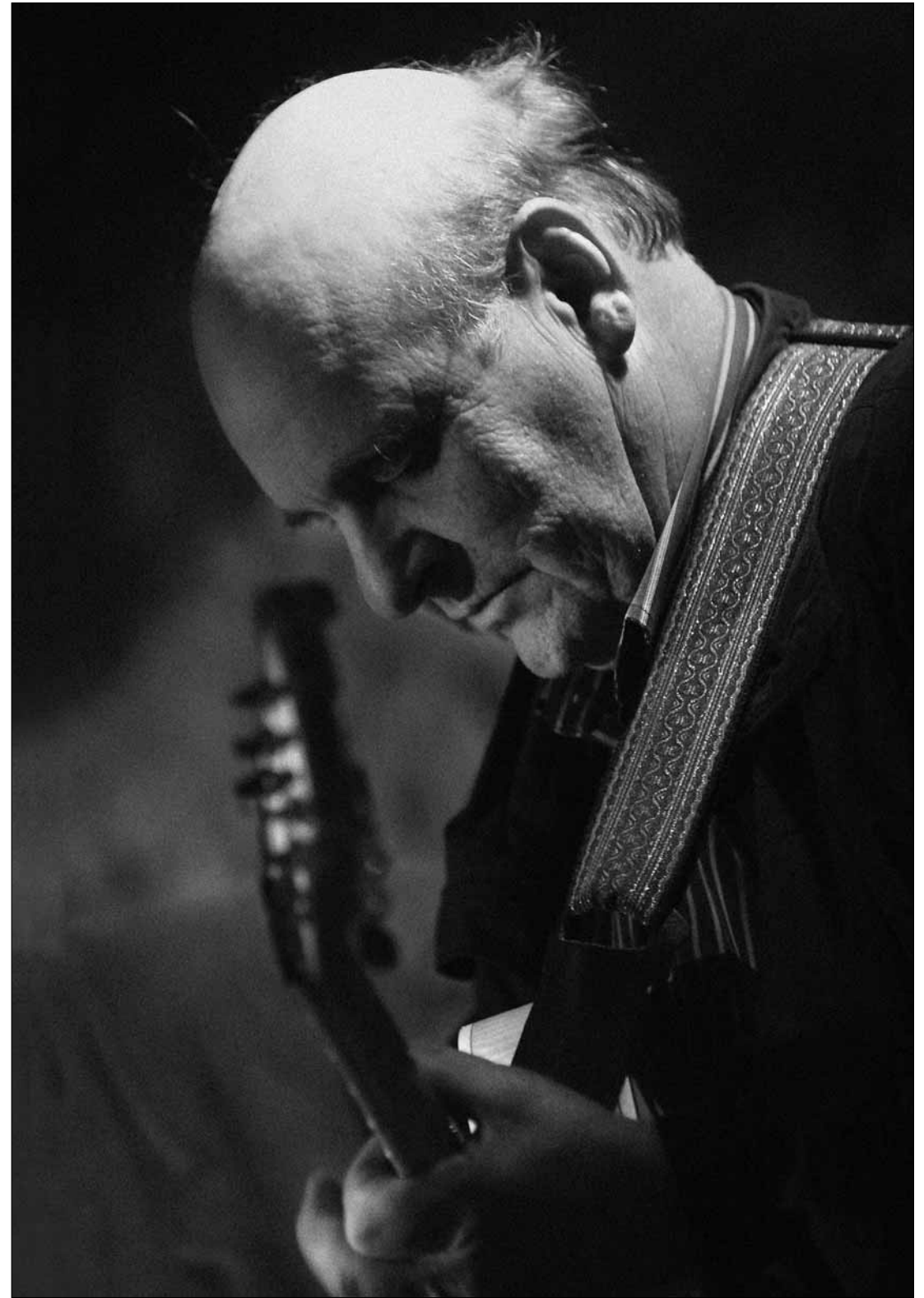
**PORTFOLIO
JOŽE POŽRL**

Izpod odra

1. TEO COLLORI (GWEN HUGES BAND - JAZZ IN VINO - KOSOVELOV DOM, 22. I. 2009)
2. PHAROAH SANDERS (JAZZ FESTIVAL LJUBLJANA - KRIŽANKE, 3. 7. 2008)
3. JURE TORI (CANKARJEV DOM, 13. 4. 2008)
4. SPARTACO ČRNJARIĆ (DENIS RAZZ QUARTET - JAZZHRAM DIVAČA, 8. II. 2008)
5. LORENA FAVOT (PANORAMIX QUARTET - JAZZHRAM DIVAČA, 29. 12. 2007)
6. JURE PUKL (HIGH INTERACTION GROUP - GLASBENA ŠOLA KOPER, 17. 10. 2008)
7. RALPH TOWNER (JAZZ IN VINO - KOSOVELOV DOM SEŽANA, 18. 10. 2008)
8. MARJAN STANIČ (LOLITA - JAZZHRAM DIVAČA, 7. 3. 2009)

- STR. 6 EDUARDO CONTIZANETTI (CHIRIKE - BALADOOR JAZZ FESTIVAL KOPER, 15. 6. 2008)
- STR. 24 FRANCESCO BIGONI (OSMIZZA - JAZZHRAM DIVAČA, 6. 12. 2008)
- STR. 128 TIPKOVNICA
- STR. 154 ZGODBE IZ PRSI
- STR. 190 DOTIK
- STR. 232 YANG MING (NEXT MUSIC ENSEMBLE - JAZZHRAM DIVAČA, 24. I. 2009)
- STR. 270 ZLATKO KAVČIČ (BRUNO CESSSELLI TRIO - JAZZHRAM DIVAČA, 22. II. 2008)









NAVODILA AVTORJEM

1. *Monitor ZSA* objavlja prispevke s področja:
 - + epistemologije humanističnih in družbenih znanosti,
 - + zgodovinske antropologije, socialne antropologije, antropologije antičnih svetov, antropologije spolov, antropologije vsakdanjega življenja,
 - + lingvistike govora in teorije družbene komunikacije, medijskih in kulturnih študijev,
 - + drugih sorodnih disciplin.
2. Revija objavlja prispevke v slovenščini, francoščini, angleščini, italijanščini, nemščini in španščini in po posebni odločitvi uredništva še v nekaterih drugih jezikih. Ima mednarodni recenzentski sistem.
3. Avtorji naj oddajo prispevke na računalniški disketi z dodanim izpisom na naslov: *Monitor ZSA*, Založba Annales, Znanstveno raziskovalno središče Koper, Univerza na Primorskem, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija, ali po elektronski pošti na naslov: monitorzsa@gmail.com
4. Prispevki naj bodo opremljeni z vsemi potrebnimi avtorskimi podatki (ime in priimek, akademski ali profesionalni naziv, ime in naslov institucije, naslov elektronske pošte, številka telefona in faksa) ter z označbo, za katero rubriko so namenjeni. Za stik z uredniki lahko uporabite tudi elektronska naslova: barbara.zych@guest.arnes.si (za informativni blok *Miscellanea*) in kraja@siol.net (za teoretsko-analitični blok *ZSA Files*), za ostalo korespondenco pa: monitorzsa@gmail.com
5. Uredništvo ne sprejema prispevkov, ki so že bili objavljeni v drugih publikacijah ali istočasno poslani v objavo drugam. Avtorske pravice objavljenega prispevka zadrži avtor, revija pa si pridržuje pravico, da prispevek ponatisne, razen v primeru, da gre za drugačen dogovor. Avtorske pravice za objavo posebnih gradiv v reviji je dolžan pridobiti sam avtor prispevka, in sicer od lastnika avtorskih pravic.
6. Prispevki za rubriko *Članki* v bloku *ZSA Files* naj ne presegajo ene avtorske pole in pol (približno 43.000 znakov), prispevki za blok *Miscellanea* pa naj obsegajo največ 9.000 znakov.
7. Zaželeno je, da prispevki za rubriko *Pregled knjig* obravnavajo dve ali več del in jih medseboj kritično primerjajo.
8. Prispevki za rubriko *Članki* v bloku *ZSA Files* morajo imeti povzetek (do 2.000 znakov) in ključne besede (5-7). Članek v tujem jeziku mora imeti povzetek v slovenščini, članek v slovenščini pa povzetek v katerem izmed zgoraj navedenih jezikov revije. Avtorji naj za prevode poskrbijo sami: če je članek v tujem jeziku in avtor ne zna slovenskega jezika, za prevod poskrbi uredništvo.

9. Priporočamo urednik besedil *Word za Okna* (.doc). Sprejemamo tudi besedila v *Rich Text Formatu* (.rtf) ter v tekstni obliki (.txt). Če je le mogoče, naj bodo članki natisnjeni v črkah velikosti 12 (opombe v velikosti 10), tipa *Times New Roman* ter 1,5 vrstičnim razmakom. Črke iz drugih pisav in posebne grafične znake, ki jih izbrani urednik besedila nima ali povzročajo pri konvertiranju težave, je potrebno v besedilu posebej označiti in jih na robu jasno izrisati oziroma izpisati.
10. Morebitno slikovno oziroma grafično gradivo naj avtor upošteva kot del besedila in temu primerno omeji obseg prispevka. Gradivo z vsemi potrebnimi označbami (navedba vira, podnapis ipd.) naj bo po možnosti že pretvorjeno v elektronsko obliko in vnešeno v članek. Če mora gradivo biti na natanko določenem mestu v članku, naj bo že vnešeno na ustrezna mesta. V nasprotnem primeru naj bo na koncu besedila: o natančni umestitvi gradiva bo v tem primeru odločal grafični urednik. Če gradiva ni mogoče pretvoriti v elektronsko obliko in ga že vnesti v članek, ga je potrebno dodati posebej, v besedilu pa razločno označiti, kam se vstavi. Gradivo vračamo le po predhodnem dogovoru.
11. Naslovi knjig, člankov in umetniških del ter tuje besede naj bodo v prispevkih označeni s kurzivo (*italic*).
12. Citati med besedilom naj bodo označeni z narekovaji. Daljši citati naj bodo oblikovani v samostojne odstavke.
13. V različne načine citiranja avtorjev uredništvo ne bo posegalo, vendar si pridružuje vso pravico, da zavrne prispevke, ki izbranega načina citiranja ne bodo dosledno uporabljali.
14. V primeru citiranja spletnih strani, naj bo naveden datum izpisa.
15. Zaželeno je, da so daljši prispevki smiselno razčlenjeni z mednaslovi.
16. Prispevki naj bodo pripravljene za tisk. Uredništvo opravlja le manjše oziroma končne jezikovne korekture.
17. Če prispevki ne bodo ustrezali navedenim tehničnim in jezikovnim pogojem, jih uredništvo ne bo obravnavalo.
18. Vsi prispevki za rubriko *Članki* v bloku *ZSA Files* so podvrženi recenzentskemu postopku. Avtorji besedil, izbranih za objavo, bodo o tem obveščeni najkasneje v roku dveh mesecev po oddaji prispevka. Nenaročenih besedil ne vračamo.
19. Prispevki niso honorirani. Ob izidu revije prejme vsak avtor in vsak recenzent po en avtorski izvod revije *Monitor ZSA*. Avtorji znanstvenih člankov pa prejmejo še vsak po 5 separatov znanstvenega članka.
20. Nekateri teksti v celoti in vsi povzetki tekstov rubrik *Članki* in *Transcriptiones* so objavljeni tudi na spletni strani elektronske revije *Monitor ZSA*:
<http://www.zrs-kp.si/SL/zalozbaa.htm>

ISTRUZIONI PER GLI AUTORI

1. *Monitor ZSA* accoglie contributi concernenti varie discipline:
 - + epistemologia delle scienze umane e sociali,
 - + antropologia storica, antropologia sociale, antropologia del mondo antico, antropologia dei sessi, antropologia della vita quotidiana,
 - + linguistica e teoria della comunicazione sociale, studi culturali e sulla comunicazione di massa,
 - + altre discipline affini.
2. La rivista pubblica i contributi in lingua slovena, francese, inglese, italiana, tedesca, spagnola e, a discrezione della Redazione, in alcune altre lingue. Tutti gli articoli saranno recensiti da un team internazionale di supervisori.
3. Gli articoli saranno inviati tramite supporto magnetico (floppy disk o CD), accompagnato da una versione cartacea, per posta ordinaria al seguente indirizzo: Monitor ZSA, Založba Annales, Znanstveno raziskovalno središče Koper, Univerza na Primorskem, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenia; oppure tramite posta elettronica all'indirizzo: monitorzsa@gmail.com
4. Ogni articolo deve essere corredato dai dati personali dell'Autore (nome, cognome, titolo accademico o professionale, denominazione ed indirizzo dell'ente di appartenenza, e-mail, numero di telefono e fax) e dalla segnalazione della rubrica a cui è rivolto. Alcuni redattori possono essere contattati ai seguenti indirizzi: barbara.zych@guest.arnes.si (per la sezione Miscellanea); ktaja@siol.net (per la sezione Articoli del comparto ZSA Files), monitorzsa@gmail.com (per altra corrispondenza).
5. La Redazione si riserva di respingere i contributi già editi o in via di pubblicazione. L'Autore mantiene i diritti sull'articolo pubblicato, cedendo alla Rivista il diritto di prima pubblicazione, salvo accordi diversi. Il copyright di ogni specifico materiale pubblicato sulla Rivista va richiesto allo stesso Autore.
6. I contributi della sezione Articoli (ZSA Files) non potranno eccedere i 43.000 caratteri, mentre nel caso della sezione Miscellanea il numero massimo dei caratteri sarà pari a 9000.
7. La Rivista predilige per la rubrica Recensioni di libri la comparazione critica di due o più lavori.
8. Gli articoli redatti in una lingua straniera saranno accompagnati da un riassunto in Sloveno (cc. 2000 caratteri) e da 5-7 parole chiave. Un articolo redatto in Sloveno sarà invece corredato da un riassunto che dovrà essere tradotto in una delle lingue straniere sopra indicate. Le traduzioni saranno a carico dell'Autore. Soltanto nel caso di articoli redatti in lingua straniera, qualora l'Autore non conoscesse lo Sloveno, vi provvederà la Redazione.
9. I testi vanno recapitati in formato .doc (Microsoft Word per Windows), .rtf (Rich Text Format), .txt (Text Only Format). Il testo digitato e stampato dovrà essere uniformato ai seguenti parametri: dimensione carattere testo (12), dimensione carattere note a piè di pagina (11),

tipo di carattere (Times New Roman), interlinea (1,5). Tutti i caratteri speciali o i simboli grafici non inclusi nel programma indicato e che potrebbero causare difficoltà nel momento della conversione andranno evidenziati nel testo e trascritti in modo chiaro a margine.

10. L'Autore considererà gli eventuali materiali (icono)grafici come parte integrante del manoscritto riducendo di conseguenza la lunghezza del testo principale. I materiali, corredati da tutte le informazioni necessarie (fonte, didascalia ecc.) saranno possibilmente già convertiti in versione elettronica (PC-IBM compatibile) ed inseriti nel testo. Laddove i materiali facessero riferimento a passaggi specifici dell'articolo, sarà cura dell'Autore collocarli nella posizione desiderata. In caso contrario, saranno inseriti a fine testo o nella collocazione decisa dal Redattore grafico. Se i materiali allegati non potranno essere convertiti in formato elettronico, essi potranno venir spediti a parte, indicando per ciascun elemento di tale materiale la rispettiva posizione nell'articolo.
11. I titoli dei volumi, articoli, opere d'arte e parole straniere saranno redatti con il carattere corsivo (*italic*).
12. La citazione breve che si inserisce nel corpo del testo è racchiusa da virgolette. La citazione lunga va posta fuori testo, in un paragrafo separato.
13. La Redazione non interviene sulle diverse modalità di citazione degli autori, tuttavia si riserva il diritto di rifiutare i contributi che non si atterranno direttamente alle norme di citazione qui indicate.
14. Nel caso di citazioni tratte da pagine Internet andrà indicata la data dell'ultima visita.
15. Gli articoli lunghi saranno possibilmente divisi in capitoli con sottotitoli.
16. Al momento della consegna, i contributi dovranno presentarsi in forma già conforme per la stampa. La Redazione si riserva esclusivamente il compito di operare una semplice revisione tipografica.
17. La Redazione non prenderà in considerazione i manoscritti che non rispetteranno i criteri tecnici e linguistici sopra indicati.
18. L'accettazione dei contributi nella sezione Articoli (ZSA Files) è subordinata al giudizio dei supervisori ed è comunicata entro 2 mesi dalla presentazione dell'articolo. I dattiloscritti, anche dei lavori non pubblicati, non verranno restituiti.
19. Le collaborazioni non sono retribuite. Ogni autore e ogni supervisore riceverà una copia della rivista *Monitor ZSA*. Gli autori degli articoli scientifici riceveranno inoltre 5 abstract dell'articolo pubblicato.
20. Alcuni contributi (full text) e tutti i riassunti delle rubriche *Articoli* e *Transcriptiones* saranno pubblicati anche in versione elettronica sulla home page della rivista *Monitor ZSA*: <http://www.zrs-kp.si/SL/zalozbaa.htm>

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

1. *Monitor ZSA* aims to publish articles in the field of:
 - + epistemology of humanities and social sciences;
 - + historical and social anthropology – especially the scientific and humanistic study of man's present and past biological, linguistic, social, and cultural variations;
 - + linguistics and the theory of social communication including media and cultural studies;
 - + other disciplines related to the above.
2. The Review publishes articles in Slovene, French, English, Italian, German, Spanish, and – at the discretion of the Editorial Board – in other languages as well. The Review has an international team of experts for assessing articles.
3. Authors are asked to submit their contributions on a computer disk, accompanied by a paper copy, to the following address: Monitor ZSA, Publishing House Annales, University of Primorska, Science and Research Centre Koper, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenia, or to the E-mail address: monitorzsa@gmail.com
4. All necessary data concerning the authors identities – first names, family names, academic or professional titles, name and address of their professional institutions (where applicable), e-mail, telephone and/or fax number – should be attached with the contributions. Authors should also add a note specifying which section of The Review the article is intended for. To contact editors of specific sections, the contributors should use the following e-mails: barbara.zych@guest.arnes.si (for the section "Miscellanea"), ktaja@siol.net (for the section "Articles" within "ZSA Files"), monitorzsa@gmail.com (for other correspondence).
5. The Editorial Board will not accept articles, which are published or are being considered for printing simultaneously in other reviews and publications. The author holds the copyright of the contribution, whereas a publication retains a right to reproduce the work, if not agreed otherwise. The copyright of any special material, published in the Review, should be obtained by the author himself.
6. As for the section "Articles" (ZSA Files), the contributions should not exceed 43.000 characters in length, while contributions to the section "Miscellanea" should not be over 9000 characters in total length.
7. For book reviews, Monitor ZSA encourages contributions that deal with two or more works being critically compared.
8. Articles, written in a foreign language, should have an abstract provided in Slovene (up to 2000 characters) with key words (5 to 7). A Slovene article should include an abstract, written in any of the above listed foreign languages. Translations should be provided by authors themselves. However, if an article is written in a foreign language and the author does not speak Slovene, a translation can be provided by the Editorial Board.

9. For word processing, we recommend Word for Windows (file type .doc). We also accept text, stored in Rich Text Format (.rtf) and in Text Only Format (.txt). If possible, the articles should be typed and printed in font size 12 (notes in 11) and in font type Times New Roman, using line spacing 1,5. Special letters of graphic symbols, which are not included in the chosen program and which might cause difficulties while being converted, should be clearly marked or drawn in the margin.
10. The author should consider illustrations and graphic materials as a part of the paper and thus limit the main text accordingly. Materials, accompanied by all necessary information (sources, commentaries, etc.), should be provided in an electronic format (PC-IBM compatible) and included in the text. If materials are to be associated with a specific passage of the article, they should be clearly inserted into the document before sending. If not, they should be at the end of the text. In this case, the graphic editor will decide where to insert the materials. If the accompanied materials cannot be transformed into an electronic format and need to be included within the text, the author should attach them separately, indicating clearly where they are to be placed.
11. Titles of books, articles, works of art and foreign words should be italicised.
12. Quotations, given in the text, should be put in quotation marks. Long quotations should be given in separate paragraphs.
13. In citing works, no specific system is prescribed, even though the Editorial Board may – at its discretion – refuse papers, written by authors who do not follow clear and consistent system.
14. As for the citation of electronic sources, the author should refer to the date of the last check out of the text.
15. Long articles should be divided into chapters or similarly structured units.
16. When submitted, contributions should be ready for publishing. The Editorial Board will then only provide the final linguistic supervision.
17. The Editorial Board will not consider papers, which do not meet technical and linguistic criteria, stated above.
18. As for the "Articles" (ZSA Files), decisions about publishing all submitted articles normally involves reference to expert referees.
19. No royalties are paid to the contributors. Authors and referees receive a copy of Monitor ZSA. Each author of a published scientific article receives 5 off-prints of his/her article.
20. Some texts and all abstracts of the sections "Articles" and "Transcriptiones" are also published in full form in the online Review Monitor ZSA:
<http://www.zrs-kp.si/SL/zalozbaa.htm>

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

- 1° *Le Monitor ZSA* est une revue publiant les textes scientifiques des domaines des sciences humaines et sociales suivants:
 - épistémologie des sciences humaines et sociales,
 - anthropologie historique, anthropologie sociale, anthropologie des mondes antiques, anthropologie des genres, anthropologie de la vie quotidienne,
 - linguistique de la parole et théorie de la communication sociale, études des média et de culture,
 - autres disciplines voisines.
- 2° La revue publie les textes en slovène, en français, en anglais, en italien, en allemand, en espagnol, et, en suite d'une décision spéciale de la rédaction, aussi en autres langues. La revue dispose du système d'évaluation international pour les articles.
- 3° Les auteurs sont priés de transmettre leurs textes, sur une disquette d'ordinateur en plus d'un empreint sur papier, à l'adresse Monitor ZSA, Maison d'édition Annales, Université de Primorska, Centre de recherches scientifiques Koper, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovénie, ou par le courrier électronique à l'adresse : monitorzsa@gmail.com
- 4° Les textes doivent être suivis de données nécessaires concernant les auteurs (prénom, nom, titre académique et professionnel, nom et adresse de leur institution, adresse électronique, les numéros de téléphone et de fax) avec l'indication de la rubrique de destination. Pour les contacts avec les responsables de rédaction, deux autres adresses électroniques pourraient être utilisées, à savoir: barbara.zych@guest.arnes.si (pour la division d'informations Miscellanea) et ktaja@siol.net (pour la division théorico—analytique ZSA Files), autre correspondance est à adresser monitorzsa@gmail.com
- 5° La rédaction n'accepte pas de textes qui étaient déjà publiés dans d'autres publications ou bien envoyés, en même temps qu'au Monitor ZSA, aux plusieurs adresses pour y être publiés. Les droits d'auteurs appartiennent à l'auteur, sauf dans les cas d'un accord différent; la revue se réserve le droit de reproduction des textes. Les droits de publication des matériaux spéciaux dans la revue sont en charge de l'auteur de l'article.
- 6° Les textes pour la rubrique Articles (ZSA Files) ne doivent pas excéder aux 43.000 signes, les textes pour la division Miscellanea ne doivent pas excéder aux 9.000 signes.
- 7° Pour les textes dans la rubrique Survol des livres il est souhaitable qu'ils traitent deux ou plusieurs ouvrages portants sur les sujets voisins tout en les confrontant d'une mode critique.
- 8° Aux textes destinés à la rubrique Articles (ZSA Files), un extrait de 2000 signes et une énumération des mots clés (5-7) doivent être annexés. Un article dans une langue non slovène doit avoir un extrait en cette langue, un article en slovène doit avoir un pareil extrait dans une des langues énumérées supra. Les traductions sont le soin des auteurs eux-mêmes, sauf dans le cas où le texte est dans une langue non-slovène et l'auteur ne dispose pas d'une connaissance de cette langue – dans ce cas la traduction est prise en charge par la rédaction.
- 9° Le processeur des mots Word for Windows (.doc) est recommandé. On accepte aussi les textes dans Rich Text Format (.rtf) et dans la forme textuelle (.txt). Il est souhaité que les

textes soient écrits, si possible, en caractères grandeur 12 (les notes grandeur 10), en utilisant les fonts Times New Roman, et avec un décalage entre lignes de 1,5. Les caractères des écritures non latines et les signes graphiques dont le processeur des mots choisi ne dispose pas, ou elles produisent, dans le cas de conversion, des difficultés, doivent être marquées et clairement signalés sur les marges de la page.

- 10° Les matériaux graphiques ou picturaux éventuels doivent être traités par les auteurs comme faisant partie de leur texte et doivent être inclus dans le calcul de la quantité de l'espace de revue disponible pour un article. Il est souhaitable que les matériaux, avec toutes les désignations nécessaires (la citation des sources, sous-titres, etc.) soient en forme électronique et déjà inclus dans les textes des articles. Dans le cas où la place des matériaux est spécifiée, il voudrait mieux qu'ils soient disposés par les auteurs. Dans le cas contraire, qu'ils soient à la fin du texte. Dans ce cas là, ils passent aux soins du rédacteur graphique. Dans le cas où il est impossible de transmettre les matériaux en forme électronique et de les introduire dans le texte de l'article, ils sont à ajouter dans l'état où ils se trouvent, et les auteurs sont priés de marquer, dans le texte de leur article, les emplacements prévus. Les matériaux ne seront retournés que dans le cas de l'arrangement préalable.
- 11° Les titres des livres, des articles, des œuvres d'art et les mots étrangers doivent être exécutés dans l'écriture italique.
- 12° Les citations dans le texte doivent être marquées par les guillemets. Les citations plus longues doivent être présentées en forme des paragraphes.
- 13° La rédaction n'interviendra pas pour unifier les modes de citation, mais elle demande l'utilisation stricte et conséquente du mode de citation choisi par l'auteur dans son article. Les textes aux citations confuses ne seront pas publiés.
- 14° Dans le cas de citation des sites web, la notation de la date d'impression est nécessaire.
- 15° Il est désirable que les textes longs soient scandés par les sous-titres.
- 16° Les textes doivent être préparés pour l'imprimerie. La rédaction ne s'occupe que des corrections de langue mineures et finales.
- 17° Dans le cas où les textes ne correspondent pas aux critères linguistiques et techniques, mentionnés supra, la rédaction ne les prendra pas en considération.
- 18° Tous les textes dans la division ZSA Files sont soumis au procédé d'évaluation. Les auteurs des textes choisis pour la publication seront mis au courant au plus tard deux mois après la présentation de leur texte à la rédaction. Les textes non commandés par la rédaction ne seront pas retournés.
- 19° La publication des textes n'est pas rémunérée. Au moment de la parution du numéro de la revue, tout évaluateur et tout auteur du texte publié en reçoivent un exemplaire. Les auteurs des articles scientifiques reçoivent en plus cinq exemplaires de tirage à part de leur article.
- 20° Certains des textes entiers et tous les résumés des textes des rubriques Articles et Transcriptions seront publiés aussi sur la page web de la revue électronique Monitor ZSA: <http://www.zrs-kp.si/SL/zalozbaa.htm>

ANWEISUNGEN FÜR AUTOREN

1. Die Fachzeitschrift Monitor ZSA veröffentlicht Beiträge aus den Bereichen der:
 - Epistemologie der Geistes- und Sozialwissenschaften,
 - historischen Anthropologie, Sozialanthropologie, Anthropologie der antiken Welt, Anthropologie der Geschlechter, Anthropologie des täglichen Lebens,
 - Linguistik und der Theorie der sozialen Kommunikation, einschließlich der Medien- und Kulturwissenschaften und andere verwandte Disziplinen.
2. Die Zeitschrift veröffentlicht in der slowenischen, französischen, englischen, italienischen, deutschen, spanischen und - nach Ermessen der Redaktion - noch in anderen Sprachen. Die Zeitschrift hat für die Bewertung der Texte ein internationales Rezensionsystem.
3. Autoren sind aufgefordert ihre Beiträge auf einer Computer-Diskette (bzw. auf einer CD), begleitet von einem gedruckten Exemplar des Beitrages an die folgende Adresse zu schicken: Monitor ZSA, Verlag Annales, Zentrum für Wissenschaft und Forschung Koper-Capodistria, Universität Primorska, Garibaldijeva 1, 6000 Koper-Capodistria, Slowenien oder per E-Mail-Adresse: monitorzsa@gmail.com.
4. Dem Beitrag sollten alle persönlichen Daten der Autoren, wie Name, Vorname, akademischer oder beruflicher Titel, Name und Anschrift der arbeitgebenden Institution (falls vorhanden), E-Mail, Telefon und/oder Fax-Nummer und ein Vermerk für welche Rubrik der Beitrag bestimmt ist, beigelegt werden. Um Kontakt mit der Redaktion aufzunehmen, verwenden sie folgende E-Mail-Adressen: barbara.zych@guest.arnes.si (für die Rubrik Miscellanea), ktaja@siol.net (für die theoretisch - analytische Rubrik ZSA Files) und monitorzsa@gmail.com für andere Korrespondenzen.
5. Texte, die schon veröffentlicht oder an andere Publikationen zur Veröffentlichung frei gestellt worden sind, werden nicht angenommen. Der Autor besitzt die Urheberrechte des veröffentlichten Beitrages. Wenn nicht anders vereinbart, vorbehaltet sich die Redaktion das Recht den Beitrag nachzudrucken. Der Autor des Beitrages ist verpflichtet die Urheberrechte vom Inhaber der Urheberrechte der speziellen zusätzlichen Dokumente, selbst zu beschaffen.
6. Die Beiträge für die Rubrik Artikel im ZSA Files sollten nicht mehr als 43.000 Zeichen beinhalten, wobei bei den Beiträgen für die Rubrik Miscellanea die Gesamtlänge von 9.000 Zeichen nicht überschritten werden sollte.
7. Erwünscht ist, dass die Beiträge für die Rubrik Buchbesprechung mindestens zwei Werke abhandeln und sie miteinander kritisch vergleichen.

8. Die Beiträge für die Rubrik Artikel in ZSA Files sollten eine Zusammenfassung wiedergeben, die nicht mehr als 2.000 Zeichen beinhaltet. Außerdem soll sie mit 5–7 Schlüsselwörtern versehen werden. Fremdsprachigen Beiträgen soll eine Zusammenfassung in slowenischer Sprache beigelegt werden, während die Zusammenfassung der slowenischen Beiträge in einer der oben genannten Fremdsprache sein soll. Die Autoren sollten sich um die Übersetzung selber kümmern. Im Falle, dass der Beitrag in einer Fremdsprache geschrieben ist und der Autor kein Slowenisch beherrscht, übernimmt die Redaktion die Übersetzung.
9. Für die Textverarbeitung empfiehlt sich Microsoft Word für Windows (.doc). Akzeptiert werden auch Rich-Text-Format (.rtf) und Text-Format (.txt). Wenn möglich, sollten die Beiträge in der Schriftgröße 12 der Schriftart Times New Roman getippt oder gedruckt werden (Bemerkungen in der Schriftgröße 10) und es sollte zwischen den Zeilen ein Abstand von 1,5 beibehalten werden. Bei anderen schriftliche und spezielle grafische Zeichen, die im gewählten Textverarbeitungsprogramm nicht enthalten sind oder verursachen beim Konvertieren Probleme, ist es notwendig, sie deutlich im Text zu markieren und sie am Rande auszuschreiben.
10. Eventuelle Illustrationen bzw. grafische Dokumente sollten als Teil des Beitrages miteinbezogen werden und dem entsprechend diesen beschränken. Dokumente, mit allen notwendigen Informationen (Quellen, Kommentare, etc.) versehen, sollten im entsprechenden Format im Beitrag implementiert werden. Wenn das Dokument im Text eine festgelegte Position einhalten muss, so muss diese im Beitrag gekennzeichnet und mit dem Dokument bestückt werden. Im Gegenteil dazu, soll das Dokument dem Ende des Beitrages zugefügt werden – über die genaue Position entscheidet im diesem Fall der Grafiker. Wenn sich das Dokument nicht in eine elektronische Form konvertieren lässt und es somit dem Beitrag nicht zugefügt werden kann, soll dessen Position im Beitrag klar markiert werden. Die Dokumente werden nur nach vorheriger Vereinbarung zurückgegeben.
11. Die Titel von Büchern, Artikeln, Kunstwerken und Fremdwörtern sollten mit Kursivschrift gekennzeichnet werden (Italic).
12. Zitate im Text sollten in Anführungszeichen stehen. Längere Zitate sollten als selbstständige Absätze strukturiert werden.
13. Für das Zitieren ist kein spezifisches System vorgeschrieben, trotzdem vorbehaltet sich die Redaktion das Recht alle Beiträge abzulehnen, die keine akkurate Vereinheitlichung durchsetzen.
14. Im Falle, dass eine Internetseite zitiert wird, ist eine Angabe des Datums obligatorisch.
15. Gewünscht ist, dass längere Textabschnitte durch Überschriften logisch konzipiert und ähnlich strukturiert werden.

MONITOR ZsA

16. Die eingereichten Beiträge sollten parat für die Veröffentlichung/ Druck stehen. Die Redaktion nimmt nur kleinere sprachliche Korrekturen am Ende vor.
17. Die Redaktion wird Beiträge, die den oben genannten technischen und sprachlichen Kriterien nicht gemäß werden, nicht annehmen.
18. Alle Beiträge für die Rubrik Artikel (ZSA Files) werden rezensiert. Die Autoren deren Beiträge für die Veröffentlichung freigegeben werden, werden spätestens in zwei Monaten von der Abgabe ihres Beitrages bekannt gegeben.
19. Den Autoren werden keine Honorare ausgezahlt. Jeder Autor und Rezensent bekommt ein Exemplar der Zeitschrift Monitor ZSA. Die Autoren der wissenschaftlichen Beiträge bekommen dazu noch fünf Separate ihres wissenschaftlichen Beitrages.
20. Einige Texte und alle Zusammenfassungen aus den Rubriken Artikel und Transcriptions sind auch auf der Monitor ZSA Internetseite abrufbar:
<http://www.zrs-kp.si/SL/zalozbaa.htm>